Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000vari_f2b3

אַלע וועלט פון שלום-עליכם

פון כתריעזוזקע

כפּעציעלע „מאָרגן־פֿרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

* * *

ביי׳ם צוזאַמענשטעלען די ערשטע פיער בענדער פון דער נייער אויסגאַבע פון שלום־עליכם׳ס ווערק האָבען די פערלעגער זיך ניט געהאַלטען ביי׳ם כראַנאָלאָגישען סדר, לויט דער צייט, ווען די ווערק זענען געשריבען געוואָרען, נאָר געהאַט מעהר אין זינען, ווי ווייט ס׳איז מעגליך געווען, די אינהאַלטליכע גאַנצקייט פון יעדען באַנד בעזונדער, דאָס הייסט, צוזאַמענגעשטעלט די ביכער אַזוי, אַז יעדעס בוך, לויט זיין אינהאַלט, זאָל זיין אַ גאַנצע זאַך פאַר זיך, מעהר אָדער וועניגער פערײַניגט דורך דעם כאַראַקטער פון די ווערק, וואָס קומען אין דעם אַריין. געטהאָן איז דאָס געוואָרען צוליעב צוויי טעמים: ערשטענס, קאָן ביי אייניגע פון די וויכטיגסטע שאַפונגען שלום־עליכם׳ס נישט אָנגעוענדט ווערען דאָס כראַנאָלאָגישע סיסטעם, בכדי דערמיט ניט צעברעקלען זייער אינערליכע גאַנצקייט. צום ביישפּיעל: די מעשיות פון „טביה דעם מילכיגען" אָדער די בריעף פון „מנחם־מענדעל" מוזען קומען אין בעזונדערע ביכער, חאָטש געשריבען זענען זיי געווען אין פערשיעדענע צייטען, אין אַ משך פון עטליכע צעהנדליג יאָהרען. צווייטענס, ווערד אין די דאָזיגע ערשטע פיער בענדער געגעבען אַיין אויסוואָהל פון שלום־עליכם׳ס נ י י ע ווערק, דאָס הייסט, פון די, וואָס זענען אין די פּריהעריגע אויסגאַבען ניט אַריין; און אַזוי ווי אַ טייל פון די זוערק איז ענטוען געוואָרען פון גאָר די לעצטע שאַפונגען, און אַ טייל — פון די פּריהעריגע, אין פערשיעדענע צייטען געשריבענע, דעריבער איז דאָ אַ שטרענג־כראַנאָלאָגישער סדר געווען גאַנץ אונמעגליך אָנצוווענדען.

אין די פיער בענדער געהען אַריין, ווי געזאָגט, נייע, אין ביכער נאָך ניט געדרוקטע זאַכען. אַיין אויסנאַהם איז נור געמאַכט געוואָרען פאַר דריי וועלט: ש י ר־ה ש י ר י ם (אין באַנד „פון פסח ביז פסח"), וואָס חאָטש אויניגע טיילען פון דעם זענען צעוואָרפען אין די ביכער פון די פריהעריגע אויסגאַבען, איז דאָס אָבער אַלס גאַנצער ראָמאַן נאָך ערגיץ נישט ערשיענען, און דער לעצטער טייל פון דעם — „שבת נאָך שבועות" — איז בכלל אין קיין בוך נאָך נישט געדרוקט געווען; וואָס איז ח נ ו כ ה? (אינ'ם זעלבען באַנד), וועלכעם איז אין די אַלטע אויסגאַבען, דורך אַ פערזעהען פון די פריהעריגע פערלעגער, געדרוקט געווען אַלס אַ פערקירצטע אַמעריקאַנער וואַריאַציע, קומט דאָ אין זיין ערשטער פולער פאָרם, ווי עס איז לכתחילה געשריבען געוואָרען פון שלום־עליכם פונ'ם ר ו ס י ש־אידישען לעבען; ד י ר ו י ט ע א י ד ל ע ך (אין באַנד „מעשיות און פאַנטאַזיעס") איז אַריינגענומען געוואָרען אין דער אויסגאַבע צוליעב דעם נייעם צ ו ו י י ט ע ן ט ו י ל, וואָס איז געפונען געוואָרען צווישען שלום־עליכם'ס נאָכגעלייבענע מאַנוסקריפטען.

אייניגע זאַכען פון די פיער בענדער זענען געדרוקט לויט דער בעראַרבייטונג און תקונים, וואָס שלום־עליכם האָט אין זיי געמאַכט פאַר זיין לעבען.

עס איז געלעגט געוואָרען אַכט דערויף, אַז אין דער דאָזיגער נייער אויסגאַבע זאָל אָפּגעהיט ווערען שלום־עליכם'ס בעשטענדיגע סיסטעמאַטישע אַ־טהאָגראַפּיע — פערשטעהט זיך, ווי וויט דאָס איז מעגליך געווען דורכצופיהרען ביי דעם באַאַטוישען צושטאַנד, אין וועלכען אונזער אידישע בוך־זעצערי־און־דרוקערי געפינט זיך.

פון כתריעזוקע

אינהאלט

כתרילעווקער פראָגרעס 3
זומערדיגע ראָמאַנען 85
א וואָרט פאַר א וואָרט 145
לשנה טובה , ... 169
פון פסח ביז סוכות 185
שמואל שמעלקיס און זיין יובילעאום 201
וועלוועל גאַמבעטא 239

כתריל־עווקער פּראָגרעס

בעשרייבונגען, בילדער, פּאַקטען און מעשה׳לעך.

נעשריבען אין יאָהרען 1914 — 1915

כתרי־עווקער פראָנרעם.

א.

די שטאדט.

נאָט׳ס וואונדער — וואָס פון א שטאָדט קאן ווערען! כתרי־לעווקע, מיין אלטע היים, האָט זיך אזוי איבערגעביטען, אז ס׳איז זי גאָר נישט צו דערקענען! נאָך א צייט פון א סך, א סך יאָהרען האָב איך מיך אַראָפגעהאָפט אין דער דאָזיגער שטאָדט אויף א פאָר וואָכען און בין ארומגענאנגען אין איהרע גאָסען, געוואָרפט מיט איהרע מענשען, געזוכט אלטע בעקאנטע — ווער? וואָס? וועמען? דער גרעסטער טייל איז אויסגעשטאָרבען, דער קלענסטער טייל — ארויס־געפאָהרען קיין אמעריקא, און די נייע, די אויפגעקומענע, זענען גאָר נים די מענשען. איין איבערקעהרעניש! וואו זענען אהינגעקומען די בעריהמטע קליינע מענשעלעך מיט די קליינע השגות? וואו זענען יענע אידעז מיט בערד, וואָס האָבען אלסדינג געוואוסט אוו פון אלסדינג געמאכט חוזק? וואו זענען יענע יונגע ליטלעך מיט שטעקעלעך, וואָס פלעגען זיך ארומדרעהען אין מארק, זוכען עפים א טהועכיז און נישט געפינען, און פאר גרויס עגמת־נפש האָט מען גענומען אפ׳לצ׳עווען איינס פון דאָס אנדערע און אלע אינאיינעם פון דער גאנצער וועלט? פראָנטען האָב איך איצט געזעהען ארום־שפאציערען אין די גאָסען, סאָלידע מענשען מיט קאפעלישען און מיט פענסנע אויף די נעזער. און פון די אמאָליגע פערשלומפערטע וויבער מיט די וויסע זאקען און מיט די רויטע זאקענבענדלעך. און פון די אמאָליגע מיידלעך מיט די פאטשיילקעס — איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען. דאָמען מיט היטלעך זענען איצטער געגאנגען פארבי מיר. פריצעס מיט זאנטיקלעך. מאמזעלען מיט העכטשקעלעך אויף די העכט. נייע מענשען. א נייע וועלט. און די

שטאַרט אַליין — חאַ־חאַ! — האָט זיך אויסגעברוקירט די גאַסען. אַנגעצונדען עלעקטרישע לאַמפּען, אַווענקגעשטעלט גראַמאַפאָנען. סינעמאַטאָגראַפען, אילוזיאָנען — חי געלעבט!

דאָס איז די אויסענוועניגסטע זייט, אזוי צו זאָגען. אינוועניג האָט זיך כתריעלעווקע נאָך א סך מעהר איבערגעביטען — ממש עם האָט זיך מיר גאָר נישט געוואָלט גלויבען, אַז איך בין אין דער היים, אין כתריעלעווקע. איך בין אַרומגעגאַנגען און האָב געזוכט האָטש אייַן חברה פון די אלטע חברות. דאָ זענען געווען אמאָל, געדענק איך, א גוזמא חברות. איך רעד שוין ניט פון אזעלכע חברות, ווי די „חברה תהלים", אדער „חברה משניות". איך רעד פון אזעלכע חברות, ווי, למשל, חברה „גמילות־חסדים", „לחם־אביונים", „בקור־חולים", „מלבוש־ערומים", „סומך־נופלים", „רופא־חולים", „מתיר־אסורים"... די דאזיגע אלע חברות זענען אַווען, אפּנים, אהין. ווּאו עס זענען אַווען יענע, ווּאָס האָבען געגרינדעט די חברות, און ווּאו עס איז אַווען דער גרעסטער טייל פון די קליינע מענשעלעך, און ווּאו ס'איז אַווען דער אלטער עלענדער רב יוזיפּעל דער רב, א ליכטיגען גן־עדן זאָל ער האָבען — דער האָט ארויסגערופען ביי מיר א טרער אויף די אויגען... אויפ'ן ארט פון די אלע אויסגערעבענטע חברות זענען אויסגעוואכסען אין דעם מאָדערנעם כתריעלעווקע גאָנץ נייע חברות, מאָדערנע חברות, אַדער געזעלשאַפטען, חברות פון „קונסט" און פון „קולטור" און פון „שפּראַך". אויסרעכענען זיי אלע איז אונמעגליך. מיר קאָנען נאָר פּאַרבייגעהענדיג געבען איין איבערבליק אויף די. וועלכע געפינען זיך אין דעם מאָדערנעם כתריעלעווקע פון יעדען מין צו צוויי. למשל, ווּאָס דער שפּראַך אנבעלאַנגט, זענען פּאַרהאַן דאָר־טען א חברה „אידישיסטען" און א חברה „העברעאיסטען". און די ביידע קאָנען זיך ניט אָנקוקען, ניט הערען דעם נאָמען איינס פון'ם אנדערען. אַדער ס'איז פּאַרהאַן א חברה „הזמיר", ווּאָס האָט זיך צעשפּאלטען אויף צוויי: איינע הייסט די „פּליט", די אנדערע — דער „טראַמייט", און ביידע „הזמיר'ס" זענען צוויישען זיך אויף מעסערשטעך. היינט זענען פּאַרהאַן צוויי „חדרים מתוקנים", ווּאָס

זענען מסוכן, — זיי זענען גרייט איינס דאָס אנדערע דורכ זייז מיט'ן קוק. צוויי אידישע טהעאַטערס, וואָס זיי זאָלען ניט מורא האָבען פּאר גאָט און פּאר'ן קייסער, וואָלטען זיי זיך איינס דאָס אנדערע מיט פערגעניגען אין א שטיל־ער נאכט אונטערגעצונדען.

און ווייטער געהען צוויי ביכער־פערל־אָגען, וואָס וואָלטען אייני־געשלונגען איינס דאָס אנדערע מיט די קאָלאָשען. היינט זענען פּאָרהאַן צוויי ליטעראַרישע געזעלשאפטען, צוויי דראמאטישע גע־זעלשאפטען, צוויי עמיגראַנטען־געזעלשאפטען, און נאָך און נאָך א סך אנדערע מינים געזעלשאפטען — פון יעדען מין צו צוויי. צולייב דער וויסטער קאָנקורענציע — די אלטע מכה פון כתריל־עווקע. אוא טבע שוין ביי די כתריל־עווקער פערבליבען פון קדמונים — אונמענ־ליך אויסצואוואַרצלען: לאָז זיך איינער אפשניידען די נאָז, קאָנט איהר זיכער זיין, אז אויף מאָרגען האָט איהר דאָרט צוויי אפּגעשני־טענע נעזער. וואָס איז דער שכל? א פּראָסטער שכל: אז יענעם לויבט זיך אפשניידען די נאָז, לויבט זיך מיר אויך...

ב.

גאזעטען.

אזוי ווי אלסדינג איז אין דעם מאָדערנעם כתריל־עווקע צו צוויי, זענען דעריבער אידישע צייטונגען דאָרטען אויך פּאָרהאַן צוויי: „די יאָרמעלקע" און „דער קאפּעליש".

זעלבסטפערשטענדליך, אז „די יאָרמעלקע" איז א פּרומע אלט־מאָדישע גאזעט פּאר אָרטאָדאָקסען, און „דער קאפּעליש" איז א מאָדערנע, ראַדיקאַלע צייטונג פּאר די פּאָרטגעשריטענע עלעמענטען. שוין פון די מאָטאָפּ אליין איז גרינג צו פערשטעהן די ריכטונג פון די דאָזיגע צוויי קאָנקורירענדע גאזעטען: „די יאָרמעלקע" האָט

אוועקגעשטעלט מיט גרויסע אותיות אויבענאן: „צו גאט אונ צו לייט!" און דער רעדאקטאר פונ'ם „קאפעליש" האט אוועקגעשטעלט אויך אויבענאן און אויך מיט גרויסע אותיות זייך אייגענעם נאמען און אונטערגעשריבען גאנץ בעשיידען: „איך בין דאס־אלעס דא!"

וועז זענען די דאזיגע צוויי ארגאנען געגרינדעט געווארען אוז ווער פון זיי איז עלטער — דאס איז שווער צו זאגען, ווייל יעדער פון זיי שרייבט אויך זיך, אז ער איז דער ערשטער און דער איינציגער אידישער ארגאן אין כתריעלעווקע, און איינאריכט, שלימט אוים דעם אנדערען, דערמאנט, חלילה, קיינמאל דעם נאמען זיינעם נישט — אסור חזיר! סיידען אונטער א נויט, אז מע קאן שוין אנדערש ניט און מע מוז, צום ביישפיעל, אויסזידלען, אויסשעלטען, מבזה זיין איינם דאס אנדערע, דעמאלט רופט אן „די יארמעלקע" דעם שכן איהרען „דאס אפגעבארעטע קאפעליש", און „דער קאפעליש" רופט אן זיין שכנה „די פערשימעלטע יאמפערקע". נאר מעהרסטענטייל געהט עס צו ביי זיי פערשטעלט, און זיי מיידען אוים, ווי וויט מעגליך, צו דערמאנען דעם נאמען פונ'ם קאנקורענט. למשל, אז „דער קאפעליש" וויל רעדען פון זיין שכנה און וויל איהר נאמען נישט דערמאנען, ווענט ער אנשטאט דעם וואָרט „יארמעלקע" בעסער אויסרעכענען א גאנץ צעטייל מיט נעמען על־פי אלף־בית, אט אזוי: „אט דער אביוון, דער בטלן, דער גראבער יונג, דער דלפון, דער הונט, דער וצדקתך, דער זולזוסובא'ניק, דער חצוף, דער טינטלער, דער יודלאק, דער כלב שבכלבים, דער לעדיגגעהער, דער מסור, דער נודניק, דער סוואלימטש, דער עם־הארץ, דער פראוואקאטאר, דער פויליאק, דער צרעת, דער קבצן, דער רעטאך, דער שוטה, דער תרח, ואם מיר ווילען ניט דערמאנען זיין נאמען"...

דאָס האָט געהאָט א גוואַלדיגען ערפאָלג. אין כתריל־עווקע, אוו מע האָט דעם „קאָפּעליש" צעחאָפּט. אלע האָבען זיך ארומגעטראָגען מיט'ן אלף־בית אוו אויסגע'חור'ט איהם אויף אויסוועניג. האָט דאָס דער „יארמעלקע". נאָטירליך, פערדראָסען, אוו זי איז ארויס באָלד אויף מארגען מיט א תשובה, אויף על־פּי אלף־בית: „מיר האָבען געלייענט אָט דעם אלף־בית פון אָט דעם אויס־וואורף, דעם באָד־יונג, דעם גנב, דעם דבר־אחר. דעם הולטיי, דעם וואַווקעלאָקע. דעם זשוליק, דעם חזיר, דעם טריפּניאָק, דעם יונגאָטש, דעם כל־בו'ניק, דעם ליגנער, דעם ממזר, דעם נאָחאָל, דעם סקאַנדאַ־ליסט, דעם עזות־פּנים, דעם פּאָרך, דעם צורר־היהודים, דעם קריכער, דעם רשע, דעם תרח'ס אייניקעל, — נאָר מיר ענטפערען איהם נישט, דערפאר וואָס מיר ווילען ניט מיאום מאכען אונזער פערער"...

דער כתריל־עווקער לעזער האָט דעם דאָזיגען מין ליטעראָטור ליעב דוקא בעסער ווי אלסדינג. ביי איהם ווערד עס אָנגערופען מיט'ן נאָמען „קריטיקע", אוו ער איז זיך מחיה, בעת די רעדאקטוירען פון ביידע גאָזעטען „קריטיקירען" זיך. דעם טאָג, וואָס ס'איז ניטא אין בלאָט קיין „קריטיקע", געהען די גאָזעטען אין כתריל־עווקע עפּים ניט אזוי פויגעלדיג. פלייסען זיך דעריבער די רעדאקטוירען אָפּטער איבערוואָשען איינם דעם אנדערען דאָס קויטיגע גרעט, בכדי ס'זאָל זיין וואָס מעהר „קריטיקע", אוו דער עולם זאָל האָבען פון וואָס צו לעקען די פינגער.

3

קאנקורענציע.

אז סע קומט אונטער א „נאווי־גאד" און די גאזעטען הויבען אז צו קאכען זיך, צו טראמייטערען, ארויסלאזען איינס איבער דאס אנדערע ברייטע, שרייענדיגע פראספעקטען צום נייעם יאהר, ווי אויף דער גאנצער וועלט, צעלאזט זיך „די יארמעלקע" מיט א ברייטען „המלך", רעכענט אוים אלסדינג, וואס זי האט אויפגעטהאן אינ׳ם פערגאנגענעם יאהר, ווי׳ל ניט רעדען, חלילה, קיין לשון־הרע אויף איהר קאנקורענט, מחמת לשון־הרע איז אסור מן התורה, נאר גלאט אזוי, בדרך־אגב, דערמאנט זי, אז „דאס אפגעבארעטע קאפע־לישעל" איז נאך געלעגען אין די ווינדעלעך, און איהר רעדאקטאר איז נאך ארומגענאנגען אהן שטיוועל, בעת זי, „די יארמעלקע", איז שוין געווען, מיט גאט׳ס הילף, א יארמעלקע... און „דער קאפעליש" פון זיין זייט בעריהמט זיך אין זיין פראספעקט, אויך נאנץ בעשיי־דען, אז בעת „די פערשימעלטע יאמפערקע" האט זיך נאך געוואל־גערט אויפ׳ן מיסט פונ׳ם שוהל־הויף, האט ער, „דער קאפעליש", שוין צעשפרייט זיך מיט זיין נאנצער פראכט און גלאנץ איבער די האריזאנטען פון כתריעלעווקע, און וועט ניט ער, וואלט כתריעלעווקע זד־היום נאך געשלאפען מיט׳ן לעטארגישען שלאף פונ׳ם פינסטערען פאנאטיזם...

און באמת, ווער פון די צוויי איז מעהר פערשפרייט — דאס איז ניט אזוי גרינג צו ווייסען. „די יארמעלקע" לעגט־איין די וועלט און שוועבט זיך ביי נאט, אז אזוי פיעל ווי זי וועבט געלייענט, ווערד איבערהויפט נאך קיין אידישע נאזעט אין דער וועלט ניט געלייענט, ווער עס גלויבט ניט, קאן זיך מטריח זיין אין דער רעדאקציע, וועט מען איהם עפים ווייזען...

דאס אייגענע שרייבט אבער אויף זיך „דער קאפעליש" אויף, קריכט פון דער הויט און זאגט־צו איטליכען בעזונדער א פרעמיע

פון צעהן טויזענד רובל'ן, ווער ס'וועט איהם דערווייזען שווארץ אויף ווייס, אז ס'איז פאַרהאַן ערגיץ אויף דער גאַנצער וועלט נאָך אזא גאזעטע, וואָס וועלד אזוי גע'ייענט, ווי „דער קאַפּע'איש". און ער ל'אזט אוים גאנץ בעשוידען, ווי זיין שטייגער איז: „מיר האָבען פיינט בעריהמען זיך מיט אונזער גאזעטע. מיר האַל'טען ניט פון בעריהמעריי. בעריהמעריי איז א של'עכטער סימן, א סימן ד'לות. נאָר מיר ל'עגען פאַר דעם ל'עזער זע'בסט — זאָל דער ל'עזער אל'יין פערל'ייכען א גאזעטע מיט א גאזעטע און א רעדאקטאָר מיט א רעדאקטאָר"...

פערשטעהט זיך, אז ווייל די קאָנקורענציע איז אונגעהויער גרויס און קנאת סופרים תרבה חכמה, פל'ייסען זיך דעריבער ביידע גאזעטען צו איבעריאָגען איינס דאָס אנדערע, ארויסגעהן וואָס פריהער פון דרוק, ארויסחאַפּען פון די גוי'אישע צייטונגען וואָס מעהר נייעס און נאָך אזע'כע זאכען. היטען זיי אָבער איינס דאָס אנדערע די טריט, קוקען נאָך און וויסען איינס ביי'ם אנדערען, וואָס סע קאָכט זיך, און ל'אז איין רעדאקציע עפּים פערטראכטען, וויסט מען דאָס שוין אין דער אָנדערער רעדאקציע מיט אל'ע פישטשעוועקעס. אל'ם אי'לוסטראציע וועל'ען מיר אייך דערצעהל'ען א פּאָר מעשה'ל'ע, ווי מע האָט דאָס מיר איבערגעגעבען, בעת איך בין געווען אין כתריל'עווקע.

ביי דער „יארמעל'קע" איז געווען א מנהג פון קדמונים — אל'ע ערב שבת איז זי ארוים מיט א בעזונדער בל'עטל' אונטער'ן נאָמען „א גוט שבת". „דער קאַפּע'איש", חאָטש ער איז א ראדיקאל', און חאָטש ער זאָגט, אז ער איז ארויסגענאַנגען א סך פריהער פון דער „יארמעל'קע", האָט פונדעסטוועגען נעבאָך געמוזט נאָכטאָנצען דער „יארמעל'קע" און אויך אָנהויבען ארויסצוגעהן אל'ע פרייטאג מיט א בעזונדער בל'עטל' אונטער'ן זע'בען נאָמען „א גוט שבת". קאָנקורענציע — וואָס זאָל מען טהון?... עפּים איינמאל' איז איהם נמאס געוואָרען דאָס נאָכל'ויפּענישׁ, איז ער ארוים פרייטאג מיט אייז ערקל'ערונג, אז אזוי ווי פיעל'ע פון זיינע

לעזער געפינען נישט קיין אינטערעס אין דעם ערב־שבת׳דיגען בלעטל, און אזוי ווי דער רעדאקטאר זעהט נאר צופריעדען שטעלען דעם לעזער, על־כן געהט ארויס „דער קאפעליש" מהיום והלאה אהן „א גוט שבת". און ווי נבהל ונשתומם איז ער געווארען, אז ער האט אויפגעעפענט „די יארמעלקע" און האט איבערגעלייענט דאס־טען די זעלבע ערקלערונג כמעט ווארט אין ווארט: „אזוי ווי פיעלע פון אונזערע לעזער... על־כן געהט ארויס „די יארמעלקע" מהיום והלאה אהן „א גוט שבת"...

איז זיך מיישב „דער קאפעליש": אז יענער איז יא אזא מאלפע, וועלען מיר זעהן! און ער איז געפאלען אויף א שענער המצאה און געהט ארויס איינמאל אין א מיטען מיטוואך אויף א טשיקאווע־סטע נאר מיט דריי זייטען, און די פיערטע — א גלאטע, וו׳ א לאקשענברעט. איז אבער „די יארמעלקע" ניט פויל און געהט אויך ארויס דעם זעלבען מיטוואך נאר מיט דריי זייטען, די פיערטע — א גלאטע, ווי א לאקשענברעט. האט דאס שוין רעכט פערדראסטען דעם „קאפעליש", און ער האט געמוסען קודם רייניגען די רעדאקציע פון די מענשען, וואס „טראגען ארויס דאס מיסט פון שטוב". נאר עס האט ווינציג וואס געהאלפען. ער האט זיך איבערצייגט, אז ס׳איז ניטא קיין פערבארגענע זאך פאר דער „יארמעלקע".

ד.

א נ ק ע ט ע ס .

די כתריליעווקער רעדאקטוירען האבען פיינט בלאזען פון זיך קענען די לעזער, אדער מאכען פון זיך א גאנצען צימעס. אדרבה, אין כתריליעווקע איז צווישען רעדאקטאר מיט׳ן לעזער פארהאן א מין פאדעם אזעלבער, וואס בינדט זיי צוזאמען. אין כתריליעווקע האט דער רעדאקטאר ליעב זיך שואל בעצה זיין מיט׳ן לעזער וועגען

זיין צייטונג, איז צופריעדען, אז דער לעזער שרייבט איהם א ברי־ווע, און ער לאזט אַרויס דעריבער פערשיעדענע אנקעטעס. דאס הייסט, ער פרענט זיך אן ביי די לעזער, זיי זאלען זיך מטריח זיין אַרויסזאגען זייער מיינונג וועגען דער אדער יענער פראגע. וועגען דעם מין אנקעטעס גיבט איהר איצט דערצאהלען א מעשה.

דערצאהלט האט דאס מיר מאקי א כתרילעווקער ליטעראט. וואס האט מיך צוליעב דעם ארויסגעפיהרט וויט־וויט הינטער דער שטאדט. און אז מיר זענען געבליבען דאָרט אליין, האט ער זיך פריהער צעלאכט, און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, האט ער אנגעהויבען בזה הלשון:

— וויסט איהר, וועז ס'איז די עהנסטע צייט ביי אונז אויף גאזעטען? — זומער. סיידען אז גאט העלפט א חלירע — דעמאלט איז עפים אנדערש. דעם זומער, וואס איך דערצעהל אייך, איז קיין חלירע ניט געווען — נאר משוגע צו ווערן! וואס טהוט מען? פאלט דער „קאפעליש" אויף א שפיצעל (איך בין דעמאלט אקוראט געווען אנגעשטעלט אין „קאפעליש") און טרעט ארויסעט אין מיטען דרי־נען מיט א נייעס: „אזוי ווי א געוויסער טייל לעזער פונ'ם „קאפע־ליש" איז ניט צופריעדען מיט'ן קעפעל פון אונזער גאזעט; זיי זאגען, אז די למ"ד פונ'ם „קאפעליש" איז צו לאנג, זעהט אויס ווי א טשערנאהוז, און א געוויסער טייל זאגט, אדרבה, אז א לאנגע למ"ד איז א סך שענער ווי א קורצע, — על־כן גיט מען איבער די דאזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב די מאיאריטעט לעזער וועלען זאגען, אז זיי ווילען איין אנדער קעפעל, איז, ניט קוקענדיג אויף די הוצאות, גיט מען זיי איין אנדער קעפעל. וואר עס ווייל זיך בעטייליגען אין דער דאזיגער אנקעטע, בעדארף זיך מעלדען מיט א ברייף אין דער רעדאקציע פונ'ם „קאפעליש".

אפגעטהאן דאס דאזיגע שטיקעל ארבייט, האט זיך אונזער רע־דאקטאר געפריידט. „די בהמות, האט ער געזאגט, וועלען שוין האבען וואס צו קייען". צום סוף לאזט זיך אויס, מיר קומען אויף מארגען אין דער פריה אין דער

רעדאקציע, מיר טהוען א קוק — דער רעדאקטאר זידט, ווי א סא־מאוואר. וואס איז? מיר מאכען איהם אומגליקליך! מיר טראגען ארויס פון דער רעדאקציע אלע סודות! און ער נעמט און בעווייזט אונז „די יארמעלקע" מיט דער זעלביגער מודעה, וואס איז דעם „קאפעליש": „באשר אזוי ווי ניט אלע לעזער פון דער „יארמעלקע" זענען צופריעדען מיט'ן קעפעל פון אונזער גאזעט; זיי געפינען, אז די למ"ד פון דער „יארמעלקע" איז א ביסעל צו קורץ, זעהט אוים ווי א קאטשקע, בשעת זי שווימט; און אנדערע געפינען, אדרבה, אז א קורצע למ"ד איז א סך שענער פון א לאנגער למ"ד,— על־כן גיט מען איבער די דאזיגע פראגע פאר די לעזער: אויב דאס רוב לעזער וועט זאגען, אז זיי ווילען איין אנדער קעפעל, מעג עס אונז קאסטען מי יודע וויפיעל — געבען מיר זיי איין אנדער קעפעל. די לעזער פון דער „יארמעלקע" זענען געבעטען, זיי זאלען זיך מטריח זיין און זיך מעלדען מיט דער אנקעטע דורך פאסט אין דער רעדאקציע אריין".

דאס איז געווען א טוירט־קלאפ פאר'ן „קאפעליש"! פונדעסט־ווענען האט ער ניט אויפגעהערט טאג־איין טאג־אוים צו דרוקען די אנקעטע פונ'ם קעפעל, און „די יארמעלקע" — אויך דאס זעלבע: טאג־איין טאג־אוים מיט'ן קעפעל! און אט אזוי האט זיך עס בייא אונז אין כתריעלווילע כמעט דעם גאנצען זומער געקעפעלט און נע־קעפעלט, ביז „דער קאפעליש" איז אין א שענעם פריהמארגען ארויס מיט א בשורה: „מיר קאנען אנזאגען אונזערע לעזער, אז דאס קעפעל פון אונזער „קאפעליש" בלייבט איבער דאס אייגענע, ווייל פון אונ־זערע 20,000 לעזער זענען נאר 187 ק ע ג ע ן אלטען קעפעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ' ז אלטען קעפעל"... זענט איהר פארטיג? אודאי איז דעם זעלבען טאג „די יארמעלקע" ארויס מיט דער זעלבער ערקלערונג: „אזוי ווי פון אונזערע 20,000 לעזער זענען נאר 187 ק ע ג ע ן אונזער אלטען קעפעל, און די איבעריגע 19,813 זענען פ א ר ' ז קעפעל, על־כן בלייבען מיר ביי'ם אל־טען קעפעל"... פון וואנען „די יארמעלקע" איז דאס געוואוירט גע־ווארען? — דא איז דאך נישטא סיינער. נאר איהר און איך און

נאָט — איך זאָג אייך: דאָס איז אַ שווארצער כח! אַ כשוף־מאכער! דער גוטער־יאָהר ווייסט איהם!... נאָר איהר ווילט דאָך וויסען דעם סוף? אַ וויסטער סוף! אונזער רעדאַקטאָר פּונ׳ם „קאַפּעליש" האָט זיך פערשלאָסען ביי זיך אין קאַבינעט און האָט זיך אַוש צעווינקט. פון וואַנען איך וויים עס? — מסתמא וויים איך, אז איך זאָג... דער־נאָך, אז ער האָט זיך אויסגעווויינט, האָט ער צעטריבען אלע מיט־ארבייטער — און מיך בתוכם — און האָט צוגענומען נייע. ער האָט שוין אָבער יענע אויך דורכגעטריבען און אויך זייער אַרט צוגענומען צוריק די אלטע. נאָר צו מיר איז עס נאָך נישט אָנגעקו־מען. עס וועט מסתמא קומען. מע דארף האָפען... ער איז אַ משוגע'נער, דער „קאַפּעליש" — ס'איז אמת; מע פערדיענט אָבער ביי איהם אַ פּאָר גראָשען... ביי דער „יאַרמעלקע" קאָן מען דאָס אויך ניט. די „יאַרמעלקע" איז נאָך פיעל ערגער!...

ה.

סענסאַציעס און רעמאַנען.

ווי אין דער גאנצער וועלט, האלט זיך די כתרי־לעווקער פּרעסע אויך די אויסערגעווענליכע נייעס פון טאָג, אויך סענסאַציעס. נישט מעהר, אויך דער גאנצער וועלט איז דאָס מיט אַ מאָס, אין כתרי־לעווקע וויייסט מען נישט פון קיין מאָס — און אלץ צוליעב דער קאָנקורענציע. למשל: ברענגט „דער קאַפּעליש" א נייעס, אז אין פּראָנקרייך האָט א פּרוי געבוירען א קינד מיט צוויי קעפּ, — גע־פינט איהר אויך מאָרגען דאָס זעלבע נייעס אין דער „יאַרמעלקע", נאָר אַ ביסעלע צוגעפּעפּערט: אז אין פּראָנקרייך האָט א פּרוי גע־בוירען א קינד מיט ד ר ע י קעפּ, דאָס קינד לעבט אוו עסט מיט אלע דריי מיילער... אָדער דעם „קאַפּעליש" איז געראָטען צו ברענ־

גען א נייעס, אז אין מיטען יולי איז אין אדעס אויסגעפאלען א מוראַ'דינער שניי, ווי אין ווינטער, — האָט געחאפט אויף מארגען „די יאַרמעלקע" און האָט געגעבען דאָס זעלבע נייעס, נאָר א ביסעלע שטארקער, אז אין אדעס איז אויסגעפאלען אין מיטען יולי א שניי אויף דריי קלאפטער, עטליכע און צוואַנציג מאָן האָט מען געפונען געפרוירענע.

שענער פון אלץ איז די מעשה מיט'ן פיש. איינמאל איז א פרייטאָג איז „די יאַרמעלקע" ארוים מיט אזא מין נייעס: אז א אידינע, א לעזערין פון דער „יאַרמעלקע", האָט געקויפט פיש אויף שבת, א העכט פון עטליכע פונט. געבראכט דעם פיש אהיים, האָט זי דעם פיש אפגעשאבען און אויפגעשניטען און געפונען אינ'ם פיש א פינגערל מיט צוויי אויהערינגלעך, זהב טהור. מע שאצט דאָס זעהר א סך געלד. וועד עס ווייל אנקומען דאָס פינגערל מיט די אויהערינגלעך, קאָן עס זעהען אין דער רעדאקציע פון דער „יאַרמעלקע".

האָט דאָס דעם „קאפעליש" פערקאכט ביי'ם הארצען, און ער איז א גאנצען טאָג שבת ארומגעגאנגען אהן א קאפ. קוים דערלעבט זונטאָג, האָט ער געלאזט וויסען זייענ לעזער, אז א אידינע, א לעזערין פונ'ם „קאפעליש", האָט געקויפט א פיש אויף שבת, א שלייען פון א פונט צוהן, און האָט איהם קוים געבראכט אהיים. אין דער היים האָט זי דעם שלייען אפגעשאבען און צעשניטען און ארוים־גענומען א גאנצען אוצר: א האלב טוץ עס־לעפעל, א טוץ קלייענ לעפעלעך, דריי בעכערלעך געגילטע, צוויי פאדסטאווקעס, א פאר זילבערנע לייכטער — אלסדינג 84 פרוף. וועד עס ווייל עס זעהען, זאל קומען אין דער רעדאקציע פונ'ם „קאפעליש".

נאָר מעהר סענסאציאנעל פון אלסדינג איז דאָרט דער ראמאן. אין דער צייט, וואָס איך בין געווען אין כתרילעווקע, האָבען ביידע צייטונגען, „דער קאפעליש" מיט דער „יאַרמעלקע", געדרוקט א העכסט־אינטערסאנטען און שפאנענדען ראמאן. ביי איינעם האָט

ער נעהייסען: „דער פערבאטענער קוש פון

דער ג׳ענב׳עטער כלה״. ביים צווייטען האָט ער געהייסען: „דער ג׳ענב׳עטער קוש פון דער פּערבאָטענער כלה״.

ווי מיין אויבענדערמאָנטער כתריל׳עווקער ליטעראט האָט מיר איבערגעגעבען, בסוד געוועהנליך, איז דער דאָזיגער ראָמאן ארויס־געקומען פון איין אלטען רוסישען בוך דורך צוויי ליטעראטען, וואָס האָבען זיך געקומען צעשמירען די מעשיות וויי ווייט מעגליך לענ־ג ע ר, און בכדי צו האָלטען דאָס פובליקום אין שפּאָנונג, טראָכ־טען זיי צו אַלע טאָג נייע סענסאַציעס, לעגען אַוועק אין מיטען העלען טאָג א פרישען, א גענוג־דען העלד און מאַכען איהם אַבער באַלד לעבעדיג, פויל׳ען זיך ניט אראָפּברענגען פון יענער וועלט א פּאָר ווייבער, אַבי עס פּאַסט זיי צום רומעל. און אז איהר ווילט, הויבען זיי גאָר אן נאָך אַמאָל פונ׳ם אָנהויב —- און טהוט זיי עפּים! מע מוז אַבער דעם אמת זאָגען, אז אין כתריל׳עווקע ווערד דער דאָ־זיגער ראָמאן געלייענט מיט גרויס חשק. דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, קוקט ארויס אויף איהם. קוים וואָס מע דערלעבט דעם פריהמאָרגען, טהוט מען זיך א וואַרף אויף דער „פערבאָטענער כלה״, מע ווילל שוין וויסען, וואָס וועט זיין דער סוף.

א סוף וואָלט שוין, אייגענטליך, לאנג בעדאַרפט זיין. ס׳איז שוין די פערפאַסערס אליין אויך נמאס ומאוס געוואָרען צו ציהען די עצמות. זיי האָבען שוין לאנג אוועקגעלעגט די העלדען פונ׳ם ראָמאָן: וועמען מע האָט אויפגעהאנגען, וועמען מע האָט אוועקגע־סמ׳ט און וועמען מע האָט געשאָסען. נאָר איבער דער וויסטער קאָנ־קורענציע פאַדערען די רעדאַקטוירען, מע זאָל ציהען ווייטער; קיינער פון זיי ווילל ניט מאַכען קיין סוף, איידער דער אנדערער וועט עס טהון. אין דער צייט, וואָס איך בין געווען אין כתריל׳עווקע, האָט דאָס געהאָלטען דערביי, אז אייניגע העלדען פונ׳ם ראָמאָן זענען געווען שוין דעם ד ר י ט ע ן מאָל געשאָסען, און די פערבאָטענע כלה איז שוין געווען צוויי מאָל ג׳ענב׳עט, פערפיהרט און געפייניגט; דערנאָך האָט מען זי געזוכט און געפונען און נאָך אמאָל ג׳ענב׳עט

און מערדערלעך געפיניגט. עס האט גאר קיין שיעור ניט צו דער מערדערריי פון די דאזיגע מחברים — איך וויים גאר ניט, וואס זיי טראכטען זיך!

ז.

ר ע ק ל א מ ע ס.

אודאי, וועז די כתריעלעווקער גאזעטען זאלען דארפען ארויס־קוקען נאר אויפ'ן לעזער אליין, וואלטען זיי גרין בעשטאנען, דער גאנצער טומעל מיט'ן הו־הא איז נאר צוליעב דער פיערטער זייט פון דער גאזעט — צוליעב דער רעקלאמע, צוליעב די אנאנסען, וואס אויך זיי, כידוע, האלט זיך די פרעסע פון דער גאנצער וועלט.

מע קאן זאגען, אז אינ'ם ענין פון רעקלאמע און אנאנסען זענען די כתריעלעווקער גאזעטען אוועק אויפ'ן זעלבען וועג, וואס אין אמעריקא, נאר א סך ווייטער. אין כתריעלעווקע איז די רעקלאמע שטארק אריין אין דער מאדע. ניטא שוין היינט אין כתריעלעווקע דער סוחר, דער קרעמער, אדער דער בעל־מלאכה, אדער די קיך־אי־דינע, אדער דאס דיענסטמיידעל, וואס זאל ניט געבען קיין אנאנס אין די גאזעטען. צי איהר ווילט, צי איהר ווילט ניט — אנאנסירען זיך מוזט איהר. מאכט איהר חתונה א קינד — דארפט איהר אנאנסירען. וועלט ביי אייך געבוירען א יונגעל — גיט איהר אין אנאנס. א מיידעל — אויך אין אנאנס. און פערקעהרט, זייט א חכם און פרובט ניט געבען קיין אנאנס, — איז דעמאלט א קלאג צו אייער קאפ! דאס הייסט, טהון טהוט מען אייך, חלילה, גארניט; מע שרייבט נאר דערנאך וועגען אייך אזעלכע זאכען אויך די גאזעטען. אז איהר בעט זיך ביי זיי: „קינדערלעך! נאט אייך אין אנאנס, צוויי אנאנסען, דריי אנאנסען, אבי וועלט אנשוויגען"...

אט וועגען דעם לייפּעז נאך אנאנסען דערצעהלט מען זיך אז איז כתרי־עווקע א סך שענע מעשיות. מיר גיבען דא איבער מעהר ניט א פּאר פון די דאזיגע מעשה'לעך:

1) א מעשה מיט א קרעמער.

נחום דעם באקאלייישטשיק איז נמאס געוואָרען צו געבען אנאנסען איז די גאזעטען. איז ער אויפגעשטאנען איינמאל איז דער פריה, געפּענט א גאזעט און געהאפט זיך ביים קאפּ: אויה דער ערשטער זייט פון דער גאזעט איז געשטאנען שוואַרץ אויף ווייס מיט גרויסע אותיות:

„היינטיגע נאכט זענען אנגעפאלען מייז אין א היגער גרויסער באקאלייינער קלייט און געמאכט א תל פון דער גאנצער סחורה. אנגעפרעסען זיך מיט באקאליי, האבען די מייז געגומען פּנר'ען מאסענווייז...“

אודאי האט זיך נחום באקאלייישטשיק נעבאך געשמיצט און געוואָרפען, געשוואָרען זיך. אז ער וועט מאכען די גאזעטען א „דיעלא“; נאר געענדיגט האט זיך עס דערמיט. וואס אויה דער פיערטער זייט פון ביידע כתרי־עווקער גאזעטען דרוקט זיך היינט אלע טאג מיט גרויסע אותיות אויף אנאנס:

„גוטע פרישע סחורה כל המינים באקאלייי פאן מען קריגען נור ביי נחום באקאלייישטשיק“.

אז מע בעצאהלט רבי־געלד, ווערד מען, אפנים, קליגער.

2) א מעשה מיט א פעסל ווייז.

אידעל ווייגשענקער האט זיך צעקריעגט מיט'ן „קאפּעליש“ און מיט דער „יארמעלקע“ און האט געזאגט: אייז עק! ער וויל ניט

מעהר רשקלאמירעז זיך איז די גאזעטעז — אוז טהוט איהם עפּיס! ער האָט אבער באלד חרטה געהאט, ווארום אויף מארגען איז ער־ שטאנען א נייעם אין ביידע כתריליעווקער גאזעטעז, אז ביי א היגען ווייגשענקער האָט זיך געטראפען איין אומגליק. א פעסע ווייז איז געשטאנען אוז ג ע ז י י ע ר ט , אוז מחמת זויערקייט האָט דער ווייז אנגהויבען א י ה ר ע ז אוז רייסען זיך ארויס. האָט דאָס פעסעל געפּלאצט, אוז דער ווייגשענקער איז שיער ניט אומגעקומעז...

אז אידעל ווייגשענקער האָט דאָס איבערגעלייענט, איז ער באלד אוועק אין ביידע רעדאקציעס אוז איינגעבעז איין אנאנס:

„ווער עס וויל א פריש גלעזל ווייז, זאל ער זיך דערמאנעז, אז ס׳איז דא א איד, ואָס היסט אידעל ווייגשענקער"... אז מע ווילּ ניט מיט גוטעז, איז מיט בייזעז!

3) א מעשה מיט א פענאמעז.

ביי א פּאר־פּאלק נאך דער חתונה איז געבוירעז געוואָרעז א יונגעל. האבעז די פאטער אוז מוטער געפּראוועט א ברית, ווי נאָט האָט געבאטעז. נאר וואָס דעז־זשע? זיי האבעז פערגעסעז פריהער מיט א טאג געבעז איין אנאנס אוז דרוקעז א מזל טוב איז די גא־ זעטעז. אויף מארגעז נאכ׳ן ברית איז אין די כתריליעווקער גאזעטעז געווען צו לייענעז א נאטיץ מיט׳ן נאמעז: „ פ ע נ א מ ע ז " . איז דער נאטיץ ווערד זיך דערצעהלט א מעשה, אז איז כתריליעווקע איז פּארגעקומעז א חידוש׳ליכע זאך, וואָס טרעפט איין מאל אין טויזענד יאהר. דהיינו: א יונג ווייבעל, איין ערשטלינג, איז אויפ־ געבונדעז געוואָרעז מיט א פענאמעז: צו פינף חדשים נאך דער חתונה האָט זי בשלום געבוירעז א יונגעל. דאָס יונגעל, דער „פע־ נאמעז", לעבט אוז איז געזונד אוז שטארק אויף אלע אברים, אוז ערשט נעכטעז איז געווען דער ברית"...

וואָס דאָס פֿאָר־פֿאַלק האָט איבערגעלעבט — בעדאַרף מען אַליין פערשטיין. דער יונגערמאַן, דער פֿאָטער פון ס „פענאָמען", איז נעבאַך ארומגעלאָפֿען איבער כתריל־עווקע, ווי א פֿער׳סמ׳טע מויז, אויסגערעכענט אלעמען אויף די פינגער, אז ס׳איז ביי איהם נאָך דער חתונה פונקט נייען חדשים מיט נייען טעג... נאָר געה שריי חי וקים! די שטאָדט האָט איהם אויסגעהערט און געקייכט פֿאר גלעכטער. דער יונגערמאַן האָט געסטראשעט מיט א פֿראָצעס, נאָר אזוי ווי ס׳איז ניט געווען ארויסגעשטעלט קיין נאָמען — איז פֿארפֿאלען, נישטא ביי וואָס אנצונעמען... די שטאָדט האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען פון ס „פענאָמען". דאָס איז אויך פון די זאכען, וואָס א כתריל־עווקער לעזער האָט ליעב צו לייענען. א כתריל־עווקער לעזער האָט פיינט אומעטיגע מעשיות. ער האָט ליעב, ס׳זאל זיין פרייליך!

ז.

פֿאַליטיק.

מע דאַרף נישט מיינען, אז די כתריל־עווקער פֿרעסע איז אינ־נאנצען אייגנעטונקען נאָר אין דעם. וואָס ווערד אָנגערופען אין אמעריקא ביזנעס. און אז די גאזעטען טרייבען נישט קיין שום פֿאַליטיק. וואָס וואָלט דאָס געווען פֿאר א פֿרעסע אהן פֿאַליטיק? וואָס וואָלט דאָס געווען פֿאר גאזעטען, ווען זיי זאָלען זיך ניט אינ־טערעסירען מיט זאכען, וואָס זענען נוגע דעם כלל? נישט נאָר די רעדאקטוירען און די מיטארבייטער פון די צייטונגען, נאָר אויך די לעזער ווערען אריינגעצויגען אין דעם פֿאַליטישען קאמפף, אז עס קומט די צייט. פֿארטיעס האלטען מלחמה. פֿארטיעס שלאָגען זיך. עס איז הימעל עפען זיך. א ברודער שטעהט־אויף אויף א ברודער. דאָס ווארט „יושר" עקזיסטירט ניט. עס שטארבט אף דאָס געפיהל

פון רחמנות — ס׳איז עק וועלט! און דאָס ווערד איבערגע׳חזר׳ט אקוראט אלע דריי יאָהר — מע קלויבט א ראבינער.

פֿאַרטיעס זענען פֿאַרהאַן אין כתריל׳עווקע אזוי פיעל, וויפיעל קאַנדידאַטען. צוויי קאַנדידאַטען — צוויי פֿאַרטיעס. איין קאַנדידאַט ווערד אונטערגעהאלטען פון דער „יאַרמעלקע" און פון איהר פֿאַרטיע, וואָס מע רופט זיי דאַרט „יאַרמעלקיסטען", דער אנדערער קאַנדידאַט ווערד געשטיצט פון׳ם „קאַפּעליש" מיט זיין פֿאַרטיע, וואָס מע רופט זיי די „קאַפּעלישיסטען". ביידע קאַנדידאַטען זענען שוין געזעסען אין כתריל׳עווקע אויף דער שטוהל, אָבער נאָר צו דריי יאָהר. מעהר פון דריי יאָהר איז נאָך קיינער פון זיי ניט אויסגעזעסען. און יעדער פון די קאַנדידאַטען האָט זיך, זעלבסטפֿערשטענדליך, זיין פּלאַטפֿאַרמע. צום ביישפּיעל: דער קאַנדידאַט פון די „יאַרמעלקיסטען", אז מע קלויבט איהם אוים, קומט ער די ערשטע צייט שבת אין שוהל אריין פריהער פון אלעמען. אין שטוב זיצט ער אין א יאַרמעלקע (א פערבראַנטער יאַרמעלקיסט!), און האָט א טבע דינגען זיך. וויפיעל מע זאָל איהם געבען — איז קאַרג. אָקעגען זשע אָבער דער קאַנדידאַט פון די „קאַפּעלישיסטען" געהט גאָר ניט אין שוהל אריין, סיידען אמאל אונטער א יום טוב, און אין שטוב זיצט ער דוקא אָהן א היטעל, און עסט, זאָגט מען, א קאַלבאַם אויף. זיין פּרינציפּ איז: „נאַפּליוואַט". און וואָס ס׳איז שייך צו דינגען זיך, דינגט ער זיך ניט, ווי יענער קאַנדידאַט. חס ושלום! ס׳איז דאָ ביי איהם א טאַקסע, און אז איהר האָט ניט צו בעצאָהלען נאָך דער טאַקסע, מעגט איהר זיך אויסציהען און מעגט אויסגעהן אפילו — נאַפּליוואַט!

אין דער צייט, וואָס איך האָב געוויילט אין כתריל׳עווקע, איז געווען אקוראט, ווי עס הייסט אין אמעריקא, „ערב עלעקשאַן" — ערב וואהלען הייסט עס. א היים שטיקעל צייט. און וועהן־וועה, וואָס ס׳האָט זיך געטהאַן אויף ביידע נאַזעטען! אלסדינג, וואָס די צוויי האָבען געשריבען, איז אונמענליך איבערצוגעבען. מיר קאָנען דאָ נאָר ברענגען א מאָדעל פון דעם, ווי אזוי די צוויי רעראקטוירען

האָבען זיך עס א ביסעל דורכגעשמועסט צווישען זיך אייגמאָל אין א פּריהמאַרגען אויף זייער לשון:

„וויפּיעל שוויים, וויפּיעל ברוד, וויפּיעל שמוץ עס האָט זיך אָנגעקליבען אונטער דער אידישער יאַרמעלקע! וויפּיעל פּיין, וויפּיעל שפּאָט, וויפּיעל גנאָט מיר האָבען געהאט איבער דער היסטאָרישער יאַרמעלקע! דער טאָג, וואָס מיר וועלען אינגאַנצען בעפּרייט ווערען פון דער דאָזיגער יאַרמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער בעפּריאונגס־יום־טוב. דער טאָג, וואָס מיר וועלען אינגאַנצען פּטור ווערען פון דער דאָזיגער יאַרמעלקע, וועט זיין אונזער צווייטער יציאת מצרים. ניעדער מיט דער יאַרמעלקע! עס לעבע דער קאַפּעליש! ניעדער מיט די יאַרמעלקיסטען! עס לעבע די קאַפּעלישיסטען! הוררא!“

איצטיגס מאל האָט די „יאַרמעלקע“ אָפּגענטפּערט דעם „קאַפּעליש“ אין גאָר קורצע ווערטער בזה הלשון:

„דאָס אָפּגעבאַרעטע קאַפּעלישעל האָט שוין וויעדער בעקומען לשון. וואָס קריכען זיי, די קאַפּעלישיסטען, מיט זייער קאַנדידאָט? שוין זשע וויסען זיי ניט, אז כתרי־עווקע איז א אידישע שטאָדט, א עיר ואם בישראל, וואָס ווען נישט אויסקליבען קיין ראַבינער א קאַנדידאָט, וואָס פּרעסט חזירים׳לעך, געפּרעגעלט אין פּוטער, אין די נייען טעג, אהן א היטעל, פּאַר׳ן דאָוונען, אומגעוואַשען?“...

מיט וואָס דער קאַמפּף האָט זיך דאָרט געענדיגט — וויים איך ניט. איך בין אוועקגעפּאָהרען.

ח.

א מעשה מיט זיעבען שדכנים.

א צייטונג דארף זיך צופּאַסען צו איהרע לעזער און צו זייערע בעדערפענישען. דאָס האָט דער ערשטער פּערשטאַנען דער רעדאַקטאָר פון דער „יאַרמעלקע“, און ער האָט ניט־לאַנג אייגנגעפּיהרט ביי

זיך אין גאזעט א מין ביורא פון שדוכים אונטער'ן נאמען „ק ו ל ח ת ן ו ק ו ל כ ל ה", און האט געגעבען צו וויסען זיינע לע־זער דורך א מודעה, אזוי צו זאגען:

„באשר אזוי ווי די שטאדט כתריעלעווקע ווערד גרעסער, און קינדער וואכסען אונטער, און די שדכנים קאנען זיך ניט צעריסען,— על־כן האבען מיר צוגעטראכט א מיטעל, אז כתריעלעווקער בעלי־בתים, וואס זארגען פאר'ן שיקזאל פון זייערע קינדער, זאלען ניט דארפען אנקומען צו דער הילף פון שדכנים און זאלען אליין קא־נען פערזארגען זייערע חתנים מיט כלות און זייערע כלות מיט חתנים. דהיינו, ווי אזוי? גאר פשוט: יעדער בעל־הבית, וואס האט א קינד אויף חתונה צו מאכען, זאל זיך ניט שעמען און מעל־דען עס אין אונזער „יארמעלקע", אז ער האט אזא און אזא בחור, אדער אזא און אזא בתולה, און נדן גיט ער אזוי פיעל און אזוי פיעל, און פערלאנגען פערלאנגט ער דאס און דאס. די אלע מעלדונגען דרוקען מיר אהן נעצאהלטס, ווייל מיר טהוען עס נור לשם מצוה און צוליעב טובת־הכלל"...

פערשטעהט זיך, אז פאר'ן „קאפעליש" איז דאס געווען א באמבע. סטייטיט, די „יארמעלקע" זאל ביי איהם אזא זאך אויסהאפ־פען! תחילת האט ער גערעכענט ארויסגעהן מיט א פייעריגען אר־טיקעל קעגען דער „יארמעלקע", שרייען גוואלד — ווי וויט אונ־זער כתריעלעווקער פרעסע איז געפאלען און צו וואס אונזער ליטע־ראטור האט זיך ערנידעריגט, אז די „פערשימעלטע יאמפערקע" איז שוין געווארען א שדכנ'טע אויף דער עלטער — און נאך אזעל־כע שארפע ווערטער. צום סוף האט זיך דער רעדאקטאר איבער־געלעגט און איז ארויס אויף מארגען אין זיין „קאפעליש" מיט אזא מין מעלדונג:

„די וועלט שטעהט ניט. דער פראגרעס טהוט זיינס. עס האבען זיך שוין געפעהלט יענע צייטען, וועז פאנאטישע פאטער און מו־טער האבען געצוואונגען זייערע קינדער, זיי זאלען חתונה האבען ניט מיט זייער גלייכען. עס האבען זיך שוין געפעהלט יענע צייי־

טעו, וועז א שרכז א פינסטערלינג איז נעקומען אוז האָט אפּנע־
געבען מזל־טוב חתן־כלה. נייז. די קינדער פון אונזער מאָרערנער
צייט זענען שוין קליגער געוואָרען. זיי קאָנען שוין אליין זייער
שטעדטעל בעשטעהו. דאָס הייליגע געפיהל פון דער הייליגער
ליעבע ברעכט דורך מויערען אוז שלאָגט זיך דורך דורך אייזערנע
וואנטע. הערצער בעגעגענען זיך. נשמות בעהעפטען זיך. מיר
עפענען אויף צוליעב דעם דאָזיגען צוועק די טויערען פון אונזער
צייטונג, אוז אונטער דעם טיטעל „פון בחור צום מיידל" קאָז יעדער
איינציגער מעלדען, וואָס ער פערלאָנגט, מעג עס זיין א בחור אָדער
א מאָמזעל, איין אלמן אָדער א וויטוועו, — דער „קאָפּעליש" איז
שטענדיג גרייט פאָר זיי צו דיענען, וויל דער דעוויז פון אונזער
צייטונג איז: „דאָס וואָהלזיין פונ׳ם פּאָלק".
אוז דער דעוויז פון דער דאָזיגער נייער אָפּטהיילונג איז:
„פרייהייט אוז ליעבע"...

אוז עס האָבען זיך געגעבען א שאָט מעלדונגען וועגען שדוכים
אין ביידע כתריל־עווקער גאָזעטען: אין דער „יארמעלקע", אוני־
טער'ז קעפּעל „קול חתן וקול כלה", זענען אַרויסגעטראָטען די על־
טערען פון חתנים אוז כלות, אוז אין „קאָפּעליש", אונטער'ז קעפּעל
„פון בחור צום מיידל אוז פון מיידל צום בחור", זענען אַרויס־
געטראָטען די חתנים מיט די כלות אליין. אוז ס'איז געוואָרען איז
כתריל־עווקע ליהודים. א קליניגקייט, אז איהר קאָנט שרייבען וואָס
איהר ווילט אוז קיין געלד קאָסט עס ניט!

וואָלט געווען גוט, וועז איז כתריל־עווקע זאָל זיין נור איין גא־
זעט אוז קיין שדכנים זאָלען שוין נאָר אויף דער וועלט ניט זיין.
ווי זשע איז אָבער דער דין, אז עס פּיקט זיך אוים א שדוך דורך איין
גאָזעט, נאָר עס מישט זיך אריין אויף די צווייטע, אוז א שדכז
שטעלט אויף אריין א פּוס — דעמאָלט ווערד א ויצעקו, אז מע מוז
אָפּטרעטען פון כתריל־עווקע! נאָר ניט לאָנג פאָר מיין אוועקפאָהר
האָט זיך דאָרט געטראָפען א מעשה, וואָס ס'איז כדאי זי צו בע־

שרייבען, ניט אזוי צוליעב דער מעשה אליין, ווי צוליעב דעם מוסר־השכל פון דער מעשה. אז די געשיכטע איז אין אמת'ע, חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע, — גאראנטירט אין דעם דער, וואס האט זי מיר דערצעהלט. און דערצעהלט האט דאס מיר מאקי יענער יונגערמאן, וואס האט מיר איבערגעגעבען בסוד־סודות די געשיכטע מיט די „קעפלעך".

„אז איהר וועט האלטען אמאל ביי'ם בעשרייבען די דאזיגע מעשה, זאלט איהר איהר א נאמען געבען: „א מ ע ש ה מ י ט ז י ע ב ע ן ש ד כ נ י ם". — אזוי האט זיך אנגערופען צו מיר דער יונגערמאן און האט זיך פערשטעלט דאס מויל מיט ביידע הענד און האט זיך פערגאנגען פאר געלעכטער. איבערשלאנען איהם האב איך ניט געוואלט. מסתמא, אז ער אליין לאכט, איז דאס שוין גוט לעבעריג. האב איך איהם געלאזט, אז ער זאל זיך אויסלאכען. און אז ער האט זיך גוט אויסגעלאכט, איז ער צוגעטראטען צום גוטע המעשה, וואס מיר געבען דא איבער מיט זיין לשון:

— ווייסט איהר דאך שוין, ווי אזוי אונזערע בעלי־טובות, סאי די קאנסערוואטיווע „יארמעלקע", סאי דער מאדערנער „קאפעליש". טהוען נישט חלילה קיין זאך צוליעב זיך, נאר צוליעב טובת־הכלל און נאר צוליעב יענעם, און אז איהר לייענט וואס זיי שרייבען, קומט אוים, אז זייער דעויז איז „שלי שלך ושלך שלך". נאר אז איך וועל אייך זאגען, למשל, אז אונזערע בריידע רעדאקטוירען זענען שדכנים, פשוטע שדכנים, וועט איהר ניט וועלען גלויבען, איא? וואס זשע וועט אבער זיין, אז איך וועל אייך בעווייזען שווארץ אויף ווייס?

ביי די וועלטער האט דער יונגערמאן ארויסגעצויגען פון בוזעם־קעשעני א פאק מיט גאזעטען, פריהער די „יארמעלקע". דערנאך דעם „קאפעליש", און האט גענומען לייענען:

„קול חתן וקול כלה".

„וועלטהער הערר רעדאקטאר! היות אזוי ווי איך בין א שטענדיגער לעזער פון אייער וועלטהער „יארמעלקע", געפין איך, אז

ס'איז זעהר גוט, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט דעם „קול חתן וקול כלה". אוז דעריבער בעט איך אייך, איהר זאָלט אפֿדרוקען, אז איך בין א כתרי־לעווקער בעל־הבית פון פיינעם שטאָנד, פון שלשלת היוחסין, אוז פערמאָג איין טאָכטער א בת יחידה, וואָס איך דאַרף זי ניט לויבען, וואָרום סע שטעהט געשריבען: יהללוהו זר ולא פיך — לאָז דיך יענער לויבען. נאָר אין קורצען וועל איך אויסרעכענען דא איהרע מעלות. זי איז: 1) א בתולה, 2) א יפת־תואר, 3) א חכמה נפלאה, 4) א בריה אוף אלסדינג, 5) געביל־דעט סכנות, 6) שפיעלט פיאַנא, 7) עשרת אלפים נדן, 8) אויסגעקלויידעט בגדי מלכות, 9) קען פראַנצויז, 10) טאַנ־צען אויך. וועד עס האָט א זוהן, וואָס האָט גע'פטר'ט דעם פרי־זיוו מיט א ווייסען בילעט אוז האָט פראַווען, זאָל זיך וועלדען אין דער „יאַרמעלקע" אויפ'ן נאָמען פון מ. ב. מ."

דאָס איז נומער איינס. אין דער זעלביגער „יאַרמעלקע" פונ'ם זעלביגען טאָג האָט איהר אייך אוא מין מודעה:

„געהרמער הערר רעדאַקטאָר! כפי אזוי ווי איך בין א שטענ־דיגער לעזער פון אייער געהרטער „יאַרמעלקע", געפין איך אויך, אז איהר האָט זעהר גוט געטהאָן, וואָס איהר האָט איינגעפיהרט ביי זיך אוא טהייערע זאך, ווי דער „קול חתן וקול כלה". אלס בע־ווייז, ווי גוט דאָס איז, קום איך מעלדען, אז איך אליין בין א היגער, א כתרי־לעווקער. מיינע עלטערען אוז אור־אור־עלטערען זענען געווען כתרי־לעווקער. איך האָב דאנקען גאָט א נאָמען, אוז בין אליין א נגיד אוז א מיוחס, אוז טהו שרוכים מיט די גרעסטע מיוחסים, אוז האָב א זוהן אויף חתונה צו מאכען, וואָס פערמאָגט א שען ביסעל מעלות. אוז מחמת סע שטעהט געשריבען: יהללוהו זר ולא פיך, טייטש איך דעם פסוק אזוי: יהללוהו זר — לאָז דיך לויבען א פרעמדער; ולא — אז ס'איז ניטא קיין פרעמדער? איז פיך — לויב זיך אליין. אט דא זענען די מעלות פון מיין זוהן: 1) א בחור, 2) א טאַטענס א קינד, 3) א בן־יחיד, 4) האָט א ווייב

סען בילעט, 5) א קענער, 6) א כתבא רבה, 7) שפּיעלט פּיעדעל, 8) רעדט לשון־קודש, 9) פּרום, 10) האָט נדן אויף. וועט עס האָט א בתולה א יפת־תואר, זאל זיך אָפּרופען אין דעם „קול חתן וקול כלה" פון דער „יארמעלקע" אויפ'ן נאָמען פון נ. ב. נ."

— פיינע צוויי אַנאַנסלעך — איצ ? דאַרף זיך טרעפען אַזוי, אז אַקוראַט אין יענעם טאָג דרוקען זיך, ווי איהר זעהט אטא, אינ'ם „קאָפּעליש", אונטער'ן קעפּעל „פון בחור צום מיידעל און פון מיידעל צום בחור", אויך צוויי אַנאַנסען, שוין נישט פון די עלטערען, נאָר פון א בחור מיט א מיידעל. אט וואָס דער בחור שרייבט וועגען זיך:

„וועדטהער הערר רעדאקטאָר ! אלם א שטענדיגער לעזער פון אייער וועדטהען „קאָפּעליש" קום איך איך צו מעלדען, אז איך בין א שענער בחור פון 23 יאָהר, הויך געוואכסען, און חאטש איך האָב א וויסען בילעט, פון דעסטוועגען בין איך געזונד און שטאַרק, הלואי ווייטער נישט ערגער. געקאָנטשעט האָב איך זעכס קלאַסען און האָב פּראָווען פון א פּראָוויזאָר. איך זוך א מיידעל א קראַסאָוויצע מיט היבשע עטלעכע טויזענד נדן און מיט א גוטען כאראקטער. אויב זי קאָן שפּיעלען פּיאַנא, איז דאָס ניט קיין חסרון, און טאָמער שטאָמט זי פון פיינע עלטערען — שאָדט אויך נישט. וועט עס ווייל מיך, זאל זיך וועגרען צום „קאָפּעליש" אויפ'ן נאָמען פון דעם „וואויעוו יונג".

-- אט דאָס שרייבט דער בחור אין „קאָפּעליש". אַצינד וועלען מיר זעהען, וואָס שרייבט דאָס מיידעל פונ'ם „קאָפּעליש". זי שרייבט אזוי :

„געהרטער הערר רעדאקטאָר ! אלם שטענדיגע לעזערין פון אייער געהרטען „קאָפּעליש" לאז איך אייך וויסען, אז איך בין א מיידעל פון 21 יאָהר, מיטעלע וואוכס, שוואַרצע האָר, א וויים פּנים, מיט חן־גריבעלעך אין די באקען און מיט זהר א גוטען כאראקטער. גאנץ כתריעווקע האלט מיך פּאר א קראַסאָוויצע. אז סע קומט אויף א שמחה, זענען אלע קאוואליערען נאָך מיר די כפּרה. נאָר איך האָב זיי אין דער ערד. איך וויל א בחור מיט א גוטען

כּאַראַקטער, נישט יונגער פּון 22. וואָס זאָל זיין אַ מענטש אָון קאָנען געבען אַ ווייב ברויט. טאָמער האָט ער נדן מאַכט נישט אויס. ער וועט יעדענפאַלס געפינען אין מיר אַ ליעבע פרוי. זיך וועלדען אין „קאַפּעליש" צו דאַר „בעריהמטער קראַסאַוויצע".

— על־פּי שכל־הישר וואָלט, דאָכט זיך, בעדאַרפט זיין אַזוי, אַז דער פּאַטער פּון דער יפת־תואר מ. ב. מ., וואָס זוכט אַ חתן מיט אַ ווייסען בילעט, האָט בעדאַרפט זיך אַפּרופען אין דער „יאַרמעל־קע" אויפֿן נאָמען פּון נ. ב. נ., צוליעב'ן בן־יחיד, וואָס האָט אַ ווייסען בילעט אָון איז אַ מיוחס אָון שפּיעלט פּיעדעל אָון רעדט לשון־קודש, אָון אזוי ווייטער. דאָס וואָלט געווען באמת אַ כשר'ער טאַפּ מיט אַ כשר'ען לעפּעל. וואָס טהוט נאָט? פּערגלוסט זיך דעם פּאַטער, וואָס לייענט די „יאַרמעלקע", געבען אַ קוק אַריין אינ'ם „קאַפּעליש", אויף דער פּיערטער זייט, זעהען, וואָס טהוט זיך עפּעס דאָרטען מכח דעם ענין פּון חתן־כלה? איינגעלייענט זיך אין די מעלדונגען אויף דער פּיערטער זייט, איז איהם אַריין אין נאָז אַריין: וואָס טויג איהם דער מיוחס דער בן־יחיד, וואָס איז אַ כתבא רבה אָון רעדט לשון־קודש אָון שפּיעלט אויפֿן פּיעדעל? ער בעדאַרף ניט קיין בעסערען חתן, ווי דער „וואויליער יונג" פּונ'ם „קאַפּעליש", וואָס האָט אַ ווייסען בילעט אָון דערצו נאָך פּראַווען פּון אַ פּראַוויזאָר. אי, וואָס ער איז אַ לעזער פּונ'ם „קאַפּעליש"? מילא, וואו שטעהט דאָס, אַז אַלע אידען דאַרפען ליענען די „יאַרמעלקע"? סע שטעהט געשריבען: „וחי אחיך עמך"... בקיצור, ער האָט געשיקט רופען אַ שדכן אָון האָט איהם איבערגעגעבען אַזוי אָון אַזוי די מעשה: „איהר דאַרפט מיר אויפֿזוכען דעם אַדרעס פּונ'ם „וואויליען" יונג" דורכ'ן „קאַפּעליש", אָון אויב מה' יצא הדבר, זאָלט איהר איהם ברענגען צופיהרען, וועט ער זיך בעקענען מיט מיין טאָכטער, וועט מען שרייבען תנאים, וכהכל שרירוקיים"...

אצינד לאָזען מיר איבער דעם פּאַטער פּון דער יפת־תואר אָון געהען אַריבער צום פּאַטער פּונ'ם בן־יחיד דעם מיוחס מיט'ן ווייסען בילעט, וואָס שפּיעלט אויפֿן פּיעדעל, רעדט לשון־קודש אָון

אזוי ווייטער. איבערגעלייגט אינ'ם „קול חתן וקול כלה" פון דער „יארמעלקע", אז ס'איז דא אזא יפת־תואר מיט אזוי פיעל מעלות, און האט נאך צעהנטוויזענד נדן אויך, האט ער זיך געטראכט, אז דער שדוך איז טאקי א פיינער שדוך. נאר וואס דעו ? אט די צעהנטוויזענד נדן שטעהט ווי א ביין אין האלז. א איד, וואס זאגט, אז ער גיט צעהן טויזענד, גיט ער מסתמא די גרעסטע העלפט, הלואי דריי — מע קען זיי, די כתריעלעווקער נגידים ! הינט זאלען מיט זיי האנדלען. אמעהר, אט האט ער בעסער געלייענט היינט אינ'ם „קאפעליש", מעלדעט זיך דארט א מיידעל פון 21 יאהר, א קראסאוויצע, וואס זוכט א חתן מיט א גוטען כאראקטער. „מע דארף ניט האבען קיין בעסערען כאראקטער פון מיין זוהן'ס כאראקטער !"...

אט אזוי האט זיך געזאגט דער איד פון דער „יארמעלקע", נ. ב. נ., און האט געשיקט רופען צו זיך א שדכן און האט איהם איבערגעגעבען בסוד־סודות, ער זאל למען השם אויסגעפינען אינ'ם „קאפעליש", ווער איז די קראסאוויצע מיט'ן גוטען כאראקטער, און ער זאל איהר פארלעגען זיין זוהן דעם בן־יחיד מיט'ן ווייסען בילעט, וואס שפיעלט פיעדעל, רעדט לשון־קודש און אזוי ווייטער. און אז גאט וועט העלפען, ס'וועט געהן א גאנג, וועט אם ירצה שם זיין רעכט, אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער — אמן.

אצינד וועלען מיר אריבערגעהן צום בחור פון „קאפעליש", וואס האט געקאנטשעט זעכס קלאסען און האט פראווען פון א פראוויזאר. דאכט זיך, אז א מינדעסט קינד וועט אייך זאגען, אז דער דאזיגער בחור איז אנגעמאסטען פאר דער קראסאוויצע פונ'ם „קאפעליש", וואס אלע בחורים זענען נאך איהר די כפרה. צום סוף, וואס לאזט זיך אויס ? אז דער בחור איז א בעלן געבען א קוק אריין איז דער „יארמעלקע", און ווי נאר ער האט איבערגעלייענט אינ'ם „קול חתן וקול כלה" וועגען דעם אידען, דעם מיוחס, וואס פער־מאגט א בת־יחידה א יפת־תואר מיט צעהן מעלות, און זוכט א חתן מיט א ווייסען בילעט און מיט פראווען, און גיט נאך צעהן טוי־

זענד אויך, האָט עס איהם געגעבען א טראָג אויף: סטייטש, ער האָט דאָך דעם אמת׳ען ווייסען בילעט מיט די אמת׳ע פּראָווען! אוו נישט ווארטענדיג קיין איבעריגע מינוט, האָט ער זיך שוין צעגויפֿ־געלאָפֿן מיט א בעקאַנטען אידען, וואָס זוכט א פּערדיענסטעל, אוו יענער איז גלייך צום בעל־הבית מ. ב. מ. אוו לעגט איהם פּאָר א בחור מיט א ווייסען בילעט אוו מיט פּראָווען. האָט זיך דער בעל־הבית דערפּריידט אוו זאָגט צו איהם: „סטייטש, ער האָט נאָר־וואָס אוועקגעשיקט צום בחור מיט׳ן ווייסען בילעט אוו מיט די פּראָווען א שדכן!“ זאָגט צו איהם דער איד: „מילא, וועלען זיין צוויי שדכנים, אבי ס׳וואָל זיין מיט מזל“. זאָגט איהם דער בעל־הבית: „פּון אייער מויל אין גאָט׳ס אויהערען“. ענטפּערט איהם דער איד: „אמן“.

אַצינד בלייבט אונז נאָך איבער די קראָסאָוויצע פּונ׳ם „קאָ־פּעלייש“ — אוו מיר ווערען פּאַרטיג מיט אַלע שדוכים. די קראָ־סאָוויצע, אז זי האָט איבערגעלייענט אינ׳ם קאָפּעלייש“, אז ס׳איז דאָ א חתן מיט א ווייסען בילעט אוו מיט פּראָווען, האָט זי א טראָכט געגעבען, אז דאָס וואָלט אפשר געווען פּאָר איהר א גלייך־בער שדוך, נאָר ס׳איז פּאַרהאָן א שטיקעל חסרון: ער זוכט א כלה מיט נדן, אוו נאָך היבשע עטליכע טויזענד דערצו — היבשע עט־ליכע מכות איהם! אונזערע קאָפּעלישיסטען, ס׳וואָל זיי צו קיין חרפּה ניט זיין, זענען טאָקי מאָדערן אוו ליבעראַל אוו אַלסדינג. נאָר אז עס קומט צו געלט, חאָפּט זיי אוועק דער שוואַרץ־יאָהר. פּאָר געלט וועלען זיי אייך פּערקויפען דעם אייגענעם טאָטען. אין נעלד־זאָכען זענען שוין די יארמעלקיסטען א סך פיינער. אט לאָזט וויסען אין דער „יארמעלקע“, אינ׳ם „קול התן וקול כלה“, א איד א נגיד, אז ער האָט א זוהן מיט אַלע מעלות אוו זוכט א יפת־תואר — א קראָסאָוויצע הייסט דאָס, אוו פון נדן דערמאָנט ער נאָר אפילו ניט. מעג ניט זיין דער בחור דער פּראָוויזאָר מיט די פּראָווען א בפרה פּאָר דעם אידען? נישמעהר, איין קליינעם חסרון האָט אָט דעם נגיד׳ס זוהן: ער איז פרום אוו רעדט לשון־קודש. האָפּט זי

אבער, אז קיין גרויסע שטעהרונגען וועט דאס ניט זיין. פרומקייט איז א פריוואט־זאך. און וואס ער רעדט לשון־קודש — איז דאס א קרענק, וואס געהט איבער. לאזען זיי נאר חתונה האבען, וועט ער שוין אויפהערען רעדען לשון קודש: ער וועט שוין רעדען ביי איהר, ווי א מענטש!...

אזוי האט אפגע'פסק'ענט ביי זיך די קראסאוויצע און האט ג'פועל'ט ביי איהר אייגענעם פעטער, נעבאך א איד א יורד, ער זאל זיך מטריח זיין צו יענעם נגיד פון דער „יארמעלקע", וואס זוכט א קראסאוויצע אהן געלד, און זאל איהם בעווייזען איהר בילד, וועט ער איינגעמען א מיתה־משונה. כך הוה — ס'איז טאקי אזוי געווען. וויבאלד נאר דער נגיד האט דערזעהן דאס בילד, האט ער אויסגעשריען: „אט דאס איז דאך די, וואס איך זוך פאר מיין זוהן! איך האב געשיקט ערשט היינט א שדכן צו דער דאזיגער יפת־תואר!" רופט זיך אן דער פעטער פון דער קראסאוויצע, דער יורד: „מעהר קיין דאגות זאלט איהר ניט האבען — וועלען מיר דעם רח"ש טיילען אויף דער האלב, וואס קאן דא זיין? "... „הלואי, פון אייער מויל אין גאט'ס אויהערען". „אמן ואמן".

מיינט איהר דאך, אז איהר זענט שוין פארטיג מיט אלע שדכנים? האט צייט א ביסעל. פערגעסט ניט, אז כתריעלעווקע איז א שטאדט, און ארעמע לייט, ברוך השם, זענען דא גענוג. שטעהט זיך א אידעל אין גאס, ניטא וואס צו טהון, לייענט ער ביידע גאזע־טען, די „יארמעלקע" מיט'ן „קאפעלייש", פון דער ערשטער זייט ביז דער לעצטער זייט, לאזט נישט דורך קיין אות אפילו. דערזעהט ער אין ביידע גאזעטען די חתנים מיט די כלות און שפרינגט אונ־טער פאר התפעלות: „סטייטש, ס'איז דאך מן השמים! אט דאס מיידעל, די קראסאוויצע פונ'ם „קאפעלייש", איז אנגעמאסטען פאר'ן נגיד'ס בן־יחיד פון דער „יארמעלקע", וואס זוכט א יפת־תואר אהן נדן, און די בתולה, די יפת־תואר פון דער „יארמעלקע", וואס איז געביל'דעט סכנות, שפיעלט פיאנא און פערמאגט צעהנטוויזענד נדן,

קאָנטשעט זעכס קלאָסען, וואָרום יענע זוכט דאָך אַ חתן מיט פראָ־ווען, און דער האָט אַלע פראָווען"...

און דער חברה־מאָן האָט נישט געמאכט קיין לאָנגע שהיות — למאי זאָל איין אַנדערער אויסחאָפען? — און איז אין איין שעה אויסגעווען ביי אַלע פיער: ביי׳ם נגיד און ביי׳ם בעל־הבית פון דער „יארמעלקע" און ביי׳ם בחור מיט׳ן מיידעל פון דעם „קאָפעלויש". נאָר וואוהין ער איז געקומען, האָט מען איהם געענטפערט: „שוין אַ ביסעל שפעטליך, פעטער, האָט איהר זיך אויסגעקראצט — נאָר־וואָם געווען אַ שדכן און גערעדט דאָם אייגענע, וואָם איהר"... „וואָם געהער זיך עם אָן מיט מיר? געווען אַ שדכן, ניט געווען קיין שדכן— אַבי דאָם, וואָם איך רעד, רעד איך גלייך. און אפשר איז דאָם ניט גלייך, דאַרפט איהר מיר זאָגען נאָר איין וואָרט, מאָך איך דאָם קאַלי, וואָרום אויך קאַלי מאכען בין איך אַ בריה"... דערהערט אזעלכע דבורים, איז זיי פּרחה נשמתם געווארען. זיי האָבען דערזעהען, אז זיי האָבען צו טהון מיט אַ שייגעץ, איין עזות־מחוצף־פנים. האָבען זיי געבעטען דאָם אידעל, ער זאָל נישט קאַלי מאכען, ובשכר זה, אַז ס׳וועט זיך עפּים דערפון אויספּיקען און ס׳וועט קומען צום רח"ש, וועט מען שוין זעהען מסתמא, ער זאָל אויך עפּים פער־דיענען.

און גאָט האָט געהאָלפען, ביידע שדוכים האָבען זיך אויס־נעפּיקט און ביידע קנס־מאָלס זענען געווען אין איין נאכט, און עס האָבען זיך אַ לאָז געגעבען שדכנים פון דער וועלט. ערשטענס, די צוויי שדכנים פון חתנ׳ס צד. דערנאָך די צוויי שדכנים פון כלה׳ס צד. דערנאָך דאָם אידעל, וואָם האָט געזאָלט קאַלי מאכען. איז אחת לאחת האָבען מיר א קיימא־לן פון פינף שדכנים. היינט וואו זענען די רעדאקטוירען פון ביידע נאָזעטען? די „יארמעלקע" און דער „קאָפעלויש" זענען געקומען ביידע אויסגעפוצט, ווי מחותנים. חאטש קיינער האָט זיי ניט געבעטען. נאָר געקומען — מהכתיתי, זעהר אָנגעלעגט. האָט מען זיי גאָנץ פיין אויפגענומען, יעדען בעזונדער. געשטעלט בראָנפען, דערלאָנגט לעקאָך מיט איינגעמאכטס. האָבען

זיי זיך בערַאנקט אוֹן נענעבען אַנצוהערעניש. אַז ניט צוליעב דעם זענען זיי געקומען. „צוליעב וואָס זשע דען?" „צוליעב רח"ש". „וואָס הייסט — צוליעב רח"ש?" „אָט דאָס הייסט. זיי מאַנען נישט, נאָר מע דאַרף אַליין פערשטעהן... וואָרום וועז ניט זיי מיט זייערע נאָזעטען, פון וואַנען וואָלטען זיך גענומען די דאָזיגע שדוכים? דאָס הייסט, מאַנען מאַנען זיי נישט, נאָר מע דאַרף אַליין פערשטעהן" . . . אַזוי האָבען גע'טענה'ט אונזערע רעדאַקטוירען, אוֹן ביי די מחותנים וואָלט מען דאָס אפשר נע'פוּל'ט, וואָרום וואָס אַהרט דאָס זיי? קיין צוויי מאָל רח"ש וועלען זיי נישט צאָהלען. האָבען זיך אַבער די חברה שדכנים אויפ־געהויבען אוֹן האָבען געמאַכט אַ גוואַלד עד לב השמים: „וואָס פאַר אַ שייכות האָבען רעדאַקטוירען צו שדכנות? אוֹן וואו איז דאָס גע־הערט געוואָרען, אַז ביי צוויי שדוכים זאָלען זיין זיעבען שדכנים? צו דריי מיט אַ האַלבען שדכן אויף אַ שדוך?"... מעהר פון אַלע האָט איינגעלעגט די וועלט יענער אידעל, וואָס האָט געסטראָשעט, אַז ער וועט קאַלי מאַכען. ער האָט מבטיח געווען ביידע רעדאַק־טוירען, אז ער וועט זיי „אריינווארפען יערען אייניציגען אַ בינטעל פינגער אין טשאַלענט־ברעטעל אריין"... אוֹן ער וואָלט זיין הבטחה מקיים געווען, וואָרום ער איז שוין גרייט געווען צו פערקאַטשען די ארבעל אפילו. האָבען זיך אריינגעמישט די מחותנים פון ביידע צדדים אוֹן האָבען זיי צענומען — אוֹן אָט אזוי, ווי איהר זעהט, זענען אונזערע רעדאַקטוירען. דאָנקען גאָט, אַרוים טרוקען, אָהן פּעטש.

דאָ האָט זיך דער יונגערמאַן וויעדער פערשטעלט מיט ביידע הענט דאָס פּנים אוֹן האָט געלאַכט שטילערהייד, זיך אוש נע־טרייסלט פאר געלעכטער. אוֹן אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער מיך אַ פרעג געגעבען, וועז איך בין פריי? אזוי ווי איך האָלט ביי אַוועקפאָהרען, וויל ער קומען מיך אינטערווירען. איך האָב איהם געבעטען, ער זאָל קומען מאָרגען.

ט.

אינטערוויוערס.

אויף מאָרגען, נאָך דעם, ווי דער לאָבענדיגער יונגערמאן האָט מיר דערצאָהלט די מעשה מיט די זיעבען שדכנים, איז ער געקומען צו מיר מיט אזא גרויסען פּאָרטפּעל, אז איך האָב מיך אַזש דער־שראָקען.

— איך ווייל אייך אינטערווירען. — האָט ער אָנגעהויבען און ארויסגעצויגען א לאנג ביכעלע פון א זייט־קעשעני און געזומען מיר דערצאָהלען מעשיות, מיך נישט געלאָזט א וואָרט אויסריידען. — פּרעגט מיך, וואו עס וועט זיין געדרוקט מיין אינטערווויו מיט אייך — ווייס איך אַליין ניט. עס קאָן זיין אין „קאָפּעליש". און עס קאָן זיין אין דער „יאָרמעלקע". אלץ איינע שאַנסען. גיכער וואָלט מיך בע־דאַרפט צונעמען דער „קאָפּעליש". פּאָרט א פּראָגרעסיווע גאַזעט. חאָטש זיין גאנצער פּראָגרעס בעשטעהט אין דעם, וואָס ער לאָבט אפּ פון אידישע דינים און מאַכט חוזק פון אידישע מנהגים. צום בייי־שפּיעל: איהם געפעלט ניט דער מנהג פון פּאַסטעון. קומט ערב תשעה באב, אַדער ערב יום־כּפּור, אַדער ערב איין אנדער תענית — צע־לאָזט זיך דער „קאָפּעליש" מיט איין ארטיקעל פון א דאָקטאָר. דער דאָקטאָר איז אזוי א דאָקטאָר, ווי איהר זענט א גובערנאַטאָר. דאָס שרייבט ער אַליין, טאָקי דער רעדאקטאָר בכבודו ובעצמו, און חתמ'ענען חתמ'עט ער זיך „דאָקטאָר מאַלינוס אייגעמאַכטוס". אין זיינע ארטיקלען צעשפּרייט זיך דער דאָקטאָר מאַלינוס אייג־געמאַכטוס וועגען די שעדליכקייט פונ'ם פּאַסטען און אפּפּאַסטען און פּיניגען זיך, ברענגט ראיות פון ספרים און ביכער, וואָס קיינער האָט זיי ניט געזעהען, ברענגט נעמען פון גרויסע געלעהרטע, אוים־געטראַכטע נעמען, למשל: דאָקטאָר פעפערוס, פּראָפעסאָר קנאַבע־לוס, פּריעדריך פּאָן ציבעלוס, טשארלז חריינוס, פילים מוסטאַרדוס, עדוארד לאָטקוס, לואידזשי פּאליטשעקוס און נאָך אזעלכע מינים

נעמען פון דער הגדה. און טאָמער איז ווינציג אַזעלכע אויטאָריטעטען, טהוט ער זיך א ווארף אויף סטאַטיסטיק און טהוט א רעכען־אויס, וויפיעל מענשען עס שטאַרבען אויס א יאָהר פון פערצעהרונג דורך תעניתים. עס קומט אויס, אז פון תעניתים שטאַרבען אויס איז כתריעלעווקע דריי מאָל אַזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען געבוירען קינ־דער דורכ'ן יאָהר. און צום שלום פיהרט ער אונטער א חשבון. אויס־נערעכענט מאַטעמאַטיש, ווי צוויי מאָל צוויי, אז באם אידען ווערען פאַסטען אַלע תעניתים, ווי ביז אָהער, ווערט איז כתריעלעווקע אין עלף יאָהר מיט דריי חדשים ניט בלייבען קיין איין איד אפילו.

— דאָם איז ווענען תעניתים. היינט וואָם דער איד צעארבייט ווענען דעם געצענדיענערישען מנהג פון כפרות שלאָגען! און ווענען דעם ווילדען איינפיהר געהן צו תשליך! דער רעדאַקטאָר פונ'ם „קא־פּעליש" דערצעהלט זיך א מעשה פון פּאַרצייטען, א היסטאָרישע געשיכטע היסט עס, וואָם האָט געטראָפען מאקי דא, איז כתריעלעוו־קע, ווי אזוי אידען זענען געגאנגען צו תשליך, איז געפאָהרען א קאַרעטע מיט פיער פערד נאשפּיץ. אין קאַרעטע איז געזעסען דעם גראָפ'ס טעכטערעל מיט איהר אַדיוטאַנט. האָבען די פערד דערזעהען אזוי פיעל אידען, האָבען זיי זיך ספּאָלאָשעט, צעטראָגען די קאַרעטע און ארויסגעוואָרפען דעם גראָפ'ס טאַכטער מיט'ן אַדיוטאַנט. און אזוי ווי דער גראָף איז געווען דער בעל־הבית פון כתריעלעווקע, צו איהם האָט געהערט די שטאָדט, האָט ער בעשטראָפט די גאנצע שטאָדט מיט שמיץ און ארויפגעלעגט אויף אַלע אידען אזא שווערען אָפּצאָהל, אז זיי האָבען הונדערט יאָהר כסדר נישט געקאָנט זיך אויסצאָהלען.

— פאַר וואָם דער „קאָפּעליש" איז אויף מיר ברוגז — שטויסט איהר זיך מסתמא, אז דער רוגז וואַכסט נאָך פון דער געשיכטע מיט די „קעפּלעך", וואָם כ'האָב אייך דערצעהלט. חאָטש גאָט איז מיין עדות, אז איך בין אין דעם אזוי שולדיג, ווי איהר זענט שולדיג. נאָר גאָרנישט. ער רעכענט, אז דאָם האָב איך ארויסגעגעבען דער „יארמעלקע" אַלע סודות פון דער רעדאַקציע. וויבאַלד אזוי, וואַלט,

דאָכט זיך, די „יאַרמע׳לקע" בעדאַרפט שׂ׳אָגען מיט מיר בׂ׳אָט, איאָ? ׳לאָזט זיך אויס, אז מיין פּוס טאָר דאָרט ניט זיין! איבער וואָס? וועט איהר הערען א שענס. דאָס איז אָבער א ׳לעכעריגע מעשה.

דא האָט זיך מיין אינטערוויועור אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו דער וואַנד, זיך פערשטע׳לט מיט בוידע הענט און שט׳ל׳ערהייד נע־׳לאָכט. דערנאָך, אז ער האָט זיך גוט אויסגע׳לאָכט, האָט ער גענומען דערצעה׳לען די מעשה:

— דאָס איז געווען שוין ׳לאנג, נאָך פּאַר די „קעפּ׳לעך". איך בין דעמאָ׳לט געווען כ׳ל־וך ביים רעדאַקטאָר פון „קאָפּע׳ליש". איך האָב זיך גערעכענט כמעט סעקרעטאר פון דער רעדאקציע. א׳לע מודות זענען געווען ביי מיר אין די הענט. נישט געווען קיין פער־בארגענע זאך פאר מיר. אין דער „יאַרמע׳לקע" איז אויך געווען א סעקרעטאר, טאָקי דעם רעדאקטאָר׳ס איין אייגענער שוואָגער און מיינער א גוטער פריינד, איין אוהב נאמן. וואָס ביי ז י י האָט זיך געטהאָן האָב א י ך געוואוסט, און וואָס ביי א ו נ ז האָט זיך געטהאָן האָט ע ר געוואוסט. דאָס הייסט, מיר האָבען זיך ארויסגעגעבען איינער דעם אנדערען א׳לע סודות פון דער רעדאקציע, זיך געביטען ש׳ט׳ל׳ערהייד מיט ט׳ע׳לעגראַמען, געוויזען איינער דעם אַנדערען געהיימע בריוו׳לעך, און טאָמער עפּים איין עקסטרא — האָ־בען מיר נעגעבען צו וויסען איינער דעם אנדערען דורכ׳ן ט׳ע׳לעפאָן.

— ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, איך זיץ איינמא׳ל אין דער רעדאקציע איינער א׳ליין, שוין ווייט נאך האָ׳לבער נאכט, צוגע־שפּאַרט אויף דער קושעטקע, און חאַפּ א דרימע׳ל. ק׳לינגט מען מיר אין ט׳ע׳לעפאָן איין מא׳ל און צוויי מא׳ל און דריי מא׳ל. איך דרימע׳ל אזוי געשמאַק, האָ׳לט אין בעסטען שׂ׳אָף, און יענער דרעהט מיר א מח: טער־טער־טער־טער! „ק׳לינג, טראכט איך מיר, צעזעצטערהייד. איך וועל זיך ניט ריהרען פונ׳ם אָרט". יענער וויל אָבער ניט אויפ־הערען: טער־טער־טער־טער־טער! בקיצור, עס הע׳לפט ניט. איך שטעה אויף, נעם דאָס טרייבע׳ל: „וואר איז דאָרטען?" ׳לאָזט זיך אויס, ס׳איז מיין פריינד פון דער „יאַרמע׳לקע". „וואָס טהוטסט דא.

פרענט ער מיך, דו שלאַפסט?" „חם ושלום, זאג איך, וואס הייסט איך שלאַף?" „וואס דען טהוסט דו?" „איך ארבייט". „וואס אר־ בייטסט דו? פארהאן עפּים נייעס?" „נאך א מין נייעס!" „דהיינו?" „דהיינו, זאג איך, א פּאגראם". „א פּאגראם? וואו?" „וואס הייסט וואו, זאג איך, אנו טרעף, וואו דארף זיין א פּאגראם?" זאגט ער: „אודאי אין קעשעניוו?" זאג איך: „אזא יאהר אויף מיר. וואס פאר א חכם דו ביזט!" זאגט ער: „טאקי עפּים א רעכטער פּאגראם?" זאג איך: „מיט אלע פּישטשעווקעס". „עפּים פארהאן ג׳הרג׳עטע?" זאג איך: „צוויי הונדערט". „געשענדעטע פרויען?" „פינף אוין דרייסיג". „קינדער צערייסענע?" „אהן א שיעור!"... מעהר האב איך פון איהם נישט געהערט, וואָרום ער האט זיך גאַנץ אויפגעלייגט אויבערצו־ געבען די טעלעגראמע פון קעשעניוו צום דרוק. אוין וואס מאַרגען האט זיך געטהאן, אז די „יארמעלקע" איז ארוים מיט א דרייגאַרעני־ דיג קעפּעל: „א ניי ע ר פּאגראם איז קעשע־ נ י ו ו ! (פון אונזער ספּעציעלען קארעספּאנדענט)" — דארף איך אייך ניט דערצעהלען. אונזער רעדאקטאר פונ׳ם „קאפּעליש" איז שיער ניט משוגע געוואָרען — ניט פון דעם פּאגראם, חלילה, נאר פון דעם, וואס אזא פעטע נייעס איז אין דער „יארמעלקע" פארהאן אוין אין „קאפּעליש" ניט! ער האט אונז אלעמען איבערגעטריבען אויף הרעטשקע, א גאנצען טאג געגעסען אוין געזאַרעט — ביז עס האט זיך ארויסבעווייזען, אז די מעשה איז א ליגען, ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען. דעמאלט האט שוין דער רעדאקטאר פון דער „יארמעלקע" גענומען ארבייטען מעשים, דערגרונטעווען זיך, פון וואנען האט זיך גענומען צו איהם אזא אומגלומפּערטע טעלעגראמע, אוין עס האט גהאלטען, אז דער סעקרעטאר, חאטש ער איז א שוואגער, זאל נעמען דעם וועג אוין זאל נאך זיין גוט אויסגעפּאטשט אויף. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער האט זיך נעבאך גענומזט מודה זיין, פון וועמען דאס וואכסט. דעמאלט האט דער רעדאקטאר פון דער „יאר־ מעלקע" בעפּוילען, אז טאמער בעווייז איך זיך פארבי דער רעדאק־ ציע, בין איך א טוידטער...

ביי די ווערטער האָט זיך דערהערט א קלאַפּ אין טיר. איך האָב געבעטן אריין, און עס האָט זיך בעוויזען א יונגער פּאַרשוין מיט א רויט בעשפּריינקעלט פּנים, מיט אויך א גרויסן פּאַרטפּעל. מיין לאַכעדיגער יונגערמאַן האָט דערזעהען דעם אַרײַנגעקומענעם פּאַרשוין, איז גלײַך ווי ער וואָלט דערזעהען עמיצן פון יענער וועלט. זײַנע אויגען זענען איהם געוואָרען גרויס, און אלײן איז ער אויפגעשטאַנען, א חאַפּ געגעבען זיין פּאַרטפּעל, זיך אין דער גיך אָפּגעזעצט מיט מיר און איז נעלם געוואָרען. געבליבען מיט'ן נייעם פּאַרשוין אינצווייען, האָב איך איהם געבעטן זיצען. ער האָט זיך בעדאַנקט, ארויסגענומען פון פּאַרטפּעל א בויגען פּאפּיער און פון דער זײַט־קעשעני א פולפּערער און האָט זיך אוועקגעזעצט גרייט צו דער ארבייט.

— האָט קיין פּראָיבעל ניט, — האָט ער אָנגעהויבען — איך האָב געהערט, אז איהר זענט דאָ, האָב איך אייך אָט דער חלאַמידניק?

— וואָס חלאַמידניק?

— אָט דער, מיט'ן פּאַרטפּעל, וואָס האָט געחאפט דאָס היטעל און איז אַרויסגעלאָפען, ווי פון א שרפה? ער האָט אייך עפּיס דערצעהלט א סך מעשיות? זאָל עס נאָר פּאַלען אין ים אריין, רבונו של עולם, און אזוי ווי איך האָב עס ניט געהערט, אזוי זאָל עס מיר ניט שאַדטען!

— וואָס איז? ער איז דען א...?

— איהר ווילט זאָגען א ליגנער? חאַ־חאַ־חאַ! א ליגנער צו א ליגנער איז ניט גלייך! כל היוצא מפיו איז שקר וכזב! אויך איהם האָב איך אמאל געזאָגט אוו געשריבען אין א פעליעטאָן: פּאַרהאָן, זאָג איך, צווייערליי מינים ליגנערס. פּאַרהאָן, זאָג איך, א ליגנער, וואָס זאָגט אויך שווארץ וויים און אויך זיס ביטער. דער, זאָג איך, איז א ליגנער, וואָס זאָגט, זאָג איך, אויך שווארץ, אז ס'איז זויער און אויך זיס—אַלטגעבאַקען. חאַ־חאַ־חאַ, גוט אַרײַנגעזאָגט? ער האָט נאָך א מעלה: אז ער זאָגט א חכמה, לאָכט ער זיך פריהער גוט אוי־

סעט אוו דערנאך ערשט דערצעהלט ער א נאריישקייט. אויף איהם האב איך אמאל געזאגט אוו געשריבען אין א פעליעטאן, אז ס׳איז פאר־האן, זאג איך, דרייערליי חכמים. איין חכם זאגט א חכמה אוו לאכט אליין. דער אנדער חכם זאגט א חכמה, לאכט יענער. דער דריטער חכם, זאג איך, זאגט א חכמה, אוו קיינער לאכט ניט. חא־חא־חא, ווי נעפעלט דאס אייך? שאט! איהר זענט נאך ניט פארטיג — ער איז נאך טויב אויך. טויב ווי די וואנט. איך האב אמאל געזאגט אויף איהם, אז איך בין איהם מקנא: ער הערט ניט די וועלט. חא־חא־חא! אוו דאס האט א השגה צו רופען זיך ליטעראט. חאטש ער נעהער זיך אזוי אז מיט ליטעראטור, ווי איך נעהער זיך אז מיט דער איינגעלשער מלכה א גליעד־געשוועסטערקינד, חא־חא־חא! איהר וואונדערט זיך, וואס איך בין פרייליך? דאס איז דער כאראקטער פון מיין טאלאנט. איך בין מיט אייך פון איין חדר. דאס הייסט, איך בין אויך א הומאריסט, אוו מיינע שרייבעכצען איז נאר סאטירע אוו סאטירע אוו סאטירע. איך האב אנומעלטען אנגעשריבען אויף א יונג פאר־פאלק א סאטירע, האב איך עס געמוזט דערנאך פער־ברענען. נעמען דעם מאנוסקריפט אוו פערברענען אויפ׳ן פייער. פאר וואס? ווארום אזא שטארט איז ביי אונז. ניטא קיין סוד אין כתרי־לעווקע. איך האב מיין סאטירע געליעגט פאר א פאר מענשען בסוד־סודות, בעשוואוירען זיי, אז קיין פויגעל זאל ניט וויסען. זענען זיי זיך מיישב אוו צעטראגען עס איבער דער גאנצער שטארט. האב איך געהאט פונ׳ם פאר־פאלק אפגעשניטענע יאהרען! דאס ווייבעל האט געזאגט, אז זי וועט זיך נאר א מעשה אנטהון, אוו דער יונגער־מאן האט געשוואוירען ביי גאט, אז ער וועט מיר אריינשטעכען א מעסער אין הארצען. וואס זאגט איהר אויף דעם באנדיט? געה שרייב סאטירעם אויף אזעלכע לייט! וואס דארפט איהר מעהר, איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה...

עס האט זיך דערהערט א פרישער קלאפ אין טיר. איך האב געבעטען אריין, אוו ווי נאר דער נייער פארשוין האט זיך בעווייזען אויף דער שוועל, האט דער הומאריסט זיך געגעבען א חאפ־אויף,

פּערנומען דעם פּאַרטפּעל מיט'ן בויגען פּאָפּיער, איז דער ניף זיף אָפּגעזעגענט מיט מיר. צוגעזאָגט אריינקומען שפּעטער. אוז איז ארויסגעשוואומען פּון מיין חדר. אויף זיין אָרט איז געשטאַנען א יונגערמאַן א דאַרער, א הויבער, א טרוקענער, מיט א קלײן שיטער בערדעל אוז מיט גרויסע טראַגישע אויגען אונטער זילבערנע ברי־לען — א מין דאַן קיכאַט פּון אונזערע צייטען. אריינגעקומען איז ער אויף מיט א גרויסען פּאַרטפּעל אוז געזומען זיף ארומצוקוקען אויף אלע זייטען. איף האָב איהם געבעטען זיצען. ער טהוט זיינם — ער קוקט אוז קוקט, ווי ער וואלט עפּים נעזוכט.

— וואָס זוכט איהר?

— איף זוף ניט, איף קוק נאָר, וואָס האָט דאָ געטהאָן אָט דער חברה־מאַן?

— וואָסער חברה־מאַן?

— אָט דער, וואָס איז נאָר־וואָס געווען ביי אייף. איף קוק, צי האָט ער עפּים ניט אַוועקגע'לקח'ענט ביי אייף?

— וואָס איז, ער איז דען א...?

—א גנב! א נאָטקע! ביי איהם איז רעכט אלסדינג: א זייגערעל איז א זייגערעל, א לעפּעל איז א לעפּעל. ער האָט אויף זיין לעבען נאָף קיין צוויי שורות ניט ארויסגעגעבען, זיי זאלען זיין זיינע. אלע וווייסען דאָס. אנומעלטען האָב איף אָנגעשריבען א פּאָעמא — איף בין א פּאָעט מיט גאָט'ס הילף אוז שרייב לייערער, פּאָעזיע שרייב איף. מיין נאָמען איז אָט דאָ, אין דעם קאַרטעל, אוז געקומען בין איף אייף צו אינטערווירען, ווייל איף האָב געהערט, אז איהר זענט דאָ, וועט איהר אוגז דערצעהלען נייעס — נאָר האָט קיין פּראיבעל ניט, איף האָב אָנגעהויבען צו דערצעהלען אייף די מעשה פּון מיין פּאָעמא, מוז איף אייף שוין דערצעהלען ביז'ן סוף. אלזא, האָב איף אנגעשריבען א פּאָעמא. איין אויסגעצייכענטע זאַף. אז איהר וועט וועלען, וועל איף אייף זי איבערלאָזען, איהר זאלט זי לייענען, אדער איף וועל אייף זי אליין איבערלייענען פּון אָנהויב ביז'ן סוף, וועט איהר זעהען, וואָס דאָס איז פּאר א סחורה. איהר וועט אליין זאָגען

אז א פּאָעט איז שטאַרקער פון אייזעז. אז ער האָלט זיך אייז איז אזא אָרט, ווי כתריל׳עווקע. פּארבּרענט זאָל דאָס וועלט! שטעלט אייך פּאָר, איך קום מיט מיין פּאָעמא איז דער רעדאקציע פון דער „יאר־מעלקע" און בעט. מע זאָל דאָס איבערלייענען, חאָטש איבערלייענען. זאָגט מען מיר. אז זיי האָלטען נישט פון קיין ליעדער. קום איך איז דער רעדאָקציע פונ׳ם „קאָפּעליש". שוין כלומרשט א רעדיקאָלער אַרגאָן, א פּריי צייטונג. זאָגען זיי: ס׳איז קיין פּלאָץ נישטא. זאָג איך: אָבער איבערלייענען מעגט איהר דאָך! זאָגען זיי: ס׳איז קיין צייט נישטא. און אָט אזוי זענען זיי אלע: דער האָט קיין פּלאָץ ניט, דער האָט קיין צייט ניט. געהט שרייבט פּאָעמעס! וועט איהר פּרעגען: וואָר הויסט־אייך שרייבען? — וואָס זאָל איך טהון, אז סע שרייבט זיך פּאָרט? אָלע טאָג מוז איך שרייבען. אָלע וואָך וועלד ביי מיר פּאָרטיג א פּאָעמא, און א מאָל צוויי... נאָר איך האָב אייך אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון יענעם חברה־מאן, מוז איך אייך שוין דערצעהלען ביז׳ן סוף. האָב איך מיין פּאָעמא געליינט פּאָר א פּאָר פרייַנד, האָבען זיי געלאָקט די פּינגער. געזאָגט, אז זיי האָבען שוין לאַנג אזא אַנטיק נישט געליינט. איז גוט? איז זיך מיישב יענער חברה־מאן און שרייבט אויך אן א פּאָעמא מיט׳ן זעלבען נאָמען און מיט׳ן זעלבען אינהאָלט, אָבער וואָרט איז וואָרט. און טראָגט זיך ארום מיט איהר איבער דער שטאָרט און לייענט זי פּאָר איטלעכען בעזונדער און גיט זי ארוים פּאָר זיין אייגענער פּאָעמא. זאָל איך שווייגען? האָב איך געמאַכט א גוואַלד — איך וויל איהם רופען צו מענשען. וויל ער נישט געהן. האָב איך אָנגעבאָטען גוטע פרייַנד, מע זאָל איהם נויטען. בקיצור, מע האָט איהם געבראַכט, דעם חברה־מאן, צו מענשען, און מענשען, לויטער ליטעראָטען און שריפטשטעלער, האָבען אויסגעהערט אונזערע ביידענס טענות און די עדות פון ביידע צדדים, דערנאָך האָט מען דורכגעקוקט ביידע פּאָעמעס, און ס׳האָט זיך ארויסגעוויזען, אז ס׳איז טאָקי וואָרט אין וואָרט, ווי ביי מיר. מיינט איהר דאָך אודאי, אז מע האָט איהם גע׳קנס׳עט מיט מי יודע וואָס? קענט איהר ניט אונזערע

כתריל'עווקער ליטעראטעז אוז שריפטשטעל'ער. זיי האבעז געפונעז, אזוי ווי ביידע פאעמעס זענעז נאך זייער מיינונג געשריבעז ג'ע־ווארעז יצקבי אויף דער זעל'בער ארט ווי ביי פושקינעז, דאס היים־ט. פושקיז האט, זאגעז זיי, אויך בעארבייט די זעל'ביגע טעמא אסך פריהער, על־כז... וואס חאפט איהר זיך אוועקצוגעהז? אוז וואס וועט זיין מיט אונזער אינטערוויו?...

י.

א מעשה מיט א יובי'לעאום.

„איהר זענט געבעטעז צו קומעז אויף דעם אוועגט, וואס „ווערד היינט ארא־נזשירט ל'כבוד דעם גרויסעז שריפט־ „שטעל'ער אוז דראמאטורג קאפעל בז צבי „נאדעל'מאז המכונה ק'ב'צ'ז', צו זיין „פינף־אוז־צוואנציג־יעהריגעז יובי'לעאום. דער אוועגט „וועט פארקומעז אין דעם גרויסעז כתריל'עווקער רעס־ „טאראז פוז אל'טער פאוגאטש, געווע־ „זענער יאנקל' קוואטשקע".

אט אזא מיז איינל'אדונג האב איך בעקומעז פוז דער פאסט. גע'חתמ'עט אויף דער איינל'אדונג איז געווען ניט קיינער, נאר: „די קאמיטע".

קוים דער־ל'עבט דעם אויפדערנאכט, האב איך מיך איבער־געטהאז, געגומעז א פוהרע־ל' אוז געהייסעז זיך צו־פיהרעז צום גרויס־סעז כתריל'עווקער רעסטאראז פוז אל'טער פאוגאטש, געווועזענער יאנקל' קוואטשקע.

דער בנוהג שבעולם איז, אז מע דערצעהלט א מעשה אוז מע קומט־צו צו א שטוב, הויבט מעז אז צו בעשרייבעז פריהער די שטוב, ווי זי זעהט אוים פוז דרויסעז, דערנאך פוז אינווענ'יג. נאר

ווייל דער בנוהג שבעולם איז אזוי, דעריבער טהו איך אקוראט פערקעהרט און געה אריבער גלייך צו דער מעשה.

וויזען וווייזט אויס, אז איך האָב מיך א ביסעל צוגעאייל־ט. וואָרום דער זאל איז געווען נאָך כמעט פוסט. עס האָבען זיך ארומגעדרעהט די „מענטשען", אַנגעטהאָן אין אָפּגעבאַרעטע פּראַקען מיט פּאָפּיערענע, ניט איבעריג וווייסע מאַנישקעס, צעשטעלט דאָס געפּעס אויף דעם געגרייטען לאַנגען טיש און שטארק געקלונגען מיט די גאָפּעל־מעסער. א שארפער אראמאט פון איינגעהאַקטע הערינג מיט ציבעלעס האָט זיך געלאָזט הערען איבער דער גאַנצער שטוב, און א קול פון א קליין עופה'לע פון א זייטיגען חדר האָט געגעבען צו וויסען, אז אָט דאָ אין דעם הויז איז ניט לאַנג געבוירען געווארען א נפש'ל אויף גאָט'ס וועלט. וועֶר איז געווען די גליקליכע געווינערין — צי די בעל־הבית'טע אליין, צי איהר טאָכטער, אדער איהר שנור, אדער אפשר גאָר א וויל־פרעמ־דע, איין אורח'טע, — דאָס וויים איך ניט. א פּאַקט איז, אז דאָס עופה'לע האָט געשריגען מיט די לעצטע כחות, שיער ניט צעריסען געווארען שרייענדיג. אין אזא פאל איז גוט באבולע פאפּיער, אייניגעטונקען אין ספּירט, אנגעצונדען מיט א שוועבעלע און צולענגען דאָס צום בייכעל; אדער א טיכעלע, איינגעטונקען אין בראַנפּען און בעשאטען פון אויבען מיט פעפער; אדער פון דער אפּטייק פאר צווויי גראשען „פערעגאראק" איז זעהר גוט; אדער אז ניט — איז גאָר גענעם דעם קינד זויגען. דאָס איז דאָס בעסטע פון אלע מיטלען.

אויסער די „מענטשען" אין פראַקען, וואָס זענען געווען בעשפּעטיגט מיט'ן גרייטען צום טיש, איז געווען צו בעמערקען עטליכע יונגע לייט, וואָס נאָך זייערע לאַנגע האָר און נאָך די בריללען אויף די אויגען בין איך געווען כמעט זיכער, אז דאָס זענען שריפּטשטעלער און לייטעראַטען, וואָס זענען געקומען גלייך מיט מיר צום יובילעאום. איין זאָך נאָר איז מיר געווען א ביסל קשה: די יונגע לייט זענען געווען שוין צו־פרעמד איינער צום אנדערען און האָבען

נישט נאָר ניט ארויסגערעדט צווישען זיך קיין אייניציג וואָרט — זיי האָבען אפילו נישט געקוקט איינס אויף דאָס אנדערע, ארומ־נעשפּאַציערט מיט די הענד אין די קעשענים פּראָנק און פריי. אָדער געקוקט אין פענסטער אריין און געפּייפּט, גלייך ווי יעדער פון זיי וואָלט דאָ געווען דער אייניציגער אין זאַל. ביז גאָט האָט געהאָלפּען, עס האָבען אָנגעהויבען צו קומען פּאַרשוינען נאָך און נאָך, און צווישען זיי מיין גוטער בעקאנטער, מיין לאָכענדיגער אינטערוויו־ער, — האָט ער מיר שטיל אויפ׳ן אויהער איינגערוימט א סוד, אז דאָס זענען לויטער קאַלעגען. און ניט נאָר קאַלעגען — אייר־ניגע פון זיי ארבייטען שוין פון וויים איך ווען אָן אין איין גאָזעט.

— למאי זשע רעדען זיי ניט צווישען זיך, אז זיי זענען קאַלעגען?

— טאקי דערימאָך רעדען זיי ניט צווישען זיך, ווייל זיי זענען קאַלעגען. זעהט איהר אט־א־יענעם־א, מיט די שווארצע קודלעם? — דאָס איז א דיכטער, וואָס שרייבט לידער, און זעל־טען־זעלטען שרייבט ער אויף פּראָזע, נאָר רעדען רעדט ער נישט מיט קיינעם, אפילו מיט זיין אייגען ווייב — סע שטעהט איהם ניט אָן. ער האַלט זיך גרעסער פון דער גאַנצער וועלט. און אפילו פון זיך אליין... פּושקין איז א הונט. לערמאָנטאָוו — א יונגעל. מיט היינע׳ן האָט מען איהם אמאל פערגלייכט, איז ער געווארען אָנגעצונדען: וואָס איז היינע? א לץ! א בדחן!... אויף איהם דערצעהלט מען א שענע מעשה: ער געהט נישט אין באָד אריין. ער איז געווען א מאל אין באָד און דערזעהען זיך א נאקעטען, איז ער געווארען מלא כעס וחמה: אזא גרויסער דיכטער — זאל מען איהם זעהען א נאקעטען!

דערביי האָט זיך מיין פרייניר פערשטעלט דאָס פּנים מיט ביידע הענד און האָט זיך צעלאַכט מיט זיין שטילען געלעכטער. און אז ער האָט זיך גוט אויסגעלאַכט, האָט ער זיך נעמומען מיך אונטערהאַלטען ווייטער.

— אוֹן אַט־אַ־יענעם זעהט איהר, וואָם מיט די בלויע בריל־עז אוֹן מיט'ן קורצען ווייטיקעל? דאָם איז אַ דראַמאַטורג, וואָם באַקט דראַמעם, ווי מע באַקט בייגעל. וויפיעל וואָכען איז יאָהר, אזוי פיעל דראַמעם. מיינט איהר, ער האָט עפּים דערפון? צרות האָט ער. ער האָט אַ ווייבעל, וועלכע זי אַלע יאָהר געלעגען. ווי ער ניט ליידען: „אַלע יאָהר אַ קינד!" זאָגט זי: „ווייסט דו וואָם? לאָמיר זיך בייטען: האָב דו קינדער אוֹן איך וועל שרייבען דראַמעם".

דאָ האָט זיך מיין פריינד וויעדער פערשטעלט דאָם פנים אוֹן וויעדער שטיל געלאָכט. אוֹן אז ער האָט זיך אויסגעלאָכט, האָט ער גענומען דערצעהלען וויטער מיט זיין שטיל קול, וואָם מע קאָן נעבען איהם אַנשלאָפען וועלען:

— אוֹן אַט־אַ־יענעם אידען זעהט איהר, וואָם מיט די קאַלי אויגען? דאָם איז אַ ראַמאַנען־שרייבער. ער שרייבט ראַמאַנען. אַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט זיצט ער אוֹן שרייבט ראַמאַנען. ניט אומזיסט זענען איהם קאַלי געוואָרען די אויגען. צוליעב וואָם ער שרייבט ראַמאַנען — ווייסט קיינער ניט. בסך־הכל האָט ער אויך זיין לעבען אַנגעשריבען עפּים אַ מעשה, אוֹן די „יאָרמעלקע" האָט זי אַפּגעדרוקט. פוֹן דעמאָלט אַן האָלט אַט דער איד אין איין שרייבען ראַמאַנען. קיינער דרוקט זיי ניט. קיינער לייענט זיי ניט. נאָר ס'איז ניט זיין עסק — ער שרייבט. דערצו האָט איהם גאָט נעבענשט מיט אַ ווייב, האָלט זי אַ קליטעל פוֹן שרייבגעצייג, ניט ער איהר צו לייזען געלט, דאָם הייסט.....

.....

דאָ איז מיין פריינד מיט אַ מאָל אַנשוויגען געוואָרען אוֹן געבליבען סטאַטעטשנע, ווי אַ סאָלדאַט, אז ער דערזעהט איין אַפּי־צער. עס זענען אריינגעקומען צוויי נייע פּאַרשוינען. איינער אַ הויכער אין אַ קאַפּעליש, דער אנדערער אַ נידעריגער פּעמפּיק מיט אַ פּיין בייבעל. אריינגעקומען זענען די צוויי דורך איין טהיר, נאָר שטאַרק אַנגעדרודעלט איינס אויף דאָם אנדערע, געקוקט דער אהין, דער אהער. יענער, דער לאַנגער, וואָם מיט'ן קאַפּעליש, האָט אויס־

געמהאָן דעם קאָפּעל־ש, דערלאַנגט א וואונק צו דער פערזאַמלונג און געזוכט איין אָרט אויף אוועקצוזעצן זיך. און דער אנדערער, דער פּעמפּיק מיט'ן בייבעל, האָט אויסגעטהאָן דאָס היטעל, אָנגעטהאָן א זיידען יאַרמעלקעלע און אויך געגומען זוכען איין אָרט אויף צו בעזעצען זיך. אין דער צייט האָט מיר מיין לאַבענדיגער פרייַנד איינגערוימט דערווייל א סוד אויפ'ן אויהער, אז דאָס זענען זיי, די כתריל־עווקער רעדאַקטוירען, פונ'ם „קאָפּעל־ש" און פון דער „יאַרמעלקע".

— איהר וואָלט זיך בעדאַרפט מיט זיי בעקענען, נאָר איצט איז אונמעגליך. — אזוי זאָגט צו מיר מיין פרייַנד. פרעג איך איהם:

— פאַר וואָס?

— ווייל טאָמער בעקענט איהר זיך מיט אייגעם פריהער, וועט דער אנדערער אויף אייך זיין אש להבה!

— וואָס זשע טהוט מען?

— גאָרנישט. עלעהיי איהר זענט געשטאָרבען.

— א דאַנק.

— נישטא פאַר וואָס.

און דער עולם איז געגאַנגען און געגאַנגען, דער זאַל איז געוואָרען פול געפאַקט, און דער יובילי האָט זיך אָנגעהויבען.

דער יובילאַר אליין, א איד שוין אין די יאָהרען, מיט א בלאָס הונגעריג פּנים, נאָר אין א נייער שבת'דיגער קאַפּאָטע, איז זיך געזעסען די גאַנצע צייט זעהר בעשיידען אָן א זייט. מע האָט איהם נישט געהערט און נישט געזעהען. ערשט דעמאָלט, אז ס'איז געקומען די צייט, האָט מען איהם ארויפגעפיהרט און אוועקגעזעצט אויבענאָן, און ער האָט אויסגעזעהען, ווי איין אלמן צו דער צוויי־טער חופּה.

די קאַפּאָטע, זאָג איך נאָך א מאָל און שטרייך עס אונטער, איז געווען א שבת'דינע און א נייע. נאָר איין חסרון האָט זי געהאָט — זי איז געזעסען אויף איהם, ווי א ווילד־פרעמדע, און גלייך ווי מיינע גערַאַנקען וואָלטען געווען אָנגעשריבען אויפ'ן שטערן,

האָט מיין פרייַנד מיר אריינגעשושקעט אין אויהער אריין:

— ס'איז ניט זיין קאָפּאָטע. ס'א געליהענע. מחמת ער איז, לא עליכם, א גרויסער אביון. און דער יובילי, וואָס מיר מאכען איהם, איז נאָר מצד רחמנות.

— וואָס הייסט מצד רחמנות?

— אזוי. א מענטש פלאָגט זיך כל ימיו. געלט פון זיינע שריי־בעכצען האָט ער ווינציג־וואָס געהאט. כבוד — נאָך ווינציגער. לאָז ער חאָטש אויף דער עלטער האָבען א ביסעל נחת־רוח, א שטיקעל יובילי.

— רבותי! איך בעט אלע זאָלען פערנעמען די ערטער! — אזוי האָט אויסגערופען א געלער יונגערמאַנטשיק מיט גאָלדענע בריליען און מיט א געמבע, וואָס גאָר ניט נאָך די יאָהרען.

דאָס איז געווען דער פרעזידענט פון דער קאָמיטע, און ער האָט געמוסען אַנווייזען פלינק און געשיקט יעדען אויף זיין אָרט; און אז ס'איז געקומען צום חתן־היובל, האָט ער איהם געמוסען אונ־טער א האַנד און האָט איהם בעזעצט גאַנץ אויבענאָן, און בי־ ביידע זייטען האָט ער בריה'ש, אין איין און דער זעלבער צייט, אוועקגעזעצט ביידע רעדאקטוירען, דעם „קאָפּעלייש" מיט דער „יארמעלקע". וועלכע האָבען זיך אויסגערעהט אייגער צום אנ־דערען, מחילה, מיט'ן הינטערשטען חלק אוו האָבען אויסגעזעהען, ווי צוויי אונטערפיהרער, וואָס זענען צווישען זיך פייער מיט וואַ־סער, אויף מעסערשטעך.

— רבותי! — האָט דער געלער פרעזידענט אָנגעהויבען זיין ערשט וואָרט. — רבותי! מיר האָבען זיך צענויפגעזאמלט דאָ היינטיגע נאָכט צו פייערען דעם יובילי פון דעם עלטערען אוו גרעסערען פון אונזערע שריפטשטעלער...

— דעם „גרעסערען"? — האָט זיך אויפגעהאָפּט דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס. — דעם „עלטערען" פערשטעה איך נאָך. אבער דעם „גרעסערען"? וואָס פאר א „גרעסערען"?

— א ביסעלע א גוזמא. — האָט איהם אונטערגעהאַלטען דער דראַמאַטורג מיט די בלויע בריליען.

— נישט קיין גוזמא, נאָר א חוצפּה. — האָט זיך אָפּגערופען דער ראַמאַנען־שרייבער מיט די קאַלי אויגען, און דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס האָט אונטערגעחאָפּט אויף א קול:

— א גרויסע חוצפּה! א חוצפּה און א אידיאָטסטווע!

— איהר זענט אליין א אידיאָט! — האָט שוין דער פּרעזידענט נישט געקאָנט אַריבערטראָגען מעהר, און דער דיכטער מיט די שוואַרצע קודלעס האָט אזש אָנגעהויבען צו ציטערען פּאָר כעס. מיינע אויגען האָבען זיך אוועקגעשטעלט אויפ'ן יובילאָר נעבאָך אין דער גליהענער קאָפּאָטע. זיין בלאָס פּנים איז גלווארען נאָך מעהר בלאָס; זיינע אויגען האָבען ווי גערעדט, געבעטען זיך: „אידען! האָט רחמנות! פּערשטעהרט מיר ניט מיין שמחה!"... ס'איז אָבער גלווען צו־שפּעט. סטייטיט, מע האָט געגומען דעם בעריהמט־סטען פּון אלע דיכטער, וואָס פּושקין איז אקעגען איהם א הונט, לערמאָנטאָוו — א יונגעל און הייגע — א ליץ, א בדחן, און מע האָט געזאָגט אויף איהם, אז ער איז א אידיאָט! אויב אזוי, טא נאָט זשע אייך!...

— אָצינד איז די בעסטע צייט, אז מיר זאָלען זיך אוועק־מאַכען...

אזוי האָט מיר מיין נוטער פּרייַנד איינגערוימט א סוד גליהק איז אויהער אריין, און מיר האָבען זיך אוועקגעמאַכט.

ע פּ י ל א ג.

אויף מאָרגען איז דער פּריה בין איך גלווואוירע גלווארען, טאָקי פּון מיין גוטען פּרייַנד, אז מיר האָבען געטהאָן גאנץ גליהק, וואָס מיר האָבען זיך בעציטענס „אוועקגעמאַכט".

יא.

א מעשה מיט א לויה.

איינמאל אין דערפריה עפּעז איך אויף ביידע כתריעלעווקער צייטונגען, דערזעה איך אויבענאז, אויף דער ערשטער זייט, מיט א גרעיכטען שווארצען ראם ארומגענומען, אפּגעדרוקט אט וואס:

פּאריגע נאכט האט כתריעלעווקע געהאט איין אונגעהויער גרויסען שאדען. עס איז געשטארבען צו 52 יאהר דער בעריהמטער שריפטשטעלער א ב ר ה ם י צ ח ק ווייננאר טען המכונה א'ב'י'ו'ן'. די לויה וועט זיין היינט 12 א זייגער. אלע שריפטשטעלער און ליטעראטען זענען געבעטען צו קומען אין דער נייער שוהל צום הספּד, און דארטען וועט בעשלאסען ווערען, ווי אזוי ס'זאל זיין די לויה, און אויך ווי אזוי צו בעוואהרענען די ארעמע אלמנה און די אומגליקלעכע יתומים.

דאדף מען, אפּנים, זיך אנטהון און געהן אין דער נייער שוהל אריין. די „נייע שוהל" רופט מען זי נישט דערפאר, ווייל זי איז זעהר ניי, נאר דערפאר, ווייל די אלטע שוהל איז שוין צו אלט, צו בייביג און צו אייגעבויגען. איך בין זיכער, אז ניט היינט איז מארגען — וועט זי געבען א פאל אום, און עס וועט חלילה זיין א קאטאסטראפע. וועז איך בין א כתריעלעווקער תושב, ניט קיין גאסט, וואס „קומט אויף א ווייל און זעהט אויף א מייל", וואלט איך נעזאגט, מע זאל די שוהל אומוואלגערען. נאר אזוי ווי קיין שוהל וואלגערט מען ניט אום, וואלט איך געהייסען, מע זאל איבערשיטען די וועגד, ארויפשטעלען א נייעם דאך — און פארטיג. איז

אבער דער חסרון, וואס דערצו דאַרף מען האָבען געלט, און קיין געלט איז ניטא — די אַלטע כתריל'עווקער צרה! אַלסדינג האָט שוין דאָס מאַרערנע כתריל'עווקע, נאָר איין זאַך פעהלט דעם נאַך — געלט. עה, וועו כתריל'עווקע, צו איהר חכמה און צו איהר פּראָגרעס, האָט נאָך די מטבע אויך — טע־טע־טע!

ראשית, וואָלטען נישט געווען דאָרטען אזוי פיעל אָרעמע לייט, און דאָס וואָלט שוין געווען, מיין איך, א גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט, וואָרום מיר דאָכט, אז ס'איז גלייכער איין נגיד אייר־דער פופציג אָרעמע לייט. איז איינס. והשנית, פון וואָנעו וואָלטען זיך נענומען אזוי פיעל לעדיגגעהער, אַלערלי פוסטעפאָסניקעס, שקצים ורמשים און טונעיאַדצעס, וואָס ווייסען נאָר שטאָרבען פון הונגער און אויסגעהן פון קעלט? אָך, ה ו נ ג ע ר און ק ע ל ט! וועו וועט שוין קומען די צייט, וואָס די צוויי מכות וועלען אויפהערען צו פייניגען די אָרעמע מענשהייט בכלל און אונזערע אומגליקליכע כתריל'עווקער אחינו בני ישראל בפרט?...

פערטיעפט אין אזעלכע אַלטראויסטישע און הומאַניטאַרע מחשבות וועגען דער אָרעמער מענשהייט און וועגען די אומגליק־ליכע כתריל'עווקער אידען, האָב איך דערווייל פערשפּעטיגט צו דער פערזאַמלונג אין דער נייער שוהל צום אנדענקען פונ'ם פערשטאָר־בענעם שריפטשטעלער אברהם יצחק ווייסנאָרטען המכונה א'ב'י'ו'ן', וואָרום אז איך בין געקומען, האָב איך שוין געטראָפען די שוהל פול־געפאָקט מיט מענשען, די פערזאַמלונג איז שוין לאַנג געווען געעפענט, און איינער, א שריפטשטעלער, געווהנליך, איז געשטאַנען און האָט ג'דרש'עט.

דאָס איז געווען זעהר א שענע, א ריהרענדע רעדע, א ריה־רענדע ביז טרערען. דער רעדנער האָט מעהר נישט נאָר דערצעהלט, ווער דער נפטר איז געווען און ווי אזוי ער האָט געלעבט. דאָס הייסט, ווי אזוי ער איז געשטאָרבען, וואָרום געלעבט האָט ער, אייר־געוטליך, גאָרניט.

— רבותי! — מיט די ווערטער האָט דער רעדנער פערענדיגט זיין דרשה — רבותי! צוויי און פופציג יאָהר נאָכאָנאַנד איז אַ מענטש געשטאָרבען. אין גיהנם האָט ער זיך געפונען. אין גיהנם האָט זיך געפונען אונזער פערשטאָרבענער חבר אלע צוויי און פופציג יאָהר פון זיין לעבען, און ער׳חלומ׳ט האָט ער פון א גן־עדן, וועלכען ער האָט כשר פערדיענט, נאָר ער האָט איהם ניט געהאָט. איך בין זיכער, אז ער וועט אַריין גלייך אָהין, אין גן־עדן אַריין. דעריבער דארפען מיר איהם אָפגעבען זיין לעצטען כבוד, ווי עס פאַסט פאר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אריין. דעריבער בעדארפען מיר פעראיביגען זיין נאָמען, ווי עס פאַסט פאר אַ מאַן. וואָס געהט אין גן־עדן אריין. דעריבער בעדארפען מיר פערזאָרגען זיין אַרעמע אלמנה מיט די אומגלייכע יתומים נעבאָך; וואָס זענען געבליבען ווי אויפ׳ן וואסער, ווי עס פאַסט פאר אַ מאַן, וואָס געהט אין גן־עדן אריין.

די רעדע, ווייזט אויס, האָט ביי׳ם עולם שטארק אויסגענומען, און מע האָט דעם רעדנער לאַנג־לאַנג געפאַטשט בראַוואָ. און דער רעדנער איז א פערשוויצטער אראָפ פון דער בימה, און ס׳איז באלד ארויף א צווייטער רעדנער, וואָס האָט איבערגע׳חז׳ט כמעט אלם־דינג, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר ער האָט דאָס געזאָגט א ביסעל אנדערש און א סך ערגער, און דערמיט קאָלי געמאכט דעם גוטען איינדרוק, וואָס דער ערשטער רעדנער האָט געמאכט. פון דעסטוועגען האָט מען דעם רעדנער אויך געפאַטשט בראַוואָ גאנץ נישקשה׳דיג, און עס איז ארויף א דריטער רעדנער און האָט איבערגע׳חז׳ט כמעט אלסדינג, וואָס דער צוויי־טער רעדנער האָט געזאָגט. נישמעהר, ער האָט דאָס געזאָגט א ביסעל אַנדערש און א סך ערגער, און דערמיט קאָלי געמאכט דעם איינדרוק, וואָס דער צווייטער רעדנער האָט געמאכט. פון דעסט־ווענען האָט מען איהם אויך געפאַטשט, שוין ניט אזוי שטאַרק, ווי די ערשטע צוויי רעדנערס, נאָר דאָך געפאַטשט בראַוואָ. און אז דער דריטער האָט געענדיגט, איז ארויף א פיערטער רעדנער און

האָט איבערגע׳חזר׳ט כמעט אַלסדינג, וואָס דער דדיטער רעדנער האָט געזאָגט, און אזוי ווייטער, און דער עולם האָט זיי געפּאַטשט, שוואכליך אפילו, נאָר דאָך געפּאַטשט בראַוואָ. ביז ס׳איז געקומען צו אַ דיסקוסיע: וואָס זאָל מען טהון מיט דער ארעמער אַלמנה און מיט די אומגליק־ליכע יתומים? און דאָ האָבען זיך אַנגעהויבען הייסע דעבאַטען. איינער, זעהר א שענער רעדנער, האָט פאָרגעלעגט, מע זאָל מאַכען א פּאָנד, דאָס הייסט, דורך די גאַזעטען זאָל מען זאַמ־לען געלד, און פאר׳ן געלד זאָל מען מאַכען דער אַלמנה עפּים א נעשעפט, וועט זי האָבען פון וואָנען צו לעבען. דאָס איז דעם עולם נעפּעלען און מע האָט דעם רעדנער פאר זיין פּראָיעקט געפּאַטשט בראַוואָ. נאָר ס׳איז אויפגעשטאַנען איין אנדערער, אויך א רעדנער, און גאַזאָגט: ניין. א געשעפט איז ניט נוט. וואָרום די אַלמנה איז א פּרויענצימער און טויג ניט צו א געשעפט. אין צווייי יאָהר וועט זי אויפעסען דאָס גאַנצע געלד — און וואָס וועט זיין נאָכדעם? ניין, עס וועט זיין בעסער, נאָך זיין מיינונג, מע זאָל פאר׳ן צע־נויפגעזאמעלטען געלד ארויסגעבען אַלע וועק פונ׳ם פערשטאר־בענעם פערפאסער אברהם יצחק ווייננאָרטען המכונה א׳ב׳י׳ו׳ן׳.

דער פּלאַן איז נאָך מעהר געפּעלען, און מע האָט דעם צווייטען רעדנער שטאַרק געפּאַטשט בראַוואָ. איז אַבער אויפגעשטאַנען א דריטער רעדנער און האָט געזאָגט, אַז דאָס טויג אויך ניט. ס׳איז דאָ אַזוי אויך נענוג ביכער אויפ׳ן כתרי־לעווקער ליטעראַרישען מאַרק, וואָס לינגן ווי א שטיין, קיינער קויפט זיי נישט.

— ביי אונז איז כתרי־לעווקע איז א מנהג, — האָט ער געגעבען זיין ארגומענט — א מנהג פון קדמונים, אז קיין בוך קויפט מען ניט, נאָר מע לייהט אויס איינם ביי דאָס אנדערע און מע לייענט. כתרי־לעווקע ווייסט ניט פון קיין קויפען. דאָ ווייסט מען נאָר לייהען, אויסלייהען...

דער דאָזיגער ארגומענט האָט ארויסגערופען גאָר א שטאַרקען אַפּלויז, און מע האָט דעם רעדנער נעפּאַטשט כמעט נאָר אהן איין

אויפהער, ביז דער פּאַרזיצענדער האָט געמוזט איינשטיל׳ען דעם עולם דורך רעכטע עטליכע קלעפּ אין טיש אריין און ער האָט אויף זיין שטאַרקער געמבע אויסגערופען:

— רבותי! א סוף צו דער דיסקוסיע וועגען פערזאָרגען די אלמנה מיט די יתומים פונ׳ם פערשטאָרבענעם! איך אנערקען, אז די דעבאַטען וועגען דער פראָגע זענען געשלאָסען. האָבען מיר שוין, היימסט עס, די אלמנה מיט די יתומים גע׳פּטר׳ט. אַצינד לאָמיר זיך קאַרשט א נעם טהון צום נפטר אליין: ווי אזוי, אויף וואָסער אופן זאל׳ען מיר פּעראַיי־ניגען דעם אנדענק פון אונזער פער־שטאָרבענעם חבר? וועך עס האָט וואָס צו זאָגען, בעט איך, ער זאל זיך מעלדען צום וואָרט.

האָבען זיך כמעט אלע אנווועזענדע פערשריבען, און דער ער־שטער, וואָס האָט געקריגען דאָס וואָרט, איז אויפגעשטאַנען, האָט זיך אויסגעהוסט און אָפּגעהאַלטען אפילו א ביסעל׳צו א לאַנגע, דערפּאַר אָבער זעהר א שענע דרשה וועגען דער ביטערער לאַגע פון שריפטשטעל׳ער בכלל און פון אידישע שריפטשטעל׳ער אין כתריל׳עווקע בפרט, און האָט געגעבען צו ערקל׳ערען, ווי שווער און ביטער עס איז צו זיין א שריפטשטעל׳ער ביי אידען אין כתריל׳עווקע, וואָס האָט ביי׳ם לעבען ניט קיין כבוד און ניט קיין געלד, — פער־רייענט ער דעריבער, לכל הפחות, נאָכ׳ן טוידט, מע זאל איהם אָפּ־געבען כבוד. על־כן געפינט ער, אז דאָס בעסטע וואָלט געווען, מע זאל פונ׳ם צענויפגעזאַמעלטען געלד, וואָס פאַר דער אלמנה, אַראָפּ־נעמען א בעזונדערע סומע געלד אויף א דענקמאָל, אויף א מאָנו־מענט. דעם מאָנומענט זאל מען אוועקשטעלען אויפ׳ן שוהל־הויף, און אויפ׳ן שפיץ פונ׳ם מאָנומענט זאל זיין אויסגעהאַקט דער ביוסט פונ׳ם פערשטאָרבענעם, פון מאַרמאָר, אַדער אויסגענאָסען פון בראָנז, און אונטער׳ן ביוסט זאל שטעהן מיט גרויסע גאָלדענע אותיות אויסגעקריצט: „דעם אונפערגעסלי׳כען חבר אברהם יצחק ווייסגאָרטען המכונה

א'ב'י'ו'ז' פון זיינע דאנקבאריע חברים".

דער דאזיגער אויפטהו האט, אפנים, גאר שטארק אויסגענומען ביי'ם עולם, און מע האט דעם רעדנער לאנג־לאנג געפאטשט בראוואָ. נאר איינעם איז דער פּראָעקט נישט געפעלען, שטארק נישט געפעלען. דאס איז געווען דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס. ער איז אויפגעשטאנען און האט צענליעדערט דעם פלאן פונ'ם מאנומענט, געשאטען פּעך און שוועבעל אויפ'ן ערשטען רעדנער, געמאכט פון איהם אש און צעקלאפט זיין פּראָעקט אויף פּיץ־פּיצלעך. „ערשטענס, האט ער גע'טענה'ט, וואו ווען מען נעמען איז כתרילעווקע אזוי פיעל געלד? געלד, געלד און געלד! דער אלמנה געלד, די יתומים געלד, אויף א דענקמאל געלד! איז איינס. און צווייטענס, וואס פאר א נייעס פלוצים ביי אידען א דענקמאל נאר? ביי אונז זענען געווען גרעסערע מענשען, און מע האט זיי קיין מאנומענטען ניט געשטעלט. א סך מאנומענטען געפינט איהר עפּים אין דער אידישער היסטאריע? איז צוויי. און דריטענס, ווער ווען אייך לאזען איז מיטען דרינען אוועקצושטעלען אין כתרילעווקע א סטאטוע? מע ווען אייך געבען א סטאטוע, אז ס'ווען אייך פינסטער ווערען איז די אויגען!"...

האט זיך אויפגעהאפט נאך איינער, און דוקא פון די יונגע שרייבערס, מיט א געפינטעלט פנים און מיט איין אלטען פידזשאק, און האט זיך אנגערופען:

— אונזער דיכטער איז געראטן, און איך וויים אפילו פאר וואס אונזער דיכטער איז קעגען א מאנומענט (די וויייטערע ווערטער האט ער שטארק צעצויגען): ווייל ער רעכענט, אז אויף א דענקמאל איז ער פארהאנדן, און אז דער ערשטער מאנומענט קומט איהם, וויייטער קיינעם ניט!...

מעהר האט מען נישט בעדארפט. דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס איז געווארען אזוש בלוי פאר כעס און האט אויסגעשריגען: „חצוף! שויגען! קבצניוק! אלטער פידזשאקעל!"... —

אוז האט זיך א לאז נעגעבען מיט ביידע הענד גלייך צום יונגען שרייבער מיט'ן נעפינטעלטען פנים אוז מיט'ן אלטען פידושאק. א גליק, וואס דער פארזיצענדער האט איהם אפגעהאלטען, ניט דערלאזט צו קיין סקאנדאל אוז האט נעזאגט:

— געהרטע פערזאמלונג! איך וואלט נעזאגט, אזוי ווי די צייט איז שפעט, שוין נאך צוועלף, אוז מיר האבען דאך די לויה בעשטימט אויף צוועלף, על־כן זאל מען די דיסקוסיע וועגען א מאנומענט, אדער וועגען איין אנדער זאך, צו פראייביגען דעם אנדענקען פון אונזער פערשטארבענעם חבר, אפילעגען אויף איין אנדערס מאל, אוז אצינד זאלען מיר בעסער זיך פערנעמען מיט דער פראגע וועגען דעם פאראד פון דער לויה — מי ומי ההלכים? **וער זאלען זיין די ערשטע, וואס זאלען ארויסטראגען דעם ארון מיט'ן נפטר?** וער זאל נעהן פון פריהער, אוז וער פון הינטען, אוז אזוי ווייטער? וער עס וויל אנטייל נעמען אינ'ם פאראד, זאל זיך פערשרייבען!

האט זיך אויפגעהויבען א טומעל מיט א ליארם ער לב השמים! אלע האבען זיך א לאז געטהאן אויף צו פערשרייבען זיך. אלע האבען געוואלט זיין פון די ערשטע, וואס זאלען ארויסטראגען דעם ארון מיט'ן נפטר, אלע האבען געוואלט געהן אויף צו פריהער אוז קיינער ניט פון הינטען. אומזיסט האט דער פארזיצענדער געבעטען דעם עולם, מע זאל זיך בערוהיגען, אומזיסט האט ער געקלאפט אין טיש, געסטראשעט, אז טאמער ווערט ניט שטיל'ער, אזוי שליסט ער די פערזאמלונג. דער טומעל איז געוואקסען וואס ווייטער אלץ שטארקער. דער עולם האט זיך געהיצט, געקריגעט זיך, געוויזעלט זיך, אוז די אטמאספערע האט אנגעהויבען צו ווערען שוין צו נעדיכט. פלוצים דערפיהל איך, ווי עמיצער ציהט מיך ביי'ם ארבעל. איך דרעה מיך אוים אוז דערזעה מיין פרייגד. וואס האט א טבע לאכען נאכדעם אוז פאר זיך. ער האט נעקוקט אויף מיר מיט

ערנסטע, א ביסעל איבערגעשראָקענע אויגען און א זאָג געגעבען אין אויהער אריין:

— אַצינד איז די רעכטע צייט אויפצושטעהן און ארויסגלי־טשען זיך פון דאנען...

און איך האָב איהם געפּאָלגט: איך בין אויפגעשטאַנען און האָב מיך ארויסגעגליטשט פון דאָרטען, און, ווי איך פערשטעה, האָט אין דעם ארויסגליטשען זיך געשטעקט א גרויסער שכל...

ע פּ י ל א ג.

דער מנהג צו בעערדיגען א מענשען באלד ווי ער שטאַרבט, ניט אָפּגעלעגען אויף מאָרגען, אדער איבערמאָרגען, איז אינ'ם מאדער־נעם כתרילעווקע פערבליבען פון אלטע צייטען עד היום הזה. דע־ריבער, אז חברה קדישא האָט דערזעהען, אז דער נפטר ליגט און ליגט, און זיינע חברים האָבען זיך פערזאמעלט אין דער נייער שוהל און מע לייארעמט און מע פילדערט און מע קאן צו קיין טאלק נישט קומען, — האָבען די שמשים דערווייל דעם בר־מנן צוגענומען, אוועקגעפיהרט איהם אויפ'ן נייעם בית־עולם, געטהאן איהם זיין רעכט און בעהאלטען. די יתומים האָבען געזאָגט קדיש, די אלמנה האָט עטליכע מאל גע'חלש'ט, אלץ ווי עס געהער צו זיין, און... ת'נ'צ'ב'ה.

יב.

„אידישיסטען" און „העברעאיסטען".

אז ס'האָט א בלאָז געגעבען א ווינטעל אין כתרילעווקע אוז דער עולם האָט אנגעהויבען געהן פאַרווערטס און פאָדערען מאדער־ניזם, אלץ ווי אין דער גרויסער שטאָדט, איז געבליבען, מע זאָל

גרינדען א חברה, מיין איך א נעזעלשאפט, מיט'ן נאמען „הזמיר", דערפאר ווייל יעדע ליטישע שטאדט פערמאגט א נעזעלשאפט, וואס טראגט דעם דאזיגען נאמען. דאס איז דעם עולם גענעלעען. איבערהויפט — דער נאמען „הזמיר". א שענער נאמען, א שעז ווארט, שטאמט פון שיר־השירים. און מע האט באלד אויסגעארבייט א פלאן, צענויפגעשטעלט אייז „אוסטאוו" מיט אלע נויטיגע סטאטוטען, און ס'איז געבליבען מעהר ניט צענויפרופען א פערזאמלונג — און דאס איז אין כתריעלעווקע פון די קליינע זאכען. מע דרוקט אב אין ביידע גאזעטען איין אויפרוף: „היינט אויף דער נאכט, אכט א זייגער פרעציז, איז א פערזאמלונג דארט און דארט, איהר זענט געבעטען צו קומען" — קומט מען. און געקומען זענען ניט נאר די קארפענקעפ, ניט נאר די אויבערשטע סמעטענע, נאר די גאנצע כתריעלעווקער אינטעליגענץ מיט די רעדאקטוירען פון ביידע כתריעלעווקער גאזעטען בראש.

פערשטעהט זיך, אז נישט אלע מיט א מאל זענען געקומען, און ניט אזוי פרעציז, ווי מע האט געשריבען. איטליכער איז זיך געקומען דעמאלט, ווען ער האט געקאנט. ווער ס'איז געקומען זייגער אכט, ווער זייגער נייען, ווער זייגער צעהן און ווער זייגער עלף אויך. פארהאן פערשיערענע סבות און אומשטענדען, וואס לאזען אייך ניט קומען צו דער צייט, איהר מעגט ווי אזוי וועלען. צום בישפיעל, אז איהר האט א קלייט און די שפע האט זיך אייך א לאז געגעבען אקוראט אויף דער נאכט, ביי'ם פערשליסען די קראם. אדער איהר קומט אהיים און טרעפט נישט דאס ווייב, און די קינדער שרייען וועטשערע, און איהר האט נישט קיין געפרעסט העמד. אדער עס האט זיך אייך צעריסען א שוך אקוראט אויף אזא ארט, וואס מע זעהט ארויס דעם גראבען פינגער. אדער א צאהן האט אייך געגומען רייסען, און איהר דראפעט זיך אויף די גלייכע וועגט. ווער איז דאס אימשטאנד אויסצורעכענען אלע אומגליקען, וואס טרעפען זיך אקוראט דעמאלט, ווען איהר זענט איינגעלאדען אויף א פערזאמלונג?

פון דעסטוועגען איז מען געקומען אלע, קיינער האט חלילה, נישט געפהלט, און די פערזאמלונג האט זיך געעפענט אפילו שפעטלעך, נאר געעפענט האט זי זיך. און געעפענט האט די פער־זאמלונג נח, אונזער אלטער בעקאנטער נח רב יאסעלס, פון די „קליינע מענשעלעך", דער געוועזענער אייניציגער קארעספאנדענט אין כתריעווקע און דער פארשטעהער פון די אמאליגע חובבי־ציון און פון די שפעטערידע ציוניסטען, דער גרינדער פון א סך — א סך אלטע און נייע חברות.

נח רב יאסעלס, חאטש ער איז שוין ניט קיין יונגערמאן, חאטש אין בארד זענען שוין ביי איהם פארהאן מעהר גרויע האר ווי שווארצע, חאטש ער איז שוין א זיידע (וועה־וועה, ווי די וועלט לויפט! מיר האבען געקענט נח'ן נאך אלס בחור און דערנאך אלס איידעם אויף קעסט), — פון דעסטוועגען איז נח געבליבען דער זעלבער נח וואס אמאל. נישט געמינערט אויף א הער. א יונגע נשמה און א אידעאליסט. איין עהרליכער מענש, א כשר הארץ, איין עולה תמימה — איהר קאנט מיט איהם טהון וואס איהר ווילט, וואהרום ער גלויבט אלעמען אויף נאמנות. מיט לייב און לעבען איז ער איבערגעגעבען צו כתריעווקע און צו איהרע חברות און גע־זעלשאפטען. ווי אמאל, אזוי אויך איצט, האט ער קיין מאל נישט אין זינען ניט זיך, ניט קיין ווייב, ניט קיין קינד, נאר די שטאדט און נאר איהרע חברות און נאר טובת הכלל. כדאי זיך בעקענען א ביסעל חאטש מיט זיין ביאגראפיע. נח האנדעלט מיט פלעשער. פלעשער זענען זעהר א וואוילֿ געשעפט, נאר עס געהט איהם ניט. אלע מענשען, וואס האנדלען מיט פלעשער, פערדיענען געלד — ער דערלענגט. מיט ווייבער גענהט איהם אויך ניט. מיט'ן ערשטען ווייב האבען איהם אפגע'גט שווער און שוויעגער, דאס אנדערע ווייב האט זיך אליין מיט איהם גע'גט, מיט'ן דריטען האט דאס אויך געהאלטען ניט ווייט פון א גט, איז שוין געווען צו־שפעט. און אלץ איבער דעם, וואס ער קהל'ט זיך און גיט אוועק דער וועלט זיין גאנצע צייט. ס'איז גאר א סברה, אז די אלע דריי מאל נדן,

וואָס ער האָט געגומען פאר זיינע ווייבער, זענען אריין אין די חברות אריין, און א ירושה האָט ער געהאט בעקומען פון א פעטער א בעזדעטניק (דער איינציגער בעזדעטניק אין כתריל'עווקע), האָט ער די ירושה אויך אריינגעבראָקט אין זיינע קהל'שע זאכען. בקיצור, נח איז א מענש, וואָס לעבט פאר יענעם, ניט פאר זיך. אז דער נייער גייסט האָט זיך אריינגע'גנב'עט קיין כתריל'עווקע, האָט דאָס נח'ן פערחאפט מעהר ווי אלעמען, ווי א מין קרענק. עס האָט איהם גאר דעם קאָפּ פערדרעהט, לחלוטין פער'שכור'ט. ער האָט זיך א געם געגעבען צו דער ארבייט מיט אזא אימפעט, גלייך ווי איהם וואלט דאָס געגאנגען אין לעבען, אדער, לכל הפחות, גלייך ווי איהם וואלט דא געשטאנען גליקליך צו ווערען!... דערהערט, אז שטאדט ווייל האָבען א „הזמיר", האָט נח פערקאטשעט די ארבעל, זיך אוועקגעזעצט, אליין אין איין נאכט אויסגעארבייט דעם „אוסטאוו" מיט אלע סטאטוטען און פאראגראפען, אליין בעשטעלט א פער־זאמלונג, אליין צעשריבען בריעף אין די רעדאקציעס און טאקי אליין מחילה זיי אפּגעטראָגען (נח איז קיין גרויסער איבערקלייבער, און קיין פויל'ער אודאי ניט). און אז דער עולם איז זיך צעגויפגע־קומען, האָט נח געעפענט די פערזאמלונג און פארגעשלאָגען, מע זאל אויסקלויבען א פאָרזיצענדען. נח יאָגט זיך ניט, ער זאל פער־נעמען דעם אויבענאָן, זיין דער פארזיצענדער. ער האָט דאָס פיינט. ער איז, ווי געזאָגט, ניט קיין רודף אחר הכבוד. און דאָס איז דאָך בעוואוסט פון זינט די ווועלט שטעהט, אז כל הרודף אחר הכבוד — ווער עס יאָגט זיך נאָך כבוד, איז הכבוד בורח ממנו — אנטלויפט פון איהם דער כבוד וואו דער ווייסער פעפער וואכסט: און פערקעהרט זשע ווייעדער צוריק, אז כל הבורח מפני הכבוד — ווער עס אנטלויפט פון כבוד, איז הכבוד רודף אחריו — יאָגט איהם דער כבוד נאָך פון הינטען און בעט זיך ביי איהם: „שוטה, וואָס אנטלויפסט דו? האָב האָטש א ביסעלע כבוד!"... דערביבער איז קיין חדוש ניט, וואָס נח האָט אין כתריל'עווקע כבוד מעהר פון אלעמען. וואו ערגיץ איין ארבייט, א

קהל'שע זאָך, א שיקעניש, א לויפעניש, איין איל'עניש אין איין אָטהעם — איז מען מכבד דערמיט נח'ן. און נח פאלגט, טהוט פאָר דריי. ער פרעגט נאָר ניט איבער דאָס אנדערע וואָרט, פאר וואָס עפּים ער, פאָר וואָס ניט קיין אנדערער? ער וויסט אליין, אז טהון בעראַרף ער, נישט קיינער. און די איבעריגע חברה־לייט זענען מיט איהם מיינסטענס צופריערעז. און אז עס מאָכט זיך א מאל, מען איז ניט אזוי צופריערעז, זאָגט מען איהם, און אפטמאל מיט איין אנצוהערענישעל, מיט א שטעכווערטעל און מיט גלאָט אזוי זיך א מעשה, א משל, אדער א ווית, ווי דער מנהג איז אין כתרי־לעווקע, אז מע ווייל יענעם דערגעהן די יאָהרען. עס טרעפט א מאל, אז מע פאלט אן אויף איהם גאָר מעשה שיגעץ און מע „רייבט איהם א קאלנער". פאָרהאָן איז כתריל'עווקע, ברוך השם, אזעלכע לייט, וואָס יענעמס פערדיענסטען ביי קהל מיט יענעמס וויסע האָר אין באָרד שפּיעלען ביי זיי א גאנץ קליינע ראָלע. נאָר וואָר רעדט פון שקצים, עזות־מחוצף־פּנים'ער? מיר קעהרען זיך אום צוריק צו דער ערשטער פערזאמלונג פון'ם ערשטען „הזמיר".

אויסגעהערט נח'ס פּאָרשלאָג וועגען אויסקלויבען א פּרעזי־דענט, איז ארויס א שטיקעל סכסוך: עס זענען געווען א סך בעלנים, נאָר וועמען אויסצוקלויבען איז ניט געווען. אין כתריל'עווקע איז תמיד אזוי: ביי איין ארבייט, למשל, איז ניטא קיינער אין דער היים, אָלע אויף נח'ן. קומט אָבער צו א התמנות, אדער אזוי עמיצען אַנ־טהון א כבוד, וועדר א טומעל: „מי שמך?" פאר וואָס קומט איהם? און וואָס עפּים יענער, ניט איך? — מע פערנינט ניט! אפטמאל ענדיגט זיך עס נור מיט שטעכווערטער, און אפטמאל מיט א סקאנ־דאל. און א מאל מאָכט זיך, אז עס דערגעהט צו פּעטש אויף.

איצטיגס מאל איז דאָס געשטאנען אזוי, אז עס וואלט דערצו ניט דערגאנגען. וואָרום עס האָט זיך געפונען א קלוגער, וואָס איז געפאלען אויף א גלייכער המצאה: „דארפט איהר זיך, ברידערלעך, שפּאָרען און קריגען איבער'ן „מי שמך" — אמעהר אט בין איך שוין אויבענאן אייער פּרעזידענט — און טהוט מיר עפּיס!"

ווער איז דאָס געווען? דאָס איז געווען נישט קיין אנדערער. נאָר דער בעריהמטער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס, מיט וועלכען מיר האָבען זיך שוין אַ פּאָר מאָל בעגעגנט אין אונזערע כתרילעווקער מעשה'לעך. דער דיכטער האָט זיך אוועקגעזעצט אויבענאָן, גאָנץ סטאָטעטשנע, טאָקי מעשה פּרעזידענט, און דערלאָנגט אַ זעץ מיט דער האַנד איבער'ן טיש:

— חברים און חבר'טעס!

מעהר אָבער ווי די צוויי־דריי וועלטער האָט ער נישט געקאָנט אַרויסרעדען. מע האָט איהם נישט געלאָזט. ווער? די, וועלכע זענען קעגען אידיש. זיי האָבען פיינט אידיש, וואָרום אידיש איז „זשארגאָן" און זשארגאָן איז — פּע! זענען זיי ארויס דעריבער מיט אַ פּראָטעסט:

— עברית! העברעאיש!...

דער דיכטער מיט די שווארצע קודלעס איז אפילו ניט פון די איבערגעשראָקענע יונגלעך, וואָס האָבען מורא פאר אַ פּראָטעסט, פון דעסטוועגען איז ער געבליבען אַ ביסל מטושטש. דערנאָך האָט ער זיך אַ גלעזל געגעבען דאָס בייכעל, צוגעכט געמאָכט דעם זשילעט און אַ זאָג געגעבען נאָך אמאָל, גלייך ווי נאָר ניט איהם מיינט מען, נאָר שוין העכער מיט אַ טאָן:

— חברים און חבר'טעס!...

איז געווארען אין זאָל אַ גרעסערער געפילדער מיט אַ קלאַפּערי, אַ פייפערי מיט אלערליי געשרייען און קולות ביז'ן הימעל אריין:

— איבריט! איבריט! איבריט!

אפּנים, דאָס איז געווען איין אַנגעשטעלטע זאָך פון פריהער. דאָס האָבען די כתרילעווקער העברעאיסטען צוגעגרייט אַ דעמאָנסטראַציע קעגען אידיש. און עס האָט ניט געהאָלפען קיין שמע ישראל. דער דיכטער האָט נעבאָך מיט בזיון געמוזט פערלאָזען דעם אויבענאָן, און זיין אָרט אויף דער טריבונע האָט פערנומען דער יונגער שרייבער מיט'ן געפינטעלטען פּנים און מיט'ן אלטען פידזשאַ־

קעל, און אויך אליין, אויך נישט געוואָרט אויף כבוד ביז מע וועט איהם אמאל אויסקלויבען, אויך א זעץ געגעבען מיט דער האנד איבער'ן טיש און אנגעהויבען אויף העברעאיש:

— „רבותי!" — און ניט רבותי ווי מיר זאָגען, נאָר טאקי „ראבאטאי", אזוי ווי מע זאָגט דאָרטען, אין ארץ־ישראל... א קול האָט דער יונגער שרייבער מיט'ן אלטען פידושאקעל דוקא א הילכיגם, האָט זיין „ראבאטאי" אפגעקלונגען ווי א גלאָק. נאָר וואָס דען? ווייטער פון אָט דעם וואָרט איז ביי איהם ניט געגאָנגען, מע האָט איהם נישט געלאָזט.

דא זענען שוין די כתריל־עווקער „אידישיסטען" ארויס מיט א דעמאָנסטראציע קעגען העברעאיש. אפנים, אויך צוגעגרייט פון פריהער און אויך מיט די זעלבע כלים, דאָס הייסט, מע האָט גענומען ליארעמען און פילדערען און קלאפען מיט די פים און שרייען אויף קולי־קולות — איין אמת'ע אבסטרוקציע! די קולות האָבען דערגרייכט ביז'ן הימעל. עס האָבען געציטערט די וועגן, נעקלונגען די פענסטער: „מיכנאטאים! לאקשענקוילעטש! אידיש! אידיש! אידיש!!!"

האָט גאָט אריינגעגעבען איינעם פון די העברעאיסטען, עה זאל צווישען די אלע אנדערע קולות געבען א וואָרף ארויס א באמבע, אויסשרייען אויף א קול: „טשערנאָוויץ! טשערנאָוויץ!..." דאכט זיך, וואָס, אייגענטליך, שטעקט אזעלכעם אינ'ם וואָרט „טשערנאָוויץ"? טשערנאָוויץ איז נישט מעהר ווי א שטעדטעל איז דער בוקאָווינע, אין עסטרייך, וואָס צוויי מלוכות שלאָגען זיך איצטער איבער דעם און טרייבען ארויס איינם דאָס אנדערע. — היינט געהערט עס צו איינעם, מארגען צו איין אנדערען. איז אבער פאר די כתריל־עווקער אידישיסטען, אז מע דערמאנט זיי דעם נאמען „טשערנאָוויץ", טויזענד מאל, צעהנטויזענד מאל ערגער, ווי איז טאָטען אריין געשאלטען! איהר קאנט זיי זאָגען וואָס אויסוואָרפען די שענדליכסטע עבירה, איהר קאנט זיי זאָגען וואָס איז דער קאָרט, אבי ניט „טשערנאָוויץ". אָט אזא טבע ביי די כתריל־עווקער אידי־

שיסטען. דאָס איינענע איז אויך ביי די דאָרטיגע העברעאיסטען. ווילט איהר זאָטשעפען א כתריעלעווקער העברעאיסט, איהם דערלאנגען ביז דער זיבעטער ריפ, זאָלט איהר איהם מעהר ניט נאָר א זאָג טהון איין ווארט: „מיכנאָטאָים" (עס וואכסט פון „מכנסים"— הויזען). נאָר וואס דען? איהר זאָלט זיך היטען פאָר איהם, ווארום ער קאָן אייך פּלעטען דעם מח... מאָדנע מענשען דער נייער כתריעלעווקער דור. מורא'דינע האנארָוו פּארשוינען, גרויסע קאָפּריזניקעם און ווילדע בעל־כעסנ'ס — „ספּילשליווע נאָטורען"...

הכלל, דערהערט דאָס וואָרט „טשערנאָוויץ", האָט איינער פון די אידישיסטען, דוקא א שוואכער, א הוסטענדיגער, נאָר א היציגער פּארשוין, ניט לאָנג געטראָכט, אראָפּגעצויגען פונ'ם לינקען־פוס א שטיבלעט און א וואָרף געגעבען פון זיך איינעם פון די העברעאיסטען גלייך אין פּנים אריין און געטראָפּען סאָמע דאָרט, וואו עס הויבט זיך אָן די נאָז, ביי דער אונטערשטער זייט פונ'ם לינקען אויג. א גליק, וואָס ער טראָגט ניט קיין בריל'ען, ער וואָלט געקאָנט בלייבען אהן אַיין אויג. האָבען זיך עטליכע העברעאיסטען, זעלבסט־פערשטענדליך, אָנגענומען די קריוודע פון זייער בעלעדיגטען חבר און זענען אָנגעפאָלען אויפ'ן שוואבען, הוסטענדיגען אידישיסט מיט פערקאָטשעטע עלענבויגענם און האָבען איהם אוועקגענעבען אזא נאָב, אז וועז עס מישען זיך ניט אַריין די איבעריגע אידישיסטען, וואָלט מען זייער שוואבען חבר בעדאַרפט אַרויסטראָגען אויף א לייליך. פערשטעהט זיך, אז צולעב דעם דאָזיגען אינצידענט מיט'ן אידישיסטען שטיבלעט איז שוין במילא אויסגעבראָכען א גאנצע מלחמה, איין אלגעמיינער נעשלעג, אין וועלכען עס האָבען זיך ניט געגאָרט ניט די העברעאיסטען און ניט די אידישיסטען. נאָר מעהר פון אלעמען האָט געקראָגען אונזער עהרליכער קהל'ס־מאָן און ענגיאָלער גרינדער פון חברות און נעזעלשאפטען — נח. איהם איז אריינגעפלויגען פון הינטען, גאָר אומגעריכט, א היבשע פּארציע. און אלץ איבער'ן פסוק: כל הבורח מפני הכבוד — וועד עס

אַנטלויפט פון כבוד, איז ה כ ב ו ד ר ו ד ף א ח ר י ו — יאָגט איהם דער כבוד נאָך פון הינטען פּוס־טריט...

ע פ י ל א ג.

אָזא סעקרעטאַר, ווי נח רב יאָסעל'ס אין כתריל־עווקע, איז צו זוכען. אויף אלסדינג פיהרט זיך ביי איהם א פּראָטאָקאָל און אַלס־דינג וועדר ביי איהם פערשריבען. ער לאָזט ניט דורך קיין זאָך. דער אמאלגער היסטאָריקער, אז ער וועט וועלען וויסען, וואָס האָט זיך געטהאָן אין כתריל־עווקע, וועט ער געבען א קוק אריין אין נח'ס פּראָטאָקאָל־בוך, וועט ער דאָרט געפינען א גאנצען אוצר... וועגען יענער היסטאָרישער פערזאַמלונג פון די אידישיסמען און העברע־איסטען נעמען מיר ארויס די סאַמע נויטיגסטע, ווי די געשיכטע פאָדערט עס: „...נאָך זעהר קורצע רעדעם פון די פּראָטאָרען האָבען זיך אָנגעהויבען היציגע, לעבהאפטע דעבאַטען, וואָס האָבען נישט געקאָנט ברענגען צו קיין אלגעמיינע אפשלוסונג, איבער די חלוקי־דעות און רייבונגען, וואָס הערשען צווישען פערשיעדענע פאר־טייען, און וויל ס'זענען ארוים חלוקי־דעות און רייבונגען וועגען שפּראָך, און וויל די שפּראָך־פראגע איז אונפערמיידליך, איז גע־פונען געוואָרען איין אייניציגער אויסוועג — מע זאל אנשטאָט איין הזמיר גרינדען צווי הזמיר'ס — איינעם א אידישען הזמיר פאר די אידישיסטען, און דעם אנדערען א העברעאישען הזמיר פאר די העברעאיסטען..."

יג.

רעפערענטען און פאָרלעזער.

כתריל־עווקע האָט ליעב ליטעראָטור, קונסט און מוזיק. נישטאָ די נאָכט, וואָס ס'זאל דאָרט ניט זיין וואו צו פערברענגען. ובפרט

נאך ווינטער. די נעכט זענען גרויס, נישט אלע שפיעלען אין קאר־טען (וועגען קארטען וועלען מיר רעדען איין אנדערס מאל), ווילט זיך הערען א פריש ווארט. איז ניט קיין טהעאטער, איז א קאנצערט, איז אזוי איין אבענד, איז א פערזאמלונג, א פארלעזונג, א רעפע־ראט מיט דיסקוסיעס, אדער אהן דיסקוסיעס.

מעהר פון אלסרינג האט מען דארט ליעב רעפעראטען מ י ט דיסקוסיעס. ווארום א רעפעראט אליין, אז יענער לייענט, איז נישט אינטערעסאנט. ער לייענט, און איהר דארפט זיצען און קוקען איהם אין מויל אריין. וויבאלד אבער א רעפעראט מיט דיסקוסיעס, קאנט איהר זיך ארויסמישען, קאנט איהר אויך עפעס זאגען א ווארט, ווייזען, אז איהר זענט אויך ניט קיין מלופים־קינד. און ווייל איז כתריעלעווקע אליין זענען דא ווינציג לעקטארס, רעפערענטען און לייענער, און ווייל אויך א כתריעלעווקער לעקטאר, רעפערענט אדער לייענער לעגט מען דארט ווינציג־וואס כבוד, איז מען זיך דעריבער נוהג, אז מע בעציהט די סחורה פון דרויסען. דאס הייסט, מע שרייבט אוים לעקטארס, רעפערענטען, ארטיסטען און פארלעזער פון דער פרעמד.

אין דעם ענין פון קאנצערטען, רעפעראטען, לעקציעס און פאר־לעזונגען קאנקורירען ביידע כתריעלעווקער „הזמיר׳ס" מיט סכנת נפשות! שרייבען אוים די אידישיסטען א וועלט־בעריהמטען פאר־לעזער, ברענגען אראפ די העברעאיסטען א וועלט־בעריהמטען רעד־נער. מע שמייסט זיך ווי וויט מע קאן. אפטמאל טרעפט, אז אין איינעם און דעם זעלבען אבענד זאלען אין כתריעלעווקע זיין צוויי שמחות: א פארלעזער מיט א רעדנער — און די שטאדט נעבאך ווייסט אליין ניט, וואוהין פריהער צו גיהן, חאטש נעם און צעריים זיך אויך צווייען! דאס, וואס די אידישיסטען מיט די העברעאיסטען זענען צווישען זיך צעריסען, מאכט ניט אוים. מילא, אז מען איז ברונו אויפ׳ן חזן, דעריבער דארף מען קיין קדוש ניט שפרינגען? און אגב איז מען אין כתריעלעווקע זעהר להוט נאך א פריש ווארט. טהוט מען וואס מע קאן — מע הערט אפ א ביסעל דעם און מע

לויפט הערען דעם אנדערען. מע חאפט א וואָרט פונ׳ם פּאָרל׳עזער און מע לויפט הערען א ביסעל פונ׳ם רעדנער. דורכל׳אזעון האָט מען פּיינט אין כתריל׳עווקע. דאָס לעבען איז אזוי קורץ, אז א מענש בעדאַרף פון אלסדינג געניסען. וועד סע זאל ניט קומען צופּאהרען קיין כתריל׳עווקע. קאָן ער זיכער זיין, אז ער וועט, אם ירצה השם, האָבען א שען אוידיטאָריום און אז דער זאל וועט זיין געפּאָקט, נאָך מאהר ווי מע בעדאַרף, און אז ער וועט אַרויס פון דאָרט ווי פון א שוויץ־באָד. כתריל׳עווקע קוקט־נאָך דער גרויסער שטאָדט און שטעהט ניט אפּ, חלילה, פון דער מאָדע אויף א האָר. אין דער גרויסער שטאָדט איז א מאָדע, אז נאָך א רעפּעראָט, א לעקציע, אָדער א פּאָרל׳עזונג בעדאַרף זיין א באָנקעט. אין כתריל׳עווקע איז אויך אזוי. קוים האָט זיך געענדיגט דער רעפּעראָט מיט דיסקוסיעס, — עס מעג זיין העט־העט נאָך האלבע נאכט — נעמט מען דעם מחותן, דעם רע־פּערענט הייסט עס, און מע שלעפּט איהם אוועק אין א גאַרקיך, און מע זעצט איהם אוועק אויבענאָן, און מע פּראָווענט איהם דאָרט א באָנקעט.

כמעט, קאָן מען זאָגען, איז דער באָנקעט אין כתריל׳עווקע מעהר חשוב ווי דער רעפּעראָט אָדער די פּאָרל׳עזונג. דער גאנצער עיקר איז דער באָנקעט. אויך באָנקעטען מאכען זענען די כתריל׳עווקער אינטעל׳יגענטען די ערשטע אין דער וועלט. ווי נאָר מע קומט זיך צענויך נאכ׳ן לייענען, אזוי ווערד געקוויל׳עט א הערינג און אוועקגעשטעלט ביער; דער עולם פילט אָן די גל׳עזל׳עך, און עס הויבען זיך אָן טאָסטען מיט לחיימ׳ס לכבוד דעם גרויסען גאסט, וואָס ציהען זיך אוועק אפטמאל ביז׳ן ווייסען טאָג אריין. אין די טאָסטען וועלען, אייגענטל׳יך, איבערגע׳חזר׳ט און איבערגעקייעט נאָך אמאל פון אנהויב אל׳ע פּריהעריגע דיסקוסיעס, און דער גרויסער גאסט מוז עס אלסדינג נעבאָך נאָך אמאל אויסהערען און אל׳ע־מען וויעדער אמאל ענטפּערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. א מאל, מאכט זיך, זאל מען דעם גרויסען גאסט אויפ׳ן באנקעט נעמען לויבען אין שאָג אריין, הויבען אויך דרוקעס, אוועקשטעל׳עז

העבער פון שלמה המלך און גרעסער פון שעקספיר'ן, להבדיל, אזוי אז דער קאָפּ זאָל זיך איהם פערדרעהען אויף צו חלש'ען. און א מאָל, וויעדער צוריק, זאָל מען דעם רעפערענט אויפ'ן באנקעט אזוי צעגלייעדערען זיין רעפעראַט אויף שטיק־שטיקלעך, מכבד זיין מיט אזא מין „קריטיקע", מיט אזא מין „אנאליז" און מיט אזעלכע מינים „פלפולים", אז סע זאָל איהם פינסטער ווערען אין די אויגען פון אזא „כיבוד", און ער זאָל ניט וויסען, וואו די טיר עפענט זיך... און א מאָל זאָלען זיך די בעלי הבאנקעט צווישען זיך אליין צעאמפערען, פערפיהרען א נייע דיסקוסיע מיט נייע דעבאטען און נאר אומגערוכט אריינפאלען אין א פייערינג מלחמה, אזוי אז דער גרויסער גאסט פאהרט אוועק פון דארט א גאנצער, איז ער איינער א גליקליכער און מעג בענשען נומל... מע מיינט ניט, חלילה, עמיצער זאָל איהם דארט שלאָגען אדער אזוי בעלערינגען. נייז, דאָס ניט. נאר מחמת די ארטינג אידישיסטען מיט די העברעאיסטען פיהרען צווישען זיך א קאנקורענציע, טרעפט זיך אמאָל, אז דער גאסט זאָל ווערען געשעדינגט. דאָס הויסט, ער זאָל אריינפאלען אומזיסט־אומנישט אין א בלאָטע און זאָל ניט קאָנען זיך אפוואשען נאכדעם מיט קיין צעהן וואסערען.

אלם אילוסטראציע צו דעם, וועלען מיר אייך דערצעהלען א מעשה, וואס האָט געטראפען אט־דא ניט לאנג אין כתרי'לעווקע מיט איינעם א געלעהרטען העברעאיסט און א דאקטאר־פילאזאף, וואס איז נעבאך נאָט די נשמה שולדיג, וואס האָט צוליעב קאנקורענציע פון די צוויי פארטיעס און איבער א אינטריגע פון די צוויי כתרי'לעווקער גאזעטען, אריינגעהאפט זיך אין א מיאוס'ען עסק. מע האָט אויסגעטראכט אויף איהם א ליגען, א בלבול, וואס האָט זיך טאקי אויסגעלאזט נאכדעם, אז ס'איז ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, נאר ביז עפיס־וואס האָט איהם די כתרי'לעווקער פרעסע רעכט איבערגעוואשען די ביינער, געליטערט די נשמה און געמאכט מיט דער בלאָטע גלייך, און די גאנצע שטאדט האָט איהם א צייט געהאלטען אין מויל — עס איז געווען בוזי־בזיונות!

ומעשה שהיה כך היה :

אייגמאל אין א שענעם טאָג האָבען די העברעאיסטען אַראָפּ־געבראַכט פון דער גרויסער שטאָדט אויף איין אבענד מיט דיסקוסיעם א בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף, ער זאָל זיי לייענען א רעפעראַט מיט דיסקוסיעם. דער בעריהמטער דאָקטאָר־פילאָזאָף איז געקומען קיין כתריל־עווקע, אָפּגעלייענט דעם רעפעראַט, אויסגעהאלטען די דיסקוסיעם, איבערגעלעבט דעם באנקעט אויף בשלום און הלך לעולמו — אוועק צוריק אהיים. וואָלט נעוועז גוט. וואָס טהוט נאָט ? געהען די כתריל־עווקער גאָזעטען און צעלעגען אויף זיבען טעלערלעך דעם רעפעראַט פונ׳ם בעריהמטען דאָקטאָר־פילאָזאָף און שרייבען זיך יעדע איהר מיינונג. פערשטעהט זיך, וואָס איינער זאָגט — זאָגט דער אנדערער קאָפּויר. וויל די „יאַרמעלקע", דער ארגאַן פון די העברעאיסטען, האָט אָפּגעלויבט דעם גאַסט אין טאָג אריין, איהם אָנגערופען מיט׳ן נאָמען געניאָלער שריפטשטעלער, גאָגט, אז דענקען דענקט ער אזוי ווי קאָגט און שפּינאָזא און רערען רעדט ער אזוי ווי בעבעל און זשאַרעם, האָט דער „קאָפּעליש", דער ארגאַן פון די אידישיסטען, אקוראַט פערקעהרט, געמאַכט איהם צו אש און צו בלאָטע, איהם געקרוינט מיט אזעלכע שענע נעמען, ווי „בטלן", „שטאָמלער", „פּלאָפּלער", „באַנק־קווטשער", צבועק", וכדומה. „צבועק" האָט ער אָנגערופען דעם רעפערענט דערפאר. וואָס ער האָט אין זיין רעפעראַט געזאָגט מוסר דעם עולם, למאי מען איז ניט אידישליך געגנוג. למאי כתריל־עווקער בחורים זיצען אין קינעמאַטאַגראַף אהן א היטעל און כתריל־עווקער מיידלעך טראָגען אום שבת זאָנטיקלעך, טיכעלעך, הענטשקעלעך און נאָך אזעלכע זאכען בפרהסיה... האָט דאָס מסתמא רעכט פערדראָסען די העברעאיסטען, און זייער אַרגאַן, די „יאַרמעלקע", איז ארויס מיט א „קריטיקע" אויף די אידישיסטען און געפרעגט א קלאַץ־קשיא: פון וואָגען וויסען דאָס עס־הארצים, גראָבע יונגאָטשעס, באַד־יונגעז, שטיוועל־פוצער, בעל־ענלה׳ס און בעהעלפערס, וואָס קאָגען ניט קיין צלם פאר קיין אלף, צו זאָגען מבינות אויף אזא גרויסען ג׳ע־

לעהרטען, אויף אזא בעריהמטען דאקטאר־פילאזאף אזן אויף אזא
געניאלען רעפערענט ? האט זיך מסתמא דער ארגאן פון די אידי־
שיסטען, דער פראגרעסיוער „קאפעליש", ניט געפוילט אזן האט
אויף מארגען אפגעענטפערט דעם ארטאדאקסישען קאנקורענט מיט
א „קריטיקע" אזן האט געפרעגט א קשיא אויפ'ן גרויסען גאסט, ווי
אזוי שטעלט זיך דאס אוועק א איד, ער מעג זיין א גרויסער גע־
לעהרטער אזן בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף אזן א געניאלער רע־
פערענט, צו זאגען פאר איין עולם מוסר, למאי מע זיצט אהן א
היטעל אין קינעמאטאגראף, אזן למאי מיידלעך טראגען זאנטיקלעך,
מיט טיכעלעך, מיט הענטשקעלעך אום שבת, בשעת ער אליין, דער
גרויסער גלעהרטער, דער בעריהמטער דאקטאר־פילאזאף אזן גע־
ניאלער רעפערענט, האט בסך־הכל צוויי שוועסטער, איז איינע א
משומדת'טע אזן די אנדערע גלאט א גנב'טע ? . . .

פאר די העברעאיסטען איז די דאזיגע אונערווארטעטע קרי־
טיקע פון'ם אידישיסטישען „קאפעליש" געווען א מין באמבע,
אזן זיי האבען זיך די ערשטע צייט פערלוירען. דערנאך האט
מען אפגעהאלטען א פערזאמלונג מיט'ן רעדאקטאר פון דער „יער־
מעלקע" בראש, אזן ס'איז געבליבען, מע זאל אוועקקלאפען א דע־
פעש צום רעפערענט אזן אנפרעגען זיך ביי איהם נאכן אויפריכ־
טיג אויף זיינע שוועסטער. נאר ווי אזוי פרעגט מען יענעם גלאט
אזוי ? ווארום טאמער איז דאס איין אמת — אפשר האט ער
טאקי צוויי שוועסטער, איינע א משומדת'טע, די אנדערע א גנב'־
טע, — הייסט דאך עס דערלאנגט א פאטש אין פנים ! איז גע־
בליבען, מע זאל ביי איהם אנפרעגען סתם טעלעגראפיש אזן בע־
צאהלען פאר איין ענטפער: „וואס מאכען איירע
שוועכטער?" איז אוועקגענאנגען א טאג אזן צוויי — נישטא
קיין ענטפער! ערשט אויפ'ן דריטען טאג קומט אן א טעלעגרא־
מע פון צוויי ווערטער: „וואס עררע שוועסטער?" נע־
מען די העברעאיסטען אזן קלאפען אוועק נאך א טעלעגראמע אזן
אויך מיט איין ענטפער: „איירע צוויי שוועס־

ט ע ר". נעהט וויעדער אוועק א טאָג אוו צוויי, אוו עס קומט אָן איין ענטפער: „א י ך ה א ב נ י ט ק י י ן ש ו ו ע ס ־ ט ע ר". פּויל׳עו זיך ניט די העברעאיסטעו אוו קלאָפּעו אוועק א דרימעו מאל א דעפּעש: „א פ ש ר ז ע נ ע ן א י י ע ר ע ש ו ו ע ס ט ע ר ג ע ש ט א ר ב ע ן?" קומט אָן איין ענטפער, וויייט אוים, מיט בייזעו שוין: „ו ו א ס ו ו י ל ט א י ה ר? א י ך ה א ב ק י י נ מ א ל נ י ט נ ע ה א ט ק י י ן ש ו ו ע ס ט ע ר! א י ך ב י ן א א י י ן א ו ן א י י נ צ י ־ נ ע ר".

דאָס איז נעווען איין אָפּרישונג פּאר די העברעאיסטעו. ווי א גוטער רעגעו אין א טרוקענעם זומער. עס איז זיי אַראָפּ א שטיין פוו׳ם האַרצעו. קודם כל האבעו זיי אָפּגעדרוקט אל׳ע דע־ פּעשעו אין דער „יארמעל׳קע" אוו צוגעגעבעו א רעכטעו פּירוש צו די טעל׳עגראמעו — ל׳אז די וועל׳ט וויסעו, אויף וואס אידי־ שיסטעו זענעו פעהיג. אוו חוץ ל׳זה האבעו זיי צענויפגעגנומעו אל׳ע בל׳עטער, וואו ס׳איז געווען געדרוקט די מעשה מיט די שוועס־ טער, אוו האבעו עס אוועקגעשיקט צום רעפערענט. איז דער רע־ פערענט, א היציגער פּאַרשוין אוו א האַנאַריסט, געוואַרעו שטאַרק אויפגעבראכט אוו האט אוועקגעוואַרפעו האק אוו פּאק אוו איז געקומעו צופּאַהרעו קיין כתריל׳עווקע אוו האט איינגעגעבעו אויפ׳ן „קאפּע׳ליש" אוו אויף אל׳ע אידישיסטעו איין „איסק", אַרויסגערו־ פּעו צום גע׳ריכט א מאסע ערות, געוואל׳ט אַריינפּאקעו די חברה אין חד־גדיא אריין פּאר רכילות אוו פּאר ל׳שון־הרע אוו פּאר פּער־ זעל׳יכע בעל׳עדיגונג. אוו בכדי צו בעווייזעו, אז ער איז ריין, אז ער האט ניט קיין שוועסטער, ניט קיין משומדת׳טע, ניט קיין גנב׳טע, אוו אז ער האט בכל׳ קיין שוועסטער קיינמאל׳ ניט געהאט, האט ער אַרויסגעפּאַדערט פוו זיין שטאַדט די מעטריקעס פוו זיין נאנצער משפּחה, וואס האבעו אַרויסבעוויזעו, אז נישט נור ער איז ביי זיין טאטע־מאמע א בן־יחיד — אפילו זיין טאטע האט אויף קיין שוועסטער ניט געהאט! דאס אל׳סדינג האט אבער וויי־

ציג וואס נעהאלפען צום משפט. די העברעאיסטען האבען פער־לוירען. די ריכטער האבען ארויסגעטראגען אזא מין רעזאלוציע: „אז דער בעשולדיגער זאל האבען שוועסטער, און יענע זאלען האבען אויסגעטראכט אויף זיינע שוועסטער א בלבול, און דער בלבול וואלט זיך ארויסגעוויזען פאר א ליגען, — וואלטען די בעשולדיג־טע בעקומען זייער שטראף לויט'ן געזעץ. נאר אזוי ווי דער בע־שולדיגער אליין האט בעוויזען, און די צוגעשטעלטע פאפיערען בע־שטעטיגען, אז ער האט קיין שוועסטער קיינמאל ניט געהאט, — קומט אויס, אז די בעשולדיגטע האבען גערעדט לשון־הרע אויף אזעלכע, וואס זענען קיינמאל נישט געבוירען געווארען: נמצא, אז ס'איז נישטא קיין בעלעדיגטער. וויבאלד אזוי, זענען נישטא קיין בעלעדיגטע און קיין בעלעדיגער — און דער משפט איז בטל".

ע פ י ל א נ.

יענעם טאג האבען די העברעאיסטען מיט דער „יארמעלקע" אפגעהאלטען איין עקסטרא־פערזאמלונג, און די אידישיסטען מיט'ן „קאפעליש" בראש האבען געמאכט א קערמעשעל און נע־האלטען דרשות א גאנצע נאכט, געטרונקען, געזונגען און געטאנצט ביז'ן ווייסען טאג אריין. ס'איז געווען דער אמת'ער „ליהודים".

יד.

ל י ע ב ה א ב ע ר פ ו ן ט ה ע א ט ע ר

טהעאטערס זענען פארהאן אין כתריעווקע צוויי: א טהע־אטער פון אידישיסטען און א טהעאטער פון העברעאיסטען. אק־טיארען אבער — נישט איינער. סיידען עס קומט אראפ פון יעהר־פעץ א אידישע טרופע, א מאל צוויי טרופעס, שפיעלען אפ א פאר וואכען און, אויב זיי האבען מיט וואס, פאהרען זיי אוועק אהין, פון וואנען זיי זענען געקומען, און אז ניט, פערזעצען זיי די זיגערלעך, די טלבושים, די דעקאראציע מיט'ן גאנצען רעקוי־

זיט. און אויב זיי האבען דאס אויך ניט, געהט מען ארויס איבער דער שטאדט מיט א פעטשיי'ל און מע מאכט זיי א נדבה — וואס זאל מען טהון? מע וועט דאך נישט לאזען מענשען אויסגעהן פון הונגער; מען איז דאך עפים אידען, צי ניין? און אז זיי פאהרען אוועק, געבען זיי זיך דאס ווארט, אז ווייל זיי וועלען לע־בען זאל'ען ניט זיי, ניט זייערע קינדער, ניט זייערע קינדס־קינ־דער נישט אריינשמעקען מעהר קיין כתריל'עווקע, עס מעג אויף דעם קומען א שרפה, א מגפה און וואס אין דער קאָרט! דאָכט זיך, גוט אנגעשאלטען, איא? קומט איבער־א־יאהר — ויבא המן — זיי זענען וויעדער דא! אזא טבע שוין ביי די אידישע ארטיסטען. עס ציהט זיי קיין כתריל'עווקע. א קשיא אויף א מעשה — טאמער וועט זיך אויסגעבען א סעזאן, וואס וועט אומ־קעהרען דעם פאראיאהריגען פערל'וסט נאך מיט פראצענט? „איהר סענט נישט דאס טהעאטער־גע־שעפט — האט מיר אמאל געזאגט א אידישער אקטיאר, א פערשל'עפטע קרענק: — היינט איז של'עכט. מארגען קאן זיין נאך ערגער"...

און ווייל דאס אידישע טהעאטער קומט קיין כתריל'עווקע נאר אויף גאסטראל'ען, און בענעהן זיך אהן א טהעאטער קאן מען ניט, דעריבער זענען אין כתריל'עווקע פארהאן א סך אמאטערען פון קונסט, ל'יעבהאבער פון אידישען טהעאטער.

איך האב מורא צו זאגען, ס'זאל ניט אויסקומען שוין צו גוזמא'־דיג, צו איבערטריבען — נאר א פאקט איז עס, אז כמעט די גאנ־צע יוגענד פון כתריל'עווקע זענען „ל'יעבהאבער". וואו ערגיץ א דער־וואכסען בחור'ל, וואו ערגיץ איין אונטערגעוואכסען מיידל, א חתן אדער א כלה — זענען זיי „ל'יעבהאבער". ניט נור בחורים אוז מיידל'ך — פארהאן יונגע ל'ייט מיט בערדל'ך שוין, אדער וויבל'ך, מאמעס פון קינדער, וואס זענען „ל'יעבהאבער" און שפיע־לען טהעאטער. וואס מיינט איהר? איז טאקי אז אך אוז וועה צו יענעם וויבל, וואס איהר מאן איז א „ל'יעבהאבער", אוז א קלאג צו יענעם יונגעז־מאן, וואס זיין וויבל איז א „ל'יעבהאבע־

רין" ! דער יונגער־מאן נעבאך קומט אהיים פון קלייט א מיעדער. א הונגעריגער, טרעפט ער ניט קיין וועטשערע, ניט קיין סאמא־ווער, דאם קינד ווערד צערייסען שרייענדיג. וואם איז די מעשה ? — דאם ווייבעל איז א „ליעבהאבערין", איז זי דאם אווענק אויף פרא־בע, מע מאכט רעפעטיציע. אדער פערקעהרט דאם אייגענע: דער מאן איז א „ליעבהאבער", פלאנטערט זיך מיט'ן טהעאטער, פער־ברענגט זיך די צייט גאנץ פרעהליך. אז ניט קיין ספעקטאקעל, איז א רעפעטיציע, אז ניט קיין רעפעטיציע, איז גלאט א פערזאם־לונג פון ליעבהאבער — מע לייענט א נייע שטיק פון א כתריעלעון־קער דראמאטורג, טיילט מען פונאנדער צווישען זיך די ראלעז. עסט מען דערנאך וועטשערע אלע אינאיינעם, מע נעמט צו גלעז־לעך ביער, מע רויכערט פאפירעסלעך — ס'איז חי געלעבט ! אוז דאם ווייבעל נעבאך דארף זיצען אין דערהיים, וויינען דאם קינד, אדער ליגען איז בעט א פערשמאכטע און ארויסקוקען א גאנצע נאכט, וועז וועט ער שוין קומען, דער געטרייער מאן, דער „ליעב־האבער" ?

ערגער פון אלץ איז, אז ביידע, סיי דער מאן, סיי דאם ווייבעל, זענען „ליעבהאבער"; אוז נאך ערגער איז (דעמאלט איז שוין מא־קי גאר א צרה !). אז דער מאן מיט'ן וויב זענען קידער־ווידער. דאם הייסט, אז דער מאן איז א ליעבהאבער א העברעאיסט אוז דאם ווייבעל — א ליעבהאבערין א אידישיסטקע, אדער פערקעהרט, אז דער מאן איז א ליעבהאבער א אידישיסט, אוז דאם ווייבעל — א ליעבהאבערין א העברעאיסטקע. קומט ארוים דערפון א מאל א קאנפליקט, וואם ענדיגט זיך מיט א סקאנדאל אוז מיט בזיונות.

ניט לאנג האט זיך נעטראפען א מעשה מיט א פאר־פאלק, מאן אוז ווייב, ביידע „ליעבהאבערס", ער — א פערברענטער אי־דישיסט, א „קאפעלישיסט", זי — א פערברענטע העברעאיסטקע, א „יארמעלקעליסטקע".

דאם דאזיגע פאר־פאלק איז זיך געווען א גאנץ נישקשה'דיג פאר־פאלק. האבען געלעבט בשלום ושלוה כמעט א גאנץ יאהר

נאָך דער חתונה, האָבען שוין געהאַט א קינד אויך (א יונגע). פּלוצים האָבען זיך אַנגעהויבען צווישען פּאָר־פּאָלק מחלוקת'ען. וואָס איז? באַשר ער וויל ניט, אז זי זאָל געהן שפּיעלען אינ'ם טהאַטער פון די בעלי־לאָקשענקוי־עטש. „ וויל־סטו שפּיעלען, זאָגט ער, קאָן איך, זאָגט ער, בעשטענהן, זאָלסט שפּיעלען מיט מיר אינ־איינעם, זאָגט ער, אינ'ם טהאַטער פון .אונזערע אידישיסטען.“ קוקט זי איהם אָן, ווי א משוגענעם: „וואָס עפּעס אין מיטען דרי־נען? די גאַנצע צייט בין איך געווען א העברעאיסטקע — אוּן נאָר ניט, דו האָסט זיך ניט דערוואַרגען. איצט איז דיר מיט א מאָל געוואַרען ביטער. וואָס איז דער שכל?“

לאָזט זיך אוים א מעשה, אז דער שכל איז א פּראָסטער שכל: דער מאָן, דער אידישיסט, איז געוואָהרע געוואָרען על־פּי נס, דורך עפּעס א צעטעלע פון א העברעאיסט, אז זיין ווייבעל, די העברע־איסטקע, האָט געפּיהרט א ראַמאַן נאָך מיידעלווייז, פּאָר דער חתונה, טאָקי מיט איינעם א העברעער. האָט זיך אַנגעצונדען אין איהם א פּייער, אוּן ס'איז געווען הימעל עפּען זיך! די גאַנצע שטאָדט האָט זיך געוויינגט. ס'איז אוועק רעדעריייען, שושקעריייען, פּליאָטקעס. ס'איז אַרויסגעטראַגען געוואָרען אויף דער גאַס, אין מאַרק, אוּן סוף־כל־סוף אריין אין דער פּרעסע, אין די כתרי־עווקער גאַזעטען הייסט עס, אינ'ם „קאַפּעליש“ מיט דער „יאַרמעלקע“ — אוּן ווי באַלד ס'האָט זיך אַריינגעמישט די כתרי־עווקער פּרעסע, האָט איהר שוין ניט וואָס זיי מקנא צו זיין.

וואָס פּאָר א ראָלע, למשל, האָט דא געשפּיעלט די פּרעסע? גאַנץ פּשוט: אַווי ווי דער אידישיסטישער „קאַפּעליש“ האָט זיך אַנגענומען די קריוודע פּונ'ם אידישיסטישען מאָן, איז איינמאָל אין א שענעם פּריהמאָרגען דער רעדאַקטאָר אַרויס מיט א פּער־ביסענעם אַרטיקל אונטער א שרייענדיגען נאָמען: „אויף כּפּרות דאַרווין!“ מיר געבען דא איבער א גאַנצען שטיק פּונ'ם דאָזיגען העכסט־אינטערעסאַנטען אַרטיקל, טאָקי מיט'ן לשון, ווי ס'איז אפּ־געדרוקט אינ'ם פּראָגרעסיוון „קאַפּעליש“: „אבי די געלעהרע־

טע, די אזוי גערופענע דאַרוויניסטען, ווילען אונז אײַנשמועסן אַ קינד אין בויך — אז ס׳איז פֿאַרהאַן כלומרשט אין דער נאַטור אַ כח, וואָס הייסט אַטאַוויזם, וואָס לויט דעם דאַזיגען כח מוז אַ קינד זיין עהנליך צו זיינע עלטערען. עס הויבט זיך נאָר ניט אָן! מיר קאָנען דאָס בעווייזען מיט פֿאַקטען. מיר האַלטען נישט פֿון פֿוס־טע טעאָריעס! מיר האָבען ליעב פֿאַקטען. אָט, למשל, האָט זיך געטראָפֿען ניט לאַנג אַ פֿאַקט (ניט ביי אונז אין כתריעלעווקע, חלילה,— אין אײַן אַנדער אָרט, אין יעהופּעץ, האָט עס זיך געטראָפֿען). עס איז זיך געווען אַ פֿאַר־פֿאַלק, ביידע ליעבהאָבער פֿון אידיש מהעד אטער, ער — אַ פּייעריגער אידישיסט, זי — אַ פלאַמפּייעריגע העב־רעאיסטקע. ויהי היום, איז ביי זיי געבוירען געווארען אַ קינד (אַ יונגעל), האָט מען זיך אין אַ יאָהר אָרום אַרומגעקוקט, אז דאָס קינד איז ניט נור קיין האָר נישט עהנליך צום פֿאַטער דעם „ליעבהאָבער", דעם אידישיסט, נאָר אדרבה, דאָס קינד איז צוויי טראָפּען וואַסער עהנליך צו אַ פּרעמדען מאַנספּערשון, אויך אַ „ליעבהאָבער", אָן דוקא אַ העברעאיסט. און חאָטש דער דאַזיגער „ליעבהאָבער" דער העברעאיסט איז געווען אַ פּרינציפּיעלער געגנער פון אידיש, פון־דעסטוועגען איז ער געווען אַ גאַנץ אָפּטער איינגעהער צום ווייב פון׳ם אידישיסט... דעריבער איז גאַנץ מעגליך, און כמעט גאָר אהן אַ שום ספק, אז די עהנליכקייט פון׳ם קינד, וואָס דעם ליעבהאָבער דעם אידישיסט׳ס ווייב האָט געבוירען, זאָל זיך נעמען דערפון, הייסט עס, וואָס די ליעבהאָבערין די העברעאיסטקע האָט זיך פער־קוקט אויפֿ׳ן ליעבהאָבער דעם העברעאיסט... אויב אזוי, איז דאָס נאָך מעהר בעווייז, אז די געלעהרענטע דאַרוויניסטען, וואָס שמו־עסען וועגען אטאַוויזם, הויבען נישט אָן צו וויסען וועד ס׳האָט זיי געשלייערט. זיי פערהאָקען אייך נור דעם קאָפּ מיט זייערע נאַרי־שע טעאָריעס און ווילען נישט מטריח זיין זיך אַ קוק טהון, וואָס ביי זיי אונטער דער נאָז טהוט זיך"...

וואָלט עס אפשר אַפּגעלאָפּען נלאָט. וואַרום וועמען געהט עס אז, וואָס אַ דערמאָנער קאָכט זיך דאָרטען? אַ כתריעלעווקער לעזער

וועלכע ווינציג־וואס נתפּעל׳ט פון אזא קאכעז זיך. ער ווייסט, אז דאס נאנצע קאכעז זיך איז ניט וועלטה איין אויסגעבלאזען איי. איז דאך אבער פּאראאז נאך א גאזעט אין כתריעווקע, מיט׳ן נאמען די „יאַרמעלקע", אוז זי, די „יאַרמעלקע", זייט זיכער, וועט שוין ניט דורכלאזען קיין וואַרט אפילו פונ׳ם „קאפּעליש". זי, די „יאַרמעל־קע", בעראַרף מעהר ניט נור האבען א פּריטשעפּקע, ביי וואס אנ־צוהאפּען דעם „קאפּעליש", וועט שוין זיין סחורה מיט א מ״ם! אוז כך הוה. ניט שפּעטער ווי אויף מאַרגען אין דערפּריה איז דער ארטאַדאַקסישער רעדאַקטאָר פון דער ארטאַדאַקסישער „יאַרמעלקע", ארוים מיט א ברענענדיגען לייט־ארטיקעל, אויף אונטער א שרייי־ענדיג קעפּעל אוז אויף מיט גרויסע אותיות: „הינטישע פּאליטיק". אינ׳ם דאזיגען ארטיקעל גיט אוועק די „יאַרמעלקע" א רעכטע פּאר־ציע איהר ביטערעז קאנקורענט, דעם „קאפּעליש", אוז בעווייזט, ווי צוויי מאל צוויי איז פיער, אז דער נאנצער מיין פונ׳ם כלומרשט־געלעהרטען קאך איז געווען מעהר ניט נור צוליעב דעם, מע זאל וואַרפען א חשד אויף א פּאר־פּאלק, טאקי פון היע, פון כתריעווקע גופא. חאטש דער יעזואיט פונ׳ם ראַדיקאלען בלאט זאגט זיך כלומרשט, אז דאס האט זיך געטראפען ניט ביי אונז אין כתריעווי־קע, נאר אין יעהופּעז. „א מינדסט קינד — זאגט די „יאַרמעל־קע" — א מינדסט קינד ווייסט וועד דאס פּאר־פּאלק איז, אוז נגר א בהמה וועט נישט טרעפען, אז דאס האט מען געמיינט מעהר ניט אז צו קאמפּראמענטירען נעבאך איין אומשולדיגע פרוי, א כשר׳ע נשמה, איין עהרליכע „ליעבהאבערין", פּאר וואס זי איז ניט קיין אידישיסטקע!!"...

עם פערשטעהט זיך פון זיך אליין, אז דערמיט האט זיך די דאזיגע „פּאלעמיק" נאך ניט געענדיגט. עס איז ערשט אוועק א שרייבעניש אויף טיש אוז אויף בענק. ס׳האט זיך ערשט אנגע־הויבען אט דאס, וואס דער כתריעווקער לעזער רופט אז מיט׳ן נאמען „קריטיקע", אוז וואס דער כתריעווקער לעזער האט אזוי ליעב. דערווייל אבער האט דאס פּאר־פּאלק נעבאך נעהאט צו

זינגען אוו צו זאגען. בעקאנטע אוו אומבעקאנטע האבען זיי אפ־
געשטעלט. געפרעגט, וואס הערט זיך? שכנים זענען ארויסגעקו־
מען אנקוקען דאס קינד, איז וועמען ס'איז גערָאטען... גוטע
פרייַנד האבען געגעבען עצות, זיי זאלען איינגעבען אויפ'ן „קא־
פעליש" פאר רכילות, לשון־הרע אוו בעלעדיגונג. אנדערע האבען
בעדויערט דאס פאר־פאלק. אנדערע האבען א סך מעהר בעדויערט
דאס קינד. „וואס האט מען צום קינד? נעבאך איין עופה'לע! א
נאט'ס בעשעפעניש!"...

ע פ י ל א ג.

דאס פאר פאלק האט זיך גע'גט. אוו אין א קורצע צייט ארום
האט דאס ווייבעל די העברעעריז חתונה געהאט טאקי פאר יענעם
יונגען־מאן, דעם ליעבהאבער דעם העברעאיסט, וואס איהר קינד
איז אזוי עהנליך געווען צו איהם, טאקי ממש ווי צוויי טראפען וואס
סער.

זומערדיגע ראַמאַנען

נעשריבען אין יאָהרען 1914 — 1915

זומערדיגע דאמאנען.

1.

„ארץ־ישראל" און „פאלעסטינא".

פון זינט איך געדענק כתריליעווקע איז די שטאדט געווען א שטאדט, ווי אלע שטעדט. ווינטער איז מען געזעסען ביי פערהאק־טע פענסטער, זומער — ביי ארויסגעלאזטע פארהענגלאך און פער־מאכטע לאדען, און אז ס'איז געווען שטארק היים, און די זונן האט שטארק דעקוטשעט, האט מען זיך בעהאלטען אין די קעלערס, ביינאכט נעשלאפען אין דרויסען, געפאכעט מיט דער נשמה — און נאר נישט. מען איז ניט געשטארבען. דאס היסט, שטאר־בען איז מען געשטארבען, נאר ניט פון דער זונן, ניט פון דעם. וואס ס'איז היים אין דרויסען. איצט, זאלט איהר אנקוקען, אז עס קומט זומער, איז א בהלה אויף די כתריליעווקער אידען. עס ווערד זיי היים אין שטאדט, היים און דושנע, און מע רעדט שוין נאר וועגען לופט, וועגען „וואזדוך". וועגען ארויספאהרען אויף א „דאטשע". און פאהרען דארף מען דארט ניט גאט וויסט וואו־הין. זיי, די כתריליעווקער, האבען די דאטשע, ברוך השם, ביי זיך אונטער דער נאז, טאקי אין כתריליעווקע. דאס היסט, ניט אין שטאדט נופא, נאר נישט ווייט פון שטאדט — אויף דער „סלאב־בארקע". דאס איז די אלטע כתריליעווקער סלאבארקע. וואו מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען אמאל, אנגעוואפענט מיט הילצערנע שווער־דען און מיט געפארבטע ראדביקסלעך, ארויסגעהן מלחמה האלטען. אז ס'איז געקומען ל"ג בעומר. היינט איז די סלאבארקע נאר־נישט צו דערקענען. פריהער האט דאס געהערט צו די גויים, היינט געהערט עס שוין צו די אידען. דאס היסט, געהערען געהערט דאס היינט אויך צו די גויים, מחמת עס רעכענט זיך שוין מחוץ

לעיר, פון יענער זייט שטאדט, טאר דאך דארט א איד ניט זיין. נאר וואהנען דארט זומער ביי׳ם גוי אויף דער דאטשע — דאס מעג מען. דאס הייסט, מעגען מעג מען ניט, נאר אז איהר בעצאהלט דעם פריסטאוו און אז איהר נעמט ארוים פון א דאקטאר א פא־פיער, אז איהר זענט קראנק און אז איהר בעדארפט האבען „וואז־דוך", לאזט מען אייך אריין אין דעם פערבאטענעם גן־עדן.

געבליבען אין כתריליעווקע איבער׳ן נאנצען זומער און דער־זעהען, ווי דער עולם פאקט זיך אין וועג אריין. עס שלעפען זיך פוהרען און פוהרלעך. נאנצע קארוואנען, פון אויבען ביז ארא־מיט כל טוב: בענקלעך און טישלעך, בעטען און בעטלעך, טעפ־לעך און פאקרישקעס, קוימענס פון סאמאווארען, אויבערשטע פון שטויסלעך, קישענס און פערינעס, אלטע וועיבער און פיצלעך קינ־דער — דער נאנצער כתריליעווקער סקארב. — האט מיך אויך אנ־געמומען א יצר־הרע: איך ווייל אויך פאהרען אויף א דאטשע. האב איך געדונגען א פוהרליל און בין צוועק אויף דער סלאבאדקע.

פאהרענדיג, פרעגט מיך אפרים דער בעל־עגלה, יאנקליל בול־גאטשעס איין אייניקליל, א בחור מיט א וועיסער מאנישקע און מיט שטיוועלעטען, וואוהין וויל איך פאהרען: קיין „ארץ־ישראל", אדער קיין „פאלעסטינא"?

— פריהער קיין „ארץ־ישראל", דערנאך קיין „פאלעסטי־נא"...

דא מוז מען איבערריסען און געבען צו דערקלערען דעם לע־זער, וואס איז דאס פאר א מין „ארץ־ישראל" און וואס פאר א „פאלעסטינא"? — דאס איז אזוי פשוט, אז נאכדעם, ווי מע וועט עס אייך געבען צו פערשטעהן און איהר וועט דאס צעקייען, וועט איהר אליין זאגען, אז אנדערש האט עס ניט געקאנט היינטען. אזוי איז געווען די מעשה: פריהער האבען אנגעהויבען ארויסצופאהרען אויף דער סלאבאדקע זיך בעועצען אויפ׳ן זומער. געוועהנליך, די רייכערע, די „פני", די אזויגערופענע כתריליעווקער אריסטא־קראטען; דערנאך — די מיטעלמעסיגע בעלי־בתים, און דערנאך —

שוין די אַרעמערע, די סאַמע הישטשע; און ס'איז געוואָרען אויס גוויישע סלאַבאָדקע, נאָר א אידישער ישוב, אוז מע האָט דאָס דעריבער א נאָמען געגעבען „ארץ־ישראל". וואָס ווייטער האָבען כתרי־לעווקער אידען אָנגעהויבען פאָהרען שטאַרקער אוז שטאַר־קער, „ארץ־ישראל" איז געוואָכסען, אוז עס האָט אָנגעהויבען וועַ־רען ענג. האָבען זיך די נגידים געזומען אָפּרוקען פון דער סלאָ־באָדקע אַלץ ווייטער אוז ווייטער, טיפער אין דאָרף אַריין, העכער אַרויף, אויף יענער זייט באָרג, אוז מיט דער צייט איז פון דער סלאָבאָדקע גענוארען צוויי סלאָבאָדקעס: די אַלטע סלאָבאָדקע, וואו די קבצנים זיצען, „ארץ־ישראל", אוז די נייע סלאָבאָדקע, וואו די אַריסטאָקראַטען, די נגידים הייסט עס, זיצען, וואָס מע האָט דאָס געקרוינט מיט'ן נאָמען „פאַלעסטינא". דאָס הייסט, טאָקי ארץ־ישראל, נאָר פּאַרט ניט ארץ־ישראל. „פאַלעסטינא" איז מעהר מאָדערן, מעהר אַריסטאָקראַטיש.

פערשטעהט זיך, אַז אין „פאַלעסטינא" איז א סך שענער, ווי אין „ארץ־ישראל". אין „פאַלעסטינא" זעהט איהר שוין נייע הייזלעך, הויפען מיט געפּאַרבטע שטאָבעטען, רייכע סעדער, גרינע נערטנער, שמעקענדיגע בלומען — מעשה דאַטשע. אין „ארץ־ישראל" איז דאָס שוין נישטא. א גוויש שטיבעל, מיט שטרוי געדעקט, פון אינוועניג אוז פון אויסוועניג אויסגעשמירט מיט גרויען לעהם, אוז סע שמעקט מיט מיסט אוז מיט קוה אוז מיט זויערטייג, א הוי־פעל, ווי א זשמעני די גרויס, א שטעלכעל פאַר חזירים. א האַהן שפּאַציערט ארום מיט היהנער, אוז קראַפיוועט מיט שטעבעלקעס מיט בוריאן, הויך געוואָכסען — אָט דאָס איז דער גן־עדן פונ'ם כתרי־לעווקער דאַטשניק אין „ארץ־ישראל". אוז מען איז צופריעדען פונדעסטוועגען, — אבי גאָט העלפט, מע קאָן בעצאַהלען דעם גוי פאַר דער דאַטשע אוז ס'איז נאָך דאָ וואָס צו עסען אויף, שעפּט מען תענוג אוז מע טהוט זיך אַן כל הפערגעניגענס שבעולם: די ווייבער קאָבען אַפּ דעם קאַלטען בארשט, „שטשאוו" רופט מען עס, אוז שטעלען דעם סאַמאָוואַר מיט שטעקלעך, מיט שפּענר־

לעך און מיט פערטריקענטע בוזשיקעס, מע פערשפּאַרט קויהלעז. און די מאַנסביל׳ען וואַרפען אַראָפּ די קאָפּאָטעס, זעצען זיך אַוועק נאָענץ שען אויף דער הויל׳ער ערד, מע קוקט אַרויף אין אַנגעגליהטען הייסען הימל׳ אַריין און מע פיהלט עפּים אַ מאַדנעם ריח, אַ ריח, וואָס מע האָט איהם קיינמאָל אין שטאָדט ניט געפיהלט נאָך. היינט די קינדער? פון קינדער שמועסט מען ניט. פּאַר אידישע קינדער עפּענט זיך דאָך גאָר אַ נייע וועל׳ט, אַז עס קומט זומער אויף דער דאַטשע. און נישט איין וועל׳ט, נאָר טאָקי אַל׳ע דריי הונדערט צוהן וועל׳טען! אַ קלייניגקייט גראָ! אַ וועדטעל׳ע קראָפּיווע! אַ שפּיעל׳עכע׳ל קנאַקעל׳קעס! און בעזימער? און בוזשיקעס? און גרינע אַנרעסען? און רויטע וויימפּערל׳עך? און געל׳ע סאַנישניקעס? און וויסע פּליטערל׳עך? און וואָס איז׳ וועדמה אַנצוקוקען קליינע היהנדעל׳עך, נאָר־וואָס אויסגעפּיקטע פון די אייער? און יונגע קאַטשקעל׳עך, אַ שמייגער, וואָס אַז זיי געהען. קאַטשען זיי זיך, ווי אַ כתריל׳עווקער נגידית׳טע און מיוחסת שבת בייסאָג, אַז זי געהט אויפ׳ן שפּאַציער? און דאָס, מיינט איהר, איז גאָר ניט, וואָס מע קאָן אין מיטען גאָס אַננעמען פול׳ע זשמע־נים מיט שטויב און מאַכען „חושך של מצרים"? און דער טעם פון נאַכלויפען נאָך אַ פול׳ען וואָגען מיט נאָר־וואָס אָפּגעשניטען ברויט און אַרויסשל׳עפּען אַ פּאָר זאַנגען פון הינטען — אַ מכה זאַל דער גוי וויסען? היינט די סאַושל׳קע, וואָס מע קאָן דאָרטען מהון עטל׳יכע זאַכען מיט אַ מאָל: אי פיש חאָפּען, אי באָדען זיך, אי שווימען, אי עפּים נאָך?... דער עיקר איז דאָס באָדען זיך. מע וואַלט זיך געקאָנט דאָרטען באָדען און באָדען, פּאַליאַסקען זיך נאָענץ טעג, וועז ניט די שקצים׳ל׳עך, ימח שמם, וואָס קלויבען זיך צענויף אַקוראַט דעמאָל׳ט, וועז אידישע קינדער האָבען אַראָפּ־געווארפען פון זיך די ארבע־כנפות׳ל׳עך, האָל׳טען שוין כמעט ביי די הויז׳ל׳עך, — הויבען אָן די שקצים׳ל׳עך צו לאָכען און צו וואַרפען מיט שטיינדל׳עך און הוקען און טיוקען און שרייען: „העי, זשי־דאַמשקי! לויבסערדאַקי! ציצעל׳ע! העי!"

און אידישע קינדער חאַפּען זיך אַנצוטהון, ציטערען. ווי די אַנגעשראַקענע שעפּ׳לעך. דער מאַמעס מילך ווערט ביי זיי פּערקיהלט אינוועניג אין די בייכ׳לעך.

זיצען זומער אויף א דאַטשע, אַהוץ וואס ס׳איז א תענוג, איז דאַס נאַך א גדלות אויך: „וואוהין רעכענט איהר היינטיגען זומער, אם ירצה השם, אז גאַט וועט שענקען דאַס לעבען, ארוים־פאַהרען אויף דער דאַטשע, שרה־ברכה קרוין?" — „איך רעכען היינטיגען זומער, אם ירצה השם, אז גאַט וועט שענקען דאַס לעבען. זיך באַזעצען ביי מיקאַלע חזיר אין „ארץ־ישראל". אוו איהר, חנה־מירעל סערדצע, זאַלט איהר מיר געזונד זיין. וואו רעכענט איהר זיך באַזעצען היינטיגען זומער, אם ירצה שם, אז גאַט וועט שענקען דאַס לעבען?" — „איך רעכען, שרה־ברכה קרוין. היינטיגען זומער, אם ירצה שם, אז גאַט וועט שענקען דאַס לעבען, זיך באַזעצען אויף אין „ארץ־ישראל", ביי האַוויליכע די שכור׳טע — זי האַט זעהר א וואויל׳ע דאַטשע"...

אַט אזוי שמועסען זיך אוים צוויי בעל־הבית׳טעס אין כתרי־לעווקע אוו טאַפּען זיך ביי די גוידערס אוו קוקען אייגס אויף דאַס אַנדערע מיט גרוים גדלות, גלייך ווי דאַס וואַלטען געווען צוויי יעהר־פּעצער דאַמעס, וואַס האַבען אַלסדינג אוו עס געהט זיי מעהר ניט אפּ, נאר א דאַטשע.

2.

ווער זענען זיי?

פּרייטאַג איז געווען די נעשיכטע, איז סאַמע ברעז פּוז דאַטשע־סעזאַן. די היץ איז געווען מיט סכנת־נפשות. כתרי׳לעווקער אידען האַבען זיך גאַנץ׳ע קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת.

זיך געשטופט אוז געשפּאַרט אוז געקוועטשט אוז געריסען זיך צו אברהמען דעם קאַליישטשיק אין פורגאז אריין, געקראַכען קאַפּ אויף קאַפּ אוז ממש געשלאַגען זיך פּאַר די ערטער. אברהמע'ס „קאַלייקע" — דאָס איז אַ פּראָדוקט פון כתריעלעווקער פּראָגרעס, פון כתריעלעווקער מאָדערניזם. בעצם אָבער איז דאָס אַ פּראָסטער וואָגען, אַ געווענען בויד, וואָס מע האָט ארונטערגעריסען דאָס ביידע, אוועקגעשטעלט אין דער לענג פון'ם וואָגען, איינע אַקעגען דער אַנדערער, צווישן לאַנגע בענק אוז — ויקרא שמו בישראל „קאַלייקע". דאָס איז געווען טאַקי אברהמע'ס אויפּטהו. ער האָט דאָס אויסגעטראַכט אוז ער עקספּלאָאַטירט עס ער היום הזה — ביז היינטיגען טאָג.

אברהמע אַליין, דער קאַנדוקטאָר אוז דער בעל־הבית פון דער „קאַלייקע", איז זיך געשטאַנען תחילת ביי דער זייט, מיט אַ פּאָפּיראָסע אין מויל, נאַנץ רוהיג אוז מיט פערגעניגען צוגעקוקט, ווי אזוי אידען שלאַגען זיך איבער זיין „קאַלייקע". פון'ם פערקוקטען היטעל אַרויף האָט אַרויסגעקוקט זיין ־רייטער, געקנייטשטער, רויטער, שטאַרק־פערשוויצטער שטערן. איין האַנד האָט ער פערלענגט אהינטער, איין אויג איז ביי איהם געווען צו, דאָס אַנדערע האַלב געשמייכעלט, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגען אויף בעל־עגלה־שפּראַך:

— שטופּט זיך, אידעלעך, שלאָגט זיך, רייסט זיך, בייסט זיך, לאָם איך נור אָקאָרשט אויסרויכערען אָט דאָס דאָזיגע פּאָפּיראָסעל, וועט שוין אַ רוח אין אייער פּאָרענט אוז מיטען אריין אוז ס'וועט קומען אַ גוטע חלירע אויף אייער טאַטען!

אוז כך הוה. אויסגעשפּיגען דאָס לעצטע שטיקעל פּאָפּיראָס, האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל אוז אַ נעם געגעבען זיך צו די פּאַסאַזשירען — מאַכען אַ „פּאַראַנדעק" אין דער „קאַלייקע". שטיל, אַהן וועדטער אוז גאָר אָהן שום צערעמאָניעס, האָט ער ענומען שלעפּען וועמען פּאָר אַ האַנד אוז וועמען פּאָר אַ פּוס פון דעם פורגאז אַרויס, וואַרפען זיי אַראָפּ פון דער „קאַלייקע", גלייך ווי דאָס

וואָלטען געווען ניט קיין לעבעדיגע מענשען, נאָר טוידטע זעקלעך קאַרטאָפלען, חריין אַדער מעהרען. נאָר ניט זיין עסק — איהר מעגט איהם זידלען, איהר מעגט איהם שעלטען. וואָס הערט ער אייך? דאָ איז ער בעל־הבית. און ניט נור בעל־הבית, ער איז דאָ קייסער. אוון ניט נור קייסער אַליין, נאָר א „מאַמאַדער־זשעץ" — א זעלבסטהערשער. וואַרום ער איז איינער. די „קאַ־לייקע" — דאָס איז זיין אידעע. ער האָט דאָס צוגעטראַכט אוון דורכגעפיהרט, אוון ער האָט פאר קאָנקורענץ קיין מורא ניט, וואָ־רום — אַנו, לאָז עמיצער פרובען איהם נאָכמאַכען! קיינער וועט ניט וואָגען זיך זאָטשעפען מיט אזא שייגעץ, ווי אברהמעל. איז איינס. אוון צווייטענס, וואָס וועלען טהון צווויי „קאַלייקעס", אז איין „קאַלייקע" גענהט אויך א גאַנצע וואָך לעדיג, אויסער ערב שבת? דערביבער איז זיך אברהמעל פעסט מיט זיין פרנסה, האָט פאר קיינעם קיין מורא ניט, סיידען פאר גאָט. נאָך א מינוט — אוון אברהמעל דער קאַנדוקטאָר איז שוין ביי זיך אויף דער קעלני. א ציה מיט די לייצעס, א שמיץ מיט דער בייטש, א קנאַק מיט דער צונג — אוון די שטאַרק בעזעצטע „קאַלייקע" געהט שוין. פאר־פאַלען. די איבערגעבליבענע פאַסאַזשירען נעבאָך וועלען מסתמא מוזען וואַרטען, ביז ער וועט זיך אומקעהרען צוריק נאָך א מאָל פון „ארץ־ישראל" קיין כתרילעווקע, אוון די, וואָס האָבען נישט קיין שרולד צו וואַרטען, וועלען א ברירה האָבען נעמען די פיס אויף די פלייצעס אוון — מארש צו פוס קיין „ארץ־ישראל" אויף שבת.

אוון אָט סאָמע אין דער מינוט, וואָס די שטאַרק־בעזעצטע „קאַלייקע" האָט זיך גערירט פון אָרט, זענען אויסגעוואַכסען, ווי פון אונטער דער ערד, נאָך א פאר פאַסאַזשירען, א אידענע מיט א מיידעל. די אידענע — אַנגעלאָדען פון אויבען ביז אראָפ מיט קוישלעך אוון מיט פעקלעך. דאָס מיידעל — אין א היטעלע מיט א זאַנטיקעל אוון מיט אַזשורנע העגטשקעלעך אויף די הענד. די אידענע — פערשוויצט אוון פערשלומפערט, פערטאַרראַמט אוון צאַטראַנעט. מיט א רויט פערברענט פנים, ווייסט ניט אויף

וואסער וועלט זי איז. דאס מיידעלע — אויסגעפוצט, ווי א פאניענקע, געהט שמאלע טריטלעך, איבער איהר שמאל קליידעל, פון וואנען עס זעהען זיך ארויס די לאקירטע קאמאשען אויף אזעלכע הויכע אבצאסען, אז ס'איז שווער צו פערשטעהן, ווי אזוי זי האלט זיך אויף די פיס.

נישט קוקענדיג דערויף, וואס די „קאלייקע" האט געריהרט פונ'ם ארט, האט זיך די פערהאוועטע פערטאראמטע אידענע מיט איין האנד אנגעהאפט אינ'ם געהענדיגען וואגען, און ניט נענוג, וואס זי אליין איז געשטאנען איז א סכנה אויף דער'הרג'עט צו ווערען, האט זי נאך מיטגערופען דאס אויסגעפוצטע מיידעל, נאכגעשריען צו איהר פון דער ווייטען:

— גיכער, אסתר'ל, גיכער! חאפ זיך אן מיט דער האנד אן דער „קאלייקע", ווארום מיר קאנען נאך פארשפעטיגען!

און צום בעל־עגלה האט זי זיך אנגערופען:

— רב אברהמל! גאט איז מיט אייך! וואס פליהט איהר אזוי? ביז שבת איז נאך ווייט — איהר'ט נאך איינפאהרען!

אברהמל דער בעל־קאלייקע האט ניט נור קיין חשק געהאט אפצושטעלען דעם וואגען — אדרבה, ער איז נאך ארויז אין אמביציע — בעל־עגלה'שע אמביציע איז געפעהרליך! — און ער האט א ציה געגעבען ביי די לייצעס, און די אידענע האט ער מכבד געווען מיט א פיינעם יברכה, אויסגעגאסען כל חמתו אויף גאנץ כתרי־עוועק:

— בראש חאפט זיי אוועק דער רוח, אז עס קומט פרייטאג! א נאנצע וואך קוקט מען ניט אן קיין פארשווין אין די אויגען! א שטאדט — ברענען זאל זי אויפ'ן פייער! וויא, מאאי וואראבייטשיקי, קומען זאל א גוטע חלירע אויף אייער טאטען!

און ער האט דערלאנגט מיט דער בייטש די „וואראבייטשיקעס", זיי זאלען מאכען פיס, און טאקי מיט דער אייגענער בייטש, וואס ער שמייסט די „וואראבייטשיקעס", האט ער דערלאנגט דער

איינגעפאנער אידינע איבער דער אנד, געגעבען איהר אנצוהע־
רעניש, זי זאל אפלאזען דעם „פורגאן".

דערמיט וואלט זיך אפשר דער אינצידענט געווען געענדיגט.
האט זיך אבער אין דער „קאלייקע" געפונען א „קאוואליער", א יונ־
גערמאן אין ווייסע הויזען מיט א ברייטען גלעצן פאס, פון וועלבען
עם האט זיך ארויסגעבאמבעלט א לעדערן קייטעל מיט א שטאלע־
נער פאדקאווע; אויף די פיס ווייסע שיך, אויפ'ן קאפ א קליין
שטרויען קאפעלישעל, און דאס פנים איננאנצען גערוירט, ווי ביי
איין ארטיסט, און מוראל'דיג פערשוויצט. אין איין כהרף־עין האט
דער דאזיגער יונגערמאן בריה'ש געגעבען א שפרונג־ארוים פון
דער „קאלייקע", מיט גרוים מסירת נפש ארויפנעשטופט אויף דער
„קאלייקע", גלייך צו די איבעריגע פאסאזשירען אויף די פיס.
פריהער די אידינע, דערנאך דאס מיידעל. דערנאך האט ער אליין
אויך געוואלט ארויפזעצען זיך, האט אברהמעל דער בעל הקאלייקע
איהם אפגעהאלטען. דער בעל־עגלה איז געווען אזוי אויפגערעגט
אויף דער עובדה פון'ם געגאלטען קאוואליער מיט די ווייסע הוי־
זען און מיט דער שטאלענער פאדקאווע, אז ער האט נישט געקאנט
איינזיצען מעהר אויף דער קעלני. האט ער מיט א שטארקען
„טפרררו" אפגעשטעלט די פערדלעך, האסטיג אראפגעשפרונגען פון
דער „קאלייקע" און איז צוגעגאנגען גלייך צום יונגענמאן מיט דער
שטאלענער פאדקאווע, און בשעת מעשה האבען איהם די אויגען
געברענט, דאס פנים געפייערט און דער פערשוויצטער שטערן איז
געוואלען נאך מעהר פערשוויצט.

דער יונגערמאן, דער העלה, האט, אפנים, פערשטאנען, אז דאס
וועט איהם גלאט ניט אפלויפען, האט ער זיך נייציג אוועקגעשטעלט
אקענען דעם בעל הקאלייקע, גרייט אנצונעמען דעם ארויסרוף.
אויף די פארשוינען פון דער „קאלייקע" האבען ארויסגעזוהן, אז
דא וועט עפים פארקומען א שענע זאך, האבען זיי זיך צונעגרייט
צו אלסדינג און דערווייל בעטראכט די צוויי העלדען, דעם בעל־עגלה
מיט דער בייטש און דעם יונגענמאן מיט דער פאדקאווע, ווי זיי

שטעהען דאָס אַזוי אַנגעדרודעלט איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי די העהנער, אוּן שמועסען זיך אוים אין קורצע, נאָר אין שאַרפּע ווערטער.

דער דאָזיגער שמועס איז אַזוי הויך־אינטערעסאַנט אוּן פּאַסט זיך שטאַרק צו אַ ראָמאַן, אַז דער גאַנצער דיאַלאָג מוּז איבערגענע־בען ווערען פּינקטליך, סטענאָגראַפיש:

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: זאָג מיר נאָר, יונגערמאַן פּוּן דער ציעג, ווער ביזט דו דאָס, וואָס איך קען דיך ניט?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פּ א ד ק א ו ו ע: וואָס גערעכט עס אייך אַז, ווער איך בין?

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: וואָס הייסט, וואָס גערעכט עס מיך אַז? דו ווייסט, מיט ווען דו רעדסט?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פּ א ד ק א ו ו ע: פּאַר וואָס זאָל איך ניט ווייסען?

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: ווייאַלד אַז דו ווייסט יאָ, ווער איך בין, פּרעג איך דיך, וואָס ביזט דו דאָ פּאַר אַ מונדערפּעצער, וואָס דו נעמסט מיר אַרויף פּאַרשוינדלעך אויף דער „קאַלייקע" אהן מיין ווייסען? אוּן וואָס פּאַר אַ מחותן ביזט דו מיט אָט די ווייבער?

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פּ א ד ק א ו ו ע: וואָס פּאַר אַ מחותן איך בין — איז ניט אייער עסק. איהר זעצט זיך אַוועק אויף אייער אָרט, טהוט אַ שמייס די פערדלעך אוּן פּאָהרט קיין „ארץ־ישראל" !

א ב ר ה מ ע ל ב ע ל־ה ק א ל י י ק ע: אַזוי זאָגסט דו? אוּן א י ך זאָג דיר, אַז איך וועל ניט ריהרען פּוּנ׳ם אָרט, ביז אָט די דאָזיגע אידינע מיט אָט דעם דאָזיגען מיידעל וועלען מיר ניט אַראָפּ פּוּן דער „קאַלייקע" !

י ו נ ג ע ר מ א ן פ ו ן ד ע ר פּ א ד ק א ו ו ע: וואָס רעדט איהר?

אברהמעלע בעל־הקאלייקע: אט דאס, וואס דו הערסט! אניט זאל איך איינעמען א מיתה משונה אט דא אויפ'ן ארט, אדער ס'זאל קומען א גוטע חלירע אויף דיין טאטען!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: בשום אופן וועט איהר ניט ריהרען פון דעם ארט, זאגט איהר?

אברהמעלע בעל־הקאלייקע: בשום אופן ואופן!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין געלד איז דער וועלט?

אברהמעלע בעל־הקאלייקע: אפילו פאר קיין מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: און פאר צוויי מיליון?

אברהמעלע בעל־הקאלייקע: אפילו ניט פאר קיין צעהן מיליון!

יונגערמאן פון דער פאדקאווע: פאר קיין צעהן מיליון אויך ניט? זייט זשע מיר נעזונד און שרייבט בריוולעך!

און אוידער דער בעל־הקאלייקע האט בעוויזען צו עפענען דאס מויל, איז שוין דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע געזעסען אויף דער קעלני פון דער „קאלייקע", געגעבען א נעם די לייצעם צו זיך אין די הענד אריין און מיט א הוק און מיט א פייף און מיט איין אויסרופ: „וויא, וואראבייטשיקי, פאשאל, פאשאל!" האט די „קאלייקע" זיך געגעבען א טראג פון כתרילעווקע קיין „ארץ־ישראל" מיט אזא אימפעט און מיט אזא טרייסלענישע און טראסקענישע, אז די פארשוינען האבען זיך געמוזט אנהאפען ביי די פערענטשעס פון דער „קאלייקע". און די וויבער האבען אויפ־געהויבען א קוויטשעריי מיט א געלעכטער אינאיינעם.

נעקוויטשעט האבען די וויבער פאר שרעק, זיי זאלען, חלילה, ניט ארויספאלען, און געלאכט האט מען פון אברהמלען דעם בעל־הקאלייקע, ווי ער לויפט עם נאכ'ן וואגען, מאכט מיט דער בייטש

און שרייט, מע זאל אפשטעלען די פערדלעך, און שעלט, אז א גוטע חלירע זאל קומען אויף עמיצענס טאטען, נאר קיינער הערט איהם ניט — „א ריינע קאמעדיע!" גאנץ „ארץ־ישראל" איז ארויס אויף די דאטשעס, בעלענערט די „וואראנדעס", צוגעקוקט די דאזיגע „קאמעדיע", ווי די „קאלייקע" טראסקעט, און עפים א פרעמדער יונגערמאן זיצט אויף דער קעלני און בראקט די פערדלעך. אידען האלטען זיך צו, וויבער קוויטשען, און אברהמל אליז, דער בעל־הבית פון דער „קאליוקע", לויפט נאכ'ן פורגאן גאנץ ווייט, מאכט מיט די הענד, ווי א משוגענער — וואס זאל דאס בעדייטען?

* * *

איצט פרעגט זיך: וואר זענען דאס געווען די אידינע מיט'ן מיידל? און דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע? און וואס פאר א מחותן איז ער מיט זיי, וואס ער האט מיט אזוי פיל מסירת נפש איינגעשטעלט פאר זיי דאס לעבען? די צו־ענגע גרענעצען פון א קאפיטל לעבען ניט, ליידער, די מענליכקייט אויסצודערצעהלען אלסדינג אויף א מאל, און דעריבער מוז דער פריינד לעזער זיך אננעמען מיט געדולד, צו לייענען די וויטערריגע קאפיטלעך, ביז ס'וועט איהם אלסדינג קלאר ווערען.

.3

דער „פורים" מיט'ן „תשעה באב".

וואר וואלט דאס געקאנט גלויבען, אז צוליעב די גזירות, וואס מע וועט טרייבען אידען פון די דערפער, וועט כתריל'עווקע ווערען א כרך און די כתריל'עווקער דאטשעס, „ארץ־ישראל" און „פאלעס־טינא", וועלען ווערען איבערפילט מיט אידען און בעריהמט אויף דער גאנצער וועלט? ס'איז תמיד אזוי: פון יענעמ'ס חורבן ווערד דער געבויט, פון איינעמ'ס מפלה ווערד דער צווייטער נתגדל און פון אייער אומגליק ווער איך געהאלפען. ס'איז א גאט־זאך. און קיינער איז אין דעם ניט שולדיג. כתריל'עווקע — אודאי און אודאי ניט. כתריל'עווקע האט ניט געוואלט, מע זאל טרייבען די אידען

פון יעהופעץ. נאר אז מע האט זיי ארויסגעטריבען, האט כתרי־לעווקע געהעכערט דעם מקח פון דירות און קלייטען. און איהרע דאטשעס זענען געווארען מיט גאלד גליק. בעזונדער האבען זיך געגעבען א הויב־אויף די דאטשעס, וואס אויף דער זייט בארג, אינ׳ם אידישען טייל, וואס היסט „ארץ־ישראל". מע האט אננע־הויבען ארויסצופאהרען אהין אויף זומער פון יעהופעץ און פון בויבעריק און פון דער גארער וועלט. כתריל׳עווקער אידען, די בע־ריהמטע וועלט־עקספלאאטאטארס, האבען עס פערשטאנען און הא־בען בעוויזען אויסצונוצען די לאגע על צד היותר טוב. מע האט אננעהויבען אפדינגען גוויישע שטיבלעך און עפענען געשעפטען, צום מיינסטען קלייטלעך פון באקאליי און פון עסעווארג, קיאס־קעז פון סאדע־וואסער און פון אלערליי געטראנקען, און עפענען אכסניות, האטעלען און פאנסיאנען. דערהויפט — פאנסיאנען. אויף פאנסיאנען האבען זיך די כתריל׳עווקער אידען א וואר געגעבען, ווי די היישעריקען, און ארויסגערופען א מורא׳דיגע קאנקורענציע. דערווייל פערמאגען מיר אין „ארץ־ישראל" אויף די דאטשעס, אוי־נעגנטליך, נור צוויי פאנסיאנען. נאר מע שמועסט שוין פון א דרי־טען און פון א פיערטען און פון א פינפטען — די אלטע כתריל׳עוו־קער מכה: א ז י ע נ ע ם ל ו י נ ט ז י ך א פ ש נ י י ־ ד ע ן ד י נ א ז, ל ו י נ ט ז י ך מ י ר א ו י ך.

וויפיעל עם וועלען אמאל, מיט דער צייט, זיין אין „ארץ־ישראל" פאנסיאנען — קאז מען פאראוים ניט וויסען. נאר די צוויי פאנסיאנען, וואס „ארץ־ישראל" פערמאגט דערווייל, זענען וועדטה צו בעשריבען וועדען אין א בוך, און, אויב ס׳איז א בעשערטע זאך, זאלען זיי פעראייביגט וועדען.

דער ערשטער פאנסיאן געפינט זיך אין עק שטאדט, ניט וויים פונ׳ם נייעם אידישען בית־עולם, אויף יענער זייט בריקעל, אקוראט וואו עס הויבען זיך אן די גוויישע הייזער, און היישען הייסט ער מיט א שענעם ראמאנטישען נאמען: „ד ע ר ק ו ו י ־ ק ע נ י ש", און די בעל־הבית׳טע, וואס האלט דעם פאנסיאן, היישט,

אייגענטלעך, אלטע, נאר רופען רופט מען זי: „דערקווי קע־ נישקע". אז איין כתריעטשקע, למשל, פרענט ביי דער אנ־ דערער: „וואו וואוינט איהר, פערעל קרוין?" ענטפערט זי איהר מיט א ניגון: „וואס הייסט וואו וואוין איך? איך וואוין ביי דער דערקוויקענישקע וואוין איך". דער נאמען איז אפילו א בייסעל צו א לאנגער און קלינגט עפּיס נישט אזוי פיין, און ניט איעדער וועט דאס אזוי גרינג קאנען ארויסרעדען: א סימן האט איהר — פרובט אקארשט זאגען עס גיך, אין איין אטהעם: „אינ׳ם דער־ קווי־קענישקע", — וועט איהר זיך נעווים פערפלאנטען. דערפאר אבער האט דאס „דערקווי־קענישקע" א מעלה — די דאטשע צייכענט זיך אויס מיט איהר „וואראנדע". א גרויסע בריי־טע „וואראנדע". א פעלד, ניט קיין „וואראנדע". אויף דער דאזיגער „וואראנדע", אז מע טראגט ארויס דעם סאמא־ וואר און מע זעצט זיך אוועק טרינקען וויסאצקי׳ם טיי — איז דאך א חיות פון גאט! דריי מינים אידען קאנען דארט טיי טרינקען. פערשטעהט זיך, ניט אלע אינאיינעם, נאר בי׳סלעכווייז, איינס נאך דאס אנדערע. זעהט איהר, דער פאנסיאן. וואס שטעהט אקו־ראט אקעגען דעם „דערקווי־קענישקע" און הייסט מיט א וואשנעם נאמען: „גן־עדן", האט שוין מחילה א פיינ, ניט קיין „וואר־ רענדע". דערפאר האט אבער דער „גן־עדן" א גארטען, ווא־ס בע־ שטעהט קעגען צעהן „וואראנדעס". אינ׳ם דאזיגען גארטען וואכ־ סען אייך פון כל טוב: ציבעלקעלעך און רעטאכלעך, קנאבעל און חרייז, און בוריאן און קראפיווע, און „סאנישניקעס", וואס נעבען „סעמעטשקעס" אויף א גאנץ ווינטער ביז פסח. און אז גאט העלפט, עס גיט זיך אויס א נערעט, דערגרייכט דער בוריאן מיט דער קרא־ פיווע כמעט ביז דער הויך פון א מענשען, און די „סאנישניקעס"— נאך העכער פון א מענשען.

פערשטעהט זיך, אז ביידע פאנסיאנען פיהרען צוליעב קאנ־ קורענציע א ביטערען קאמפף, און וואס איינער רעדט אויס אויפ׳ן אנדערען — מעג עס פאלען אין ים אריין. למשל, די „דערקוויקע־

ניטשקע" זאגט אויפ'ן „גז־ערז", אז דאָרט האדעווטע מען די אורחים מיט „וואזדאך", אוו דער „גז־ערז" זאגט אויפ'ן „דערקוויקענישׂ", אז איבער דעם, וואס דאָרט בייסט מען זיך, שלאפען די פאנסיאנערען א גאנץ זומער אין דרויסען... ס'איז אבער נישט אמת: נישט אין „גז־ערז", נישט אין דעם „דערקוויקענישׂ" איז פארהאן דער מין, וואס ווערד אנגערופען אויף זייער לשון „וואזדאך"; אוו בייסען בייסט מען זיך אין בריידע פאנסיאנען אזוי געשמאק, אז מע פער־שעלט זיך דאס געבייזן. אין דעם איז אבער קיינער ניט שולדיג. דאס איז א גאט־זאך. ווי ווועמען ס'איז בעשערט. א מאל מאכט זיך, זאלט איהר פערפאהרען אינ'ם גרעסטען רייכסטען האטעל אין דער וועלט, אוו איהר שלאפט אף א גאנצע נאכט ביז אין דער פריה — אוו קיינער טשעפעט אייך ניט. אוו א מאל זאלט איהר זיך אפשטעלען אין א ווייסטער פינסטערער אכסניה, אין א חדר'ע די גרויס ווי א געהניין, אוו פונדעסטוועגען זאל מען אייך דאָרטען בעפאלען פון אלע זייטען, אוו איהר בעוואונדערט נור, פון וואנען האבען זיי זיך גענומען אזוי פיעל? די חדרים אין בריידע דער־מאנטע פאנסיאנען זענען נישט איבעריג גרויס אוו נישט איבעריג ליכטיג. דערפאר קאסט אייך אבער דאָרטען דאס לעבען ניט טהיי־ער. מע קאן זאגען — וואלוועל, טאקי בזיל־הזול. פאר איין דרייי־ערל א וואה. למשל, האט איהר אייך אלסדינג: א דאטשע אוו א „וואַרענדע" אוו „וואזדאך" אוו עסען. דאס הייסט, עסען איז גלייי־כער איהר זאלט דאָרט ניט עסען. וואַרום איהר וועט מוזען אנ־קומען? זאגט מען, דערנאך צו די כתריעלעווקער דאקטוירים, וואס הא־בען אויך א טבע פון בייסען זיך... זיי, די דאקטוירים, וועלען אייך האדעווען מיט אפטייק אוו מיט קרייטעכצער אוו מיט פראש־קעם אוו מיט פילען, אוו סוף־כל־סוף וועלען זיי אייך אפשיקען אדער קיין קארלסבאד, אדער נאך וויטער — אין אזא ארט, וואו מע פערשפארט א גובערנאטארסקי פאס אוו מע בעראהף נישט גנב'ענען די גרענין... עד כאן כתריעלעווקער פאר־

סיאנען אין „ארץ־ישראל". איצט געהען מיר אריבער צו די העלדען פון אונזער זומערדיגען ראמאן.

* * *

די פערהאוועטע, די פערטאַרערמטע אידינע, וואס דער יונגערמאן פון דער פאַדקאווע, אויב דער לעזער קען זיך דערמאַנען, האט זי אזוי העלדיש ארויפגעזעצט צו אברהמלען אויף דער „קאליקע", — דאס איז געווען ניט מעהר און ניט וועניגער, ווי די בעל־הבית'טע פון דעם אויבענדערמאנטען „גן־ערדן"; און דאס שענע מיידעל מיט'ן נאמען אסתר'ל, אויב די לעזערין האלט קאפ, — דאס איז איהר טעכטערל; און דער העלד אליין, דער יונגערמאן פון דער פאדקאווע — דאס איז זייער אורח, זייער „פאנסיאנער". די בעל־הבית'טע פונ'ם פאנסיאן „גן־ערדן" איז אליין א כתריל'עטשקע פון כתריל'עווקע און הייסט מיט א מאדנעם נאמען. הייסען הייסט זי שרה, נאר רופען רופט מען זי שרה משה פורים'ס. איבער וואס? ווייל איהר מאן הייסט משה פורים. און זייער טעכטערל רופט מען הינטער די אויגען „אסתר'ל שרה משה פורים'ס". עפעס נישט אזא פאעטישער נאמען, אמת. עס דארף אייך אבער קיין חדוש ניט זיין. פאַרהאן איז כתריל'עווקע א סך ערגערע נעמען. למשל, אט האט איהר א צעטל פון כתריל'עווקער בעלי־בתים, ארויסגענומען פון א רייסטער ביי א ציוניסטישען פעראיין: יענקל צערס ענער, דוד ליב ווי מפערל ער, חיים נעכטיגערטאג, מענדל אסאדעברי'י, בעני פאטשאיהמאוי'ס, זלמן באראגאראפ, נפתלי חאפטענצל — און נאך א סך, א סך אזעלכע מאדנע נעמען, וואס מע קען גאר אזוי קלוג ניט זיין און פערשטעהן, פון וואנען זיי האבען זיך גענומען?

אט דער שרה משה פורים'ס מאן, דאס הייסט, משה פורים אליין, איז בטבע א איד א שניידער, נאר ווייל ער האט אין כתריל'עווקע ווינציג פרנסה, און אזוי ווי זיין ווייב שרה איז א גרויסע בריה'טע אויף קאבצן פיש, באקען לעקאך און פרעגלעך איינגע־

מאַכטם, אוו מחמת זיי זענען שוין געוועסען אַ זומער אין „ארץ־ישראל" אויף אַ דאַטשע, האָבען זיי אַנגעשמעקט ביי אַ בעקאַנטען גוי, אַקוראַט אַקעגען דעם „דערקוויקענישׂ", אַ הויף מיט אַ גאַרטען, אַוועקגעדונגען ביי איהם דעם הויף מיט'ן גאַרטען, אויסגעשמירט די שטוב פון אינוועניג אוו פון דרויסען מיט וויסען לעהם, אויפגעהאַנגען אַ ברעטל אוו אַנגעשריבען מיט גרויסע אותיות אויף אידיש:

„ש ר ה־מ ש ה־פ ו ר י ם'ס ג ן־ע ד ן. כ ש ר".

האָט דאָס מסתמא די בעלי־בתים פונ'ם ערשטען פאַנסיאָן „דערקוויקענישׂ" רעכט פערדראָסען, האָבען זיי געשלעפט שרה משה פורים'ס צום רב מיט אַ דין־תורה. זיי האָבען גע'טענה'ט, אז זיי האָבען אַזוי אויף קיין פרנסה ניט, נאָר איצט איז געקומען אָט די שרה משה פורימ'ס מיט איהר „גן־עדן" אַקוראַט אַקעגען זייער „דערקוויקענישׂ" אוו ווייל זיי גאָר אינגאַנצען צעברעכען מיט זייער פרנסה! האָט אבער משה, שרה משה פורימ'ס מאַן, גע'טענה'ט, אז ער איז אויף אַ איד אוו זוכט אויף אַ שטיקעל ברויט — אוו ווער קאָן איהם זאָגען אַ דעה, וואו אוו פון וואַנען ער זאָל זוכען פרנסה? אודאי, וועט דער אַלטער רב יוזיפּעל, עליו השלום, זאָל לעבען. וואָלט ער שוין געפונען אַ סגולה, ווי אזוי אויסצוגלייכען די צדדים. חבל על דאבדין דלא משתכחין! ניטא אזא רב, ווי רב יוזיפּעל איז געווען! איצט זענען דא צוויי רבנים אין כתריעלעווקע, אוו ביידע קאָנען זיי ניט הויזען צווישען זיך. זיי זאָלען מיר מוחל זיין — צוויי קעץ אין איין זאק לעבען אַ סך שענער אוו אַ סך לייטישער, ווי די צוויי רבנים. אוו דער עולם האָט פאַר זיי קיין ברעקעל דרך ארץ ניט. נאָר מיר האָבען געהאַלטען ביי די העלדען פונ'ם ראַמאַן. אוו פערקראַכען זענען מיר צו די רבנים. דער לעזער וועט מסתמא זיין אַזוי פריינדליך אוו וועט אונז מוחל זיין.

הקיצור, בייַדע ווייבער, שרה משה פורימ'ס אוו אַלטע די „דערקוויקענישׂטשקע", האָבען זיך בענעגענט אין כתריעלעווקע איז אַ שמאַל געסעל — דאָס איז געווען באַלד נאָך פּסח, איידער דער

זומער־סעזאן האָט זיך אָנגעהויבען—אוּן ס'איז אַרויס צוויישען זיי, זאָגט מען, זעהר אַ מיאוס'ער סקאַנדאַל... דאָס האָט אָבער אויך ניט געהאַלפען, ביז איינמאָל איז אַ שענעם פריהמאָרגען — דאָס איז געוואָרן סאָמע אין אָנהויב סעזאָן — האָבען זיך בעוויזען איז „גן־עדן" דער נאָספאָדיק „אוראָדניק" מיט צוויי סאָלדאָטען אוּן האָט אַרוּנטערגעריסען, מחילה, דאָס ברעטל מיט דער אידישער אויפשריפט אוּן האָט זיי נאָך געשטראָפירט מיט אַ דרייערל, דערפאָר, וואָס זיי האָבען זיך ערלויבט אויסצוהענגען אַ אידיש שילד. שרה משה פוּרימ'ס האָט נאָנץ גוט פערשטאָנען, אַז דאָס איז דער „דערקווי־קעניטשקע'ס" ארבייט, האָט זי בעצאָהלט דעם אוראָדניק דאָס דריי־ערל מיט נאָך אַ פינפערל אוּן זי האָט אויסגעפיהרט איהרס: זי האָט דאָס ברעטל אויפגעהאָנגען, אוּן עס הענגט דאָרטען עד היום הזה. אוּן אַז ס'איז בעשערט, אַז אַ מענש זאָל האָבען פרנסה, מעגען שוּנאים צעזעצט אוּן צעשפרונגען ווערען, וועט זיך זיי ניט העלפען. די „דערקוויקעניטשקע" האָט נעבאָך געמוזט צוזעהען, ווי אָקעגען, ביי שרה משה פוּרימ'ס אין „גן־עדן", איז שטענדיג פול געפאָקט מיט אורחים אוּן מיט פאָנסיאָנערען, אוּן נאָך מיט וואָסערע פאָנסיאָנערען! אָט, למשל, נעמט דעם פאָרשוין מיט די ווייסע הויזען אוּן מיט דער פאָדקאָווע — „דער גראָשען איז ביי איהם אַ ממזר; ביי אַזאַ פאָנסיאָנער קאָן מען אָפּלעקען אַ ביינדעל, אויסקרענקען זאָל זי איהם, רבונו של עולם!" — אַזוי האָט די „דער־קווי־קעניטשקע" געבענטשט איהר קאָנקורענטין — אוּן איז געווען נערעכט. שטעלט אייך פאָר, אז דער יונגערמאָן פון דער פאָדקאָ־ווע איז געווען פריהער א י ה ר אורח. דאָס הייסט, ער האָט נעהאָבט זיך אָפּגעשטעלט אין דעם „דערקוויקעניש". נאָר דער רוח האָט איהם אריבערגעטראָגען אַהין, אין „גן־עדן" אַרייַן. צולייעב וואָס, מיינט איהר? „צולייעב שרה משה פוּרימ'ס מעכטערל, דער הולטייקע, פאַרברענט זאָל זי ווערען!" — מיר דריקען זיך אויס מיט'ן לשון פון דער „דערקוויקעניטשקע", פון וועלכער עס רעדט אַרויס די קאָנקורענציע. דער אמת איז אָבער ניט אַזוי. אונזער

העלדין, שרה משה פורימ׳ס טעכטערע׳. איז א מיידע׳, וואָס איז מלא חן, א מאַמזע׳, וואָס האָט געענדיגט פיער קלאַסען נימנאזיע, לייענט ארציבאַשעוו אוּן רעדט רוסיש, קיין וואַרט אידיש, אוּן טהוט ניט פון דאַנען אהין. דעם גאַנצען „גן־עדן" האָלט אויס שרה משה פורימ׳ס נעבאַך אליין אויף איהרע פליצעס. זי אליין קאַכט אוּן באַקט אוּן רוימט, אוּן דער מאַן, משה שרה משה פורימ׳ס, בעריעמט די אורחים, די פאַנסיאַנערעז, שטעהט אויס אלע זייערע קאַפריזען. חלילה וחס זייער טעכטערע׳ זאָל זיי מיטהעלפען מיט וואָס ניט איז! אסתר׳ע׳ שרה משה פורימ׳ס וועט בעסער געהן אַנגעטהאַן נאַך דער לעצטער מאָדע, זיין אויסגעפוצט ווי א כלה, לייענען ארציבאַשעוו, טאַנצען „טו סטעפ" אוּן „טאַנגא" אוּן אלע אַנדערע מאָדערנע טענץ. היינט איהר רעדען רוסיש? מיט איהר רוסיש רעדען וועט זי אייך פערדרעהען דעם קאָפ אלע כתריעלעווקער בחורים, זיי פיהרען ביי דער נאָז. אוּן מעהר פון אלעמען האָט זי פערדרעהט דעם קאָפ אוּן געפיהרט ביי דער נאָז זייער פאַנסיאַנער, דעם יונגעמאַן מיט דער פאַדקאַווע. דער דאָזיגער יונגערמאַן איז אליין איין אגענט פון נעה־מאַשינעס, ניט קיין בעווייבטער, אוּן היסטן הייסט ער מיט א מאָדנעם נאָמען: „תשעה־באב" — א ר א ו ס א ל א מ א נ א ו י ט ש ט י ש ע ב א ו ו.

נעוואוירע געווארען, אז ער איז איין אגענט פון נעה־מאַשינעס אוּן אז ער היסט „תשעה־באב" אוּן אז ער איז נאָך ניט קיין בעוייבטער, האָט „ארץ־ישראל" גע׳פסק׳ט אין איין קול, אז דאָס איז פאַר׳ן בעל־הבית פונ׳ם „גן־עדן" איין אויסגעצייכענטער שדוך. איין אמת׳ער זוג מן השמים, א באַשערטע זאָך פון גאָט: „ד ע ר פ ו ר י ם מ י ט ׳ז ת ש ע ה־ ב א ב — חא־חא! זינט די וועלט שטעהט, איז נאָך אזא גלייך פאַרע׳ ניט געווען!" — אוּן ווער שמועסט פון יענעם פרייטאָג אז, וואָס ער איז געקומען מיט אברהמע׳ס „קאַלייקע" קיין „ארץ־ישראל", איז דער „פורים" מיט׳ן „תשעה־באב" נישט אראָפ פון דער צונג. דער יונגערמאַן פון דער פאַדקאַווע זאָל, אשטייגער, געווען ארויסהעלפען שרה משה

פּורימ׳ס טעכטערל פון איין אומגליק — למשל, ארויסשלעפּען זי פּונ׳ם טיך, אדער אראָפּנעמען פון דער תּליה, אדער ארויסרא־טעווען פון גזלנים׳ס הענט, אדער גלאָט מצי זיין פון א זיכערען טויד. — וואָלט דאָס ניט געקאָנט האָבען בשום אופן דעם חן מיט דעם עפּעקט, וואָס ס׳האָט געהאָט זיין ארויפּזעצען זי מיט איהר מאָמע צו אברהמלען אויף דער „קאָלייקע". און דערנאָך זיין אריינפאָהרען יענעם פּרייטאָג מיט׳ן גאָנצען טראָסק קיין „ארץ־ישראל", דאָס זיצען זיינס אויף אברהמל׳ס דעם בעל־חקאָלייקע׳ס ארט, און אברהמל׳ס נאָכלויפען פון הינטען נאָך דער „קאָלייקע" — דאָס אלץ אינאיינעם געגומען האָט אָנגענאָכט אזא רעש איז „ארץ־ישראל" און ארויסגערופען אזא געלעכטער צווישען די דאָטשניקעס, אז ניט וויל׳ענדיג איז דער יונגערמאָן פון דער פּאָד־קאָווע געוואָרען ביי זיי א העלד. און שרה משה פּורימ׳ס טעכטע־רל — א העלדין. און ס׳איז אויך א רעדענייש מיט א שמועסע־רי, א מאָכענייש מיט די אויגען און א סמאָרענייש מיט די נעז פון „ארץ־ישראל" ביז כתריל׳עווקע, און עס האָט שוין געהאָט שיער־שיער דערגרייכט צו דער כתריל׳עווקער פּרעסע. דער „קאָפּעל׳יש" מיט דער „יארמעלקע" וואָלטען שוין געהאָט שטאָף און זיי וואָל־טען שוין געמאָכט דערפון א גאַנץ פיינעם פּירוש... האָט מען אָבער פערהאָפּט בעצייטענס מיט די אָנאָנסען, וואָס מע האָט געלאָזט אפּדרוקען אויף ביידע גאָזעטען אויף דער ערשטער זייט:

עסּפּיר מאיסעיעוונא פ ו ר י ם
ארעז סאלאָמאָנאוויטש ט י ש ע ב א ו
פ ע ר ל ו י ב ט!

און דא הויבט זיך ערשט אן און עס ענדיגט זיך דער רעכטער ראָמאָן.

4.

די חתונה איז „גן־עדן".

זינט כתריעלעוקע איז א שטאדט און „ארץ־ישראל" א קורארט איז דארט נאך קיינמאל אזוי לעבעריג און פרייליך ניט געווען, ווי יענעם טאג, ווען שרה משה פורים'ס האט חתונה געמאכט איהר טעכטערעלע, עספיר מאיסעיעווקא פורים, פאר'ן פאסיאנער, ארץ סאלאמאנאוויטש טישעבאוו.

א טאג האט זיך אזוועקגעשטעלט דעמאלט איין אויסגעצייכענטער. איינער פון יענע אויסדערוועלטע זומערדיגע טעג, ווען אלס־דינג רוהט זיך אפ, ווערד אנשלאפען; ווען די זון בראט און גיסט מיט פייער, נאר א קליין ווינטעלע, מע ווייסט ניט פון וואנען, בלאזט פערביי און קיהלט אפ די ברענענדיגע שטראהלען, מאכט זיי ווייך און אנגענעהם. ווי די סאלדאטען מיט קאלירענדיגע קאסקעס, שטעהען די הויכע סאנישניקעס אויסגעצויגען, קוים־קוים וואס זיי ריהרען זיך פונ'ם קלייענעם ווינטעלע, וואס גלעט זיי מיט ליעבשאפט איבער די געלע סאמעטענע בלעטלעך. אלץ רוהט. אלץ שלאפט. נאר וועו־ניט־וועו בעוויזט זיך א פוהר, אנגעלאדען הויך מיט סנאפעס ברויט פון פעלד. די רעדער פון דער פוהר קרעכצען־אונטער שטיל־ערהייה. דער גוי מיט'ן שווארץ־פערברענטען גלאנצענדיגען פנים געהט אויף־צו־פריהער א בארוויסער, מיט א צעהראסטעט הארץ, דרעהט מיט דער בייטש פאר די אכסען און שמועסט מיט זיי אויף זייער לשון: „הוי! סאב־סאב, סאלאווי!" און די אכסען, פערטיעפט אין זיך, געהען איהם נאך פיס־טריט. הינטער'ן וואגען לויפען א פאר בארוויסע יונגלעך, אידישע קינדער, רייסען ארויס א פאר זאנגען פון די סנאפעס און ווילען נאך. נאר פלוצים בלייבען זיי שטעהן פער'כשופ'ט. וואס איז די מעשה? אמוראט אקעגען זיי טראגט זיך אברהמל'ס פורגאן, די „קאלייקע", אנגעפאקט פול און פול מיט מאדנע פארשוינען, און די מאדנע פארשוינען האלטען מאדנע אינסטרומענטען אין די הענד. דאס

זענען די כתריעלעווקער כלי־זמר געקומען קיין „ארץ־ישראל" צו שרה משה פוריס אויף דער חתונה.

— די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און די בארוויסע יונגלעך לאזען זיך פאר דער „קאליעקע" מיט איין אימפעט צוריק אהיים אנזאגען א בשורה: די כלי־זמר פאהרען! די כלי־זמר פאהרען!

און ביי שרה משה פוריס איז שוין אלסדינג גרייט צו דער חתונה. דער גאנצער פאנסיאן איז פערוואנדעלט אין א שאלאש צוליעב די צענויפגערופענע געסט פון „ארץ־ישראל". אינ'ם בעריהמטען גארטען פון „גן־עדן" שטעהען לאנגע טישען, געדעקט מיט כל טוב, בראנפענס און לעקאכער און איינגעמאכטסען, ביסלעכווייז הויבען אן צענויפקומען זיך משפחה און גוטע פריינד פון כלה'ס צד, אלע אנגעטהאן, ווי מחותנים, און סתם געסט — דאטשניקעס און דאטשניצעס פון „ארץ־ישראל". די דאטשניקעס איז שבת'דיגע קאפאטעס און יום־טוב'דיגע קאשקעטען, און די דאטשניצעס איז זיידענע קליידער מיט זייער גאנצער ציערונג. יונגע וויבלעך און מיידלעך, אויסגעפוצט נאך דער לעצטער מאדע, די פנימ'ער בעציטענס פערריטעלט און פערשוויצט, זענען גרייט חאפען א טענצעל. לאזען נור די כלי־זמר אויפהערען רימפלען און שקרימפלען, אנצושטעלען די אינסטרומענטען, און שוין געבען עפים א מאל א שפיעל. חתן־כלה זיצען אויסגעפוצט; ער איז א גלאנצעדיגען צילינדער, זי איז א וויסער פאטא — א פרינץ מיט א פרינצעסין, דער „תשעה־באב" מיט'ן „פורים"! און די מחותנים — משה פורים מיט'ן וויב, שרה משה פוריס'ם — זיי לויפען ארום, ווי די פער'סמ'טע מייז, שטארק פערטאראמט און פערטראגען, ווי געוועהנליך טאטע־מאמע, וואס האבען דערלעבט אזא שמחה, זיי מאכען חתונה א קינד. און וואס איז מעהר וואונדער פון אלסדינג— צוויישען די מחותנים פון כלה'ס צד איז צו בעמערקען אויך די בעלי־בתים פונ'ם פאנסיאן „דערקוויקענישי". ווי קומען ז י י אהער? אזעלכע ביטערע קאנקורענטען און אזוינע געפעהרליכע

שונאים! די מעשה איז גאנץ פשוט: א פאר טעג פאר דער חתונה האט שרה משה פורים'ס זיך מיישב געווען: צו וואס טויג איהר שונאים? מע זאגט: ס'איז גלייכער צעהן גוטע פריינד אויידער איין שונא. איז זי אוועק צו דער „דערקוויקענישקע" אהיים, און גלייך ווי זיי האבען זיך קיינמאל אויף זייער לעבען נישט גע־קריעגט, קיין שלעכט ווארט, קיין צונג נישט איבערגעקעהרט, האט שרה די מחותנת'טע זיך אנגערופען צו אלטע דער „דערקוויקע־ניטשקע": „גוט מארגען אייך, אלטע לעבען! איך האב צו אייך א בקשה". „דהיינו, וואס פאר א בקשה, שרה'ל קרוין?" איהר וויסט דאך, אלטע לעבען, אז איך מאך חתונה מיין אסתר'על". „זאל זיין אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער. איהר וויסט דאך, שרה'ל קרוין, אז איך בין אייך א גוטער פריינד. לאז עס מיר אנגעהן, וואס איך ווינש אייך". „אמן. האב איך אייך געוואלט בעטען, אלטע לעבען, איהר זאלט מיר אנטהון דעם כבוד און זיין ביי מיר אויף דער חתונה. איהר און אייער מאנן און אייערע קינ־דערלעך". „מיט'ן גרעסטען כבוד, שרה'ל קרוין. מיר האבען זיך דען א מאל געקריעגט, חס ושלום? נעהט אהיים, מיר'ן מירטשעם קומען אלע זיך משמח זיין מיט אייך, גאט זאל נור געבען, ס'זאל זיין מיט גליק און מיט הצלחה, וואורום אזא יאהר אויף מיר, וואס פאר א חתן אייער טאכטער נעמט". „אמן. מיר זאלען דערלעבען ביי אייערע קינדער ניט ערגער, בעסער האט קיין שיעור ניט". פאר גרויס לעבשאפט האבען זיך די וויבער אזש צעקושט אין די פיסק־לעך און האבען שוין ארויסגעקוקט אויף דער מינוט, וואס נאך דער חופה, וועו מע וועט זיך נעמען ביידע פאר די הענד און מע וועט איינס אקעגען דאס אנדערע חאפען א פריילִיכס. דערווייל איז דער מארשאל נאך גרויס און עס הערען זיך שוין געשרייען, אז די זון זעצט זיך — שוין צייט, שוין צייט צו דער חופה געהן! אמת, חתן־כלה פאסטעו ניט. ס'איז ניט ד ע ר חתן און ניט ד י כלה, וואס האלטען פון אזעלכע „אידישע זאבובאנעס" — נאר פאס־טעו! ס'איז שוין אבער באלד נאכט. דער גאנצער הויף איז פול

מיט געסט. גאנץ „ארץ־ישראל" האט זיך צענויפגעקלויבען אויף דער חתונה. די גאנצע גאס איז בעלאגערט מיט שיקסעס אוז שקצים, וואס זענען געקומען אנקוקען א „זשידאווסקע סוואדבע". די שקצים זאגען ווערטלעך, די שיקסעס שיסען אוים אלע מינוט א ווילדען געלעכטער, מיט א הילך אוז מיט א קוויטש. א שמחה, א גדולה איז „ארץ־ישראל" ! שוין. מע האט שוין אוועקגעשטעלט די פיער שטאנגען מיט דער רויטער חופה, וואס איז מיט גאלדענע קאטעסען פון אלע פיער זייטען. אוז די כלי־זמר מיט'ן קעסעל־פויק האבען געגעבען א חאפ־אף דעם זיסען אומערוגען ניגון, אוז די מחותנים מיט די אונטערפיהרערס, אנגעטהאן אין די אויבער־שטע בגדים אוז מיט אנגעצונדענע הבדלות אין די הענד, האבען געגעבען א נעם דעם חתן מיט דער כלה, אוז די צערעמאניע האט זיך אנגעהויבען. **ד י א ל ט ע ש ע נ ע א י ד י ש ע צ ע ר ע מ א נ י ע.**

דערוואהען אידען דרעהען זיך מיט דער אויסגעפוצטער כלה אין סאמע וויסען אונטער דער חופה, ארום דעם חתן מיט'ן גלאנ־צערעגען צילינדער, האבען די צענויפגעלאפענע שקצים זיך אנגע־רופען מיט א געלעכטער: „א־הא־הא, דיוויטסיא, יאק זשידי קרו־טיאסא !" (אוי־אוי, זעהט נור ווי די אידען דרעהען זיך !) דאס האט אבער גארניט געשטערט. דער רב איז שוין געווען גרייט צו נעמען דעם כוס אין דער רעכטער האנד אריין. דער חזן האט שוין צוגעכט געמאכט דעם האלז אויף צו זינגען דעם „שוש תשיש". דער שמש האט שוין געהאלטען גרייט דאס קידושין־פינגערל אי־בערצוגעבען דעם חתן, ער זאל זאגען דעם געוויסען „הרי את". פלוצים האט זיך דערהערט פון דרויסען א „טפרר !" מיט א ירגזון איז צוגעפאהרען אברהמל'ס „קאליקע", און פון דאנען זענען ארויסגעשפרונגען צוויי יונגע ווייבלעך און געלאזט זיך מיט אוים־נעשטרעקטע ארעמס גלייך צו דער חופה. עס איז געווען אונ־מעגליך צו זאהען זייערע פנימ'ער אין דער פינסטער. מע האט נור ניט. כתריעלווקע האט ניט געוואלט, מען זאל טרייבען די אידען **נעהערט זייערע ווייבערשע קולות, ווי ביידע אינאיינעם האבען נע־**

לייַערעמט, געיאַמערט און געשאַלטען, איבערשלאַגענדיג איינע דער אַנדערער:

— שטעהט, אידישע קינדער!

— גיט איהם ניט קיין חופה וקידושין!

— פֿאַרחאַפּט זאַל ער ווערען!

— דער שלאַק זאַל איהם טרעפֿען!

— אַט דער שאַרלאַטאַן! אַט דער הולטיי! אַט דער ממזר!

— קוקט איהם אָן אינ'ם קאַפּעליש! ער איז דאָך מיינער א מאַנן!

— איך האָב דאָך פון איהם א קינד, האָבען זאַל ער א וויסטען סוף!

— און מיך האָט ער מקדש געווען ערשט היינטיגען נאָך פּסח! צוגענומען אַכט הונדערט קאַרבען, ווי איין גראַשען, אַכט הונדערט מכות זאַלען זיך איהם אויסזעצען, רבונו של עולם, אויפ'ן פּנים און אויף דער צונג און אויפ'ן גאַנצען לייב, ער זאַל ניט דערלעבען מעהר צו פֿאַהרען, באַגראַבען אידישע מעכטער, פֿאַרווויסטען און פֿאַרפֿינסטערען זייער לעבען!

— גיט איהם אַהער, דעם גנב, אַט פֿאַהר איך איהם אַריין מיט מיינע נעגעל און ריים איהם אוים די אויגען!

— אין קייטען זאַלט איהר איהם קאַווען! אין אייזערנע קייטען! מיינע אַכט הונדערט קאַרבען, אַכט הונדערט מכות, רבונו של עולם!... — — —

צו שרייבען און צו שרייבען. די ערנסטע פובליציסטען, די מוסר־זאגער, האבען נישט אויפגעהערט צו שטאפען דעם עולם מיט מוסר און לערנען שכל, ווי אזוי מע דארף זיין געהיט היינטיגע צייטען ביי חתונה מאכען א טאכטער פאר א מאנן מיט א רוסישען נאמען „טישעבאוו"; און די ווייסלער האבען זיך געוויצעלט און געווערטעלט גאר אהן איין אויפהער: „ווי קאן ארויסקומען גוטס פון א פוירים מיט א תשעה־באב?" — און אויסגעלאזט האט זיך עם דערמיט, וואס ביידע צייטונגען, סאי דער פראגרעסיווער „קאפעליש", סאי די ארטאדאקסישע „יארמעלקע", האבען אנגעוואגט זייערע לעזער א פרייליכע בשורה מיט מורא'דיג גרויסע אותיות, אז גאר אין גיכען הויבען זיי אן צו געבען דעם עולם א מתנה — א נייעם מאדערנעם, זעהר שפאנענדען און הויך בעלעהרענדען ראמאן פון איצטיגען אידישען לעבען מיט א מוסר־השכל. ביים „קאפעליש" ווערט דער ראמאן הייסען:

„דער מאן פון די דריי ווייבער"

(א הויך־אינטערעסאנטער ראמאן אין 4 טייל מיט איין עפיל־אג)

און ביי דער „יארמעלקע" ווערט ער הייסען:

„דער דרייווייבערדיגער מאן"

(א מערקווירדיגער ראמאן אין 4 טייל מיט א פראלאג און מיט איין עפיל־אג).

א שאד! מע וועט נעמען אזא שענעם מאטעריאל און מע וועט דאס צעשמירען אויף דריי הונדערט בלעטער, מאכען פון דעם א תל. און א רחמנות נעבאך אויף דער העלדין, שרה משה פוירימ'ס טאכטער, אסתר'ל. נאך דעם, ווי די כתרי־לעווקער גאזעטען וועלען זי בעארבייטען, מעג זי זיך שוין אפגעזעגענען. זי וועט שוין דאר־טען קיין חתן ניט קריגען וויל זי וועט לעבען. סיידען זי זאל פערלאזען „ארץ־ישראל" מיט כתרי־לעווקע און אריבערפעקלען זיך קיין אמעריקא.

הלואי! מיר ווינשען איהר גליק און הצלחה און אַלדאָס גוטס — אָמן.

5.

„אונזערע בראָצקים" מיט „אונזערע רויטשילדס".

אין א הייסען זומער־טאָג, סאָמע אין רעכטען ברעז פון דאָטשע־סעזאָן, איז פון כתריעלעווקע קיין „פאָלעסטינא" נעגאָנגען אויבער „ארץ־ישראל" אונזער בעקאַנטע „קאָלייקע" כמעט א לעדיגע, וויל ס'איז געווען ניט קיין פרייטאָג, נאָר א געווענליכער וואָכעדיגער טאָג, דעמאָלט, ווען די כתריעלעווקער דאָטשניקעס, וואָס וואָהנען אין „ארץ־ישראל", זענען ניט קיין צו געהן צופוס. אין דער „קאָלייקע". ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אַפשטעלען די פערד־עלטערע, די אַנדערע א יונגערע, און ביידע האָבען געשמאַק נעגעהניצט און געפאָבעט מיט דער נשמה פאָר גרויס היץ. אברהמעל דער קאָנדוקטאָר האָט געדרימעלט, די פערדלעך האָבען זיך געמאָכט ווי זיי פאָהרען, און די „קאָלייקע" קוים־קוים וואָס זי האָט געשלעפּט זיך. פּלוצים איז אויסגעוואָכסען, ווי פון אונטער דער ערד, א פראָנטעוואָטע ציקאַווע אריסטאָקראָטיש בחור'ל פון א יאָהר צוויי און צוואַנציג, מיט א וויים אריסטאָקראָטיש קאָפּעלישעל און מיט שוואַרצע אריסטאָקראָטישע וואָנסילעך, האָט א מאָך געגעבען מיט'ן אריסטאָקראָטישען שטעקעלע צום קאָנדוקטאָר פון דער „קאָלייקע", ער זאָל אַזוי גוט און מוחל זיין אַפשטעלען די פערדלעך. און האָט געגעבען א שפּרונג־אַריין אין דער „קאָלייקע", אַבער אַזוי אריסטאָקראָטיש, אַזוי בריה'ש, אַזוי פלינק, אז עס האָט געהאָט דעם זיעבעטען חן. דערנאָך האָט ער זיך געגעבען א זעץ אַוועק אויף דער צווייטער באַנק. פונקט אקעגען דער מאָדאָם מיט

איהר טעכטערעל (די עלטערע איז געווען די מוטער, און די יונגע־רע—איהר טעכטערעל). און א לעג אריין איין האנד אין דער לינקער הויזען־קעשעני און מיט דער אנדערער האנד א דרעה די רעכטע אריסטאקראטישע וואנסע, און בעת מעשה געגעבען אזא אריסטאקראטישען קוק אויף דער יפהפיה, אויף דעם שענעם מאמזעלכיז, אז א מיידעל, וואם איז נאך ניט שטארק פערליעבט אין קיינעם, דארף זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל זיך ניט פערליעבען תיכף ומיד אין אזא בראווען אריסטאקראטישען בחור. פאר דער מאדאם איז דאס ראזיגע אומגעריכטע בעגעגעניש געווען איין „אצבע אלהים", א פאטאלע בעגעגעניש, און איהר מוטערליכ־ער האט באלד אנ־געהויבען צו קלאפען און נביאות צו זאגען, אז ס'איז ניט אומזיסט, אז ס'איז א גאט־זאך... און חאטש איהר טעכטערעל איז שוין כמעט א כלה, מאקי מיט איהרען א גליעד־געשוועסטערקינדעל, ווי מיר וועל־עז דאס איז גיכען געוואהרע ווערען, פון דעסטוועגען איז זי געווען העכסט צופריידען, וואם דער אריסטאקראטישער יונגערמאנטשיק שיסט מיט אויגען אויף איהר טעכטערעל, נעמט זי דורך און דורך... נאר ווי אזוי מאכט מען, אז ער זאל זיך בעקענען מיט איהר טעכטערעל, אז זי איז נאך אליין מיט איהם ניט רעכט בעקענט? איז זי געפאלען אויף איין עצה (א מאמעס הארץ): זי האט גענומען זיך פאכען מיט'ן פעכער און א זאג גענעבען, ווי צו זיך אליין. און דוקא אויף רוסיש, אויף דעם כתריליעווקער רוסיש, וואם האט א שם אויף דער וועלט:

— אך, קאקאי גאריאטשע דיען סעוואדני! — סארא הייסער טאג היינט איז!

האט די טאכטער א קוק געגעבען אויפ'ן אריסטאקראטישען יונגעמאן און האט פערריכט דער מוטער'ס גריין:

— דא, אטשען זשארקיי דיען!

האט שוין דער אריסטאקראטישער יונגערמאן געהאט א גע־לעגנהייט אריינצומישען זיך מיט א וואָרט און אויך אויף רוסיש געווענדט זיך צו דער מאמעל:

— א או וואס נא דאטשע טאקושע חארשיי וואזוך? — איז ביי אייך עפּיס אויך א גוטע לופט אויף דער דאטשע?

האט די מאדאם פונדעסטוועגען ניט דערלאזט, אז די טאכטער זאל איהם ענטפערען און האט זיך בעסער אליין ארויסגעשטעלט (פּארט א מאמע!) און האט זיך אנגערופען צום יונגענמאן וויערער אויף רוסיש און מיט א ניגון:

— נא טשטא נאם וואזדעך, קאגדא או נאם יעסט דיענגי? — צו וואס דארפען מיר לופט, אז מיר האבען געלד?

דערמיט האט זי איהם, אפּנים, געוואלט אפּהאקען די פּליע־געל, ער זאל זיך אזוי ניט איבערנעמען. נאר ארויסגעקומען דער־פון איז נאר עפּיס אנדערש: ביידע קינדער, דער יונגערמאנטשיק און דאס מאמזעלכעל, האבען זיך איבערגעקוקט און אויסגעשאסען מיט אנא געלעכטער, אז דער קאנדוקטאר פון דער „קאלייקע", אברהמעל דער בעל־עגלה, האט זיך געמוזט אויסדרעהען צו זיי מיט'ן פּנים, חאפּען א קוק: „וואס לאכען עפּיס די אריסטאקראטען, א גוטע חלירע אויף זייער טאטען?" דער שפּיץ איז געווען, אז מען איז צוגעקומען צו איינער פון די שענסטע און רייכסטע דאטשעס איז „פּאלעסטינא", האט מען זיך גאנץ וואוהל אפּגעזעגענט און שטארק־שטארק געקוועטשט די הענד, און די מאדאם האט האלב־אפּיציעל פּערבעטען דעם אריסטאקראטישען יונגענמאנטשיק צו זיך: „פּאשאלעסטע, בעז צערעמאני!" און דאס שענע מאמזעל־בעל האט אזוי ליעב געשמייכעלט אזון האט בעשענקט דעם יונגען קאוואליער מיט אזעלכע וואהרעמע בליקען פון איהרע שענע חנ'עוו־דינע אויגען, אז וועז דער יונגער בחור, דער אריסטאקראט, זאל זייז פון אייזען און זייז הארץ פון שטיין, וואלט עס אויך בעדארפט צעשמאלצען וועהרען, אזוי ווי וואכם.

אצינד בעדארפען מיר דערצעהלען, וואר איז געווען אט דער יונגער אריסטאקראט און וואס איז מיט דער מאדאם געווען אזוי די גרולה, וואס איהר טעכטערעל האט זיך מיט איהם בעקענט?

די גרויסע שטאדט יהופּעץ לעבט אין טעות. זי מיינט, אז נור זי פּערמאָגט אריסטאקראטען־מיליאָנערען. די גרויסע שטאדט פּאריז מיינט, אז נור זי פּערמאָגט אריסטאקראטען־מיליארדערען. א סברה, אז אין כתריליעווקע האבען מיר זיך אונזערע אייגענע אריסטאקראטען, אונזערע אייגענע בראָצקיס מיט אונזערע אייגענע רויטשילדס. נאָר וואָס דענן? אזוי ווי אלסדינג, וואָס כתריליעווקע פּערמאָגט, פּערמאָגט זי אין קלענערען מאסשטאב, על־כן זענען אונזערע בראָצקיס קליינע בראָצקעלעך אוו אונזערע רויטשילדס — קליינע רויטשילדלעך, אוו זיי זענען וועדטע בעשריבען צו וועדען מיט זייערע ביאגראפיעס, פונקט ווי עס וועדען בעשריבען אלע מיליאנערען אוו אלע מיליארדערען פון דער גאנצער וועלט.

דאָס איז א כלל — אוו עס ווייסט א מינדסט קינד, — אז אלע גרויסע מענשען פון דער וועלט זענען אמאל געווען קליין, דערנאך ערשט זענען זיי אויסגעוואכסען אוו נתגדל געוואָרען. די אמעריקאָנער גרויסע מיליארדערען, למשל, האבען ליעב צו בעריהמען זיך צעהן מאל א טאג, ווי קליין זיי זענען אמאל געווען. ביי אייך אמעריקאָנער אריסטאָקראט איז א כבוד אוו א גדלות צו דערצעהלען פּאר יעדען אינטערוויוער, אז אין דער יוגענד האָט ער געטראָגען זעק אויף די פּלייצעס, אדער גאזעטען צו פּערקויפען, אדער געהאנדעלט מיט „מעטשעס". אונזערע כתריליעווקער אריסטאָקראטען האלטען נישט פון דער דאָזיגער מדה. אדרבה, א כתריליעווקער מיליארדער, אז איהר ווערט איהם א פּרעג טהון וועגען זיין יחוס, ווערט ער אייך דערצעהלען גוזמאות, אז זיין זיידע איז געווען א רב אוו זיין עלטער־זיידע — א גאון, אוו זייער גאנצע משפּחה — לויטער רבנים, גאונים אוו נגידים, גבירים מפורסמים. זיי פּערהאלטען אייך אזוי דעם קאָפּ מיט זייער יחוס אוו שרעקען אייך אזוי שטארק אן מיט זייער אריסטאָקראטיזם, אז עס פּאלט אן אויף אייך א פּחד, אוו איהר קלערט זיך: „ווייסט זיי דער נוטער יאהר — אפשר קומען זיי טאקי ארויס דער רוח ווייסט זיי פּון וועמען?"... אונזערע אריסטאָקראטען, מיליאנערען אוו

מילי׳אַרדערען, איך מיין אונזערע כתרי׳לעווקער בראַצקים מיט אַנ־ זערע כתרי׳לעווקער רויטשי׳לדם, זענען אויך געווען אמאל גאַנץ קליינע מענשעלעך. און זייער שבח מוז געזאגט ווערען. זיי האַבען זיך אליין מיט זייערע אייגענע כחות דורכגעשלאָגען און מיט דער צייט שטאַרק־שטאַרק אַרויפגעאַרבייט זיך, נעוואַכסען און אויסגעוואַכסען און געזונט איבערשטייגען און אַריבערשמייסען איינם דאָם אַנדערע הן אין עשירות, הן אין צדקה, הן אין שענע שרוכים, און מי יודע, וואָם פון זיי קאָן נאָך אמאל אויסוואַכסען! די גאַנצע וועלט, למשל, ווייסט דעם יחום פון די אמת׳ע רויטשי׳לדם, אז זיי שטאַמען פון פראַנקפורט און אז זייער עלטער־זיידע איז געווען פריהער א חלפן, דערנאָך א מלוה, דערנאָך א באַנקיר, וואָם פערליהט געלט. אונזערע כתרי׳לעווקער רויט־ שי׳לדם שטאַמען ניט פון פראַנקפורט. שטאַמען שטאַמען זיי טאַקי פון כתרי׳לעווקע גופא, נאָר ווייל זייער עלטער־זיידע איז אויך כל ימיו געווען א חלפן, געשטאַנען מיט א טישעל אין כתרי׳לעווקער מאַרק און געביטעו קערבלעך אויף צעהנערם און קינדס־קינדער אויף גראָשענס, האָט מען דערביבער זיינע קינדער און קינדס־קינדער גע־ קרוינט מיט׳ן נאָמען „די רויטשי׳לדם". זיי, די קינדער, זענען שוין קיין חלפנים ניט געווען, מיט קיין טישעל איז מאַרק ניט גע־ שטאַנען, נאָר מיט הלואה האַבען זיי זיך פערנומען, מיט הלואה פערנעמען זיי זיך נאָך היינט און מיט הלואה וועלען זיך פערנעמען אויך זייערע קינדער און קינדס־קינדער — כל זמן עס וועט עקזיס־ טירען אויף דער וועלט אט דאָם פאַסקודנע מין, וואָם מע רופט דאָם „נעלד". און כל זמן עס וועלען זיך געפינען אזעלכע מענשען, וואָם וועלען אייך פערזעצען, איך בעט איבער אייער כבוד, די הוי־ זען, אבי איהר זאָלט זיי לייהען נעלד... אז ס׳וועט זיך מאַכען. איהר וועט קומען איצט אין דאָם בענייעטע מאַדערנע כתרי׳לעווקע, וועט איהר אויף דער „נעבריקעוועטער גאָס" דערזעהן א צוויי נאָ־ רענדינען מויער מיט א גרויסען שילד איבער דער גאַנצער וואַנד, מיט גרויסע גאָלדענע אותיות: „יעפים אי באַרים גינגאָלד. באַנקיר־

סקאיא קאנטאראַ". אויף אונזער אידיש לשון וועט דאָס הייסען אזוי שען, ווי „חיים און ברוך גינגאָלד. באנק־געשעפט". זאָלט איהר וויסען, אז דאָס זענען אונזערע כתרי־לעווקער רויטשילדס. אי, די קשיא: פון וואַנען האָט זיך צו זיי געקומען דער נאָמען ר ו י ט־ש י ל ד, אז הייסען הייסען זיי גאָר ג י נ ג א ל ד? קאָן מען דאָס אייך פערענטפערען מיט א וויעדעראַנאַנד, ווי דער שטייגער איז: למאי וואָס וועט איהר זאָגען דערויף, אז אקוראט אקעגען די רויט־שילדס שטעהט נאָך א שענערער מויער מיט נאָך א שענערען שילד, מיט נאָך גרעסערע גאָלדענע אותיות אָנגעשריעבען בפירוש, און אויך אויף רוסיש: „ליעסנאיא טאַרגאָוליא בראטיעוו דעמ־בא"; דאָס הייסט: „האָלץ־געשעפט פון די ברידער דעמבאַ": — פון דעסטוועגען טהוט א פרעג א מינדסט קינד: „יונגעלע, וועמענס שטוב איז דאָס?" — וועט אייך א מינדסט קינד ענטפערען: „אט די שטוב וועמענס? — בראָצקי'ס".

אויב אייך אינטערעסירט די ביאָגראַפיע פון די דאָזיגע בראָצ־קיס, וואָס הייסען דעמבאַ, אדער דער יחוס פון די ברידער דעמבאַ, וואָס רופען זיך בראָצקי, קאָן עס דאָ דערצעהלט ווערען אין קורצען אט אזוי: אין סוכאָליעסיע, אין א שטעדטל ניט ווייט פון כתרי־לעווקע, וואָס האָט אמאָל געהערט צום גראָף שטרעמבאַ־רודניצקי, איז געווען א איד א שאָפער, איין אויפזעהער אויף די פריצישע וועלדער, וואָס געהייסען האָט ער אהרן, נאָר געפונען האָט מען איהם דעמב, ווייל ער איז געווען, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א איד א פראָסטאַק, א דאַרפסמאַן, א הויכער, א געזונדער, א דעמב. געטראָגען א גראָבען, א גוויישען בגד, מיט א שטריקל אַרומגעבונ־דען, און א פאָר הויכע שטיוואָלעס, געקנעט אויף אויסוועניג אָלע בוימער פון אָלע סוכאָליעסיער וועלדער, געהיט דעם גראָף'ס גוטס, ווי א געטרייער הונד, און איז געווען ביי'ם גראָף אזא חשוב, אז ער האָט אָנגעזאָגט אין זיין צואה די קינדער, אז דער איד אהרן און דעם אידענם קינדער זאָלען בלייבען ביי זיי שאָפערס כל־זמן עס וועלען שטעהן די וועלדער פון סוכאָליעסיע און כל־זמן עס וועט עק־

זיסטירטן דער נאַמען שטרעמבא־רודניצקי. און ווי דער מנהג העולם איז, האבען דאָך מסתמא די יורשים פון ס' גראַף שטרעמבא־רודניצקי זיך פערשפּיעלט איז קאַרטען און פערקויפט, געמאַכט א תל פון אַלע סוכאַליעסיער וועלדער, און אהרן'ס קינדער האבען געמוזט אַריבערפעקלען זיך פון וואַלד אין שטאַדט אריין, זיך בעזעצט אין כתרילעווקע. און וויל ניט זיי און ניט זייערע קינדער האבען נישט געוואוסט קיין זאַך, א חוץ וואַלד און א חוץ געהילץ, איז זייער געשעפט געווארען נור וואַלד און געהילץ — עד היום הזה, און עס האט זיי מצליח געווען, און זיי זענען געוואכסען אלץ העכער און העכער, און מיט זיי איז געוואכסען אויך זייער נאַמען. תחילת האט מען זיי גערופען „די וואַלד־מענשען", דערנאך — „די הילצער־נע אידען", „די דעמבעניאַטעס", דערנאך — „די ברידער דעמ־בא", דערנאך — „די נייע נגידים", „די מיליאַנטשיקעס", און ערשט דערנאך, אז זיי האבען אַנגעהויבען אויספּיינען זיך, ארויס־געהן מיט א שענער נדבה, טהון גרויסע שדוכים, שמייסען און אריי־בערשמייסען די רויטשילדס, — האט זיי די שטאַדט געקרוינט מיט'ן נאַמען: „אונזערע בראַצקים". עס איז שווער צו זאַגען, ווער פון זיי איז רייכער: „אונזערע רויטשילדס", צי „אונזערע בראַצ־קים"? זייער גלייך האט נאך קיינער ניט געצהלט. נאר מיר דאכט, אז וואס זיי פעהלט צו די אמת'ע בראַצקים מיט די אמת'ע רויטשילדס, וואלט עס געמעגט אונז אלעמען צוקומען. זייער רייכ־קייט איז ווי אמאל. אמאל זענען „אונזערע רויטשילדס" רייכער, אמאל — „אונזערע בראַצקים". עס וועגט זיך, ווער עס שטעלט זיך אוים שענער פאר דער שטאַדט. און וויל יעדער פון זיי ווי אריבערשטייגען אין אריסטאקראַטיזם, אריבערשמייסען איינס דאס אנדערע, דעריבער קאַנקורירען אונזערע כתרילעווקער מיליאַנערען און מיליאַרדערען און שמייסען זיך אויף וואס די וועלט שטעהט. למשל, זאגט א רויטשילד, אז ס'איז איהם שווער אידיש רעדען — בעריהמט זיך א בראַצקי, אז ער פערשטעהט ניט קיין וואַרט אי־דיש. און דאס איז אין כתרילעווקע א סימן פון אריסטאקראַטיזם.

ארער עם האט זיך געטראפען א מעשה ביי די רויטשילדס, א זוהנ־
דעל האט זיך פערשפּיעלט אין קארטען אוו נע'פטר'ט. זאגט מען, א
גאנצען הונדערטער — האט ביי די גבירים, ביי די בראצקי'ס,
א זוהנדעל פערשפּיעלט צוויי הונדערטער. ארער עם האט זיך נע־
טראפען נאך א מעשה: ביי די רויטשילדס האט א שנור „נע־
פלירטעוועט" אין אויסלאנד אין די בעדער מיט עפּים א ווילד־
פרעמדען יונגענמאן בפרהסיה, אוו עם האט געקאכט דערמיט די
וועלט — האט ביי די נייע אריסטאקראטען, ביי די בראצקים,
אויך אין אויסלאנד אין די בעדער אוו אויך בפרהסיה „נעפלירטע־
וועט" א שנור מיט צוויי ווילד־פרעמדע יונגע לייט... אריסטא־
קראטען אז זיי שמייסען זיך, איז פאר דער שטאדט א מעלה, ווא־
רום אז מע האלט אין שמייסען זיך, שמייסט מען זיך שוין אין אלם־
דינג. למשל, כתריעווקע וועט קיינמאל ניט פערגעסען יענעם ווינ־
טער, בשעת עס האבען געבושעוועט די גרויסע פרעסט, ארעמע לייט
נעבאך זענען געפאלען, אזוי ווי פליענען,—איז געווארען א ויצעקו:
„סמייטש, וואו זענען אונזערע גבירים? אונזערע רויטשילדס מיט
אונזערע בראצקים? וואס שווייגען זיי?!" האבען זיך די רויט־
שילדס דערבארעמט אוו האבען אריינגעשיקט פוו מארק עטליכע
פוהרעו שטרוי אויף צו בעהייצען די געפרוירענע. וואס זשע האבען
געטהאו, מיינט איהר, די בראצקים? — האבען זיי געגומעו אוו
האבען אריינגעשיקט, פוו זייערע אייגענע וועלדער טאקי, עטליכע
גאנצע פוהרעו מיט האלץ אוו געטיילט האלץ אומזיסט פאר די ארע־
מע לייט פוו שטאדט, וועמען א פונט אוו וועמען צוויי פונט. ארער
וואס האט געפעהלט יענעם פסח, בשעת די רויטשילדס האבען זיך
צעלאזט אוו האבען, א חוץ מעות־חטים, אריינגעשיקט א האלבע
מאה זעקלעך קארטאפלים פאר ארעמע לייט אויף פסח? זענען זיך
מיישב די בראצקים: „איהר גיט קארטאפלים? מיר וועלען נע־
בען שמאלץ צו די קארטאפלים!" אוו מען איז געגאנגען אוו מע
האט געעפענט גרויסע טעפ מיט שמאלץ אוו מע האט געטיילט די
ארעמע לייט שמאלץ. כל דכפין — איטליכען א לעפעלע שמאלץ,

און אויף א משפחה — א גרויסע לעפּעל, אויב מע האַט בעוויזען צו ברענגען א פּאַפּיער פּונ׳ם רב, אז די משפחה בעשטעהט ניט ווינ־ציגער ווי פון פינף נפשות.

פון שטאַדט איז די קאַנקורענציע מיט׳ן שמייסען זיך אַריבער־געשמיסען גענוג׳ערען איז דאַרף, אויף דער דאַטשע. „פּאַלעסטינא" האַט געעפענט פאַר „ארץ־ישראל" איהרע טויערען, און די פער־שמאַכטע ארץ־ישראל׳דיגע דאַטשניקעס האַבען אַפּגעלעבט. ווי אזוי איז דאַס געשעהן? אַט ווי אזוי: איינמאַל איז א זומער האַבען „אונזערע" רויטשילדם אויסגעבויט אין „פּאַלעסטינא" איין אייר־ענע דאַטשע (אויף א גוי׳ס נאַמען, געוועהנלעך). אַבער א דאַט־שע! מיט א ווראַנדע אוז מיט שטאַכעטען, געפּאַרבטע גרינע שטאַכעטען, אוז א גאַרטען האַבען זיי געפּלאַנצט, געזעצט אַגרעסען אוז ווייסע־פּערלעך אוז ווייגשעל אוז קאַרשען. אוז האַבען געעפענט דעם גאַרטען פאַר אלע כתרי־לעווקער דאַטשניקעס, וואַס אויף דער זייט באַרג, פראַנק אוז פריי — גאַנץ „ארץ־ישראל" קאַן קומען שבת בייטאָג שפּאַציערען אין גאַרטען! אַבער נור שבת. אין מיטען וואַך — אוואַ!... זענען זיך מישט „אונזערע" בראַצקים, טאַקי באלד אויפ׳ן אַנדערען זומער. אוז געהען אוז שטעלען אוועק נאַך א שענערע דאַטשע מיט נאַך א שענערער ווראַנדע אוז מיט נאַך א גרעסערען גאַרטען, אויף אין „פּאַלעסטינא" אוז אויף אויף א גוי׳ס נאַמען, אוז אויך מיט אַגרעסען אוז מיט ווייסע־פּערלעך אוז מיט ווייגשעל אוז מיט קאַרשען, אוז האַבען געגומען אוז האַ־בען בפירוש געלאַזט אויסרופען אין שטאַדט, אין אלע בתי־מדרשים. אז דער גאַרטען זייערער איז אַפּען פאַר אלע אידען ניט נור דעם טאָג שבת — אלע טעג פון א גאַנצער וואַך, נאַר בתנאי — מע זאל זיך צו די בוימלעך ניט צוריהרען, די פּירות ניט רייסען און אויפ׳? גראַז ניט טרעטען... ווי מיינט איהר אַבער, אז מע לאַזט אריין, א שטייגער, „ארץ־ישראל׳דיגע" דאַטשניקעס אין א גאַרטען. אוז זיי דערזעהען גראַז, — זאל מען ניט אראַפּווארפען די קאַפּאַטע אוז ניט אוועקזעצען זיך אויף ערד? צי, א שטייגער, אידישע קינ־

דער האבען דערזעהען פאר זיך גרינע אגרעסען, רויטע וויימפערלעך, דערשמעקט קארשען — וועט מען קוקען אוז מע וועט שווייגען?... האט מען דעם גאַרטען ארומגעגרייזעט מיט א פּארקאַז, אויף די שטאַכעטען אַנגעשלאַגען צוויעקעם, אויפ'ן טויער אַנגעהאַנגען א שלאַם, אוז עס איז ארויס א „פּריקאַז", אז מהיום והלאה, טאַמער וועט זיך דערוועגען עמיצער פון „ארץ־ישראל" ארויסצוטרעטען צו זיי אויף דער דאַטשע, וועט מען איהם איבערבעכען הענד אוז פיס, ארויסשלאַגען א צאהן אוז אַנרייצען אויף איהם די הינד... באמת, זענען די הינד געווען נור א פאַנטאַזיע, א סטראַשידלע אויף אַפּצושרעקען דעם עולם: נאר דאס האט געהאלפען מעהר פון אלסדינג: כתריל עווקער אידען האבען פיינט האבען צו טהון מיט הינד'...

6.

מע קאַן ניט וויסען וועמענס מאַרגען ס'איז.

דאס ווייסט איהר דאך מן הסתם, אז ביי די אמת'ע, ביי די פראנקפורטער, רויטשילדס איז א מנהג פון קדמונים, א מין טראַדיציע אזעלבע בירושה פון זייערע זיידעס, וואס ווערד שטאַרק אפּגעהיט, — אז שדוכים זאל מען טהון נור צווישען אייגענע, בכדי די משפּחה זאל, חלילה, ניט פערפרעמדט ווערען; סיידען עס האַפּט זיך אונטער א גראף, אדער א מארקיז, אדער א פּרינץ, און פערליעבט זיך אין זייערער א טאכטער — דעמאלט איז אנדערע ווערטער. דעמאלט, פערשטעהט איהר מיך, איז שוין דער יצר הרע צו גרויס און מע קאַן נישט ביישטעהן קעגען אזא נסיון...

ביי די כתרילעווקער רויטשילדס איז אויך די זעלבע טראַדיציע. נישט מחמת זיי האבען דאס בירושה פון זייערע זיידעס,

נאר פשוט, ווייל זיי האלטען זיך גרעסער פון אלעמען און האבען זיך איינגערעדט און זענען איבערצייגט, אז צו זייער יחום איז נישטא קיין גלייכען אויף דער גאנצער וועלט. ניט אומזיסט זאגט כתריאלעווקע אויף זייערע אריסטאקראטען א ווערטעל, אז זיי זענען אזעלכע גרויסע מיוחסים, אז סשטעהט זיי ניט אז די מחותנ׳שאפט מיט זיך אליין... ס׳איז געווען א צייט, וואס די אויפגעקומענע כתריאלעווקער אריסטאקראטען, „אונזערע בראצקים", האבען אפילו אין חלום נישט געוואגט צו טראכטען פון אזא כבוד, ווי מתחתן זיין זיך מיט די אלטע כתריאלעווקער אריסטאקראטען, מיט „אונזערע רויטשילדס". נאר אז „אונזערע בראצקים" האט א שיין געגעבען דאס מזל, זיי האבען אנגעהויבען וואכסען, געווארען גרויס און האבען בעקומען כמעט אזוי פיעל געלד, ווי די רויטשילדס, איז ביי זיי געוואקסען טיף אין הארצען פערבארגען נור איין וואונש: א שדוך מיט די רויטשילדס. ארויסזאגען דעם ראזיגען וואונש הויך האט מען נישט געוואגט פונדעסטוועגען. איין מאל נור, מעהר נישט אז איין מאל, האט זיך געטראפען א מעשה, די „אויפגעקומענע אריסטאקראטען" האבען צוגעשיקט א שדכן צו די רויטשילדס — דעם בעריהמטען כתריאלעווקער שדכן סאלאוויטשיק. סאלאוויטשיק דער שדכן, מוזט איהר וויסען, איז ניט פון די אמאליגע כתריאלעווקער שדכנים. סאלאוויטשיק איז א שדכן פון דעם איצטיגען מאדערנעם כתריאלעווקע, און ער הייסט שוין ניט „שדכן", נאר „פערמיטלער". סאלאוויטשיק איז בעריהמט, ניט אזוי מיט זיינע גרויסע שדוכים, וואס ער פיהרט דורך, ווי מיט זיין מויל, מיט זיין רעדען. ער קאן אייך איבעררעדען די גאנצע וועלט. ס׳איז נאר ניטא א מענש, וואס זאל קאנען ביישטעהן קעגען סאלאוויטשיק דעם פערמיטלער, אז ער הויבט אן צו רעדען. ס׳איז אש־להבה! סאלאוויטשיק דער פערמיטלער איז טאקי דעם אלטען רב שלום שדכן׳ס א זוהו, און איז א איד פון היינטיגער וועלט, טראגט שוין, פערשטעהט איהר מיך, א קאפעליש אויפ׳ן קאפ און א ווייסע מא־

נישקע מיט א שניפס. אמת, דער קאפּעליש איז שטאַרק אפּגעבאַ־
רעט, די ווייסע מאַנישקע איז ניט איבעריג ווייס אוּן דער שניפס
איז, זאָל ער מיר מוחל זיין, עפּיס א מין שמאַטע, וואָס גלאַנצט —
ס'איז אַבער פּאַרט א קאַפּעליש אוּן פּאַרט א מאַנישקע אוּן פּאַרט
א שניפס! היינט לעגט־צו צו דעם א פּידזשאַק, טאַקי איין אלטעז,
נאָר א קורצען פּידזשאַק, וואָס הענגט אויף איהם א ביסעל פּרעמר־
ליך, אוּן הויזען א פּאָר, אפּילו קורצליכע, דערפּאַר אַבער ברייטע,
גאַנץ ברייטע, אוּן קעסטעלדיגע, געווען אמאָל, אין די יונגע יאָהרען,
גאָר־גאָר פיינע הויזען — וועט איהר פּערשטעהן דעם חלוק פּוּן
איהם ביז זיין טאַטען, עליו השלום. נאָר דאָס אלסדינג איז בלאַטע
אקעגען די בּאָרד אוּן פּאות. וועט מיר באָרד? וואָס מיר פּאות?
מילא, די באָרד איז נאָך ווי ס'ניט איז. איז ניט קיין בּאָרד —
איז א בערדעל. א מענש איז ניט מחויב צו טראָגען א בעזעם אויפ'ז
פּנים. אַבער פּאות? קיין סימן אפילו! אָפּגעשוירען, אונטערגע־
גאַלט אוּן אויסגעקאַרעניעט מיט'ן וואַרצעל! היינט דאָס רעדען
זיינט! קיין „גוט מאָרגען" איז נישטא, נאָר א רוסישער „איזדרא־
סטאיטיע". אוּן ביי'ם אוועקגעהן איז — „דאָסווידאַניע". ער זאָל
זאָגען, אשטייגער: „איך האָב פּאר אייך א גוטען שדוך" — איז
ניטא. וואָס דען? א ביסעל אויף דייטש, א ביסעל אויף פּראַ־
צוויזיש אוּן א ביסעל אויף רוסיש: „איך האָב פּאר זיי א פּאַרטי —
טשטא ניבוד אסאבענע!" וואָס דאַרפט איהר מעהר? זיין טא־
טע, עליו השלום, פלעגט טראָגען א זאַנטיק, א גרויסען, א רויטען
פּאַרעסאָל. איהם שטעהט ניט אַז. ער איז שוין איין אריסטאקראַט
מיט א שטעקעל אוּן רופט זיך סאלאָוויטשיק דער פערמיטלער. רב
שלום שדכן זאָל אויפשטעהן אוּן א קוק טהוּן אויף זיין זוהן, דעם
„פערמיטלער"!...

בעקומען אזא הויכע מיסיע — אויסצופיהרען א „פּאַרטי"
צוויישען אזעלכע צוויי אריסטאקראַטישע הייזער, ווי „אונזערע בראַצ־
קים" מיט „אונזערע רויטשילדס", האָט סאלאָוויטשיק דער פער־
מיטלער אָנגעטהאָן א ווייסע מאַנישקע, צעקעמט דאָס שטיפעל

באַרד, פּריש אונטערגעשוירעז דעם אַרט, וואו ס'איז אמאל געווען פּאות, אוז איז אוועק צו די רויטשילדס — אוז האָט נור געקאָנט אויסרעדען די ערשטע עטליכע ווערטער אויף זייז געמישטער שפּראַך: „איזדראַסטאַיטע! איך האָב פּאַר זיי א פּאַרטי — טשטאַ ניבוד אַסאַבענע!" — וואַרום אז מע האָט איהם א פּרעג געטהאָן, ווער איז די „פּאַרטי" אוז וואָס פּאַר א „טשטאַ ניבוד אַסאַבענע", אוז ער האָט נור אויסגערעדט די ווערטער „אונזערע בראַצקים", — האָט ער עהאַפּט אזא מיאוס'ען פּעטשאַטעק, אז ס'איז איהם פּינסטער געווארען אין די אויגען. ער ווען שוין פּערזאָגען קינדס־קינדער! מע האָט איהם מבטיח געווען, אז דאָס אַנדערע מאל, טאַמער לענגט ער פּאַר אזא „פּאַרטי" מיט אזא „טשטאַ ניבוד אַסאַבענע", ווען ער עפענען מיט'ן קאָפּ די טהיר. בקיצור, מע האָט דעם שדכן געגעבען דעם ווען. אויף פּראָסט אידיש ווען דאָס הייסען: מע האָט איהם דורכגעטריבען. דערפּאַר, שטעהענדיג שוין ביי דער טהיר, האָט סאַלאָווייטשיק דער פּערמיטלער בעוויזען וואָס ער קאָן. ער האָט זיי א זאג געגעבען: „נעדענקט, דאָס זאָגט אייך סאַלאָווייטשיק: מע ווייסט ניט ווען מארגען ס'איז!"...

אוז כך הוה. סאַלאָווייטשיק'ס וואַרט איז, אפּנים, אין אזא שעה ארויסגערעדט געווארען. די רשעים האָבען געהאָט זייער מפּלה. די אייגענע רויטשילדס, וואָס האָבען איהם אמאל דורגעטריבען. האָבען געשיקט רופען דעם אייגענעם סאַלאָווייטשיק דעם שדכן, ער זאל זיי געהן מאכען א פּאַרטי מיט די נייע מיליאָנטשיקעס, מיט די אויפגעקומענע אריסטאקראַטען, מיט די בראַצקים. דא איז מקוים געווארען דאָס וועדטל: „אז מע דארף האבען דעם גנב, נעמט מען איהם פּון דער טליה". סאַלאָווייטשיק דער פּערמיטלער האָט זיך ניט געלאָזט צוויי מאל בעטען, אוז אז ער איז נעקומען צו די רויטשילדס, האָט מען איהם געבעטען זיצען, ניט געווארט ביז ער וועט אליין זעצען. אוז אפילו דערלאַנגט איהם א פּאַפּיראָס אוז פּייער צום פּאַפּיראָס. דאָס איז שוין די טבע פּון א כתרילעווקער אריסטאקראַט: אזוי וועט ער

זיך אייך בלאזען, ווי איין אינדיק — גארנישט צו צוטרעטען! נאר קוים בעדארף ער פון אייך א שטיקעל טובה, אזוי ווערד ער אייך נידעריגער פון דער ערד און ווייכער פון פוטער, חאטש נעמט לעגט איהם צו צו א געשווויר! אין קורצע ווערטער, מיט א פאר קליינע הקדמות, האבען די רויטשילדם אויסדערצאלט זייער התנצלות פאר סאלאווייטשיק דעם פערמיטלער, אז זיי וואלטען, אייגענטליך, בשום אופן ניט געוואלט טהון ניט מיט זייער גלייכען, ניט מיט דעם, וואס זיי שטעהט ניט אן. נאר אזוי ווי ס'איז פאדהאן א גמרא מיט א מדרש און מיט, להבדיל, א גוייש ווערטעל — על כן זאל ער זיך מטריח זיין צו די נייע, צו די אויפגעקומענע, צו אט די, וואס מע רופט זיי איצט מיט'ן נאמען „די בראצקים", און ער זאל זיי זאגען כך וכך... איהם בעדארף מען דאך די צונג ניט פיקען; ער איז דאך א איד, וואס קאטארע ער קאן...

דער פערמיטלער איז שיער צעגאנגען געוואדען פון אזא בע־נעמונג, פון אזוינע רער און פון אזעלכע קאמפלימענטען. שייך צו זאגען ער קאן? אודאי קאן ער! „ניין, פאני סאלאווייטשיק! איהר בעדארפט רעדען נישט גלאט, נאר פערשטעלט". שייך צו זאגען פערשטעלט? אודאי פערשטעלט! „ניין, פאני סאלאווייטשיק! איהר טארט ניט זאגען, אז דאס האבען מיר אייך געשיקט. איהר בעדארפט זיי זאגען, אז דאס איז אייער אייגענער פלאן, וואס וואכסט פון אייך אליין. איהר פערשטעהט, צי ניין?" שייך צו זאגען ער פערשטעהט? ווער דען פערשטעהט, אז ניט ער? — און סאלאווייטשיק דער פערמיטלער האט אנגענומרט זיינע לענדען און איז איז דעם זעלבען טאג אוועק צו די בראצקים, איין אנגעלאדע־נער און איין אנגעשטאלענער, געהאט אזוי פיעל צו זאגען, אז ער האט גארניט געוואוסט, פון וואס פריהער. עס האט זיך איהם ארויסגעווי־זען, אז וויפיעל ער זאל ניט רעדען, וועט זיין ווינציג, און וואס ער זאל ניט זאגען, וועט ניט זיין דאס, וואס מע דארף. ס'איז אלע מאל אזוי, פון זינט די וועלט שטעהט: אז איהר קומט אריין צו א גרויסען מען־שען, פערפלאנטען זיך אייך די מחשבות, און אנשטאט דעם, איהר

זאלט זאגען וואס איהר ווילט. הויבט ביי אייך די צונג אן צו פלעשטשען דער רוח וויסט וואס!... איידער סאלאוויטשיק איז אריין צו די אויפגעקומענע מיליאנטשיקעס, דאס הייסט, אז ער איז געווען אויף יענער זייט טהיר, איז ביי איהם געווען צוגעגרייט פעק מיט רער און מיט משלים און מיט פסוקים און מיט גמרא'ס — אהן א שיעור. נאר אז די בראצקיס האבען געגעבען אויף איהם א קוק מיט די אויגען און א פרעג: „וואס דארפט איהר?" — האבען זיך ביי'ם שדכן געגעבען א בלעטער־איבער די געדאנקען איז קאפ. און פון אלע זיינע פארטיגע רעד מיט די פסוקים, מיט די גמרא'ס, מיט די משלים, איז געווארען א מישמאש — עס האט זיך ניט געקלעפט א ווארט צו א ווארט. דאס הייסט, אנגעהויבען האט ער דוקא נישקשה'דיג: „פארהאן א רש"י, מאכט ער: „תלא בעדניה סגיד ליה" — א פוקס אין זיין צייט, אז מע דארף צו איהם אנקומען..." האט מען געגעבען אויף איהם א קוק און א האק איבער: „אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רעד?" „טאקי אקעגען דעם טאקי, וואס מע וויים ניט וועמענס מארגען ס'איז... אט, דאכט זיך, ניט לאנג האט איהר געוואלט, האבען זיי ניט געוואלט. איצט ווילען זיי שוין — שייך זאגען זיי ווילען? זיי חלש'ען, זיי געהעט אוים מיט אייך צו טהון, זיי נעמען איין א מיתה משונה! זיי וואלטען מי יודע וואס, אבי..."

— פון וועמען רעדט איהר?

— פון וועמען אויך רעד? טאקי פון זיי, טא יעסט, פונ'ם סאמע יחוס, פון דער גילדענער פאהן, פון די גרעסטע, פון די פיינס־טע, פון די שענסטע — פון „אונזערע רויטשילדס" רעד איך דאך...

מעהר האט מען נישט בעדארפט. דער פערמיטלער זאל זיי געווען אפגיסען מיט עסיג, אדער מיט וויטריאל, וואלט זיי, דאכט זיך, געווען ניחא'ער. די בראצקיס, ווייזט אוים, האבען נאך נישט פערגעסען דעם מיאוס'ען אפזאג, וואס זיי האבען אמאל געהאט פון די רויטשילדס, ניט היינט געדאכט, — האבען זיי זיך אפגע־

קיהלט דאס האַרץ אַצינד און אויסגעלאָזט כל חמתם נעבאך אויפ'ן שדכן'ס קאָפּ:

— מיט וועמען רעדט איהר אונז? מיט אָט די דאָסטאָווש־טשיקעס, פראָצענטניקעס, ליכוויאַרזשעס, וואס פערמאָגען ניט אונ־זער מיסט? — ווי האָט דאס א איד א שדכן אזא פּאָטענטאַלנעסט קומען פאַרלעגען אונז צו טהון מיט אזעלכע „חאַץ־דאַרגעס"? וועד זענען זיי, אייערע רויטשילדס? שוין לאַנג איז זייער זיידע געזעסן מיט א טאַרבע מינץ אין מאַרק און געפרוירען, ווי א הונט? איצט זענען זיי שוין געווארען כלומרשט באַנקירען, נעמען וועכס־לעך, שינדען די חויט. ניין, ניין! איהר זאָלט גארניט פרובען אפילו אָפּענטפערען א וואָרט — איהר הערט, וואס מע רעדט צו אייך? און אז איהר וועט ניט אַוועקגעהן באַלד מיט גוטען, וועט איהר זיך דערשפּיעלען — מע וועט אייך נעמען, איהר הערט צי ניין, און מע וועט אייך אראָפּלאָזען פון אַלע טרעפּ!

שוין שטעהענדיג פון אונטען, איז דעם שדכן געבליבען נור איבערצוחזר'ען נאָך אמאל די אמאליגע וועדטער זיינע: „מ ע קאָן ניט ווייסען וועמענס מאַרגעז ס'איז"... און זיינע וועדטער זענען מקוים געווארען אויף א וואונדערליכען אופן, וואס ניט סאַלאָוויטשיק דער פערמיטלער, ניט קיינער האָט זיך געקאָנט דערויף ריכטען. איצטיגס מאל האָט זיך אננענומען דעם שדכן'ס קריוודע דער גאָט פון ליעבע. עס האָט זיך אריינגעמישט דאָס קליינע מלאך'ל, וואס הייסט מיט זיין הייליגען נאָמען „אמור" און וואס שיסט מיט פערגיפטיגטע פיילען אַלע בחורים מיט אַלע מיידלעך גלייך אין האַרצען אריין. דאָס איז געווען אין יענעם הייסען זומערדיגען טאג, וועז ביי אברהמל'ס דעם קאַליישטשיק זענען געפאָהרען פון כתרילעווקע קיין „פאַלעס־טינא", אויב דער לעזער קאָן זיך דערמאָנען, איין אריסטאָקראַטישע מאדאם מיט א טעכטערל א יפת־תואר, און צו זיי אויף דער „קא־לייקע" האָט זיך אַרויפגעהאָפּט א טשיקאַווע פראַנטעוואָטע בחור'ל מיט א וויים קאָפּעלישעל און מיט איין אריסטאָקראַטיש שטעקעלע

אוו האט זיי געפֿעפט ביידען, די מאַדאַם מיט דער טאַכטער, מיט'ן ערשטען דרעה פון זיינע שוואַרצע אריסטאַקראַטישע וואַנסיליף אוו מיט'ן ערשטען שאַם פון זיינע אויגען. איצט איז געקומען די צייט אויסצוזאַגען — עס איז שוין מעהר ניט קיין סוד — ווער איז דאַס די אריסטאַקראַטישע מאַדאַם, וואַס רעדט אזוי שען רוסיש: „נא טשטא נאַם וואַזדאַך, קאַנדא או נאַם יעסט דיענגי?" אוו ווער איז געווען דער טשיקאַווע־פֿראַנטעוואַטע־אריסטאַקראַטישער יונגערמאַנטשיק, וואַס האט געפֿעפט די אריסטאַקראַטישע מאַמע מיט איהר אריסטאַקראַטישער טאַכטער? די מאַדאַם — דאַס איז געווען נישט קיין אַנדערע, נאָר די מאַדאַם רויטשילד, אוו דער יונגערמאַן איז נישט מעהר אוו נישט וועניגער, ווי א זוהן פון די אויפגעקומענע אריסטאַקראַטען, פון די כתריליעווקער בראַצקים.

נעמעדיג אין אַנבעטראַכט דאַס אלץ, וואַס איז דערצעהלט געוואַרען ביז אַהער, וועט שוין ביי'ם לעזער זיין רעכט, ווער ס'איז געקומען צו הילף סאַלאַווייטשיק דעם שדכן, אוו עס בלייבט איבער נור איין זאַך: צי האט דער גאַט פון לייבע עפּים אויפגעטהאַן? אוו צי ס'איז איהם געראַטען, סאַלאַווייטשיק דעם פערמיטלעהר, די דאַזיגע „פּאַרטי" דורכצופיהרען? אוו אויב יא — וואַס האט ער, סאַלאַווייטשיק דער פערמיטלער, געטאַפט דערביי? אוו וואו איז פּאַרנעקומען די דאַזיגע גרויסאַרטיגע אריסטאַקראַטישע חתונה — אין כתריליעווקע, צי אין „פּאַלעסטינא" אויף דער דאַטשע? אויף די אלע וויכטיגע פראַגען בעקומט דער פרייַנד לעזער א קלאָרע תשובה אין'ם קומענדיגען קאַפּיטעל פון'ם דאַזיגען זומערדיגען ראַמאַן.

7.

סאַלאַוויטשיק דער שדכן ארבייט אויף אלע כלים.

מיר מיינען, אז דער פרייַנד לעזער איז צופֿריעדען, וואַס דער „ער" אוו די „זי" פון'ם דאַזיגען זומערדיגען ראַמאַן זענען נראָר

נישט קיין געוועהנליכע בשר־ודם׳ס, ווי, למשל, מיר זענען, נאר אמת׳ע אריסטאקראטען, פון דער גאלדענער פאהז, פון די כתרי־לעווקער מיליאנערען און מיליארדערען. „ער" איז א בראצקי פון „אונזערע בראצקים". „זי" — א רויטשילד פון „אונזערע רויט־שילדס". און דאס איז דאך א פאקט, וואס מע קאן נישט אפלייו־קענען, אז מיר, געווועהנליכע בשר־ודם׳ס, זענען אלע מאל זעהר נייגעריג צו וויסען דוקא ו ו א ס איז די הויכע פענסטער טהוט זיך, ווי אזוי לעבט מען ביי די נגידים, ווי אזוי עסט מען דארט, ווי אזוי טרינקט מען? און אז א מיליאנערסקע אריסטאקראטישע חתונה האט פאר אונז גאר א בעזונדערען אינטערעס, חאטש אז מע ווייל שמועסען אין תוך אריין — וואס האבען מיר דערפון? גאר־נישט מיט גארנישט. נאר אזוי האט אונז שוין גאט בעשאפען — פארפאלען. מיר קאנען דעריבער מיט א ריינעם געוויסען געהן ווייטער מיט אונזער נעשיכטע. נאר מע דארף זיך דערמאנען אויף א ווייל אין דעם ערשטען בענעגעניש פון׳ם „ער" מיט דער „זי" ביי אברהמ׳לען אויף דער „קאלייקע", ווי אזוי דעם יונגען העלד בראצקי איז דאס געגאנגען, טאקי ממש דורך מהיר און דורך טויער. נישט נור איז די יפת־תואר, רויטשילד׳ס טעכטערל, נעווען פון איהם געפאנגען, נאר אפילו די מאמע איהרע, זאל געזונד זיין, די מאדאם רויטשילד אליין, איז אינגאנצען געווען אויף זיין זייט און האט איהם מורא׳דיג פרייגדליך אויפגענומען און מיט סכנות ליעבליך איינגעלאדען צו זיך אויף דער דאטשע: „פאשאלעסטע, בעז צערעמאני!" צו אזא כבוד און צו אזא הצלחה איז לאו כל אדם זוכה. וואהרום מיר ווייסען דאך, אז פון זינט די וועלט שטעהט און זינט צווישען מענשען קומען פאר ראמאנען איז פונקט קאפויר: אז עס קומט די צייט פון פערליעבענישי, איז אדער דער טאטע, אדער די מאמע פון דער יפת־תואר, אדער זיי ביידע, שפארען זיך איין אזוי גוואלדיג, אז ס׳איז זיי נישט צו ריהרען פונ׳ם ארט! שענער פון אלץ איז דאס, וואס די עלטערען, זאלען מיר מוחל זיין, האבען אליין אמאל אין דער יוגענד געליעבט און נעקעמפפט, מלחמה נע־

האלטען מיט ז י י ע ר ע עלטערען, אנטלאפען און שטילערהייד געשטעלט א חופה. וואלטען זיי דאס, דאכט זיך, נעמעגט גערענקען? איז ניין. איצט, אז גאט האט זיי געהאלפען, זיי זענען א ל י י ז געווארען עלטערען, האלטען זיי מלחמה מיט זייערע קינדער. דערפאר, אז זייערע קינדער וועלען, אם ירצה השם, אויסוואכסען און וועלען ווערען עלטערען, וועלען זיי אויך פערגעסען די אמאליגע צרות און וועלען מלחמה האלטען מיט ז י י ע ר ע קינדער. דאס איז א בעזונדער קללה פון גאט, און נור איין אדם הראשון איז געווען א גליקליכער, וואס חוה האט נישט געהאט קיין עלטערען. — און ווייטער איז צרות, מיט דאסאדע, מיט הארצוועה־טיג, מיט אומגליקען, מיט דראמעס, מיט טראגעדיעס אלערליי. וועה־ווערה, אז מע טהוט זיך א טראכט־אריין, וויפיעל אומזיסטע טרערען עס זענען פערגאסען געווארען און וויפיעל יונגע לעבענס עס זענען דערפון רואינירט געווארען — שטעלען זיך די הער קאפויר! און נור דערפאר, וואס ס'איז אציגד זומער, דאטשע־סעזאן, אלץ גרינט און גלעט און בליהט און וואכסט און ס'איז היים, און עס ווילט זיך נאר געהן באדען, און וויל מיר זענען בכלל נישט קיין גרויסע מרה־שחורה'ניקעס און זענען ווייט פון טראגישע בעשרייבונגען און טרויעריגע געדאנקען, געהען מיר פערבי און ווילען דערפון נאר נישט רעדען אפילו. און דערצו איז אין דעם זומערדיגען ראמאן, וואס מיר בעשרייבען דא, צום גליק, אלסדינג צוגעגאנגען אזוי גלאטיג, אזוי פוינטשיק, אז ס'איז געבליבען, דאכט זיך, מעהר נישט, ווי נעמען און שרייבען תנאים, ברעכען טעלער און — מזל טוב אויך. נאר וואס דען? אז ס'איז געקומען צום שפיץ, האט זיך עס אפגעשטעלט. וואס איז די מעשה? די מעשה איז, וואס אומעדום מוז זיין א פלעקעל, א וואראם, וואס דערלאזט נישט. און דאס איז, אייגענטליך, א גליק פאר אונז, שרייבער. מחמת וועז ניט אט דער וואראם, און ס'זאל אלסדינג געהן גלאט, וואס וואלטען מיר דיכטער, דעמאלט געהאט צו טהון אויך דער וועלט?

דער „וואַרעם", זואָס איז געלעגן צווישען אונזערע העלדען, איז נישט נור דאָס, וואָס ער איז א בראַצקי און זי א רויטשילד, — דא איז געלעגן אייז אַנדער הונד בעגראָבען: אונזער יפת־תואר איז שוין געווען „כמעט" ווי א כלה. טאקי פאר איין אייגענעם, פון דער משפחה, פון די רויטשילדס. א זוג איז דאָס אפילו געווען ששת ימי בראשית: ביידע גלייכע מיוחסים, ביידע פון דער גאָלדענער פאָהן און ביידע זיצען זיי אין איין „פאַלעסטינא", א דאטשע נעבען א דאטשע. ביידע האָבען גלייכע נרן׳ס (צו עשרת אלפים) און ביידע קענען זיי זיך איינס דאָס אַנדערע דורך און דורך. זי — קענען מיר שוין. מיר האָבען שוין געהאט דאָס פערגעניגען זי צו זעהען ביי אברהמלען אין דער „קאַלייקע" — א בתולה׳כין א צאַצקע, איין אמת׳ע יפת־תואר. און מיט איהם, מיט׳ן חתן, הייסט עס, בעראַרף מען אייך בעקאַנט מאַכען, אַפּמאַהלען אין עטליכע קורצע שטריכען: א בחור כהלכה, פונ׳ם געוויסען שניט, א „נעקאַנטשעטער קאַמערטשעסקי", האט ליעב א קערטעל און קען זיך מיט דער גאַנצער חבריא פון „שאַנטאַן", קלאָר אויך אויסוועניג אלע אַפּערעטעס, און דעם גרעסטען ניגון וועט ער אייך אויספייפען מיט׳ן מויל. בייטאָג איז ער שלעפעריג, ביינאַכט — איין אויסגעשלאָפענער. דאָס קאַפּעלישעל זיצט ביי איהם אויפ׳ן שפיץ קאַפּ, דאָס רעקעלע, „אלא־קלאָש", הענגט ווי אויסגעגאָסען, דאָס שטעקעלע דין און טשאָקענדיג, און אז עס קומט אריין אין טהעאַטער, אַדער אין צירק, אַדער אין סינעמאַטאָגראַף, נעהט עס, ווי צום טאַנץ, בעל־הבתיש, ווי א היימישער, ווי איין אלטגעזעסענער. אט האט איהר אייך א בילד פון איין אריסטאַקראַטישען חתן פון די אמת׳ע כתרי׳עווקער רויטשילדס. מיט דער כלה האלט זיך אזא חתן קאלט, סטאטשטשנע, אויסגערעכענט, בעווייזט זיך ניט ארוים מיט קיין פערליעבעניש — דאָס פאסט פאר א בחור׳על פון „ארץ־ישראל", ניט פאר א „פאַלעסטינער" אריסטאקראַט. ארויסבעווייזען סימנים פון פערליעבעניש און פרעטענזיעס צו דער „כלה" האט ער ערשט דעמאלט, וועז ער האט זיך גע־

טראָפען מיט אונזער צווייטען העלד, מיט בראָצקי'ס זוהנדעל, ביי זיינע מחותנים, אין „פּאָלעסטינא" אויף דער דאטשע, און דער־זעהן, ווי יענער שיסט מיט אויגען אויף דער מאַמזעלעבין רויט־שילד, און ווי די מאַדאַם רויטשילד שלאָגט מיט איהם בלאָט, חנפה'ט דעם גאסט אויף וואָס די וועלט שטעהט און האַקט אזא רוסיש, אז מע קאָן בלייבען אַהן א בויך לאַכענדיג! דעם חתן רויטשילד, דאָס הייסט, דעם האָלבען חתן איז ניט געפעלען דאָס, וואָס די מחותנת'טע רויטשילד איז איהם געווארען עפּים צו בערע־דעווריג, און עס האָט זיך אָנגעצונדען א העליש פייער אין דעם דאָזיגען העלד, און סע האָט איהם געהאָפט א פערדראָס אויף דעם יונגען בראָצקי, און די ליעבע האָט זיך פלוצים אין איהם צעברענט און צעפלאָקערט מיט סכנת נפשות! ניט אזוי די ליעבע צו דער כלה, ווי די שנאה צו אט דעם „אויפגעקומענעם" אריסטאָקראָט! וואָס האָט יענער צו געהן מיט וויזיטען אין אזא שטוב, וואו ער, רויטשילד, רעכענט זיך „כמעט" פאר א חתן?... און בכדי צו מאַכען א סוף מיט דער דאָזיגער אונאָנגענעהמער געשיכטע, האָט ער גע־פועלט ביי זיינע עלטערען, אז מע זאָל זיך אָביסעל צואיילען מיט'ן קנס־מאָל. נאָר ווי איבערראַשט איז מען געווארען ביי זיינע עלטע־רען, אז מע האָט זיי געבראַכט פון דארט א תשובה, אז ס'איז נישטאָ וואָס צו רעדען פון קיין קנס־מאָל, איבער ד ר י י טעמים: ע ר־ש ט ע נ ס, איז זומער, און זומער מאַכט מען ניט קיין קנס־מאָל. צ ו ו י י ט ע נ ס, איז די כלה נאָך צו־יונג און מע טראַכט נאָך גארנישט פון קיין שדוך. און ד ר י ט ע נ ס, קאָן זיין, אז די טעג זאָל זיי א כלה ווערען טאַקי פון היע מיט איינעם פון די פאָלעס־טינער אריסטאָקראָטען...

אז דער איינער פון די „פאָלעסטינער אריסטאָקראָטען" איז אונזער יונגער בראָצקי — דאָס האָט מען נישט געזאָגט. מע האָט עס שוין אַליין בעראַרפט פערשטעהן. פאָר די רויטשילדס איז דאָס נעווען א צווייענדיגער סקאַנדאָל: דאָס, וואָס זייער זוהנדעל בלייבט אַהן א כלה — איז איינס. און צווייטענס, וואָס איז דער גאָלדענער

פאהן פון די אמת'ע דויטשילדם חאפט זיך אריין אויך „אויפנע־קומענער" אריסטאקראט, „עפים" א בראצקי! דער צווייטער פונקט איז געווען נאך אפשר וויכטיגער פונ'ם ערשטען. און פאר אונזער אפנענארטען העלד, דעם האלבען חתן רויטשילד, איז דאס געווען אזא קלאפ, אז ער איז גרייט געווען אויף אלסדינג, וואס ער האט ווען אמאל נעלייענט אין די פראנצויזישע ראמאנען. אפילו אויף א דועל! נאר דער־ווייל האט ער קיין סעקונדאנטען צו זיין קאנקו־רענט, צו בראצקי'ן, נישט געשיקט. ער האט בעסער געשיקט זאגען דער מאמע פון זיין „כמעט" געווען זעלבסט, אז ער וויסט, אז דאס שטאמט פון א י ה ר. און אז ער וועט דאס איהר ניט פער־שווייגען — ער וועט לאזען אפרוקען אין ביידע כתרי־לעווקער גא־זעטען אלע ליעבע־בריוולעך, וואס ער האט פון איהר טעכטערעל, אלע ביז איינעם, — און לאז איהר געליעבטער חתן וויסען, וועמען ער נעמט פאר א כלה!... אפנים, אז אין די דאז־יגע ליעבע־בריוו־לעך האט זיך עפים געפונען, — און דאס וואלט געקאנט זיין א שענער מאטעריאל פאר די כתרי־לעווקער גאזעטען. דער „קאפע־ליש" מיט דער „יארמעלקע" וואלטען שוין געמאכט דערפון א רעכ־טען צימעס און וואלטען עס צעלעגט אויף טעלערלעך, — און דאס האט דאך נעבאך דאס געהרטע כתרי־לעווקער פובליקום אזוי ליעב, ווי, א שטייגער, געהאקטע ענזענע לעבערלעך מיט שמאלץ, אדער געפיהלטע העלזלעך אין א גוטען לאקשענעם קוגעל, אדער קאלטען עפעלקוואס מיט אייז אין א הייסען זומער טאג. איז אבער ניט בעשערט געווען ניט די גאזעטען זאלען האבען וואס צו שרייבען, ניט דאס געהרטע פובליקום זאל האבען וואס צו לייענען, ווי מיר וועלען דאס באלד געוואויר ווערען.

* * *

און אונזער צווייטער העלד, דער גליקליכער בראצקי, האט זיך דערווייל געטהאן זיינס: ער איז געווארען א גאנץ אפטער גאסט ביי די רויטשילדם אויף דער דאטשע, געבראכט אלע טאג צוטראגען א בוקעט פרישע בלומען מיט א האלב פונט שאקאלאד.

געגומען מאַכען א שפּאַציער מיט'ן מאַמזעלעכין רויטשילד, אמאל צופוס, אמאל רייטענדיג אויף פערדלעך און אמאל גאר אין איין אויטאמאביל וויט־וויט אין וואלד אריין, — אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מען איז געוואוירע געוואָרען אין „ארץ־ישראל" אויף די דאטשעס, וואס אין „פאלעסטינא" טהוט זיך, האט מען דאס פּאַרעל געגומען אין די מיילער אריין און מע האט אנגעהויבען אונטערצומורמלען... בקיצור, עס איז דערגאנגען אזש צו דער משפּחה פוג'ם העלד, צו די ברידער, און ס'איז געוואָרען כלומרשט א ויצעקו — זיי ווילען ניט דעם שדוך! האט דאס שוין די רויטשילדס פערדראסען: ווי־באלד, אז א י ה ר ווילט ניט, ווילען מיר א ו ד א י ניט! האט זיך דאס יונגע פּאַרעל אוועקגעשטעלט: ווילען מ י ר אבער! און עס האט זיך אפּגעשפּיעלט אין אריסטאקראטישע טראגי־קאמעדיע, וואו אלע צדדים האבען געוואלט — און אלע האבען זיך געברעקעלט, געמאכט אנשטעלען, ביז מע האט געמוזט אנקומען צו סאלאוויטשיק דעם פערמיטלער, ער זאל אויסגלייכען דעם סכסוך. און אט דא האט זיך ארויסבעוויזען סאלאוויטשיק מיט זיין גאנצען כח, וואס ער קאן. ער האט אנגעוועגדט אלע מיטלען, דריי טעג געארבייט מיט דער גאל, און האט אויסגעגלייכט אלע צדדים, געמאכט שלום ושלוה, השקט ובטח. קודם האט ער אפּגעמאכט מיט'ן געוועזענעם חתן א שטיקעל געשעפט. ער האט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אז ער קאן מיט זיין געוועזענער כלה'ס ליעבע־בריוולעך מאכען געלד; נישט חלילה זיי פערקויפען צו די גאזעטען, נאר צו דער כלה'ס עלטערען. די רויטשילדס קאנען פאר אזא סחורה מעהר בעצאהלען, ווי צוואנציג קבצנ'ישע גאזעטען זיין כתריעלווקע; און דוקא איצט, פאר דער חתונה, איז די רעכטע צייט צו פערהאנדלען די בריוולעך, וואס טאמער לעגט ער עס אפ אויף שפּעטער, חאפּט די סחורה א ריח און זי ווערד אויסגעוועבט... די דאזיגע ווערטער זענען דעם גענוועזענעם חתן אריין אין נאז אריין, און מע האט זיך געמומען דינגען פאר די בריוולעך גאר פשוט, ווי מע דינגט זיך פאר עפּים א מין ארטיקעל, און מע האט די בריוולעך ביי איהם

אוועקגעקויפט — פאר וויפיעל? דאס איז שוין א סוד־זאר. סאלאַ־ווייטשיק דער פערמיטלער ווינשט זיך עס צו פערדיענען אלע יאהר, וואס דאס האט אפגעקאסט, און פאר נויט — איז אלע דריי יאהר. און אז איהר וועט איהם שטארק בעטען — איז אלע פינף יאהר... דערנאך האט ער געפוילט ביי די בראצקים, אז חאטש זיי האבען אריבערגעשמיסען די רויטשילדם און זענען א סך רייכער פון די רויטשילדם, און וויבאלד רייכער, זענען זיי דאך גרעסערע מיוחסים אויך, פון דעסטוועגען זענען זיי, די בראצקים, פריהער געקומען מיט א ווייט צו די רויטשילדם אין „פאלעסטינא" אויך דער דאטשע. און דארטען איז טאקי געווען דאס ווארט, און דערנאך — דאס קנס־מאל, און טאקי באלד נאכדעם האט בעדארפט זיין די חתונה.— האט זיך געטראפען א מעשה, א צופאל, וואס טרעפט זיך איין מאל איז הונדערט יאהר און וואס האט שיער־שיער ניט צעשטערט דעם נאנצען פלאן פון סאלאוויטשיק דעם שדכן. דער צופאל איז געקומען גאר פון א זייט, וואס ניט סאלאוויטשיק, ניט די רויטשילדם מיט די בראצקים זענען אין דעם גאט די נשמה שולדיג. שטעלט אייך פאר, אז סאמע אין דער לעצטער מינוט, וען אלע כתריליעווקער ארימסטאקראטען, אנגעטהאן אין קורצע פראקען און וויסע העמשקעס, זענען זיך צענויפגעקומען קיין „פאלעסטינא", צו די רויטשילדם אויף דער חתונה, וואס האט אפגעקאסט א פערמעגען. צווייי ארקעסטרען מוזיק האבען געשפיעלט, א חוץ כתריליעווקער כלי־זמר, און אלץ איז שוין געווען גרייט צו דער אריסטאקראטישער חופה, — פלוצים וואכסט אויס, מע ווייסט ניט פון וואנען, עפים א גרויסארטיגע דאמע, א הויכע, א שלאנקע פיגור, אונטער א גע־דיכטען שלייער, א שענע צי מיאוסע — דאס ווייסט מען ניט, נאר אז זי איז א נקבה — דאס איז זיכער. און ווי נור די דאמע אונ־טער'ן שלייער האט זיך בעוויזען, אזוי איז דער אריסטאקראטי־שער חתן געווארען בלאס, דער כלה איז געווארען ניט גוט, טאקי ממש אויף צו חלש'ען; די מחותנת'טע פון כלה'ס צד איז געווארען צעמישט, געבראכען די הענד און אויפגעהערט צו רעדען אויף רו־

סיש: די מחותנים פון חתנ'ס צד האבען זיך עפים גע'סוד'עט, אוז צווישען די געסט איז געווארען אזא בהלה, אזא סומאטאכע, אז מיר מוזען דא איבערריסען אוז איבערלאזען די פערשלייערטע דא־מע אויפ'ן קומענדיגען קאפיטל, וואס שליסט די דאזיגע זומער־דיגע ערצעהלונג מיט א שענעם „עפילאג" אוז מיט א „נאטאבענע", ווי סע פאסט פאר אזא אריסטאקראטישען ראמאן.

8.

די פערשלייערטע דאמע.

דערפאר איז גוט צו זיין א גביר (אונזער אלטע טענה!) אוז דערפאר איז א חיות ביי די אריסטאקראטען, וואס טאמער טרעפט זיך עפים ביי זיי, איז אפגעווישט די ליפען אוז פתח שין — שא! וועז אזא מעשה, וואס האט זיך געטראפען אין „פאלעסטינא", ביי די רויטשילדס מיט די בראצקים, טרעפט זיך, די שעה זאל נאר ניט זיין, ביי א פראסטען אידען אין „ארץ־ישראל". וואלט זיך אי־בערגעקערט די גאנצע וועלט! אוז דא, ביי די אריסטאקראטען,— גארנישט! אז די פערשלייערטע דאמע איז אריינגעקומען צו די רויטשילדס א מינוט פאר דער חופה, איז טאקי געווארען אויף א וויילע א סומאטאכע, א בהלה; עס האט אבער לאנג נישט גענו־מען. מע האט די פערשלייערטע דאמע אריינגעפיהרט אין א בע־זונדער חדר, טאקי דעם חתן'ס פאטער אוז מוטער, די אויפגעקומע־נע בראצקים האבען עס געטהאן, אוז מע האט זי א פרעג גענע־בען: „וואס ווילן זי?" ווער זי איז אוז וואס זי איז — דאס האט מען זי ניט געפרעגט. מע האט זיך שוין אליין גע־שטויסען, אז דאס איז מסתמא דעם יונגען בראצקי'ס א געליעבטע פון פאר דער חתונה (דאס ווערד אנגערופען אויף זייער לשון „פלירט"). ווער פלירטעוועט ניט היינטיגע צייטען ביי די אריס־

מאקראטען? דעריבער האט מען זי נור געפרעגט, וואס זי וויל. און אז די פערשלייערטע דאמע האט געזאגט, וואס זי ווילּ, איז מען קיין ברעקעל נישט נתפעל געווארען. מע האט זיך נור אוועקגעשטעלט דינגען מיט איהר, וואס די פאדערונגען, וואס די פערשלייערטע דאמע האט אוועקגעשטעלט, זענען גענוג שוין אבי־סעל צו פיעל. די פערשלייערטע דאמע האט געפאדערט איינס פון די צוויי: אדער ס'זאל זיין אוים שדוך מיט די רויטשילדס און אוים חופה, און דער חתן בראצקי זאל חתונה האבען בעסער מיט איהר, מיט דער פערשלייערטער דאמע, אדער אז ניט, זאל ער זי בעוואה־רענען מיט א שענער פענסיע, ווי עס פאסט פאר אזא אריסטא־קראט, ווי אונזער בראצקי, און א חוץ דעם זאל ער מוחל זיין אוועק־לעגען א געוויסען קאפיטאל אויף אויפ'ן קינד'ס נאמען... וואס זיך נענומען אהער איז געווען דאס קינד און פון וואנען האט זיך נעמען אהער א קינד? — דאס האט מען זי אויך ניט געפרעגט. ביי די אריס־טאקראטען איז דאס ניט קיין נאווינע, אז א חתן פאר דער חתונה זאל האבען א געלעיבטע, און די געלעיבטע זאל האבען פון אירם א קינד, אדער צוויי. אונזערע אויפגעקומענע אריסטאקראטען, די כתרילעווקער בראצקים, האבען געדאנקט גאט, וואס זי האט נור א י י ן קינד. וואס מיט וואס וואלט געווען בעסער, ס'זאל זיין צוויי אדער דריי קינדער? און אביסעל האט מען געהאט פארא־בעל אויפ'ן זוהן: למאי האט ער ניט דערצעהלט פריהער דעם טא־טען אדער דער מאמען, אז ער האט שוין א קריש? איצט איז אבער נישט די צייט אויף צו זיין ברוגז. די חופה שטעהט. אלץ איז גרייט און פארטיג, און דער עולם קאן נאך אנהויבען זיך צעקרי־כען און צעגעהן אהיים. און די אריסטאקראטישע חתונה קאן זיך נאך חלילה ענדיגען מיט א סקאנדאל, — און אריסטאקראטען הא־בען פיינט סקאנדאלען! האט מען זיך נענומען דינגען מיט דער פערשלייערטער דאמע. א רענדעל ארא־פ, א רענדעל ארויף — מען איז דורכגעקומען: מע האט איהר בעצאהלט טאקי דא אויפ'ן ארט פאטעסען פון אלע פיער זייטען. און די כלי־זמר מיט'ן קעסעל־מיט מזומנים ממש, און מע האט איהר ארויסגענגעבען א פאפיער,

אוז דער אַלטער בראַצקי האָט נעלעגט די חתימה מיט זיין אמת'ען נאָמען „קופּעץ פּערוול גילדיע איסאַק אַראָנאָוויטש דעמבאָ", אז דאָס קינד בעראַף זיך נעפינען ביי דער מוטער ביז ס'וועט אלט ווערען אכצעהן יאָהר, אוז דערויף בעקומט די מוטער אזוי פיעל אוז אזוי פיעל אלע יאָהר; אוז אז דאָס קינד ווערד אלט אכצעהן יאָהר, בעקומט עס פון דעם קופּעטשעסקי סין אראָן איסאַקאָוויטש דעמבאָ, פון חתן הייסט עס, אזוי פיעל אוז אזוי פיעל, — אוז דאָס אלסדינג דאַרף זיין בסוד־סודות, אוז ביידע צדדים זענען צופריעדען, איינס צו דאָס אַנדערע טאַרען נישט האָבען קיין שום טענות אוז פּרע־טענזיעס — ו ה כ ל ש ר י ר ו ק י י ם.

אוז דערמיט איז די פערשלייערטע דאָמע אוועק אהין. פון וואַנען זי איז נעקומען, אוז די צערעמאָניע פון דער אריסטאָקראַ־טישער חופּה איז אויסגעפיהרט געוואָרען אויפ'ן שענסטען אופן: דער קאָזיאָנער רב האָט אלטען זהר א שענע דרשה, געוועהנ־ליך אויף רוסיש, זיך אָפּגעשטעלט אויף דער אומשולדיגקייט אוז אויף דער ריינער ליעבע פון דעם פּאָרע, וואָס נעהען בויען זייער הויז, אזוי ווי גאָט האָט נעבאָטען אוז אזוי ווי אין פּסוק שטעהט: „הבן יקיר לי אפרים". ביי'ם פּסוק האָבען די אריסטאָקראַטען אראָפּ־נעלאָזט זייערע נעזער, אוז די אריסטאָקראַטקעס האָבען צוגעטרא־גען די ווייסע טיכלעך צו די טרוקענע אויגען, צו בעווייזען, אז חאָטש זיי ווייסען ניט די טייטש פון'ם פּסוק, נאָר דעם פּשט פון די ווערטער פערשטעהען זיי גלייך מיט די אריסטאָקראַטען... אוז דער־נאָך האָבען חתן־כלה צעקושט זיך מיט די מחותנים אוז מיט אלע געסט, אוז תיכף נאָך דער צערעמאָניע, אפילו נישט פער־ביסען, נאָר אויסגעטרונקען צו גלעזלעך שאמפּאַניער־וויין, האָט זיך דאָס פּאָרע אויפגעזעצט אין א שענעם אויטאָמאָביל אוז איז אָפּ־געפאָהרען צו דער באָהן אויף דער האָכצייטסרייזע, ווי דער מנהג איז ביי די אריסטאָקראַטען פון דער גאַנצער וועלט. אוז אויף ביי אונזערע כתריעלעווקער אריסטאָקראַטען, וואָס טאַנצען נאָך דער נאַנצער וועלט.

עפיקאָג צו דער „פערשקייערטער דאָטע".

אויף מאָרגן אין דער פריה, נאָך דער חופה־וועטשערע, האָט זיך בעוויזען אין ביידע כתריקעווקער גאָזעטען א נאָטיץ וועגן דער גרויסאַרטיגער אַריסטאָקראָטישער חתונה אין „פאָלעסטינא".

אין דער דאָזיגער נאָטיץ איז געווען בעשריבען אָלסדינג, נאָר וועגן דער מעשה מיט דער פערשקייערטער דאָמע — אפילו נישט קיין וואָרט. ביידע כתריקעווקער גאָזעטען, סאי דער פּראָגרעסיווער מאָרגנער „קאָפּעליש", סאי די אָרטאָדאָקסישע „יאָרמעלקע". האָבען זיך געריסען אויף די גלייכע וועגן, זיך גאָרנישט געקאָנט אָפּלויבען פון דער דאָזיגער „קייזערליכער" חתונה. עס זענען ביי זיי אויסגערעכענט געוואָרען ביי די נעמען אָלע כתריקעווקער אַריסטאָקראָטען. וואָס האָבען בעעהרט די דאָזיגע זעלטענע חתונה, מיט א קורצער כאַראָקטעריסטיק אויף יעדען אַריסטאָקראָט בעזונדער, מיט וואָס ער פיינט זיך אויס: וועָר מיט זיין גוט האָרץ, וועָר מיט זיין חכמה, וועָר מיט זיין צדקה־געבען אוֹן וועָר מיט אַנדערע מעלות טובות. מע האָט נישט פערגעסען אויסרעכענען אויף די מאָכלים, וואָס מע האָט דאָרטען געגעסען, אוֹן די משקאות, וואָס מע האָט דאָרטען געטרונקען. דער „קאָפּעליש", למשל, איז אַריין אין מוראָ'דיגע התלהבות אוֹן האָט זיך געגעבען א זאָג, אז די שוחטים האָבען דאָס געהאָט וואָס צו טהון! אָלע דריי שוחטים האָבען דריי טאָג כסדר געהאָלטען אין איין קויל־עלן עופות! אוֹן די „יאָרמעלקע" האָט זיך צעקאָכט גאָר אויף אייַן אַנדער אופן. די „יאָרמעלקע" האָט זיך מעהר אָפּגעגעבען מיט די משקאות, ווי מיט די מאָכלים. אז ס'איז געקומען צו די ווייַנען, וואָס מע האָט דאָרטען אויסגעטרונקען אויף דער חופה־וועטשערע, איז זי אַריין אין איין עקסטאָז אוֹן האָט א זאָג געגעבען בדרך משל, אז פון די לעדיגע פלעשלעך אַליין, וועָן א כתריקעווקער בעל־הבית פערמאָגט עס, וואָלט ער געקאָנט בהרחבה חתונה מאָכען דריי טעכטער, אוֹן עס וואָלט איהם אַליין נאָך אויך געבליבען אויף א יאָהר צו לעבען!...

דער כתריעלעווקער לעזער, וואס איז שוין געוואהנט צו אזעל־כע גוזמות אין די כתריעלעווקער גאזעטען, איז ווינציג־וואס נתפעל געווארען סאי פון די שוחטים און סאי פון די פלעשלעף. איז דאך אבער די ווייסטע קאנקורענציע! בעדארף דער ראדיקאלער „קאפע־ליש" ארויס אויף מארגען מיט א שארפער „קריטיקע" אויף דער „יארמעלקע", אונטער א שרייענדיג קעפעל: „א י ד ע ן — ד י ג ר ע ס ט ע ש כ ו ר י ם א י ן ד ע ר ו ע ל ט!"

אין דער דאזיגער „קריטיקע" טהוט זיך דער ראדיקאלער „קא־פעליש" א טייטש־אויס מיט'ן גראבען פינגער און א רעכטן־אויס: „שאט! לאמיר נור נעהן פאוואלינקע, ניט געהאפט: דריי טעכ־טער חתונה מאכען, לאז שוין זיין אפילו ניט אזוי „בהרחבה'דיג", ווי דער פינסטערער רעאקטאר פון דער שווארצער „יארמעלקע" זאגט, בעדארף אויך קאסטען היינטיגע צייטען, צום וועניגסטענס, אזעלכע פינף־זעכס הונדערטער אויף א טאכטער. האבען מיר שוין א קיימא־לן פון אכצעהן הונדערטער. היינט לאמיר אקארשט א רעכטן טהון, וואס איז ווערטה א לעדיג פלעשעל פון וויין? וועלען מיר זאגען: צו דריי קאפיקעס. קומט אויס, אז אויף דער דאזי־גער חתונה זענען אויסגעטרונקען געווארען נישט מעהר און נישט וועניגער ווי 60,000 פלעשער וויין! איצט לאמיר געהן ווייטער: וויפיעל האבען געקאנט זיין מענשען אין „פאלעסטינא" אויף דער דאטשע? נו, דריי מנינים. דרייסיג אידען הייסט עס. זעכציג טויזענד געטייליט אויף דרייסיג — מאכט דאס ניט קיין צ ו ו י י ט ו י ז ע נ ד פ ל א ש ו ו י ן א ו י ף א מ ע נ ש ע ן? קומט אויס, הייסט עס, אז די גרעסטע שכורים אין דער וועלט זע־נען אידען — און דאס איז פאר אונז א נייעס, איין איבערראשע־דע נייעס!"

האט זיך אבער די „יארמעלקע" ווינציג־וואס דערשראקען פאר אזא „קריטיקע" און איז אויף מארגען ארויס אויף מיט א „קרי־טיקע" אויף א „קריטיקע", און פרענט ביי'ם „קאפעליש" א קלאפ־קשיא, שוין מיט א לשון רבים: „זאגט נור, קלוגע קעפ פונ'ם ליכ־

טינען „קאפּעליש". מענשען פון אמת, אז איהר זענט שוין יא אזעלכע קנאקערס און חטאים־זוכער און איהר קאנט חאפּען יענעם איז א גוזמא און מאכען אזעלכע חשבונות מיט אזעלכע גערעטענע סטאטיסטיקעס, — פאר וואס זאלט איהר שוין אין איינוועגס ניט נעמען א בליישטיפט פאר פיער גראשען און געבען א רעכענונג־אויס אויף פאפּיער, אדער טהון א חאפּ אויפ'ן קאפּ אייער אייגענעם חשבון מיט אייער אייגענער סטאטיסטיקע פון די היהנער? איהר זאגט אין אייער ליכטיגען בלאט, אז אויף דער דאזיגער חתונה זענען אויסגעקויפט געווארען אזוי פיעל היהנער, אז אלע דריי כתריליעווקער שוחטים האבען דריי טעג דורכאיינאנד געהאלטען אין אייז שעכטען עופות? לאמיר זשע זיך ניט פויליען און קארשט מאכען א חשבון־צדק: וואס געדויערט ביי א שוחט קויליען אייז עוף? העכסטענס, א מינוט. הייסט עס, אז אין א שעה קאן ער אויך אווענק־לעגען, מינדעסטענס 60 עופות. אין א טאג (אויב ער שלאפט ביינאכט), 12 מאל 60 — איז אזוי גרוים ווי 720 עופות. אין דריי טעג — 2160 עופות. אלע דריי שוחטים אינאיינעם בעראַרפען אווענקלעגען, הייסט עס, אזוי גרוים, אזוי קליין, ווי 6480 עופות! אצינד ווילען מיר זיין מילד און געבען אייך צו, אז פון אזא מחנה עופות זענען 480 שטיק טרפה געווארען, איין עק — האבען מיר נאך אלץ א קיימא־לן פון 6000 עופות! געטיילט אויף דרייסיג אריסטאקראטען, ווי איהר זאגט, נעמט זיך אן אזוי גרוים, ווי צו 200 היהנער אויף א קאפּ? וויבאלד אזוי, פרענט זיך א קשיא, האב אייך אכציג שווארצע רוחות, — וואסער מענש, ער מעג זיך זיין דער גרעסטער אריסטאקראט און דער גרעסטער זולל־זסובא'ניק, וועט קאנען בייזומען 200 עופות א טאג?...

איז דאך דאס אבער כתריליעווקע אויף דער וועלט. האבען זיך געפונען לצים, וואס האבען זיך אונטערגענומען אויסגלייכען בייד עד צדדים. זיי האבען געזאגט אזוי: „לאזט אונז אראפּ אויפ'ן וויין, וועלען מיר אייך אראפּלאזען אויף די היהנער".

נ א ט א ב ע נ ע: אז דאָס יונגע פּאָר איז צוריקגעקומען פון דער האָכצייטסרייזע — געזאָגט האָבען זיי, אז זיי זענען געווען אין אויסלאַנד, אין איטאַליע, נאָר די כתריליעווקער ליצני־הדור האָבען געשמועסט, אז ס׳א ליגען — געווען זענען זיי נאָר אין יעהר־פּעץ! — נאָר יעדענפאַלס, אז זיי זענען צוריקגעקומען פון זייער האָכצייטסרייזע, און דער יונגער בראַצקי, דאָס הייסט, אַראַן אי־סאַקאַוויטש דעמבא, איז געוואַירע געוואָרען (דעמאָלט אין דער בהלה האָט ער נישט געקאָנט וויסען — די עלטערען האָבען איהם נישט געוואָלט פערשטעהרען די שמחה), אז זיין פאָטער, דער אלטער בראַצקי, דאָס הייסט, דער פערוועץ גילדיע קופּיץ איסאַק אַראַנא־וויטש דעמבא, האָט אַרויסגענעבען דער פערשליִערטער דאָמע אזא פּאָפּיער, — האָט ער זיך געהאָפּט ביי׳ם קאָפּ! ער האָט געשוואוי־רען מיט אזעלכע שבועות, וואָס מע מעג גלויבען א משומד, אז ער געדענקט נישט, חאָטש נעמט איהם אַראָפּ דעם קאָפּ, אז די „פּער־שליִערטע דאָמע", לויט איהר הויכער פיגור, זאָל געווען זיין אמאָל זיין געליעבטע, און אויף וויפיעל ער געדענקט, האָט זיין געליעבטע קיינמאָל קיין קינד ניט געהאַט, דאָס הייסט, ער וויל זאָגען, אז ער האָט קיינמאָל ניט געהאַט אזא געליעבטע, וואָס זאָל האָבען א קינד... נאָר אויב די „פערשליִערטע דאָמע" איז די, וואָס ער מיינט, מוז דאָס זיין א אינטריגע פון זיין קאָנקורענט, פונ׳ם געווועזענעם חתן רויטשילד... נאָר גאַרנישט, גע׳חתמ׳עט א פּאָפּיער — איז פאַר־פאַלען. בראַצקי ברעכט נישט קיין וואָרט. סיידען אז דער אלטער וועט צומאַכען די אויגען, און דער יונגער וועט איבערנעמען די ירושה — דעמאָלט וועלען מיר שוין זעהן...

און וואָס אנבעלאַנגט דעם קאָנקורענט, דעם בעלעריגטען יונ־גען רויטשילד, זאָלט איהר נאָר קיין יסורים ניט האָבען: סאַלאָוויי־טשיק האָט איהם אויך געקריגען א כלה, און נאָך וואָס פאַר א כלה! טאַקי פון די אויפגעקומענע, פון „אונזערע בראַצקים". מאהלט אייך, שוין א סך א קלענערע יפת־תואר פון יענער. פון דער רויט־שילד. און ניט נאָר א קלענערע יפת־תואר, נאָר טאַקי גאַרניט קיין

יפת־תואר, מע קאן זאגען, טאקי נאר־נאר א מיאוסקייט. דערפאר אבער האט מען איהם געגעבען א לעג־אוועק נדן — וואס טויג אייך — איהר האט איהם פערזארגט !...

און נאך איין זאך מוז דא געזאגט ווערען, בכדי דער פריינד לעזער זאל זיין בעפריעדיגט פון אלע זייטען: וואס פאר א רח"ש האט דא געחאפט סאלאוויטשיק דער שדכן ארום און ארום? — פרעגט שוין נאר ניט! סאלאוויטשיק דריקט זיך אוים, אז ער האט דא געחאפט אזא גראבס, אז ער האט ניט אזא גוטען פריינד, וואס ער זאל איהם ווינשען אזא גליק. „זינט כתריעלעווקע איז א שטאדט, זאגט ער, און זינט סאלאוויטשיק איז א פערמיטלער, האט נאך קיין איד זאגט ער, אזא רח"ש אפילו אין חלום ניט געזעהן !" און אויסלאזען לאזט ער אוים אזוי:

— איבעריגענס, צו וואס טויג אייך, פעטערעל, אריינקריכען איז יענעמס קעשעני? אפשר זענט איהר בעסער רייך אין א גמילות־חסד'על אויף א קורצע צייט? איך שטעה איצט אין א פאר פאר־טיעם, וועל איך אייך, אם ירצה שם, מיט גאט'ס הילף, אפנעבען, און נאך מיט גרויס דאנק!

א וואָרט פאַר א וואָרט

א מעשה שהיה, וואָס מיט מיר אַליין האָט געטראָפען, דערצעהלט לכבוד פסח, האָטש ס׳האָט נישט צו טהון ניט מיט פסח, ניט מיט שבועות, ניט מיט סוכות, און עס קאָן זעהר שטן דערצעהלט ווערען אין א וואָכע־דיגען טאָג אויך — אַבי מע זאָל נאָר וועלען הערען.

געשריבען אין יאָהר 1915

אַ וואָרט פֿאַר אַ וואָרט

ניט היינט געדאַכט, ניט פֿאַר אייך געדאַכט — איך בין אַמאָל נעווען אַ ראַבינער. אַ ראַבינער, נישט קיין רב. דאָס הייסט, טאָקי אַ רב, נאָר אַ „ק א ז י א נ ע ר“...

וואָס אַ „קאָזיאַנער רב“ אין דערהיים בעריט — בעדאַרף איך פֿאַר מיינע הימישע אידען קיין סך נישט ערקלערען. זיי וויסען שוין אַליין, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ מין חיה. אַ מעטריקע, אַ ברית, אַ חתונה, אַ גט — דאָס איז זיין ארבייט. און ער האָט זיך אַ טאַקסע פון טוידט און פון לעבעדיג... אין שוהל קומט איהם דער אויבען־אָן. מעשה רב: צו „הנותן תשועה“ שטעהט ער אויף דער ערשטער; און קומט אַ יום־טוב, אַ טאַבעל־טאָג הייסט עס, איז אַ ר י י ן אינ׳ם צילינדער און א ר ו י ס מיט לשון, און דוקא „רשעות“: „גאָספּא־דא פֿריחאָשאַנע!“ אדער „בלאָגאָטשעסטיוויע בראָטיא!“... זאָגען, אז מע האָט ביי אונז שטאַרק ליעב אַ ראַבינער — עט! נארניט, מע האָלט זיך מיט איהם. עלעהיי אַ פֿריסטאָוו אדער איין אַנדער קנעפּעל, אַ שווארץ יאָהר. און דאָך ווערד ער געווהלט אַלע דריי יאָהר דורך „וויבאָרעס“ — אַ מין עלעקשאָן, ווי ביי אייך אַ פֿרעזי־דענט, להבדיל. און אויסגעקלויבען ווערד ער דוקא פונ׳ם פאָלק, דאָס הייסט, מע שרייבט אריין אַ פּאַפּיער צו דער קהילה: „נא אַסנא־וואניע פֿרעדפּיסאניא יעווא פֿרעוואָסחאָדיטעלסטווא גאָספּאָדינא גובערנאטאָרא — פֿריקאָזאל...“ אויף אונזער לשון וועט דאָס הייסען כמעט אַזוי שעון ווי: „דער אדון דער גובערנאטאָר הייסט אייך, איהר זאָלט אייך צענויפקומען, אידעלעך פֿארכעס, אין שוהל אריין און אויסקלויבען אייך אַ ראַבינער!“...

דערנאָך הויבען זיך אָן די „וויבאָרעס“: קאַנדידאַטען, חלוקת׳ען, בראַנפֿען און חאַבאַר... דערנאָך הויבען אָן לויפֿען דאָ־

נאסלעך, מסירה'לעך הייסט עס, אין דער „גובערנסקע פראוולע־ניע"... איז מען מבטל די וויבארעס, און מע הייסט מאכען נייע ווי־בארעס, און וויעדער „נא אסנאוואניע פרעדפיסאניא יעווא פרעווא־סחאדיטעלסטווא", און וויעדער קאנדידאטען, מחלוקת'עו, פאר־טיעס, בראנפען און האבאר — חי געלעבט!

בין איך געווען, את חטאי אני מזכיר היום, א ראבינער אין א קליין שטעדטל. ס'איז נישט קיין סוד, איך קאן אייך זאגען אפילו מיט א סימן: אין פאלטאווער גובערניע. געוואלט האב איך אבער זיין מאדערן, א יוצא מן הכלל, נישט ווי אלע ראבינערס. האב איך אראפגעווארפען פון זיך דאס „קנעפל" און געגומען אריינקוקען בעסער אין קהל'שען טאפ אריין, אפגעבען זיך מיט כלל־זאכען, א תלמוד־תורה, א גמילות־חסדים, א פערלאזעניש, א בוררות, א דין־תורה און גלאט איין עצה.

א פערלאזעניש, א בוררות, איין עצה — דאס האב איך נע־ירש'עט פון מיין טאטען און פון מיינע פעטערס. זיי, עליהם השלום, האבען אויך ליעב געהאט, מע זאל זיי „באדערען" מיט פרעמדע „ביזנעס". פארהאן אלערליי מינים מענשען אויף דער וועלט. פאר־האן מענשען אזעלכע, וואס מע קאן זיי ניט באדערען בשום אופן. איהר וואלט זיי געבאדערט — לאזען זיי זיך ניט. און פארהאן וויעדער מענשען אזעלכע, וואס איהר קאנט זיי ארויפקריכען גלייך אויפ'ן קאפ, נישט מיט א מאל, ביסלעכווייז: פריהער אויפ'ן שויס, דערנאך אויפ'ן קאפ און דערנאך מיט די טיעפע קאלאשען אין האר־צען אריין אויף א נאנץ ווינטער.

אט פון דעם מין ראבינערס בין איך געווען און האב געהאט, איך מעג מיך בעריהמען, א סך אנהענגער און גאנץ הייסע חסידים, וואס האבען זיך נישט געשעמט צו קומען אלע טאג, אנבאר־באנעווען א פולען קאפ און אוועקזיצען בין העט־וויט אין דער נאכט אריין; ניט אפגעזאגט זיך קיין מאל פון א גלעזעל טיי; פא־פיראסען, פערשטעהט זיך, מיינע; צייטונגען און ביכער — שמועסט מען ניט. מיט איינעם וואלט, אחינו אתה — נאש בראט, און שוין,

ויהי היום, עפענט זיך איינמאל די טהיר, און עס קומען אריין די שבעה טובי העיר, דער רעכטער שפיגעל, דער סאמע צימעס פון שטאדט, — פיער אידען בעלי־בתים, מע קאן זאגען נגידים: „א גוט מארגען, ראבינער!" וועט זענען דאס געווען? דריי פון זיי זענען געווען די „טראיקע" — אזוי האט מען זיי א נאמען געגעבען איז שטעדטעל דערפאר, ווייל זיי האבען תמיד געהאנדעלט אלע דריי בשותפות'דיג, אלע מאל געקריגט זיך, שטענדיג חושד געווען איינם דאס אנדערע און געקוקט זיך אין האנד אריין — און פון דעסט־וועגען איז מען קיינמאל ניט צעגאנגען זיך, איבער א פרינציפ פון א ממה־נפשך: „איז דאס געשעפט א גוט געשעפט און מע וועט פערדיענען, פאר וואס זאל איך אויך ניט אפלעקען א ביינדעל? אלא וואס דען, ס'איז איין אומגליק — וועט דו אויך בעגראבען מיט מיר און לייג אויך אין דער ערד"... וואס טהוט גאט? געהען זיך צענויף די דריי שותפים מיט א פיערטען, האנדלען אפ מיט איהם קארנער א יאהר און מע צעפאטשט זיך. וואס איז? „זינט גאט האנדלט מיט גנבים, דרעהערס און זשולִיקעס, האט ער נאך אזא גנב, אזא דרעהער און אזא זשולִיק נישט געזעהן!" אזוי טענה'ן נע־באך די דריי שותפים אויפ'ן פיערטען. און ער, דער פיערטער, טענה'ט פונקט דאס אייגענע אויף זיי: „זינט גאט האנדלט מיט גנבים, דרעהערס און זשולִיקעס, האט ער נאך אזעלכע גנבים, אזעל־כע דרעהערס און זשולִיקעס ניט בעגעגענט!" וועד־זשע איז געווען אט דער פיערטער? דאס איז געווען א איד דוקא א שטילִינקער, א נעבאכעל, איין אפגעפוצטער, מיט א הדרת־פנים, מיט געריכטע. שווארצע ברעמען, אונטער וועלכע עס האבען ארויסגעקוקט א פאר ממזר'יש־שמייכלענדיגע אויגען. און געהייסען האט ער מיט זיין ליעבען נאמען „רב נחמן לקח".

דאס הייסט, הייסען האט ער געהייסען נחמן נתן, נאר גע־רופען האט מען איהם „נחמן לקח", דערפאר, ווייל „לקח" איז די טייטש ער האט ענומען, און „נתן" — ער האט גע גע ב ען, און אט דער נחמן נתן האט אויף זיין לעבען קיינמאל

ניט געגעבען, נאר געגומען... און נחמן נתן האט א טבע, אז ער רעדט, מישט ער אריין אלע מאל, צי מע דארף, צי מע דארף ניט, די צוויי ווערטער: „מחמת דערימאך".

איז מען דאס געקומען, הייסט עס, צום ראבינער מיט א פער־לאזענגיש — ער זאל אויסהערען, הייסט עס, זייערע טענות, טאמער וועט ער געפינען עפעס א מיטעל זיי אויסצוגלייכען איז זייערע פער־פלאנטערטע חשבונות. „ווי אזוי איהר וועט געפינען, פאני ראבי־נער, און וואס איהר וועט אפ'פסק'ענען און וואס איהר וועט זאגען, איז געזאגט"...

אזוי האבען בעשלאסען די דריי שותפים, און דער בעל־דבר זייערער, רב נחמן לקח, האט צוגעבאמקעט מיט א נעבאך־פנים, אז ער פערלאזט זיך אינגאנצען אויף מיר: „מחמת דערימאך וואס ער ווייסט, אז ער איז גאט די נשמה שולדיג". און ער האט זיך אוועקגעזעצט אין א ווינקעלע, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האר־צען, ווי א אידיע, צענויפגענומען די געדיכטע ברעמען אין געקוקט מיט זיינע ממזרישע־שמייכלענדיגע אויגען אויף מיר און געוואַרט. וואס וועלען טענה'ן די שותפים. און אז די שותפים האבען ארויס־געלעגט אלע זייערע טענות ומענות, איז ער אויפגעשטאנען, אויס־גענומען די געדיכטע ברעמען, נישט געקוקט אויף זיי, נאר די נאנ־צע צייט אויף מיר, טיף־טיף, מיט זיינע ממזרישע־שמייכלענדיגע אויגען, און ער האט אזוי בריה'ש צעשלאגען אלע זייערע טענות, אז ס'איז אויסגעקומען, אז דרעהערס, שווינדלערס, גנבים און זשו־ליקעס זענען טאקי זיי, די דריי שותפים זיינע, און ער, נחמן לקח, איז א צדיק וישר און א כפרה־היהנדעל, איין אמת'ער קרבן: „מחמת דערימאך וואס אלסדינג, וואס איהר האט דא געהערט פון זיי, איז שוא ושקר, לא היה ולא נברא, ניט געשטויגען ניט געפלוי־גען"... און ער האט אויסגעווויזען מיט טויזענדער ראיות, אז אלץ, וואס ער זאגט, איז הייליג, תורת משה אמת...

די גאנצע צייט, וואס דער האט ג'טענה'ט, האבען יענע, די טראיקע, ניט געקאנט איינזיצען. אלע מינוט איז אויפגעשפרונ־

נעז עמיצער פון זיי, זיך געחאפט ביי'ם קאפ, ביי'ם הארצען: „סטייטש־סטייטש! ווי קאן א איד זאגען אזעלכע זאכען? האסען אזעלכע שקרים וכזבים?" עס האט געקאסט מיה די חברה צו בעדרוהיגען, זיי זאלען פאר גרויס ערנערניש ניט ארויסנפאהרען זייער בעל־דבר אין באדד אריין, און דעם ראבינער איז שווער גיווען, זעהר שווער, ארויסצוקריכען פון דעם דאזיגען פלאנטער, וואס האט ארויסבעוויזען, אז ער האט פאר זיך א גוטע קאמפאניע, און אז שווינדלערס, גנבים און זשוליקעס זענען זיי אלע פיער, און נאך מוסרים אויך דערצו, און אז זיי פערדיענען, מע זאל זיי אלע בעשטראפען. וואס־זשע טהוט מען? בין איך געפאלען אויף איין עצה און רוף מיך אן צו זיי:

— הערט זשע אויס, מיינע ליעבע אידען. מיין פסק־דין איז שוין ביי מיר פארטיג אין קאפ כמעט אינגאנצען. נאר וואס דען? איך וועל אייך איהם ניט ארויסזאגען ביז איהר וועט ניט איינלעגען ביי מיר אלע פיער צו „כף־הא'ער", צו פינף־און־צוואנציגער, הייסט עס, אז איהר וועט מקיים זיין דעם פסק, וואס איך וועל ארויסטראגען.

— אך! מיט'ן גרעסטען כבוד! — האבען זיך אלע דריי א וואנד געגעבען, און נחמן לקח נאך זיי, און מע האט זיך א נעם געטהאן אלע פיער צו די קעשענים און מע האט ארויסגעצהלט מיר אויפ'ן טיש איטליכער זיין פינף־און־צוואנציגער, וועלכע איך האב צענויפגענומען און פערשלאסען ביי זיך אין טישקעסטעל. און דערנאך האב איך ארויסגעזאגט מיין רעזאלוציע בזה הלשון:

„אויסגעהערט די טענות מיט די רעד פון ביידע צדדים און גוט ארייגעטראכט זיך אין אייערע עסקים, חשבונות און סכסוכים, האב איך געפונען, נאך מיין פערשטאנד און טיעפער איבערצייגונג, אז אומגערעכט זענט איהר אלע פיער, און נישט נור אומגערעכט,— ס'איז א חרפה, א בזיון, אז אידען זאלען אזוי קאנען האנדלען צווישען זיך, וויזען פאלשע חשבונות, שוועדען זיך אויף א ליגען און אפילו פער'מסר'ען איינס דאס אנדערע... על כן האב איך געפער

נען, אזוי ווי מיר האבען א תלמוד־תורה אין שטאדט מיט א סך קינדער, וואס געהען נעבאך נאקעט און באַרוויס, און שכר־למוד צו צאהלען איז ניטא פון וואַנען. וואַרום אויידער מע רייסט אויס ביי אייך אמאל א פאר גראשען, קומט עס אן מיט גרינע ווערעם, איז א יושר, אז אט דער הונדערטער אייערער זאל געהן אויף דער תלמוד־תורה, און איהר זאלט געהן אהיים געזונטערהייט, און א דאנק אייך פאר דער שענער נדבה — די ארעמע קינדער וועלען שוין האבען הויזלעך און שטיוועלעך און ארבע־כנפות'לעך און וועלען גאט בעטען פאר אייך און פאר אייערע קינדער — אמן".

אויסגעהערט דעם פסק־דין, האבען מיינע דריי שותפים (די טראיקע) נאר איבערגעקוקט זיך צווישען זיך, געשוויצט און נישט געוואוסט אימשטאנד א וואַרט אַרויסצורעדען. אפנים, אויף אזא פסק האבען זיי זיך ניט געריכט! לשון האט בעקומען נאר זייער בעל־דבר, רב נחמן לקח. ער האט זיך אויפגעהויבען, אויסגעגלעט די געדיכטע ברעמען, אויסגעצויגען א האנד, און, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזרישׁ־שמייכלענדיגע אויגלעך, מאכט ער צו מיר אזוי:

— איך דאנק אייך, רב ראבינער, פון אונזער אלעמענס נאמען פאר אייער קלוגען פסק־דין, וואס איהר האט אונז ארויסגענעבען. מחמת דערימאך וואס אזוי פסק'ענען וואלט געקאנט נור סיידען שלמה המלך... איין זאך האט איהר נאר פארגעסען זאגען, רב ראבינער, וויפיעל קומט אייך פסק־גלעד פאר אייער קלוגען און יושר־דיגען משפט?

— האט קיין פאראיבעל ניט, איהר האט נישט געטראפען די קרעטשמע. איך בין נישט פון די ראבינערס, וואס נעמען פון טוידט און פון לעבעדיג... — אזוי האב איך איהם אפגענטפערט, ווי איין עכטער דזשענטעלמען, און האב בעקומען פון מיין חברה־מאן אזא מין ענטפער:

— אויב אזוי, זענט איהר נישט נור א חכם א ראבינער, איהר זענט נאך א נקי־כפים'ניק אויך! אפשר וואלט איהר נעוועז אזוי

גוט אויסהערען א נעשיכטע, מיר זאלען אייך, הייסט עס, דערימאך באצאהלען אייך פאר אייער טרחה חאטש מיט א מעשה?

— אך! אפילו מיט צוויי מעשיות!

— וויבאלד אזוי, זעצט זיך, רב ראבינער, אוז זייט אונז מכבד מיט פאפיראסען, וועל איך אייך דערצאהלען א שענע, אייז אמת'ע געשיכטע, וואס האט זיך געטראפען מיט מיר אליין טאקי, מחמת דערימאך איך האב פיינט פרעמדע מעשיות.

אוז מיר האבען פעררויכערט צו פאפיראסען, זיך אוועקגעזעצט אלע ארום טיש, אוז רב נחמן לקח האט פאנאנדערגענומען זיינע געדיכטע ברעמען אוז, קוקענדיג אויף מיר מיט זיינע ממזרישע שמייכלענדיגע אויגען, האט ער אנגעהויבען פאוואלינקע צו דערצאהלען זיין אמת'ע געשיכטע, וואס מיט איהם אליין האט זיך געטראפען. איך גיב אייך זי איבער ווארט אין ווארט, טאקי מיט זיין לשון:

— דאס איז געווען, איך זאל אייך נאר ניט זאגען קיין ליגען, מחמת דערימאך ס'איז שוין א מעשה פון א יאהר מיט א מיטוואך, איך בין נאך דעמאלט געווען א יונגערמאן אוז געוועסען ניט ווייט פון היע, אין א דארף, אויף א סטאנציע פון דער באהן, געדרעהט געשעפטלעך, געהאלטען א שטיקעל אכסניה, גאנץ פיין פארדיענט גלאט. קיין רויטשילד בין איך ניט געווארען, נאר גארנישט, דאס שטיקעל ברויט האט זיך געשלעפט, אוז, ווי דער שטייגער איז, האבען א חוץ מיר זיך געדרעהט ארום וואקזאל נאך א מנין אידען, מחמת דערימאך, אז א איד האט פרנסה, איז מען איהם מקנא. מע מיינט, ער זשעברעווטע גאלד. נאר נישט דאס איז דער עיקר המעשה. איך ווייל אייך נאר דערצאהלען, אז סאמע איז רעכטען ברען פון סעזאן, וועז ברויט געהט אוז וואגאנעם לויפען, אוז די מקחים שטייגען, איז זיך מיישב מיינע אוז ווערד מיר גלעזענען אוז האט מיר א בן־זכר — מזל טוב! מיט מזל זאלט איהר לעבען! וואס טהוט מען? דארף מען מחמת דערימאך פראווען א ברית. אוועק־געווארפען אלע געשעפטען, בין איך אוועקעט איז שטאדט אריין,

איינגעקויפט אלע גוטע זאכען אוז אראפגעבראכט דעם שוחט, דעם מוהל היסט עס, מיט זיין גאנצען קלאפערגעצייג, אוז דעם שמש פון שוהל, מחמת דערימאך וואס איך האב גערעכענט, אז מיט די צווי כלי־קודש אוז מיט'ן בעל־ברית'ניק, מיט מיר אליין היסט עס, וועלען מיר שוין געווים האבען א מנין. אוז נאך מיט א סמיטשיק. וואס טהוט נאט? איז זיך מיישב איינער פון מיינע דארפסלייט אוז ווערד חולה, לעגט זיך אוועקעט, קאן נישט געהן צו מיר אויפ'ן ברית, חאטש ברענג איהם צו טראגען מיט'ן בעט; אוז נאך איינער הויבט זיך אויף אין מיטען דרינען אוז פאהרט גאר אוועק צו אלדי שוואַרצע יאהר אין שטאדט אריין, מחמת דערימאך ער האט, זאגט ער, יאהרציים, אוז — וואס טויג אייך גרוים? — איך בלייב אהן א מנין, חאטש נעם לעג זיך אוועקעט אוז שטארב! אוז לא איז אקוראט ערב שבת (פרייטאג געפעלט מיין אידינע צו פראוועז א ברית!), דער שוחט, דער מוהל, היסט עס, זעצט די נשמה; דער שמש ווייגט מיט טרערען — „וואס'ט איהר אונז געשלעפט?" — ביטער ווי דער טוידט! פאל איך אויף איין עצה אוז לויף ארויסעט אויפ'ן וואקזאל, מחמת דערימאך טאמער וועט גאט צושיקען, א קשיא אויף א מעשה, עס פאהרען דורך אזוי פיעל מענטשען! אוז כך הוה: איך קום צו לויפען אויפ'ן וואקזאל, נאר־וואס אנגעלאפען דער קוריער אוז האלט שוין אט־אט ביים אוועקצוגעהן. איך טהו א קוק, עפים א פארשוין, א פעמפיק, א בייכיגער היסט דאס, מיט א היבשען טשעמאדאן, פליהט א פארשוויצטער אוז גלייך צום בור־פעט — אפנים, עפים נעמען אין מויל אריין. נאר וואס קאן, משטיינס נעזאגט, א איד נאשען פון א גויעשען בופעט אויפ'ן וואקזאל? זוכט ער מיט די אויגען א שטיקעל הערינג, איין איי, די סלינע נעבאך רינט איהם פונ'ם מויל — א גאטס רחמנות! אז איך טהו איהם ניט א נעם פאר'ן ארבעל: „פעטער! איהר ווילט עפים נעל ניסען?" מיין איד האט זיך אזש א ווארף געטהאן פאר שרעק, ווי אייגער רעדט: וועד האט אייך געזאגט, אז איך ווילל עפים נעניסען?... רוף איך מיך אן צו איהם: „ניט דאס! איך האב אייך נע־

וואלט זאגען, זאג איך, אז הונדערט יאהר זאלט איהר לעבען, נאָט אליין האָט אייך, זאג איך, צוגעשיקט!" קוקט ער אויף מיר אוו פֿארשטעהט ניט. זאג איך צו איהם: „איהר ווילט, זאג איך, פֿאר־דינענען עולם־הבא אוו נאך עסען דערצו א ראָסעלפֿליישעל, וואָס צע־געהט זיך אין אלע אברים, מיט פֿרישע חלה, זאג איך, נאר וואָס פֿונ׳ם אויוועג?" קוקט ער מיך נאך אלץ אן, ווי א משוגענעם: — וואר זענט איהר? וואָס ווילט איהר? דערצעהל איך איהם די גאַנ־צע געשיכטע, וואָסער איין אומגליק, מחמת דערימאך ס׳איז ביי מיר א ברית, ס׳איז אלסדינג דא, זאג איך, א מוהל אוו א שמש אוו א סעודה א פֿרישע, זאג איך, נאר עס פעהלט מיר א צעהנטער צו א מנין. זאגט ער: „וואָס זשע געהט זיך עס אן מיט מיר?" זאג איך: „עס געהט זיך אן, מחמת דערימאך, איך ווייל, איהר זאלט זיין, זאג איך, דער צעהנטער צום מנין. איך בעט אייך, איהר׳ט פֿארדיענען, זאג איך, עולם־הבא אוו עטען א גוטען וואָרעמעם אויף"... „משוגע זענט איהר? — מאכט ער צו מיר — צי חסר דעה? וואָס הייסט, דער פֿאיעזד וועט דאך אוועקגעהן אוו ס׳איז ערב שבת, זאגט ער. אוו איך פֿאהר, זאגט ער, פֿאדיעלא"... „וואָס קאן דא זיין? — זאג איך — וועט איהר פֿאהרען מיט׳ן צוויטען פֿאיעזד, אוו דערווייל, זאג איך, וועט איהר זיך קויפען עולם־הבא אוו גענים, זאג איך, פוו א סעודת־מצוה, א יוך א פֿרישע מיט פֿארפעלעך, אויף מיר אזא יאהר"...

— בקיצור, צו וואָס זאל איך אייך לאנג מאריך זיין, אז מע קאן עס מאכען בקיצור? איך האב דעם אידען ביגעקומען. אפֿנים, דאָס ראָסעלפֿליישעל אוו די יוך מיט פֿארפעלעך האבען געטהאן זייער זאך, מחמת דערימאך מיין איד האָט זיך אזוש באלעקט. האב איך נעגעבען א נעם אוועק ביי איהם דעם טשעמאדאנטשיק, אוו מיר זענען אוועק ביידע צו מיר אהיים, אוו מיר האבען געפֿראוועט א ברית—אויף אלע אונזערע לעבע געזאגט געוואָרען. דאָס ראָסעלפֿלי־שעל האָט זיך געלאזט הערען נאך בשעת׳ן שניידען, מחמת דערי־מאך ס׳איז געווען פֿארפֿראוועט מיט קנאבעל. אזא ראָסעלפֿליישעל

מיט פרישען קויפעטש איז טאקי איין אפעטיט פון גאט, און דער־
צו נאך גוטע געזייערטע אוגערקעס, און א פלעשעל ביער, און א
ביסעל קאניאק פאר'ן עסען, און א גלעזעל ווישניק נאכ'ן עסען —
וואס אהרט אייך, מיין איד האט מקיים געווען דעם פסוק פון
ו י א כ ל ו נאר באופן אחר. דער שטערן האט איהם אזש גע־
שוויצט! נאר וואס דען? ביז עפים וואס, ביז מע האט זיך אומ־
געקוקט, וועדר אוים טאג, מיין איד טהוט זיך א חאפ אויף — א
צרה איז איהם! א שלאק איז איהם! און ער נעמט זיך צום טשע־
מאדאן. „וואוהין איז? — זאג איך צו איהם. — גאט איז מיט
אייך! ערשטענס, זאג איך, וואר וועט אייך לאזען אוועקפאהרען
פון שבת? און, צווייטענס, זאג איך, זענט איהר דאך ניט דער
איד, וואס קאטארע איהר'ט זיך לאזען פאהרען לכתחילה אין שבת
אריין. איידער שבת האלטען ערגיץ אין מיטען פעלד, איז שוין,
זאג איך, גלייכער ביי מיר". אויקעט ער מסתמא און אקעט:
סטייטש, למאי האב איך איהם פארהאלטען? און וואס האב איך
געהאט צו איהם? און פאר וואס האב איך איהם ניט געזאגט פרי־
הער? — טענות מיט טענות מיט טענות! זאג איך צו איהם: „ער־
שטענס, זאג איך, האב איך אייך נישט באדארפט זאגען, זאג איך, אז
ס'איז ערב שבת. מחמת דערימאך, זאג איך, וואס איהר אליין האט
גאנץ גוט געוואוסט, אז ס'איז ערב שבת. און צווייטענס, זאג איך,
פון וואנען וווייסט איהר? אפשר איז דאס א באשערטע זאך פון גאט,
אז איהר זאלט, זאג איך, שבת האלטען דוקא ביי מיר און פארזו־
כען מיין וווייב'ס פיש? איך בין אייך ערב, זאג איך, אז זינט איהר
עסט פיש, האט איהר נאך אזעלכע פיש, ווי מיין וווייב'ס פיש, זאג
איך, אפילו אין חלום נישט געגעסען!"... איך האב, וואס אהרט
אייך, געוואוסט מיט וואס מע קאן דעם אידען נעמען. והראיה?
מיר האבען אפגעדאוועט מנחה, מקבל שבת געווען, געמאכט קדוש,
און מיינע האט דערלאנגט די פיש, האבען זיך ביי מיין אידען
צענומען די נעזלעכער, די אויגען האבען ביי איהם בעקומען נאר
איין אנדער גלאנץ, — און מיין אורח האט זיך צוגעחאפט צו די

פיש גלייך ווי נאָך א תענית, שטאַרק געלויבט די פיש, ממש ביז'ן היפעל אריין, זיך ניט אפגעזאגט בשום אופן פון אביסעל בראַנפען פאר די פיש און אביסעל בראַנפען נאָך די פיש. און אז ח'איז געקומען צו דער שבת'דיגער יום מיט לאקשען, זענען איהם די לאקשען אויך נעפעלען און דער צימעס אויך, און אפילו דאָס פלייש פון צימעס, א שטיקעל ברוסטעון־פלייש, האָט ער אויך שטאַרק געלויבט, פשוט געלעקט די פינגער! „ווייסט איהר, זאגט ער, וואָס איך וועל אייך זאגען? — מאַכט ער צו מיר פאר'ן בענטשען. — בדיעבד, אז ס'האָט זיך שוין אזוי געמאַכט, זאגט ער, בין איך גאָנץ צופריע־דען, וואָס איך בין פארבליבען ביי אייך אויף שבת. איך האָב שוין, זאגט ער, לאַנג אזוי הנאה ניט געהאַט פון שבת, ווי אצינד!" „אויב אזוי, זאג איך, טהוט עס מיר הנאה. נאָר וואָרט אויס, זאג איך, איהר וועט ערשט זעהען מאַרגען, מחמת דערימאָך ס'איז שבת, און אויף שבת'דיגע פאַטראָווע, זאג איך, איז מיינע א מאַרים!"...

— און כך הוה. ס'איז געקומען מאַרגען, נאָכ'ן דאַוונען און נאָכ'ן קדוש מאַכען, אז מע האָט אָנגעהויבען דערלאַנגען די פערביי־סעבצעען, די קיכלעך מיט'ן געהאַקטען הערינג, מיט ציבעלקעס מיט שמאַלץ, מיט'ן רעטאַך, מיט די געהאַקטע אייער, לעבערלעך און גריוועט, און דערנאָך ערשט די קאַלטע פיש מיט'ן קאַלטען שטיקעל ברוסט פון נעכטיגען צימעס, און דערנאָך די פעטשע, אדער „פיס־נאָנע", ווי מע רופט עס ביי אייך, מיט די גוטע פענעצלעך מיט קנאַ־בעל, און נאָכדעם דער גאַנצער טשאָלענט מיט'ן גוטען פעטען היי־סען קוגעל — האָט דער אורח נאָר נישט געקאָנט אָפלויבען זיך! זאג איך צו איהם: „דאָס איז נאָך גארנישט! וואָרט אויס, זאג איך, וועט איהר פארזוכען, אם ירצה שם, אונזער וואַלכישען בארשט צו דער מלוה־מלכה, וועט איהר, זאג איך, ערשט דעמאָלט וויסען וואָס הייסט גוט!" צעלאַכט ער זיך גאָנץ בריייטליך און מאַכט צו מיר: „עט־נו! וואו וועל איך שוין זיין, זאגט ער, ביז אייער וואַלכישער בארשט וועט אמאל פארטיג ווערען?" צעלאַך איך מיך אויך נאָך בריייטער פון איהם און מאַך צו איהם: „מאהלט

אייך, לאז זיך אייך דאכטען, זאג איך, אז איהר האט א טעות. אויב איהר רעכענט אויפדערנאכט אוועקפאהרען, זאג איך, זאלט איהר עס פארגעסען תיכף ומיד, מחמת דערימאך דער וואס פאהרט, זאג איך, אום שבת, דער זיצט א גאנצע וואך אין דערהיים".

— און כך הוה. באלד ווי מע האט אפגעמאכט הבדלה אוז אפגעזאגט די „המבדיל", הויבט מיין איד אן צו פאקען זיך אין וועג אריין. רופ איך מיך אן צו איהם: „משוגע מיינע שונאים? ערשטענס, ווער וועט אייך אוועקלאזען אויף ביינאכט אין דער וועלט אריין? און, צווייטענס, זאג איך, וואו האט איהר א פאיעזד?" „סטייטש, זאגט ער, האט איהר דאך מיך געקויפט!" זאג איך: „קיין גרעסערען אומגליק זאלט איהר נישט האבען ווייל איהר וועט לעבען! א פאיעזד וועט איהר האבען, אם ירצה שם. מאהגען פאר טאג. איהר, זאג איך, גרייט אייך בעסער צו, זאג איך, א מאגען מיט איין אפעטיט, מחמת דערימאך, זאג איך, דער בארשט לאזט זיך שוין הערען! איך וועל אייך נאר בעטען, זאג איך, איהר זאלט מיר זאגען דעם אמת, צי האט איהר וועז געגעסען אזא בארשט? נאר דעם ריינעם אמת!" וואס טויג אייך, ער האט זיך נעבאך געמוזט מורה זיין, אז זינט ער לעבט עסט ער דעם ערשטען מאל אזא בארשט! און ער האט שוין גאר באקומען חשק נעווואירע צו וועריען, ווי אזוי מאכט מען עס אזא מין בארשט? און פאר וואס האט מען איהם געקרוינט מיט'ן נאמען „וואלכישער"? און נאך אזעלכע זאכען. זאג איך: „צו וואס טויג עס אייך? איהר פארזוכט בעסער, זאג איך, אט דאס גלעזעל וויין און זאגט מיר, זאג איך, דערויף אייער מבינות. נאר דעם אמת! דעם ריינעם אמת! מחמת דערימאך איך האב פיינט, זאג איך, קאמפליצירט טען"...

— כך הוה. מע האט נענומען א גלעזעל און נאך א גלעזעל און מע האט זיך נעלאנט שלאפען, און מיין אורח האט, וואס אהרט אייך, פארשלאפען דעם פארטאגעדיגען פאיעזד און איז אויפגע־שטאנען ווי א צעקאכטער. מלא גוזלו. אנגעפאלען אויף מיר, אז איך

בין מחויב געווען על־פּי ישר און על־פּי מענשלעכקייט איהם אויפצו־
וועקען, און אז איבער מיר וועט ער האבען היזק — ער וויים נאך
אליין ניט וויפיעל. הכלל, איך האב איהם גאר אומגלויבלעך גע־
מאכט! הער איך איהם אויסעט גאנץ פיין און רוף מיך אן צו
איהם: „זאגט אליין, זאג איך, זענט איהר ניט א מאדנער איד?
ערשטענס, זאג איך, וואס איז בכלל, זאג איך, דאס אייגעניש, וואס
מע אייגט זיך? משטיינס געזאגט, וויפיעל לעבט דאס אינגאנצען
א מענטש אויף דער וועלט? איז נומער איינס. והשנית, האט
איהר פארגעסען, זאג איך, אז היינט איז דער דריטער טאג נאכ'ן
ברית, שלישי למילה היסט עס, א קלייניגקייט? ביי אונז איז מען
זיך נוהג, זאג איך, אז צום דריטען טאג נאכ'ן ברית מאכט מען א
סעודה נאך א גרעסערע ווי אויפ'ן ברית אליין, מחמת דערימאך
וואס שלישי למילה, זאג איך, איז נאך טייערער פון דער מילה
אליין... ניט שוין זשע, זאג איך, וועט איהר וועלען אומזיסט־אומ־
גישט, זאג איך, מיר נעמען און פארשטעהרען א שמחה?"...

— און כך הוה. מיין איד האט זיך שוין ניט געקאנט איינהאל־
טען און האט זיך אזש צעלאכט פאר צרות: „וואס טוג מיר גרויס,
זאגט ער, איהר זענט א רעכטער קלעשטש!"... „לאז זיין אזוי, זאג
איך, אבי איין אורח!"...

— זיצענדיג ביים וואראעם און גענומען צו בייגלעך לחיים,
רוף איך מיך אן צו איהם: „הערט זשע אוים, מיין ליעבער איד,
די מעשה דערפון איז אזוי, זאג איך. ס'איז אפילו, זאג איך, נישט
אזוי כדאי אצינדערטאג, זאג איך, צו רעדען וועגען מילכיגע מאכלים,
מחמת דערימאך, וואס מיר האלטען, זאג איך, סאמע ביי'ם פלייש,
גאר איך וואלט, זאג איך, וועלען הארבען פון אייך, זאג איך, וואס
איז אייער מיינונג וועגען קרעפלעך מיט קעז"... קוקט ער מיך אן:
„אקעגען וואס, הייסט עס, איז דאס געקומען צו רער?"... „אקע־
גען דעם, זאג איך, וואס איך וואלט וועלען, איהר זאלט פארזוכען,
זאג איך, די מילכיגע קרעפלעך, וואס מיין וויב מאכט, מחמת דערי־
מאך וואס היינט אויף דער נאכט, זאג איך, איז ביי אונז א מילכי־

נע וועטשערע"... ווערד ער אויפגעטראָגען, דער אורח, הייסט עס, און רופט זיך אַן צו מיר: „אי־פע! איך זעה, זאָגט ער, אין איך, אז איהר ווילט מיך פֿאַרהאַלטען נאָך אויך א מעת־לעת! ס'איז פון אייך, זאָגט ער, איין עולה! א גרויסע עולה!"... און פון זייז קאָכען זיך, וואָס ער קאָכט זיך, פֿאַרשטעה איך, אז לאָנג בעטען וועט מען איהם פונדעסטוועגען נישט באַראָרפען. און קריעגען זיך אודאי נישט, מחמת דערימאָך ס'איז א איד מיט איין אפֿעטיט, וואָס האַלט פון דער אכילה... מאָך איך צו איהם אזוי: „איך געב אייך מיין עהרען־וואָרט, זאָג איך, און טאָמער איז אייך ווינציג, נאָט אייך, זאָג איך, מיין תקיעת כף, אז אם ירצה שם מארגען פֿאַרטאָג וועק איך אייך אויף צום פֿאַרטאָגערידגען פֿאיעזד — די נאָנצע וועלט מעג זיך איבערקעהרען, אניט, זאָג איך, זאָל איך אזוי און אזוי!"... ווערד ער שוין א ביסעלע ווייכער און רופט זיך אַן צו מיר: „געדענקט זשע — א תקיעת כף!" זאָג איך: „תקיעת כף איז תקיעת כף". און מיינע האָט געמאַכט א מילכיגע וועטשערע, וואָס זאָל איך אייך זאָגען. מיט אזעלכע קרעפֿלעך, אז דער אורח האָט געמוזט מודה זיין, אז ס'איז אמת: ער האָט אויך א ווייב, און זיין ווייב מאַכט אויך קרעפֿלעך, נאָר ס'איז אזא חלוק ווי פון טאָג צו נאַכט! ווייס איך וואָס — כרחוק מזרח ממערב!

— און כך הוה. איך האָב געהאַלטען וואָרט, מחמת דערימאָך וואָס א תקיעת כף איז א תקיעת כף. איך האָב מיין אורח אויפגעווועקט פֿאַרטאָג, נעשטעלט דעם סאַמאָוואָר. ער האָט זיך געמוטעט פֿאקעז איז וועג אריין. און טאקי נאָנץ פיין געזעגענעז זיך מיט מיר און מיט מיין הויזגעזינד. רופֿ איך מיך אַן צו איהם: „געזעגענעז, זאָג איך, וועלען מיר זיך געזעגענעז, נאָר פריהער, זאָג איך, דאַרף מען זיך צערעבענעז". קוקט ער מיך אָן, מחמת דערימאָך ער פֿאַרשטעהט ניט וואָס איך זאָג. „וואָס הייסט, זאָגט ער, צערעבענעז?" „צערע־בענעז, זאָג איך, הייסט מאַכען א חשבון; איך, זאָג איך, וועל אייך געבען א חשבון, וואָס פון אייך קומט, און איהר, זאָג איך, וועט זיין אזוי גוט און מטריח זיין זיך באַצאָהלען". ווערד ער רויט אזוי ווי

פּייער: „באצאהלען? פאר וואס באצאהלען?“ „וואס הייסט, זאג איך, פאר וואס? פאר אלסדינג; פאר עסען, זאג איך, פאר טרינקען, פאר סטאנציע“. וועדר ער שוין וויים, ניט רויט, און מאכט צו מיר: „איך פארשטעה איך ניט, זאגט ער: איהר האט מיך פארבעטען צו זיך, זאגט ער, אויפ'ן ברית, איבערגעחאפט אויך דער באהן, ארויסגעריסען ביי מיר דעם טשעמאדאן פון די הענט, צוגעזאגט עולם־הבא...“ שלאג איך איהם איבער און מאך צו איהם: „אמת, אלסדינג אמת; נאר וואס געהט זיך דאס אן צו דעם? דאס, זאג איך, וואס איהר זענט געווען ביי מיר אויפ'ן ברית, האט איהר פארדיענט א מצוה. אבער עסען און טרינקען און סטאנציע — דאס בין איך דאך ניט מחויב, זאג איך, איך צו געבען אומזיסט! מחמת דערימאך איהר זענט דאך, זאג איך, א איד א סוחר און פארשטעהט. זאג איך, אליין גאנץ גוט. אז פיש קאסט געלט, און ווייז האט איהר געטרונקען דעם בעסטען, און ביער אויך, און ווישניק אויך, און דעם צימעס מיט די קוגלען מיט'ן בארשט האט איהר, דאנקען גאט. געלויבט אין טאג אריין, געלעקט די פינגער, און די קרעפלעך, זאג איך, מיט קעז האבען איך אויך גוט געשמעקט. לאז אייך, זאג איך, וואויל באקומען. איך פארגין אייך מיט'ן גאנצען הארצען. איהר וועט דאך אבער ניט פארלאנגען, זאג איך, אז מחמת דערימאך וואס איהר האט פארדיענט, זאג איך, א מצוה און געהאט הנאה. זאל א איד צו אייך דערלעגען אי טרחה, אי געלט!“ מיין אידעע נעבאך, זעה איך, האט באשלאגען א שוויים, ער האט שיער דעם שלאק באקומען! ער האט גענומען זיך ווארפען, פילדערען, שרייען, גוואלדעווען: „ס'איז סדום! ערגער פון סדום! אזא רציחה איז, זאגט ער, נאך ניט געהערט געווארען איז דער גאנצער וועלט!!! וויפיעל קומט אייך?“ גיעה איך און נעם א פאפיער מיט א בלייערשטיפט און מאך איהם א חשבון ארום און ארום, פאר עסען און מרינקען און נאכטלעגער, פאר שבת. פאר וויין און פאר ווישניק, און פאר ביער, און פאר בעזונדערע באשטעלטע קרעפלעך מיט קעז. אחת לאחת האט זיך צענויפגענומען א קיימא־לן פון עטליכע און

דרייסיג קאַרבעז מיט קאַפּיקעס — איך געדענק שוין ניט אַקוראַט...

— דערזעהן דעם חשבון, איז מיין איד געווארען גע׳לט און גרין, די הענט האַבען איהם געציטערט און די אויגען זענען איהם שיער פון קאָפּ ניט ארוים, און ער האַט געגומען שרייען נאָך מיט גרע־סערע קולות און גוואַלדעז: „וואו איז ער עס אריינגעפאַלען? צווי־שען פעלד־גזלנים? נאָר קיין מענטשען ניט פאַרהאַנען? קיין גאַט נישטאָ?“ רוף איך מיך אָן צו איהם: „שאַט, ווייסט איהר וואָס, רב איד? וואָס דאַרפט איהר שרייען? זיך אָפּעסטען דאָס האַרץ? אמעהר לאָמיר זיך דורכפאַהרען, זאָג איך, איז שטעדטעל אַרײַן, ס׳איז ניט ווייט פון דאַנען, מחמת דערימאָך דאַרט איז דא מענ־טשען, דאַרט איז דא א רב, לאָמיר פרענגען דעם רב, וואָס דער רב וועט זאָגען, אזוי וועט זיין“. דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, איז דעם אידען נעווארען אביסעל גרינגער אויף דער נשמה. און וואָס אהרט אייך — מיר האַבען געדונגען א פוהרעל און האַבען אויפגעזעצט זיך און אוועק איז צווייען אין שטעדטעל אַרײַן, און גלייך צום רב.

— געקומען צום רב, טרעפען מיר איהם אקוראַט נאָכ׳ן דאַוונען. ווי ער לעגט צענויף טלית ותפילין. שלום עליכם, עליכם שלום. וואָס׳ט איהר זאָגען? חאַפּט זיך ארוים מיין איד מיט א פייער און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע מעשה פון „א“ ביז „ת“, ווי אזוי ער איז געפאַהרען פארבי אונזער סטאַנציע, ווי אזוי ער האַט זיך אראָפּגעחאַפּט מיט׳ן טשעמאַדאַן אויפ׳ן וואָקזאל עפּים נעמען אין מויל אַרײַן, אפילו גארניט איז זינען געהאַט קיין ברית פּליהט אונטער אָט דער איד (ווייזט אָן אויף מיר) און פאַלט צו מיט תחנונים, מחמת דערימאָך אזוי ווי ביי איהם איז היינט א ברית און עס פעהלט איהם א צעהנטער צו א מנין, על כן האַט גאַט אליין אזוי געפיהרט! און דערנאָך ווי אזוי איך האַב ארויסגערעטעט ביי איהם דעם טשעמאַדאַן פון די הענט, דערנאָך ווי אזוי ער איז געקומען אויפ׳ן ברית און געוואַלט פאַהרען ווייטער, האַב איך איהם פאַרהאַלטען אויף שבת און אויף שבת־צו־נאכטם און אויף זונטאג שלישי למילה און אויף מילכיגע קרעפּלעך — הקיצור, ער האַט ניט

דורכגעלאָזט קיין זאַך. און געהט און דערלאַנגט דעם רב דעם חשבון, וואָס איך האָב איהם געגעבען. האָט איהם דער רב אויס־געהערט דוקא מיט קאָפּ און ביז'ן רעכטען סוף. און אַז דער איד האָט געענדיגט, רופט זיך אַן דער רב: „האָבען מיר אויסגעהערט, הייסט עס, איין צד. אַצינד, זאָגט ער, וועלען מיר הערען דעם אַנדערען צד. וואָס האָט איהר דערויף צו זאָגען?" רופֿ איך זיך אַן צום רב: „איך פּוין מיין זייט האָב גאָרנישט צו צולעגען, מחמת דערימאַך, זאָג איך, וואָס אַלסדינג, וואָס דער איד האָט איך דאָ דערצאָהלט, איז כשר וישר, לויטער אמת. נאָר וואָס דען, זאָג איך, איין זאַך לאָז ער אייך, זאָג איך, זאָגען אויף זיין אידישקייט: וועז אוז וואָסער א טאָג איז ער געקומען, אוז וואו האָט ער געהאַלטען שבת, אוז צי האָט ער געגעסען פיש אוז געטרונקען וויין מיט ביער מיט קאָניאַק מיט וווישניק, אוז צי האָט ער געלויבט דעם וואַלכישען בּאַרשט מיט די מילכיגע קרעפּלעך, וואָס מיין וויב האָט געמאַכט?" וועלרד דאָך מסתמא מיין איד נאָך מעהר אויפגעקאָכט, שמיצט זיך אוז וואַרפט זיך, ממש ער באַקומט אַפּאָפּלעקציע! בעט איהם דער רב, ער זאָל זיך אזוי ניט קאָכען אוז ניט זיין אין כעס, מחמת דערימאַך, וואָס כעס איז עבודה זרה, אוז ער פרעגט איהם איבער נאָך א מאָל וועגען די פיש מיט'ן באַרשט מיט די קרעפּלעך, אוז צי ס'איז אמת, אז ער האָט געטרונקען אי וויין, אי ביער, אי קאָניאַק, אי וווישניק? דערנאָך טהוט ער אַן די שפּאַקולעז, דער רב, הייסט דאָס, קוקט איבער דעם חשבון פוז אויבען ביז אַראָפּ, פיהרט אונטער די אונטערשטע שורה — סע שטימט: עטליכע אוז דרייסיג רובל מיט קאָפּיקעס. דערנאָך ציהט ער אוים אונז די פעטשיילע, מיר זאָלען, הייסט עס, מקבל קנין זיין, אז מיר וועלען מקיים פּסק זיין, אוז דער רב האָט אַרויסגענעבען זיין פּסק אין קורצע וווערטער: אַז דער איד באַדאַרף מיר באַצאָהלען כפי החשבון די עטליכע אוז דרייסיג רובל מיט קאָפּיקעס, אוז הוצאות פּאַר דער נסיעה אַהער אוז אַהין, אוז פּסק־נעלט דעם רב — דאָס זאָל זיין לחצאין, אויף דער האַלב הייסט עס. חלק כחלק.

— ארויסגעהאפט זיך פונ׳ם רב, ווי פון א שוויץ־באד, נעמט דער איד ארויס דעם טייסטער, האפט ארויס פון דארטען א פופציגער (צוויי כף־הא׳ערס), טהוט מיר א שמיץ אין פנים אריין, איך זאל איהם געבען אויסגאב. זאג איך צו איהם: „וואסער אויסגאב?" זאגט ער: „נאך די עטליכע און דרייסיג, וואס קומט אייך על פי חשבון". זאג איך: „וואסער חשבון? וואסערע עטליכע און דרייסיג? וואס מיינט איהר, זאג איך, איך בין טאקי א פעלד־גוזלן? צי א משוגע׳נער? וואס הייסט, איך וועל ביי אייך נעמען געלט? איך חאפ אן. זאג איך, א אידען אויפ׳ן וואקזאל, א ווילד־פרעמדען, איך קען איהם ניט, איך וויים איהם ניט, נעם עוועק ביי איהם דעם טשעמאדאן פון די הענט און פארשלעפ איהם, זאג איך, מיט געוואלד צו מיר אויף א ברית, און פארברענג, זאג איך, מיט איהם א שבת, אויף אלע אידען געזאגט נעוואָרען — וועל איך געהן, זאג איך, מחמת דערימאך, און וועל ביי איהם נעמען געלט פאר דער טובה, וואס ער האט מיר געטהאן, און פאר׳ן תענוג, וואס איך האב פון איהם געהאט?"... קוקט ער מיך שוין אן טאקי מיט איין אמת ווי א משוגע׳נעם און מאכט צו מיר: „ונאם זשע האט איהר געדרעהט א מח? און וואס האט איהר מיך געשלעפט צום רב?" „א מאדנער איד, זאג איך, איהר זענט! איך האב עס געטהאן, זאג איך, ניט פאר קיין זאך, נאר מחמת דערימאך, וואס איך האב געוואלט, זאג איך, איהר זאלט זעהן, וואס פאר א חכם א רב מיר האבען — און מעהר גארנישט..."

* * *

דערצעהלט די מעשה, האט זיך מיין בעל־דבר, רב נחמן לקח, נאנץ פיין אויפגעהויבען, און די איבערינע דריי שותפים נאך איהם, געגומען פערשפילען זיך די קאפאטעס, שון גרייט אוועקצוגעהן. האב איך מיך ניט געפוילט, דערלאנגט זיי נאך צו פאפיראסען און אנגערופען זיך צום דערצעהלער:

— האט איהר מיר דערצעהלט, זאג איך, א מעשה מיט א רב,

אפשר וואָלט איהר געווען, זאָג איך, אַזוי פריינדליך אויסהערען אויך פון מיר אַ מעשה, אוֹן אויך מיט אַ רב, נאָר אַ סך אַ קירצערע, ווי אייער מעשה?

אוֹן גאָרנישט געוואָרט אויך זייער יאָ אַדער נייז, בין איך צוגעטרעטען גלייך צום עסק, אוֹן טאָקי נאָר אין קורצען.

— דאָס איז געווען — אַזוי האָב איך אַנגעהויבען מיין מעשה — גאָרנישט לאַנג, אוֹן דוקא אין אַ גרויסער שטאָדט, ערב יום כפור האָט זיך עס געטראָפען. פאָלט אַראָפּ ווי פוּנ'ם הימעל אַ איד אַ סוחר, אַיין אורח, אַ רייזענדער, וואָס פאָהרט אַרום איבער דער וועלט, פערקויפט סחורה אוֹן נעמט געלד, האָלט זיך מיט ביידע הענד ביי די זייטען, שפּאַציערט ארום איבער'ן שוהלהויף, אויף דער אידישער גאַס, אוֹן פרעגט זיך שטאַרק נאָך אויפ'ן רב, וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס בעדאַרפט איהר צום רב? — „וואָס איז אייער עסק?" איינעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען: וואו זיצט דאָ ערגיץ דער רב? — וואָס דאַרפט איהר דעם רב? — „וואָס איז אייער עסק?"... אהין־אהער, ער האָט זיך דערפרעגט, וואו דער רב וואוינט. אַריינגעקומען צום רב, האָלט ער זיך נאָך אלץ מיט ביידע הענד ביי די זייטען, רופט אָפּ דעם רב אויף א סוד, פערשליסט זיך מיט איהם בעזונדער אין אַ חדר: „רבי! אזוי אוֹן אזוי איז די מעשה. איך בין אַ איד אַ רייזענדער אוֹן פיהר מיט זיך גאָלט, אַ היבשע פותיקא. נישט חלילה מיינס; פריהער גאָט'ס, דער־נאָך פרעמדס. ס'איז ערב יום כפור; האָלטען ביי זיך קאָן איך עס ניט; איבערלאָזען עס אויף דער סטאַנציע האָב איך מורא — אזא פותיקא! טהוט מיר א טובה, נאָט עס אייך, באָהאָלט דאָס ביי זיך אין קאָסטען ביז, אם ירצה השם, מאָרגען אויף דער נאָכט נאָך יום כפור..."

אוֹן נישט לאַנג געטראָכט, נעמט דער סוחר, בינדט אויף דעם זשילעט, אוֹן צייהט ארויס איין פעקעל נאָכ'ן אַנדערען די שענע אַסיגנאַציעס, נים פאר אייך געדאָכט, די אמת'ע רויטע קנאַקע־דיגע הונדערטערס!

דערזעהן אזא סומע נעלד, רופט זיך אפ צו איהם דער רב: „האט קיין פאראיבעל ניט, איהר קענט מיך ניט, איהר ווייסט מיך ניט"... „וואס הייסט, איך קען אייך ניט? איהר זענט דאך עפּיס א רב!"... „גוט, איך בין א רב, איך קען אבער א י י ך ניט, ו ו ע ר א י ה ר זענט אזן ו ו א ס א י ה ר זענט"... אהין־אהער, זיי דינגען זיך. ער איהם: „איהר זענט א רב!" דער רב צו איהם: „איך קען אייך ניט". אזן דא דער רב טאג שטעהט ניט. ערב יום כפור! ס'איז געבליבען, אז דער רב נעמט צו ביי איהם דאס געלד; נאר וואס דען? — פאר עדות. וועל זאלען זיין די עדות? קיין אבי־וועמען קאן מען דאך נישט פערטרויען. שיקט דער רב רופען צו זיך די פני, די שבעה טובי העיר, די סאמע נגיד'ישע אזן פיינע בעלי־בתים פון שטאדט, אזן דערצעהלט זיי: „אזוי אזן אזוי איז די מעשה. אט דער איד, זאגט ער, האט געלט, א היבשע פותיקא, ניט זיינס, פריהער גאט'ס, דערנאך פרעמדס. ווי ער עס מיר, זאגט ער, געבען באהאלטען ביז איבער יום־כפור. על כן זייט איהר, זאגט ער, עדות, וויפיעל ער האט מיר איבערגענעבען געלט, בכדי ס'זאל ניט ארויסקומען, זאגט ער, דערנאכדעם קיין שום, איהר פארשטעהט?"... אזן דער רב האט זיך מטריח געווען, איבערגע־צעהלט פאר די בעלי־בתים אין די אויגען דריי מאל די פותיקא, איינגעוויקעלט אין א פעטשייל, פער'חתמ'עט די פעטשייל מיט טריוואכם, צוגעלעגט די חתימה: „הרב ומו"צ", בעוויזען די בעלי־בתים: „נאט, זעהט, אט דא האט איהר מיין חתימה, אזן געדענקט זשע, אז איהר זענט עדות!"... די פעטשייל מיט'ן געלד האט דער רב איבערגענעבען דער רביצין, זי זאל דאס פערשליסען אין קאס־טען, אזן די שליסעלך זאל זי בהאלטען אין איין ארט, וואס קיין בן־אדם זאל ניט ווייסען... אזן מען איז אוועק אין שוהל אריין אזן מע האט גאנץ פיין געדאוועט אזן געפאסט, אזן איבערגעלעבט דעם יום־כפור, געקומען פון שוהל, אפגעפאסט זיך, מע טהוט א קוק — אהא! ער איז דא! דער איד, דער סוחר, הייסט עס. „א גומע וואך". „א גוט יאהר. זיצט. וואס'ט איהר זאגען?" „גארנישט. איך בין

געקומען מכח דער פּוּתיקא"... „וואָסער פּוּתיקא?" „די ממתקים"... „וואָסערע ממתקים?" „איך בין געקומען נאָכ'ן געלט"... „וואָסער געלט?" „מיין געלט... דאָס הייסט, ניט מיינס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס... איך האָב עס אייך געגעבען באָהאַלטען"... „א י ך ה א ָ ט מ י ר געגעבען באָהאַלטען געלט?... וועו?"...

צעלאָכט זיך דער איד, מיינט, אַז דער רב טרייבט מיט איהם קאָטאָווּעס. פרעגט איהם דער רב: „וואָס איז דער געלעכטער?" זאָגט ער: „דאָס ערשטע מאָל זעה איך א רב א ליץ"... געפינט זיך שוין דער רב בעלעריגט. קיינער האָט איהם נאָך ביז אַהער, זאָגט ער, ניט געקרוינט מיט'ן נאָמען ליץ. „זאָגט, רב איד, וואָס דאַרפט איהר?"

דערהערט אַזעלכע דבורים, האָט דעם אידען א קלאַפ געגעבען, ניט פאר אייך געדאָכט, אט־א־דא. אונטער'ן לעפעלע. „סטייטש, רבי, אין גאָטעס ווילען! איהר ווילט קוילען א אידען? איך האָב דאָך אייך אפגענעבען איננאָנצען מיין געלט, ניט מיינס, פריהער גאָט'ס, דערנאָכדעם פרעמדס! א סימן — איהר האָט עס, זאָגט ער, איינגעוויקעלט אין פעטשייע, פאַר'חתם'עט מיט טרי־וואָכס, פארשלאָסען ביי דער רביצין אין קאָסטען, אוּן די שליסע־לעך באָהאַלטען אויף איין ארט, וואָס קיין בן־אָדם זאָל ניט וויסען... אוּן נאָך א בעסערער סימן: עס זענען, זאָגט ער, דערביי געווען עדות, די פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט!..." אוּן ער פוילט זיך ניט, דער איד, אוּן רעכענט אויס די בעלי־בתים ביי די נעמען. אוּן אליין בעשלאָגט איהם א קאָלטער שוויים, אוּן עס נעמען איהם אנגסטען, בעט א גלאָז וואָסער.

אוּן נישט לאָנג געטראָכט, נעמט דער רב אוּן שיקט אַוועק דעם שמש צו די אויסגערעכענטע פני, די שבעה טובי העיר, די סאָמע פיינסטע בעלי־בתים פון שטאָדט. יענע קומען צו לויפען: „וואָס איז געשעהן?" „אייז אומגליק! א בלבול! א פריטשע־פע א איד! ער מענה'ט, אז ער האָט מיר יאָקבי איבערגעגעבען

א נאנצע פּוּתיקא ערב יום כּפּור אויף צו באַהאַלטען, אוּן איהר זענט יאָקבי דערבּיי געווען עדות!..."

האָבען זיך די בעלי־בתּים איבערגעקוקט צווישען זיך, ווי אייר־נער רערט: „אט דאָ וועט מען עס אָפּלעקען א ביינדעל!" א קליי־ניגקייט, אַזא פּוּתיקא! דער יצר־הרע פּוּן געלט! אוּן זיי זענען אַנגעפּאַלען אויפּן אידען: „אי־פּע! ווי שעמט איהר אייך ניט אין אייער ווייטען האַלז אריין אויסטראַכטען אויף אונזער רב אַזא מיאוסען בּלבּול?!..."

דערזעהן אַזא מעשה, האָט דער איד אַפּגעלאָזט הענד אוּן פּיס — עס האָט איהם א נעם גענעבען דער קראָם, ניט פּאַר אייך געדאַכט — אַט־אַט חלש'ט ער! האָט זיך אויפּגעהויבען דער רב, צוגעגאַנגען צום קאַסטען, ארויסגענומען די פּעטשיילע מיט געלד אוּן אונטערגעטראָגען דעם אידען:

— נאָט איז מיט אייך! נאָט! אַט איז אייער געלט! נעמט עס אייך אַפּ אוּן צעהלט עס נאָר אַקאָרשט איבער, ווי עס געהער צו זיין, פּאַר די דאָזיגע אידען אין די אויגען. די חתימה, ווי איהר זעהט, איז ניט גערוהרט, דער טריוואַכט נאָנץ, אַלץ ווי עס דאַרף צו זיין!

א נייע נשמה האָט מען נעבאַך אין דעם אידען אַריינגעזעצט. די הענד האָבען איהם אוש נעציטערט, אוּן טרערען האָבען זיך איהם גשטעלט אין די אויגען.

— צו וואָס האָט אייך געטויגט, רבי, נעמען א אידען אוּן טרייבען מיט איהם לצנות? אַזא לצנות?!...

— כ'האָב אייך נאָר גערוּאָלט באַווייזען — ווער אונזער־רע שענע בעלי־בתּים זענען...

לשנה טובה

אַ מעשה פון פאַרציטעג, דערצעהלט פון אַ
איד אַ חסיד פאַר אַ סך אידען, פאַהרענדיג
אין וואַגאַן, אוו איבערדערצעהלט מיט זיין
לשון.

נעשריבען אין יאָהרען 1913 — 1915

לשנה טובה

— נעמעז, לאז זיך אייך דאכטעז, נעמעז אלע ביי אונז, ביז'ן ארזן הגדול! אזן אפילו דער ארזן הגדול אליין בכבודו ובעצמו, ס'זאל אייך צו קיין שאנדע ניט זיין, נעמט אויך, אז מע גיט איהם... וואס? איהר גלויבט ניט? איהר לאכט? לאכט געזונטערהייד!... שוין? איהר'ט זיך שוין אויסגעלאכט? אצינר רוקט אייך קארשט צענויך, מיינע ליעבע אידעז, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה פון פארצייטען. די מעשה האט זיך געטראפען ניט מעהר אזן ניט וועניגער ווי מיט מיין זיידעז, עליו השלום, אין יענער גוטער צייט, בעת מלך איז געווען דער ערשטער ניק... וואס ווינקט איהר צו מיר? וואס'ט איהר זיך דערשראקען? איהר האט מורא, אז די ערלים, וואס זיצען מיט אונז אין וואגאז, וועלען פארשטעהן וואס מע דבר'ט? א מכה וועלען זיי ביי מיר פארשטעהן! איכ'ל רעדען פארשטעלט, אזן דארט, וואו מע באדארף, — נאר אויך לשון־קודש — אבי איהר זאלט נאר הערען מיט קאפ אזן ניט האבען א טבע איבערשלאגען יענעם אין מיטען.

בקיצור, ויהי בימי אחשורוש — דאס איז געווען, לאז זיך אייך דאכטעז, אין דער צייט, וועז ס'האט געוועלטיגט א ו נ ז ע ר ע ר איז א ר ע נ ס עלטער־זיידע, נאך וועמען א ו נ ז ע ר ע ר איז א נאמעז, דער זכות מעג איהם ביישטעהן אויף יענער וועלט אזן אקעגען קומען דארט, פאר די טובות, וואס אונזערע אחינו בני ישראל האבען פון איהם געהאט דורך זיינע גזירות טובות ישועות ונחמות — אמן. א לאנגע צייט האבען אונזערע זיידעם, אזן דער־נאך אונזערע טאטעם, נישט געקאנט פארגעסען דעם דאזיגען ארזן הגדול, האבען זיך געאכעט פונ'ם שלאף אזן דערמאנט איהם אלע מאל צום גוטען — אזוי גוט איז זיי געווען! דאס נאנצע לעבען איז געהאנגען ביי איטליכען אויפ'ן שפיץ נאז, אזן געלעבט האט מען נאר

אינ׳ם זכות אוו מיט׳ן חסד פונ׳ם אדון הקטן, פונ׳ם „קנעפּעל״, דאם הייסט, דורך דעם, וואס דאם „קנעפּעל״ פלענט נעמען אויף דער יד, אוו דערצו נאך פארזוכען די דגים ערב שבת מיט א גלעזל יי״ש, האבען אידען געקאנט דערווייל אטעמען פראנק אוו פריי, האנדלען אוו וואנדלען אוו לעבען ווי גאט איז אדעם.

ויהי היום — אוו וואו א ויהי איז דאך א צרה — טרעפט זיך א מעשה: וימת פרעה מלך מצרים — לענט זיך אוועקעט דאם „קנעפּעל״ אוו מאכט א שטארב, ויקם מלך חדש — אוו עס קומט אראפּ צו אונז אין שטאדט א ניי „קנעפּעל״, א המן, א רשע, אשר לא ידע את יוסף — וואס נעמט נישט, חאטש געב איהם א קרענק! האט מען איהם געפּרובט נתנ׳ען א גרעסערע מטבע — ער נעמט ניט! נאר א גרויסע מטבע — ער נעמט ניט! געוואלט איהם מכבד זיין מיט דגים — ער גענהט ניט! א שמועס נעגעבען פוו א גוט ביסעל משקה — ער טרינקט ניט! אז מע שמועסט א „נקי־כפּים׳ניק״, איז דאך ניט שיוך! אוו טאמער בעט מען איהם מיט רחמים — טופּעט ער מיט די פים, טרייבט ארויס אוו טהוט דערנאכדעם מעשים אשר לא יעשו: א פראטאקאל נאך א פראטאקאל, א שטראף נאך א שטראף. אידען לאזט ער ניט האנדלען. מלמדים לאזט ער ניט קנעלען. אוו דערזעהט ער א יונג ווייבעל — רייסט ער איהר אראפּ דעם פּאריק. א יוננען מאן — שערט ער איהם אפּ א פּאה. „אזוי, זאגט ער, טהוט דער אדון הגדול אויך״... אוו קוועלט, טרייסעלט זיך פוו זיין אייגענער חכמה, ווערד צעשמאלצען פאר געלעכטער!... פערדריסט דאך עס, אוו סע ברענט. נאר מען קאו גארנישט מאכען. וואס טהוען אידען? דאס, וואס אלע מאל: ויאנחו בני ישראל — אידען זיפצען נעבאך שטילער־הייד אוו מע מאכט איין אסיפה אוו נאך איין אסיפה, הבה נתחכמה — לאמיר עפּים צוטראכטען, ווי אזוי ווערד מען פטור פונ׳ם דאזיגען המן ימח שמו? איז געבליבען, מע זאל געהן צו מיין זיידען רב אנשעל עליו השלום. אזוי טאקי האט ער געהייסען, דער זיידע מיינער, אוו דאס בין איך טאקי נאך איהם א נאמען.

אוז מיין זיידע אנשע׳ל איז געווען, לאז זיך אייך דאכטען, א איד א נגיד אוז א מיוחס, אוז דעם רבינ׳ס א חסיד, אוז א גבאי איז שוה׳ל, אוז א תקיף ביי נאטשאלסטוווע. אז מע שמועסט כל־וקף ז׳ גוואלד, רב אנשע׳ל, ראטעוועט א שטאדט ! גיט עפים איין עצה !״ הערט זיי אויס דער זיידע אוז מאכט צו זיי: ״וואס קאן איך אייך, קינדער׳לעך, העלפען? סיידען איכ׳ל מיך אראפחאפען צום רבי׳ן זא׳ל לעבען, אוז וואס ער זא׳ל לעבען וועט זאגען, דאס וועלען מיר טהון״. אוז אומר ועושה — דער זיידע האט פיינט געהאט לאנגע מחזקות. פוילען זיך איז ביי איהם ניט געווען, אוז איז הוצאות איז אויך ניט געווען קיין מניעה — א שטאדט קאן אוים־טראגען. עס האלט ביי צרכי צבור, מע דארף ראטעווען א שטאדט, איז עפים פארהאן תירוצים?... אוז ער האט זיך אויפגעזעצט, דער זיידע אנשע׳ל הייסט עס, זומער איז דאס געווען, איז די רעכטע היצען, האט זיך אפגעזעגענט מיט דער גאנצער שטאדט אוז איז אוועק גלייך צום רבי׳ן. געקומען צום רבי׳ן, הויבט ער איהם אן צו דערצעהלען א מעשה: איין אומגליק, איין ער׳ל א נקי־כפים׳ניק, וואס נעמט ניט. טהוט דער רבי א קוק אויף איהם מיט איין אויג אוז א מאך מיט דער האנט, ווי אייגער רעדט: מע דארף ניט רע־דען ווייטער, ער וויסט שוין. פון וואנען וויסט ער? — דאס פרעגט א נארר. זיי וויסען שוין !... וואונדערט זיך דער זיידע, נאר ער שווייגט אוז ווארט, וואס וועט זיין ווייטער? איז א מינוט ארום רופט זיך אן דער רבי: ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו ו ת ח ת מ ו... וואונדערט זיך דער זיידע נאך מעהר: וואס פאר א סמיכות־הפרשה? ס׳איז נאך אין רעכטען זומער, נאך ווייט צו ראש־השנה, ווי קומט עס איצטער צו ״לשנה טובה״?... נאר פרעגען דעם רבי׳ן קשיות פרעגט מען ניט. ווארט ער. אוז שוין פאר׳ן אפגעזעגענען זיך רופט זיך אן דער רבי צום זיידען מיט א זיפץ: הער זשע אויס, אנשע׳ל (זיי זאגען דאך אלעמען ״דו״). נעם אוז פאהר, זאגט ער, אהיים בשלום אוז זאלסט זאגען דער שטאדט, זאגט ער, אז איך האב זיי נעזאגט ״לשנה טובה תכתבו ותחתמו״. אוז אז דו וועסט קומען

אהיים, זאגט ער, זאלסטו אפווארטען ביז'ן גרויסען יאריד, אוו זאלסט ארויסגעהן, זאגט ער. אויפ'ן יאריד אוו זאלסט קויפען א פאר סוסים, אבער מן המובחר, פון די בעסטע הייסט עס! שפאקעס זאלען זיי זיין! אוו זיי זאלען זיין, זאגט ער, ביידע גלייך, ווי א צווילינג, ווי איין מאמע האט זיי געהאט, עס טאר ניט זיין קיין פלעק אויף זיי, קיין שפרינקעלע. אוו דו זאלסט, זאגט ער, נעמען ד' שפאקעס אוו זאלט זיי איינשפאנען, זאגט ער, אין א קארעטע, אין א שענער קארעטע, וואס שענער איז בעסער, אוו דו זאלסט אוועק־פאהרען מיט זיי, זאגט ער, איז יענעם מקום צריין, וואו דער אדון הגדול זיצט... מיט א „פ" הויבט זיך אן יענע שטאדט... אוו אז דו וועסט קומען, זאגט ער, אין יענעם מקום, זאלסטו דעם ערשטען טאג, זאגט ער, אפרוהען, דעם אנדערען טאג אפרוהען, אוו דעם דריטען טאג, זאגט ער, אויך אפרוהען, אוו אז דו וועסט זיך אפרו־הען, זאלסטו, זאגט ער, נאכדעם אין דער פריה, באלד נאכ'ן דאוונען, אוו פארנאכט, בין מנחה למעריב, כאבען א שפאציער מיט די שפא־קעס פאר'ן פאלאץ פונ'ם מלכות, אוו זיצען זאלסטו אין דער קארעטע ווי א שררה, וואס פאהרט זיך דורך גלאט אזוי לשם פארגעניגען... והיה — אוו ס'וועט זיין, זאגט ער, אז מע וועט דיך אפשטעלען אוו פרעגען: „וואס ווילסטו פאר די פערדלעך?" זאלסטו זאגען: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד"... אוו פאהר, זאגט ער, בשלום אהיים, וה', זאגט ער, יצליח דרכך"...

אוו כך הוה. ס'איז געקומען די צייט פונ'ם גרויסען יאריד, ווי דער רבי האט פאראויסגעזאגט, איז דער זיידע ארוים אויפ'ן יאריד, דערזעהט ער א ציגיינער מיט א פאר שפאקעס, אבער שפא־קעס אשר לא שפאקו אבותינו! קיין גרויסער מבין אויף פערד איז מיין זיידע נישט געווען, נאר זייער אויסזעהען — איינס אין איינס, ווי איין מאמע האט זיי געהאט, אוו אהן א פלעק — אלסדינג, ווי דער רבי האט געזאגט! דערזעהען די פערדלעך, איז שוין דער זיי־דע, לאז זיך אייך דאכטען, פון זיי ניט אפגעטרעטען. ער איז צוגעזא־טען געווארען! דער ציגיינער, אפנים, האט פארשטאנען, אז דער

זיידע איז אויסער זיך פון די פערדלעך, האָט ער מסתמא פֿארבעטען אזא מקח, אז דעם זיידעז איז געווארען נישט גוט, ממש עס איז איהם פינסטער געווארען איז די אויגען! נאר ס'איז עפּיס א תירוץ? פּקוח־נפּש — ראטעוועז א שטאדט מיט מענטשען! אידען האבען פֿארקויפט, פֿארזעצט דאָס לעצטע שבלעצטע! אוז מיין זיידע האָט געזומען דינגען זיך פֿאר די שפּאקעס, א רעגדעל ארָאפּ, א רעגדעל ארויף — ער איז שוין, לאז זיך אייך דאכטען, פון די שפּאקעס ניט אפּגעטראָטען אוז האָט אוועקגעקויפט די שפּאקעס אוז געזומען די שפּאקעס אוז איינגעשפּאנט די שפּאקעס אין א שענער קארעטע. אוז איז אוועק מיט די שפּאקעס גלייך אין יענעם מקום, אקוראט ווי דער רבי האָט אנגעזאגט, נישט געלאָזט פּאלען א האר. אוז אז ער איז געקומען מיט די שפּאקעס אין יענעם מקום אריין, — דאָס איז שוין געווען ראש חודש אלול — האָט ער אויסגערופֿען זיך דריי טעג מיט דריי נעכט, אוז געזומען דערנאָך שפּאציערען מיט די שפּאקעס אלע אין דער פריה תיכף ומיד נאכ'ן דאוונען אוז אויף דער נאכט, בין מנחה למעריב, אוז פּאוואלי, נישט געהאפּט, טריט ביי טריט, דריי מאל היז אוז צוריק, פֿארביי דעם פּאלאץ פוּנ'ם מלכות — אלסדינג, ווי דער רבי האָט געהייסען, ניט געמינערט א האר.

הקיצור המעשה, ער פּאהרט, לאזט זיך אייך דאכטען, א טאג, ער פּאהרט צוויי, ער פּאהרט דריי — גארנישט מיט גארנישט! ער הויבט שוין אן אריינפּאלען אבּיסל אין א מרה־שחורה: וואס וועט זיין דער תכלית? נאר צופּיעל מהרהר זיין טאר מען אויף נישט. אז דער רבי זאגט, איז מסתמא ניט אומזיסט. אוז כך הוה: אייני־מאל, שפּאציערענדיג אזוי פֿארביי דעם מלך'ס פּאלאץ מיט די שפּא־קעס, דערזעהט ער, ווי עס קומט איהם אקעגען פון דוואָרעץ ארויס עפּיס א גרויס „קנעפּל", שפּנים, איין אטיוטאנט פון די אטיו־טאנטען, אוז שטעלט איהם אפּעט אוז פייפט עפּיס מאדנע איהם גלייך אין פּנים אריין, אוז באטראכט די שפּאקעס, ווי א רעכטער מביז, פון אלע זייטען, אוז טהוט איהם א פּרעג: „הער נאר, דו,

וואם ווילסטו פאר די פערד־לעך?" — אקוראט ווי דער רבי האט נעזאגט! טהוט איהם א טיאכקע דאם הארץ, דעם זיידען הייסט עס, אוז ער ענטפערט איהם אפ, ווי דער רבי האט איהם אנגעזאגט: „איך האנדעל ניט מיט קיין פערד". קוקט איהם יענער אן מיט א בעזעז קוק: „ווי קומט צו דיר אזעלכע שפאקעס?" שווייגט ער שוין, דער זיידע, ווייסט ניט וואם צו ענטפערען, וואהרום וועגען דעם האט דער רבי ניט געזאגט נאהרנישט... וועדר יענער נאך מאהר בעז אוז רופט זיך אן צו איהם: „אפשר האסטו זיי געזנב'עט?" וועדר דעם זיידען שוין גאר קאלעמוטנע אויפ'ן הארצען, אוז ער טראכט זיך: „הלואי זאל זיך עס גוט אויסלאזען". נאר רעדען קאן ער נישט. ביז נאט האט איהם אריינגעגעבען א זינז, ער זאל א זאג טהון צום אטיוטאנט: „אדוני פריץ! די שפאקעס זענען מיינע שפאקעס. איך האב זיי געקויפט, זאגט ער, ביי א ציגיינער אויפ'ן יאריד. איך האב, זאגט ער, עדות, — א גאנצע שטאדט מיט אידען!"... ענטפערט איהם דער אטיוטאנט: „עדות האסטו? מע קען אייערע עדות"... אוז ער נעמט וועדער א מאל פייפען אוז אבער א מאל באטראכטען די שפאקעס, אוז רופט זיך אן צום זיידען: „דו וויסט? דעם מלך זענען געפעלען דיינע שפאקעס!.." רופט זיך אן צו איהם דער זיידע: „אין וואם איז די מניעה? אויב די שפאקעס זענען געפעלען דעם מלך, קאנען דאך מיינע שפאקעס זיין זיינע שפאקעס"...

ווי קומט דאס, דער זיידע זאל פאלען אויף אזא זאך — וואס פרעגט איהר? אז ס'איז באשערט, גיט דער אויבערשטער אריין א שכל, ובפרט אז ער איז געווען, ווי איך האב שוין געזאגט, א איד א חכם, האט ער פארשטאנען, אז דער רבי האט איהם אנגעזאגט שפאציערען פארביי דעם מלך'ס פאלאץ, איז מסתמא געווען דערביי א קוק, ווי איהר וועט עס באלד געוואוירע ווערען...

הקיצור המעשה, מע האט גענומען די שפאקעס אוז מע האט נאנץ פיין אריינגעפיהרט די שפאקעס אין הויף אריין, איז צארסקי דוואהרעץ הייסט עס, אוז געווייזען די שפאקעס פאר'ן אדון הגדול.

אוֹן ווי נאָר דער אַרוֹן הגדוֹל האָט דערזעהן די שפּאָקעס, אַזוי האָט ער שוין ניט געקאָנט מעהר אָפּטרעטען פוֹן די שפּאָקעס. אָ מין כּח איז געלעגען אין די דאָזיגע שפּאָקעס! אָ שעה כסדר האָט ער זיך געשפּיגעלט אין די שפּאָקעס, באַוויזען די שפּאָקעס לכל שריו ועבדיו — דעם גאַנצען הויף. הכלל, ער האָט זיך נאָר ניט געקאָנט זאַט אָנקוקען אין די שפּאָקעס — ממש ותדבק נפשו!... אוֹן דער זיידע שטעהט אַלץ פוֹן דער ווייטען אוֹן קוקט זיך צו אוֹן שווייגט. ער האָט באַלד דערקענט נאָכ'ן פּאטרעט וועד דאָס איז... נאָר נאָר־נישט. לאָ קם ולא זע. אָ בשר ודם גלייך מיט אַלע... דערנאָך געהט ער צו, דער אַרוֹן הגדוֹל הייסט עס, גלייך צום זיידען, אוֹן ווי נאָר ער האָט אָ קוק געגעבען אויף איהם, איז איהם שוין פאַרקיהלט געוואָרען, דעם זיידען הייסט עס, אַלע געבליטען. אוֹן אז ער האָט דערהערט זיין קוֹל, אָ קוֹל פוֹן אָ לעמפּערט, איז איהם דורכגעלאָפּען אָ פרעסטעל איבער'ן לייב. „וויפיעל ווילסטו פאָר די פערדלעך?" ענטפערט איהם דער זיידע, קוים־קוים וואָס ער רעדט, אוֹן פיהלט, אז דאָס קוֹל ציטערט איהם אוֹן אין מויל איז איהם טרוקען: „איך פאַרקויף ניט קיין פערד. נאָר אויב, זאָגט ער, דעם האָר זענען געפעלען די פערדלעך, אוֹן אויב איך האָב, זאָגט ער, געפוגען לייט־זעליגקייט אין די אויגען פוֹן מיין האָר, אוֹן מיין האָר וועט ניט זיין אויף מיר אין גרימצאָרן, לאָזען, זאָגט ער, אַריינגעפיהרט ווערען מיינע שפּאָקעס אין די שטאָלונגען פוֹן מיין האָר — דאָרט, זאָגט ער, איז זייער אָרט"... מעהר האָט ער ניט געקאָנט אַרויסרעדען קיין וואָרט, מחמת דער אַרוֹן הגדוֹל האָט אויף איהם געגעבען אָ קוק, איז איהם פּרחה נשמתו געוואָרען! אוֹן וועד שמועסט, אז דער אַרוֹן הגדוֹל איז צו איהם צוגענאָנגען נאָך נעהענטער אוֹן נעגעבען צו איהם אָ רעד מיט זיין געמבע, איז פוֹן איהם שיער ניט געוואָרען, פוֹנ'ם זיידען אַנשעל, אָ גל של עצמות. „הער זיך איין, זאָגט ער צום זיידען, אפשר ווילסטו פוֹן מיר אָ טובה'לע? זאָלסטו, זאָגט ער, זאָגען בעסער גלייך, אַהן חכמות. אַהן אידישע אויבער־הסברות.

אהן דרײדלעך און אהן קונצעז, אניט, זאגט ער, וועט דיך קאסטעז טייערער!"

נו, ווי פארשטעהט איהר, מיינע לײבע אידעז, וואס האט בשעת מעשה זיך געטראכט דער זיידע אנשעל עליו השלום? אודאי איז איהם פארקיהלט געווארעז דער מאמעס מילך פון אזעלכע דבורים! נאר אזוי ווי דער זיידע אנשעל איז געווען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, איין אביר־לב, לא קם ולא זע, נעמט ער זיך אן מיט כח, לאז זיך אייך דאכטעז, און רופט זיך אן צום אדון הגדול:

„אדוני, זאגט ער, קעניג! איך שווער דיר בהן שלי, אז איך מיין נישט דערבײ קיין שום מיין, זאגט ער, מיט קיין שום אויבער־קעפלעך, און איך בין ווייט, זאגט ער, פון חכמות, פון אויבער־הסברות, דרײדלעך און קונצעז, און איך פארלאנג ניט, זאגט ער, פון מיין האר קיין שום טובות. נייערט, זאגט ער, דער כבוד איז ביי מיר וועכטה אינאנאנצעז, און די גרעסטע טובה וועט פאר מיר, זאגט ער, זיין דער זכות, וואס מיינע שפאקעם וועלעז פון היינט אז שטעהן מיט די פערד פון מיין האר, און מיין האר וועט טהון רייטעז אויף זיי"... אודאי איז דער אדון הגדול געווען נעריהרט פון אזא מין געשפרעך, און ער האט שוין געזומעז רעדעז א סך ווייכער, איין אנדער לשון, מיט איין אנדער שפראך, מיט אנדערע דבורים — ס'איז נאר לא זו הדרך! און ער הויבט זיך אויף, דער מלך, ארויף אין פאלאץ אריין, און דער זיידע אנשעל נאך איהם, לא קם ולא זע — גלייך ווי גארנישט, נאר די קנעכלעך, לאז זיך אייך דאכטעז, טרייסלעז זיך איהם, און דאס הארץ — טיק־טאק! טיק־טאק! — ווי א זייגער. א וועכטעלע אויסצורעדעז — בחצרות מלכים, אין צארסקי דוואראץ! אז אומעטום, וואו מע טהוט א וואכף מיט איין אויג, איז נאר גאלד און נאר זילבער, און אלסדינג איז גע־שניצט פון סאמע עלפענביין. אויבעז קרישטאל, אונטעז מירמעל־שטיין, און ביי די זייטעז ברושטין, עכטער ברושטין, וואס געהט אויף לולקע־ציבעקס און אנטיפקעם. דעם זיידעז אנשעל האט זיך אזש דער קאפ פארדרעהט פון אזא עשרות, נאר ער האלט זיך! דער אדון

הגדול געהט, ער געהט איהם נאך. דערנאך זעצט זיך דער אדון עוועק, בעט דעם זיידען אויך זיצען, זיצט ער. איז ער איהם מכבד מיט א ציגאיער, ער זאל רויכערען, רויכערט ער — לא קם ולא זע! דערווייל קומט אריין „זי", די מלכה הייסט עס — רייך, איינגעטונקען אין זייד און איז סאמעט, פון אויבען ביז אראפ דימענטען און ברילייאנטען און די טהייערסטע שטיינער, וואס שעמערירען אין די אויגען! און שען איז זי, ווי די מלכה שבא, אין איהר פנים נישט אריינצוקוקען! דערזעהען א אידל זיצט אויבען־אן צעלעגט און רויכערט א פאפיראס, פארדרייסט עס איהר מסתמא און זי קוקט אויפ'ן אדון הגדול מיט תרעומות, ווי אינער רעדט: „וואס טהוט דא אט דאס אידל?"... נאר דער זיידע אנשעל — ס'זאל איהם אנהויבען צו אהרען! א מענטש איז געווארען אזא תקיף — וועמען האלכט ער? רויכערט ער זיין ציגאיער און קוקט נישט אפילו אין איהרע ד' אמות! זי אבער לאזט פון איהם קיין אויג ניט אראפ, ממש דורם מיט'ן קוק... פארשטעהט עס, אפנים, דער אדון הגדול, אז זי איז ניט צופריעדען מיט'ן גאסט, נאר ער מאכט זיך ניט וויסענדיג, טהוט א ווארף אויף איהר מיט די אויגען און טהוט זיך א זאג צו איהר אין גוטען מוט: „רושינקא, טשאי" — מען זאל דערלאנגען טיי, הייסט עס. שווייגט זי. זאגט ער נאך א מאל: „רושינקא, טשאי". שווייגט זי וויערער. פוילט ער זיך ניט און טהוט א טופ מיט'ן פוס און א ברום ארויס שוין אויף דער העכסטער אקטאבע: „רושינקא, טשאי!!..." האבען אלע פענסטער געזומען קלינגען! א קלייניגקייט? מורד במלכות!... און עס האט ניט געדויערט אזוי פיעל, ווי איך דערצעהל אייך, האבען זיך א שאט געגעבען אטיוטאנטען און געגנערלעז, און ס'איז בעשאפען געווארען אין איין כהרף עין, לאז זיך אייך דאכטען, א סאמאווער א זודיגער ווי א גזלן, און איינגעמאכטסטען אלערליי מיט פרישע אייערבייגל מערני מלה, און טאקי געקאכטע אייער, ווייל מע וויים דאך אין צארסקי דוואריע אויך, אז איין עהרליכער איד וועט קיין אנדער זאך ניט עסען א חוץ „אייער". און דער מלך בעט איהם,

ער זאל עסען אזוי טרינקען אזוי זיך וואוילן מאכען. פרעגט איהם אויס בעת מעשה, ווער ער איז? אזוי וואס איז זיין טהועכץ? אזוי צי האט ער פרנסה? אזוי וואס מאכען עפים די אידעלעך פון זיין מדינה? אלסדינג וויל ער וויסען, אזוי די גאנצע צייט בסבר פנים יפות. ענטפערט איהם דער זיידע אנשעל, לאז זיך אייך דאכטען. על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. אזוי אז ס'איז נעקומען צו דעם, וואס מאכען עפים די אידען. טראכט ער זיך: „אצינד איז א שעת־הכושר צו צוטרעטען צום עצם ענין. אצינד וועל איך איהם זאגען. יעבור עלי מה!"... אזוי ער נעמט אזוי לענט אוועק פאר'ן ארזון הגדול. לאז זיך אייך דאכטען. א מענה־לשון (דער זיידע אנשעל האט געקאנט!) — כך וכך, אדוני קעניג, אזוי איז די מעשה: „דיינע אידען. זאגט ער, האבען זיך ניט וואס צו באקלאגען. נישט מעהר, זאגט ער, אויב דעם מלך איז גוט אויפ'ן הארצען אזוי אויב איך האב גענוג פונעז לייטזעליגקייט אין די אויגען פון מיין האר אזוי אויב. זאגט ער, מיין האר וועט ניט זיין אין גרימצארן אויף זיין קנעכט. וועל איך דיר, זאגט ער. זאגען דעם גאנצען אמת. הנה זיי וויסען, אדוני קעניג, אז ביי דיר אין דער מדינה פיהרט זיך, ברוך השם, נאנץ נישקשה'דיג, אזוי די אידען לעבען מיט'ן חסד פונ'ם „קנעפעל". איז דאס קנעפעל, זאגט ער, א קנעפעל, איז מהכתיתי. אזוי טאמער חלילה ניט — איז, זאגט ער, זעהר ביטער. אט איז ניט לאנג ארומגעקומען צו אונז א קנעפעל, זאגט ער, איז ער א נקי־כפים'ניק, קייען מיר פון איהם די ערד! ס'איז נאך ביי דיר אין דער מלוכה אזעלכער, זאגט ער, קיין מאל ניט געווען. מע זאל אויספאהרען די גאנצע מדינה לארכה ולרחבה. א קנעפעל א נקי־כפים'ניק — דאס איז א מכה אשר לא כתובה בתורה!"... קוקט אויף איהם דער ארזון הגדול אזוי רופט זיך אן צום זיידען: „איך וועל דיר זאגען דעם אמת — דו רעדסט עפים אזוי פאר־שטעלט, אז איך הויב ניט אן צו פארשטעהן, וואס הייסט עם ביי דיר א נקי־כפים'ניק אזוי וואס הייסט עם ביי דיר א „קנעפעל"?... רופט זיך אן דער זיידע: „נקי־כפים'ניק הייסט א פריץ, וואס נעמט

ניט. און „קנעפּל" — דאס מיינט מען, זאגט ער, דעם אדון הקטן, וואס דו שטעלסט אוועקעט אין יעדער שטאדט, ער זאל אכטונג געבען אויף דיין מלוכה. גיט ער, זאגט ער, אכטונג און אין עטליכע יאהר ארום ווערד ער אין עושר. פון וועמען? — געווינטליך. פון אירען. וואהרום אידען, זאגט ער, זענען שוין געוואהנט געווארען. אזוי ווי, זאגט ער, א איד דאַרף דאוונען אלע טאג, אזוי, זאגט ער, וויים א איד, אז א פריץ דאַרף נעמען און א איד דאַרף געבען. סע שטעהט, זאגט ער, ביי אונז געשריבען: „נתבעים למשכן ונותנים, נתבעים לעגל ונותנים"... און — זאגט איהם ווייטער דער זיידע מיט'ן לשון פון פסוק: — ה ח י ל ו ת ל ה ר א ו ת א ת ח ס ד ך ל ע ב ד ך — ביזטו שוין געווען אזוי גוט און האסט מיך, זאגט ער, אויסגעהערט ביז אהער, וועסטו שוין בעווייזען דיין געוונד צו דיין קנעכט און אויסהערען מיך שזין ביז'ן סוף".

„הנה, זאגט ער, זיי ווייסען, אדוני קעניג, אז נעמען, זאגט ער, נעמט מען ביי דיר אין דער מלוכה אומערום, פון הודו ביז כוש. נישט נעמען נעמט ניט ביי דיר נאר א קאליקע. וואס האט ניט קיין הענט... און אפילו דער, זאגט ער, וואס האט שוין נאר קיין הענט ניט, הייסט זיך אויך, זאגט ער, מע זאל איהם אנידערלעגען אויפ'ן טיש. און ארבה, זאגט ער, פארקעהרט, ס'איז נאר קיין עולה ניט. יעדער מענטש דאַרף לעבען. סע שטעהט ביי אונז, זאגט ער, געשריבען „וחי אחיך עמך", מאכט רש"י: נעחאי סאבאקא נע ברעשע"...

— וואס קוקט איהר זיך איבער? ביי אייך קומט עס אויס פריקרע, א איד זאל אזוי רעדען מיט א קייסער? איז ווי איהר ווילט אייך. איך בין דערבי ניט געשטאנען — דאס פארשטעהט א מינדסט קינד. האב איך דאס אבער געהערט דערצעהלען פון מיין טאטען עליו השלום, און מיין טאטע האט דאס געהערט פון זיין טאטען. און איך פארזיכער אייך, אז מיין טאטע איז קיין ליגנער נישט געווען, און מיין זיידע אנשעל אודאי ניט... הקצור, דער זיידע האט זיך נאנץ פיין אפגעזעגענט און איז אוועק פונ'ם מלך.

לאז זיך אייך דאכטעז, גלייך צום רבי'ן, אפגענעבען דין וחשבון פון דער נסיעה. עס איז שוין געווען אחת לאחת ערב ראש השנה. געקומען צום רבי'ן, האט זיך דער זיידע אנשען אוועקגעשטעלט (פאר'ן רבי'ן שטעהט מען) דערצעהלען אלסדינג, ווי אזוי אזן וואס אזן ווען. לאזט זיך אויס א מעשה, אז ס'איז אומזיסט די טרחה, וואס דער זיידע אנשען האט איהם דא אזוי פיעל דערצעהלט, וואדום ער האט דאס אלסדינג געווואוסט פריהער, דער רבי הייסט עס. אי, למאי האט ער איהם געלאזט רעדען? וואדום ס'איז ניט קיין דרך־ארץ איבערשלאגען א אידען אין מיטען — זיי זענען גרויסע בעלי דרך־ארץ... דערפאר אויף מארגען, אז ס'איז געקומען צום טיש, שבת נאכ'ן דאוונען, אזן דער רבי האט געהאלטען ביי „זאגען". איז ער זיך מיישב, דער רבי הייסט עס, אזן שטעלט זיך אויף א פסוק, גאר ניט פון דער סדרה — ווער־וואס? ער האט זיך גאר אוועקגעשטעלט, לאז זיך אייך דאכטעז, אויף א פסוק פון דער תוכחה! האט דער עולם געשטוינט, געווען אויסער זיך: „ס'איז פארהאנעט — אזוי האט דער רבי אנגעהויבען מיט צוגעמאכטע אויגען, ווי דער שטייגער איז, — ס'איז פארהאן ביי אונז אין דער תוכחה א קללה, וואס מע קאן ניט פארשטעהן דעם פשט פון די ווערטער בשום אופן ואופן: „ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אויף דיר אנשיקען א גוי, א ש ר לא ת ש מ ע ל ש ו נ ו — וואס דו וועסט ניט פארשטעהן זיין לשון... איז דאך אין פלוג א קשיא — וואס איז דאס פאר א קללה? נאך א מאל: א גוי, וואס דו פאר־שטעהסט ניט זיין לשון! געשיקט זיך עס? מילא, אז א גוי, להבדיל, פארשטעהט ניט אונזער לשון — דאס איז על־פי דרך הטבע, דערוויך איז ער דאך א גוי! אבער אז א איד זאל ניט פארשטעהן וואס דער גוי רעדט צו איהם — וואס איז שייך? וואו איז דא א זאך, וואס א איד זאל ניט פארשטעהן? מוזען מיר לערנען דעם פשט אזוי: ישא ה' עליך גוי — גאט וועט אנשיקען אויף דיר א גוי, אשר לא תשמע לשונו — וואס דו וועסט ניט קאנען מיט איהם זיך א ו י פ ר ע ד ע ן, דאס הייסט, ער

וועט זיין א נקי־כפים'ניק, וואס נעמט ניט, און א גוי, וואס ער נעמט ניט — איז איין אומגליק!..." און אזוי האט דער רבי פאר־טייטשט דעם פסוק פון דער תוכחה, און דער עולם איז געווען נתפעל, ממש געלעקט די פינגער! פארשטאנען האט דאס, לאז זיך אייך דאכטען, קיינער ניט, אויסער דעם זיידען און א חוץ די גאר נאהענטע קרובים... און ווי נאר ס'איז אוועק דער שבת, איז דער זיידע אנ־געלאוועק אהיים, קוים־קוים געקומען אויף ראש־השנה אהיים.

לאז זיך אייך דאכטען, אז דעם ערשטען טאג ראש־השנה אויף דער נאכט, בעת אידען געהען פון שול און זאגען איינער דעם אנ־דערען א גוט יום־טוב, לשנה טובה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים ולשלום — איז ארויס א קלאנג אין שטאדט, אז דאס „קנעפעל". דער המן ימח שמו וזכרו, איז אראפ, און אויף זיין ארט איז אראפ־געשיקט געווארען פון דארטען, פון אויבען, א נייער אדון בפקדה. א גוי א חכם, א פקח, און א גוטער, א דימענט פון א גוי — ער נעמט! איין שטיקעל חסרון האט ער געהאט (וואו האט איהר נע־זעהען א מענטשען אהן א חסרון?), וואס עס האט זיך ארויסגעוויזען דערנאכדעם, אז ער איז שוין געווען אביסעל צו א שטארקער נע־מער.. ער האט שוין גענומען פאר יענעם אויף... ממש פון טויט און פון לעבעדיג!... נאר ווי די מעשה איז — א ראש השנה האבען אידען געהאט א פרייליכען, און א סוכות נאך א פרייליכערען, און ווער שמועסט שמחת־תורה — איז גאר נעווען ליהודים! א סברה, אז דער אדון בפקדה, דאס נייע קנעפעל היסט עס, האט געמאכט א כוסה און געהאפט א טענצעל גליק מיט אלע אידען... מיר דאכט, אז מיר זענען שוין געקומען צו דער סטאנציע? זייט מיר! און האט מיר!...

פון פסח ביז סוכות

אַ וואונדערליכע מעשה, דערצעהלט לון אַ אידן, אַ פערבערענטען שאַכמאַטיסט, אין אַ וואַרעמער געזעלשאַפט, איינמאָל אין אַ הַאַל־שטער וויינטער־נאַכט, נאָך אַ פרעהליך קערטעל און סאָך אַ גוטען צובייסען.

נעשריבען אין יאָהר 1915

פון פסח ביז סוכות.

ס'איז שוין געווען ווייט נאך האלבע נאכט. ווינטען צייט איז דאס געווען. די וועטשערינקע האט זיך געענדיגט. דער טיש האט נעזאנט, אז דער עולם האט געחאפט א זאט. די גרינע טישלעך זענען געווען צעשריבען מיט'ן קריידעל און פערוואַרפען מיט אפגעשפיעלטע קארטען. פון וועלכע עס קוקען ארויס טייז מיט מלכים און רייצען זיך: „אצינד זענען מיר דא!"... זעצען זיך נאך א מאל שפיעלען א ווינט, א פרעפעראַנס אדער איין אקע — וואלט געווען ווי געוואונשען. האט מען זיך אבער געשעמט פאר זיך אליין — ס'איז שוין געווען צו שפעט. איז מען געזעסען גלאט און גערוי־כערט, געטרונקען שוואַרצע קאווע און גערעדט לשון־הרע. ביז ס'איז אויסגעגאנגען וועלטער, האט איינער אריינגעוואַרפען א וואַרט ויע־נען שאך. נאך איהם — נאך איינער און נאך איינער. דערמיט האט מען גענואלט פעראינטערעסירען איינעם א פערברענטען שאכמא־טיסט מיט'ן נאמען רובינשטיין.

רובינשטיין איז א מסוכנ'ער שאכמאטיסט. צוליעב שפיעלען א שאך איז ער גרייט געהן צופוס צעהן מייל, ניט עסען, ניט טרינ־כען, ניט שלאפען א נאכט — א געפעהרליכער שאך־שפיעלער! פון זיין שאך־שפיעלען געהעז ארום מאסען אנעקדאטען: 1) אז ער שפיעלט מיט זיך אליין גאנצע נעכט אין שאך. 2) אז ער האט זיך דריי מאל גע'גט מיט'ן ווייב איבער'ן שאך. 3) אז ער איז שוין איין מאל פערפאלען געוואַרען אויף דריי יאהר צוליעב'ן שאך. מיט איינעם וואַרט, וואו רובינשטיין, דארט איז שאך, און וואו שאך, דארט איז רובינשטיין. און רובינשטיין האט ליעב, אז מע רעדט פון שאך, ווי א גוטער שכור האט ליעב, אז מע רעדט פון א גלעזעל משקה... אז מע טהוט א קוק אויף רובינשטיין'ן, איז דאס ערשטע וואַרפט זיך אין די אויגען זיין אומגלומפערט גרויסער שטערן. א גרויסער

און א בריוטער, א קיילעכיגער, איך מיין אייך אויסגעבוינענער, א בולט'ער. אויגען אויך משונה גרויסע, קיילעכיגע, שוואַרצע, נאָר קאַלטע אויגען. אַליין איז ער א טרוקענער, א דאַרער, נאָר א קול האַט ער ווי א גלאַק, איין אמת'ע א באַסאַווע שטימע. דאָרט וואו רובינשטיין איז — הערט מען נאָר רובינשטיינ'ען, ווייטער קיינעם ניט...

דערהערט, אז מע רעדט פון שאַך, האַט רובינשטיין פערקנייטשט זיין געקנייטשטען שטערן, מיט איין אויג בעטראַכט די שוואַרצע קאַווע, וואָס ער האַט געטרונקען, געוואַלט טרעפען מיט וואָס זי שמעקט: מיט זייך אַדער מיט שוועקאַכטם... און א זאָג געגעבען צו קיינעם ניט און צו אַלעמען, און זיין באַסאַווע שטימע האַט געדונערט ווי א קלויסטער־גלאַק:

— מיינע דאָמען און העררען! אויב איהר ווילט א שענע געשיכטע פון א שאַך־שפּיעלער, זעצט זיך אַוועק אַלע אַט־אַ־דאָ, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה פון פאַרצייטען.

— א געשיכטע פון א שאַך־שפּיעלער? א מעשה פון פאַרצייטען? — האַט זיך אנגעהאָפּט די בעל־הבית'טע, וואָס האַט מורא געהאַט, די געסט זאָלען זיך ניט צעקריכען. — אויסגעצייכענט! זאָג פעלטשקען, זי זאָל צומאַכען דעם פאַרטעפיאַן און אַליין שלים צו, זיי מוחל, די טהיר און געב אַהער נאָך א צווייי־דריי שטוהלען. זיצט. איך בעט אייך, זיצט. דער הערר רובינשטיין וועט אונז דערצעהלען א געשיכטע פון א שאַך־שפּיעלער, א מעשה פון פאַרצייטען.

און רובינשטיין האַט בעטראַכט די נאָר־וואָס פערוויכערטע סיגאָר, וואָס דער בעל־הבית האַט איהם מכבד געווען, פון אַלע זייטען, גענומען, אָפּגעם, אָפּשאַצען וויפיעל זי קאָסט, און האַט זיך פערקרימט און פערקנייטשט דעם גרויסען שטערן, גלייך ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „הם... זעהען זעהט עס אויס ווי א סיגאָר, נאָר א טעם האַט עס פון א בעזעם"... דערנאָך איז ער צוגעטרעטען צו זיין געשיכטע בזו הלשון:

— אז איך בין, מיינע דאמען און הערען, א פארברענטער שאך־שפיעלער און אז אונזער גאנצע פאמיליע, היימט עס, זענען שאכמאטיסטען פון דער נאטור — דאס באדארף איך אייך ניט דערצעהלען. דאס ווייסט איהר אליין. דער נאמען רובינשטיין לאזט זיך אביסעל הערען אויף דער וועלט, און איך וואלט א בעלן געווען, אדרבה, איהר זאלט מיר באווייזען א רובינשטיין, וואס זאל ניט זיין קיין שאך־שפיעלער.

— אט וויים איך א רובינשטיין, איין אגענט. ער קומט צו מיר אריין אלע וואך. איז א חוץ „סטראכאוואניע זשיזני" וויים ער ניט קיין זאך. א טשיסטע בהמה!

דאס האט אריינגעשטעלט אייניר פון די געסט, א יונגערמאן מיט א שפיצעבינגען קאפ און מיט גאלדענע בריללען, וואס האלט זיך פאר א חכם און וויצעלט זיך; נאר רובינשטיין איז געבליבען רוהיג. ער האט דורכגענומען דעם יונגענמאן מיט זיינע גרויסע שוואַרצע קאלטע אויגען און האט א זאג געגעבען מיט זיין באסא־וויע שטימע:

— מסתמא איז ער ניט פון אונזערע רובינשטיינס. איין אמת'ער רובינשטיין איז א שאכמאטיסט. דאס איז אזוי נאטירליך, ווי ס'איז נאטירליך, אז דוקא א שוטה זאל ליעב האבען זאגען וויצען... איין אמת'ער רובינשטיין איז געווען מיין זיידע ראובן רובינשטיין, וואס־רום ער איז געווען, מיינע הערען און דאמען, דער אמת'ער שאכ־מאטיסט. ביי איהם האט באמת געמענגט די גאנצע וועלט זיך אי־בערקעהרען, בעת ער האט נעהאלטען אין מיטען א שאך. צו איהם איז מען געפאהרען פון דער וועלט שפיעלען א פארטיע — פריצים, גראפען, שרות! חאטש געווען איז ער נישט מעהר ווי א זייגער־מאכער, איין ארעמער בעל־מלאכה, נאר א גוטער בעל־מלאכה, א קינסטלער אין זיין פאך. און וויל דער עיקר איז ביי איהם געווען שאך, האט ער נעהאט צרות, ניט קיין פרנסה, און קיים־קוים דורכ־זעקומען מיט'ן שטיקעל ברויט.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, מיינע הערצען אוז דאמעז, עם פאהרט צו צום זיידענ׳ס שטיבעל א גרויסאַרטיגער טאראנטאס מיט צוויי פּאר ברענענדיגע סוסים „נאשפּיץ", אוז סע שפּרינגט ארויס פון טאראנטאס א פּריץ, א מאגנאט מיט צוויי באדיענערס, באהאנגען פון אויבען ביז אראפּ מיט ארדענס אוז מעדאליעז — א שררה! — אוז איז אריין מיט איין אימפּעט: „וואו איז דא ערגיץ דער איד ראובן רובינשטיין?" האט זיך דער זיידע, זאל מיר מוחל זיין, תחילת אביסעל ווי דערשראקען. ער איז אבער באלד געקומען צו זיך אוז איז ארויס מיט לשון: „איך בין דאס דער איד ראובן רובינשטיין — מיט וואס קאן איך דיענען?" איז דאס דעם שררה געפּעלען אוז ער רופט זיך אן צום זיידען: „אויב, זאגט ער, דו ביזט דאס דער איד ראובן רובינשטיין, פּריידט עס מיך זעהר. היים, זאגט ער, שטעלען דעם סאמאווער אוז גיב אהער דאס בריטעל, וועלען מיר מאכען א שאה. איך האב געהערט זאגען, זאגט ער, אז דו שפּיעלסט גוט אין שאך, אוז אז דיר האט נאך קיין מאל קיינער קיין מאט ניט געגעבען". אזוי זאגט צו איהם דער מאגנאט (געווען, ווייזט אוים, א ליעבהאבער פון שאך). אוז זעצט זיך אוועק מיט׳ן זיידען שפּיעלען אין שאך, איין פּארטיע נאך דער אנדערער, איין פּארטיע נאך דער אנדערער. דערווייל איז פּארטיג געווארען דער סאמאווער, אוז מע האט דער־לאנגט טיי, געווהנליך, אויף א טאץ, מיט איינגעמאכטס אוז אלער־ליי פּארבייסעכצעז — וועגען דעם האט שוין די באבע געזארגט, חאטש אין בייטעלע איז ניט געווען א גראשען — אוז אין דרוי־סען, ביי׳ם טאראנטאס, האט זיך צענויפּגעזאמעלט די גאנצע שטאדט. א קליניגקייט — ביי ראובן זייגערמאכער אזא מאגנאט! אודאי זענען אין שטאדט געווען אלערלי׳ דערעכצעז. דער האט גע־זאגט, אז דער שררה איז פון דער גובערניע, געקומען מיט א רע־וויזיע, איין „אביסק", פאלש נאלד... דער האט געזאגט, אז מסתמא איז דא א מסירה׳לע, א דאנאסעל, א בלבול, א „דיעלא"... אריינ־צוגעהן אינווענדיג אוז א קוק טהון, ווי דער שררה זיצט מיט׳ן

זיידען אוּן שפּיעלט איז שאָך — דאָס האָט קיינער נישט געוואָגט. וואָרום וועמען וועט דאָס איינפאַלען אזא זאַך ? !...

אוּן וואָס טויג אייך, מיינע דאָמען אוּן הערדען, דער שרה. חאָטש ער האָט געשפּיעלט ניט שלעכט, מען קאָן זאָגען — גאָנץ גוט געשפּיעלט, האָט ער פּונדעסטוועגען געחאָפּט פּונ׳ם זיידען א מאָל נאָך א מאָל, אוּן וואָס מעהר ער האָט פּארשפּיעלט, אלץ מעהר האָט ער זיך גהיצט, אוּן וואָס מעהר ער האָט זיך גהיצט, אלץ מעהר האָט ער פּארשפּיעלט. אוּן דער זיידע — איהר זאָלט זאָגען, א ריהר אויפ׳ן פּנים — גאָרנישט ! גלייך ווי דאָס שפּיעלט ער— איך וויים אליין ניט מיט וועמען... האָט דאָס דעם אדון מסתמא גוט פּארדראָסען, וואָס זאָלט איהר קלעהרען ? פּארשפּיעלען ווי קיינער ניט. ובפרט נאָך ביי וועמען ? — ביי א אידען !... נאָר זאָגען קאָן ער נישט, אוּן ס׳איז נישטא וואָס צו זאָגען, אז יענער שפּיעלט פּאָרט גוט ! ווי זאָגט איהר : אז ער יכול׳ט, איז דאָך ניט שייך ! אוּן דאָס דאָרפט איהר וויסען, מיינע הערען אוּן דאָמען, אז איין אמת׳עז שאָך־שפּיעלער אינטערעסירט דאָס שפּיעלען אליין א סך מעהר פּונ׳ם געווינען, אדער פּונ׳ם פּארשפּיעלען. ביי איין אמת׳ען שאכמאטיסט איז נישטא קיין שפּיעלער, נאָר ס׳איז דא א שפּיעל — איך וויים ניט, אויב איהר וועט דאָס פּארשטעהן.

— שווימען קאָנען מיר ניט, אָבער מיר פּארשטעהען שווי־מען. — האָט אריינגעשטעלט דער יונגערמאָן דער וויצלינג, אוּן ווי אלע מאָל — נישט דאָרט וואו מע דארף ; אוּן רובינשטיין, דער פּערבערענטער שאכמאטיסט, האָט איהם דורכגענומען מיט די קאל־טע אויגען אוּן א זאָג גענעבען : „יא, מע זעהט, אז איהר פּאר־שטעהט שווימען"... דערנאָך האָט ער א ציה גענעבען דעם סיגאר אוּן דערצעהלט ווייטער :

— אוּן אזוי ווי אלסדינג אויף דער וועלט האָט א סוף, מיינע דאָמען אוּן הערדען, האָט זייער שפּיעלען אויף נעהאָט א סוף. דער מאָנאָט איז אויפגעשטאָנען, זיך פּארשפּילעט אויף אלע קנעפּ, דער־לאָנגט דעם זיידען צוויי פינגער אוּן געזאָגט צו איהם אזוי : „הער

זשע אויס, ראובן רובינשטיין, דו האסט מיך, זאגט ער, געשלאגען, און איך מוז מודה זיין, זאגט ער, אז דו ביזט דער בעסטער שאכ־מאטיסט, ניט נור אין מיין גובערניע, נאר אינ'ם גאנצען לאנד, און אפשר אין דער גאנצער וועלט, און איך שעץ מיך, זאגט ער, גלייקלעך, וואס איך האב געהאט די עהרע און דאס פארגעניגען צו שפיעלען מיט'ן גרעסטען שאך־שפיעלער פון דער וועלט. זיי זיכער, זאגט ער, אז דיין נאמען וועט פון היינט אן ווערען נאך גרעסער ווי ער איז געווען. איך וועל עס איבערגעבען, זאגט ער, די מיניסטארען. איך וועל דאלאזשען אין הויף"...

דערהערט אזעלכע דבורים: „מיניסטארען"... „דאלאזשען אין הויף"..., רופט זיך אן דער זיידע צום שרה: „וואר זשע ביזט דו, אדוני פריץ?" צעלאכט זיך דער פריץ, שטעלט ארויס די ברוסט מיט מעדאליען און מאכט צום זיידען: „איך בין דער גובערנאטאר"... ווערד שוין דעם זיידען אביסעל קאלעמוטנע; ער זאל נעווען וויסען, ווער סע שפיעלט מיט איהם, וואלט ער אנדערש געשפיעלט... נאר פארפאלען! צוריק חאפט מען ניט.. דערווייל האט דער גובערנאטאר זעהר פריינדליך אפגעזעגענט זיך און איז אוועק צום טאראנטאס, אויפגעוועקט זיך און פאשאל!

פארשטעהט זיך, אז ערשט דעמאלט האט די גאנצע שטאדט באפאלען דעם זיידען: „ווער איז דאס נעווען?" און אז מען איז געוואירע נעווארען, אז דאס איז דער גובערנאטאר, האט מען נאך מעהר געשטוינט: — „וואס האט דא געטהאן דער גובערנאטאר?" און אז דער זיידע האט זיי איבערגענעבען, אז דער גובערנאטאר איז נעקומען נאר לשם שאך, — האבען זיי אויסגעשפיגען דריי מאל און אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות אויף די שונאים'ס קעפ, און מען איז זיך צעגאנגען, נערעדט, נערעדט, און פארגעסען. און דער זיידע האט אויך פארגעסען. דער קאפ איז איהם נעלעגען ערניץ אנדערש, אין א נייעם שאך, און אגב דאנות פרנסה אויך. א איד מוטשעט זיך, האַרעווט, זוכט א שטיקעל ברויט.

ויהי היום, מיינע הערצן אוז דאמעז, אין א צייט ארום — ווי־פיעל ס'איז אוועקגענאנגען צייט קאן איך אייך ניט זאגען. איך ווייס נאר, אז ס'איז געווען ערב פסח איז דעמאלט געווען. אוז אויף יום־טוב איז ביי'ם זיידען נאך ניט געווען גארנישט, קיין שטיקעל מצה אפילו. קינדערלעך, קיין עין־הרע, א סך, ווער עס דארף א העמדעלע, ווער א שטיוועלע — שלעכט! זיצט ער נעבאך איינגעבויגען אין דרייען מיט'ן גלעזעל איז אויג אוז פארקעט זיך ביי א זייגערל, וואס חאט זיך אוועקגעשטעלט אוז ווי! ניט געהן, אוז טראכט זיך: מאין יבא עזרי? — פלוצים עפענט זיך די טהיר אוז עס קומען אריין צוויי זשאנדארעז, אוז גלייך צום זיידען: „פאזשאלאיטיע!" פליהט איהם דורך א מחשבה (דער זיידע איז געוועז א מענטש מיט מאדנע געדאנקעז): אפשר איז דאס פונ'ם גוטן בערנאטאר? א קשיא אויף א מעשה — טאמער ווי! ער איהם באפריעדיגען, גלייקליך מאכען? האט זיך דעז ניט געטראפען ווי־פיעל מאל, אז דורך א צופאל, איבער א קלייניגקייט, זאל א פריץ נעמען א אידען אוז אפשיטען מיט גאלד, גלייקליך מאכען איהם מיט קינדער אוז קינדס־קינדער?... לאזט זיך אויס, מיינע דאמעז אוז הערצן, אז עס הויבט זיך נאר ניט אז — מע האט איהם געבעטען מחילה, ער זאל זיך מטריח זיין אוז עולה רגל זיין קיין... טרעפט, וואוהין? — אזש קיין פעטערבורג! וואס — ווייסען זיי אליין ניט! זיי האבען באקומען, זאגען זיי, נאר וואס א פאפיער פוז פעטערבורג, שטעהט אין פאפיער געשריעבען: „נ י ע מ י ע ד־ל י ע נ נ א ד א ס ט א ו ו י ט י ע ו ו ר ע י א ר ו ב י נ א ר ו ב י נ ש ט י י נ א ו ו ס א נ ק ט פ ע ט י ע ר ב ו ר ג" — די רגע, הייסט עס, זאל מען צושטעלעז דעם אידען ראובז רובינשטיין קיין פעטערבורג!... מסתמא מוז דא עפיס זיין. „זיי זיך מודה. בחור, וואס פארא שפיצעל האסטו אפגעטהאז?" שוועדט זיך מסתמא דער זיידע, אז ער ווייסט נישט פוז קיין פותר אוז פוז קיין חלום, אז ער האט זיין נאנצען לעבען, זאגט ער, קיין פליענ אויף דער וואנט נישט אננעריהרט. די נאנצע שטאט, זאגט ער,

וועט פאר איהם נעהן שווערען !... הערט מען דאך איהם איז טראק אוז מע הייסט איהם הולך'ן, מיט'ן עטאפ הייסט עס, ווארום ווי באלד אז מע שמועסט לשון „דאסטאוויט" — צושטעלען, ווי קאן זיין אנדערש. אז ניט מיט'ן עטאפ אוז ניט נעקאוועט אין קייטען ? אוז נאך „ניע־מיערלענא" דערצו ! דער פשט איז, אז וואס פריהער איז בעסער.

אוז נישט לאנג נעטראכט, מיינע דאמען אוז העררען, האט מען נענומען דעם זיידען, נישט נעווארט אויף כבוד, נאר גלייך נע־קאוועט הענט אוז פים אוז מיט אלע גנבים צונלייך האט מען איהם נענומען פיהרען מיט'ן אמת'ען עטאפ. אוז וואס יענע יאהרען האט ביי פאני'ן נעהייסען „נעהן מיט'ן עטאפ" — דאס באדארף איך אייך נישט דערצעהלען. ווער וויים עס נישט, אז איין ערעלער מענש נעהט מיט'ן עטאפ, דערלעבט ער נישט צו קומען ? אז קיין באהנען זענען נישט נעווען, קיין שאסעען נישט נעווען, איז מען נעפאלען ווי די פליענען. העכער האלב זענען אויסגעשטארבען אויפ'ן וועג, אוז די איבעריגע זענען נעקומען אויסגעמוטשעט, צע־בראכענע וויסטע קאליקעס. צום גליק אבער, איז מיין זיידע נע־וועז אזא קאמפלעקציע, ווי איך, דאס הייסט, א טרוקענער, א בייר־נעריגער, נאר א איד א פונדאמענטאלער. דערצו איז ער געווען א מענטש א דענקענדער, א פרומער אוז א פילאזאף. איין מאל שטארבט א מענטש, האט ער געזאגט, ניט צוויי מאל, אוז אויב ס'איז איהם באשערט, זאגט ער, נאך צו לעבען אויף דער וועלט, וועט ביי איהם קיינער דאס לעבען ניט אוועקנעמען... פאר וואס האט ער עפים נערעדט אזוי פון לעבען אוז טוידט ? ווייל מע האט ארויסגעזוהרט, אז דא שמעקט מיט גנאט, מיט סיביר אוז אפשר מיט נאך ערגערס... ער האט ניט נאר אפגעזענעט זיך מיט ווייב אוז קינדער אוז מיט דער נאנצער שטארט אויף אייביג — ער האט געבעטען א „מעבר־יבוק", געוואלט זאגען ודוי... האט מען איהם געטרייסט, די נאנצע שטארט איז איהם געגאנגען באגליטען (איין אמת'ע לויה !), אוז טרערען זענען פארגאסען געווארען אהן א שיעור אוז אהן א מאס !...

איבערגעבען אויף, מיינע דאמען און הערען, אלסדינג, וואס דער זיידע איז אויסגעשטאנען אין דער דאזיגער נסיעה, וואלטען מיר באדארפט זיצען מיט אויף אט דא ניט איין נאכט, נאר דריי נעכט, איז א שאד — מע וואלט די צייט בעסער געקאנט אויסנוצען אויף שפיעלען א שאך... אין קורצען קאן איך אייך נאר זאגען, אז פארצויגען האט זיך די נסיעה אויף דעם גאנצען זומער, פון פסח ביז סוכות, וואהרום דער עטאפ וועלכער איינגעטיילט, מיינע הערען און דאמען, אין פונקטען, און אין יעדען פונקט, וואו דער עטאפ שטעלט זיך אפ, האט מען די געטריבענע פארהאלטען א מאל אויף א וואך, א מאל אויף צוויי וואכען, און א מאל אויף נאך מעהר, ביז עס האט זיך צענויפגעשטעלט א נייע פארטיע פון גנבים און בראדיאגעס, האט מען זיי געטריבען ווייטער. און אפילו, אז מען איז שוין נאך גרויסע צרות, פלאגען און מאטערנישען געקומען אינ'ם גליקליכען סאנקט פעטערבורג, מיינט איהר, אז דא האט שוין געגומען א סוף? האט איהר א טעות! ערשט דא האט מען גענומען דעם זיירען און איינגעשפארט אין „קאמענע מעשאק" — א מין חדר'על א פינס־טערס, וואו מע קאן ניט זיצען, ניט ליגען, ניט געהן און ניט שטעהן...

— דארט דארף זיין גוט צו שפיעלען אין שאך — האט ארויי־געשטעלט דער יונגערמאן דער ווייצלינג.

— און זאגען פויעלע וויצען! — האט רובינשטיין דער שאכמא־טיסט צוגעגעבען און גענומען דערצעהלען ווייטער: — דא, אין דעם „קאמענע מעשאק", האט זיך דער זיידע שוין מיט איין אמת אפ־געזעגענט מיט לעבען, אויסווענינג נעזאגט ודוי, גענזהן פאר זיך דעם מלאך־המות און געפיהלט, אז אט־אט גייהט איהם אויס די נשמה, נאך איידער מע וועט איהם נעמען צום משפט, און ער האט, דעם אמת זאגענדיג, געבעטען אויף זיך דעם טוידט. איין שטיקעל האפענונג האט ער נאך גענהאט אויף דער שטאדט. ער איז געווען זיכער, אז די שטאדט שווייגט ניט. עס וועלען זיך נעפינען שתדלנים, אידען גרויים, וואס וועלען כלאפאטשען, זוכען פראטעק־

ציעם, און אז מע וועט דארפען שמירען, וועט מען שמירען. בכדי ארויסצושלעפען איין אומשולדיגען אידען פון איין אומגליק. א בלבול... און דער זיידע האט קיין טעות ניט געהאט. מיינע הערערן און דאמען. פונ'ם ערשטען טאג אן, וואס מע האט איהם אוועק־גענומען, און דעם גאנצען זומער נאכדעם האט די גאנצע שטאדט געארבייט מעשים! מען איז געווען ביי אדוואקאטען, מע האט נע־זוכט פראטעקציעס, מע האט געשמירט — ממש מע האט געשאטען מיט געלט; עס האט אבער נישט געהאלפען קיין שמע־ישראל.

געלט האט מען גענומען, נאר צוזאגען עפים טהון פאר'ן זיי־דען איז געווען אונמעגליך, און זיי האבען געגעבען צו פארשטעהן מיט א שכל, פאר וואס ס'איז אונמעגליך. למשל, אזוי: א גנב אדער איין אנדער פארברעכער קאן מען מיט געלט גרינג ארויסנעמען; פאר וואס? דערפאר וויל מע וויסט, אז ער איז א גנב, וואס האט גע־גנבה'ט א פאר פערדלעך, אדער א פארברעכער, וואס האט אונטער־געצונדען א שטוב. אבער אזא נפש, ווי רובינשטיין, האבען זיי גע־זאגט, וואס גע'גנבה'ט האט ער נישט, און אונטערגעצונדען, זאגען זיי, אויך ניט, — ווער וויים וואס פאר א פארברעכער ער איז? אפשר א פאליטישעסקי — דאס הייסט, א פאליטישער?... און יענע יאה־רען א „פאליטישער" איז געווען א סך ערגער, ווי א פארברעכער, וואס האט אויסגעקויפלעט א נאנצע גובערניע!... געהן בעטען פאר א פאליטישען איז שווין געווען א סכנה!... דאס וואלט „פאליטי־טשעסקי" האט מען נישט געטאלט ארויסלאזען אין דער הויף, נאר שטילערהייד, אין דער פינסטער... חאטש אפילו, ווי קומט ראובן רובינשטיין דער זייגערמאכער צו א „פאליטישעסקי"? נאר א קשיא אויף א מעשה — א איד א חקרן, א פילאזאף!...

נאר, מיינע הערערן און דאמען, ווי געזאגט, אלסדינג אויף דער וועלט האט א סוף. געקומען אויך דער טאג, וואס די טהירען פון דעם געפענגעניש האבען זיך געעפענט, און צוויי זשאנדארמן, אנגעוואפענט פון קאפ ביז פיס, זענען אריינגעקומען און געמומען דעם זיידען, קוים־קוים א לעבעדיגען, אריינגעזעצט איהם אין א

קאַרעטע און פּאַשאַל. וואוהין? — דאָס פּרעגט ער שוין גאָר ניט. צום משפּט? לאָז זיין צום משפּט. אויפ'ן עשאַפּאָט? לאָז זיין אויפ'ן עשאַפּאָט. אַבי אייז עק זאָל עס האָבען!... און ער שטעלט זיך שוין פּאָר דעם משפּט, ווי אזוי מע האָט איהם געבראַכט פּאָר'ן „סענאָט" און מע זאָגט איהם: „ראובן רובינשטיין! זיי זיך מודה!... ענטפערט ער דעם סענאָט: „איך בין זיך מודה, אז איך בין א איד, און אייז אַרעמער זייגערמאַכער, און לעב נאָר פון מיינע הענט, און איך האָב קיין מאָל ניט גע'גנבה'ט, קיינעם נישט בא־שווינדעלט און ניט באַלעריגט, און גאָט אז מיין עדות, און אויב איהר ווילט מיך פיניגען, פיניגט, נאָר פריהער נעמט צו ביי מיר די נשמה — זי אז ביי אייך אין די הענט!"... אזוי טענה'ט זיך אויס דער זיידע מיט'ן סענאָט אין דער מחשבה, און די קאַרעטע פּאָהרט־צו צו עפּים א מויער און מע הייסט דעם זיידען אַראָפּ — געהט ער אַראָפּ. און מע פיהרט איהם אַריין פּריהער אין אייז חדר. דערנאָך אין נאָך א חדר, און מע הייסט איהם זיך אויסטהון. אויס־טהון אין גאנצען ביז צום העמד! פּאַרשטעהט ער ניט, וואָס דאָס בעדייט. נאָר אז א זשאַנדאַר הייסט זיך אויסטהון, קאָן מען, ווי זאָגט איהר, קיין חזיר ניט זיין... דערנאָך הייסט מען איהם אויס־טהון, מיינע דאָמען און העררען, זייט מיר הונדערט מאָל מוחל, דאָס העמד אויך — טהוט ער אויס דאָס העמד אויך. און מע פיהרט איהם אַריין אין א באָד אַריין. — אַבער א באָד, שוין אין מאָל א באָד! — און מע וואַשט איהם, און מע רייבט איהם, און מע שוויינקט איהם, און מע טהוט איהם אַן און מע פאָהרט מיט איהם ווייטער. און מע פאָהרט און מע פאָהרט און מע פאָהרט... טראַכט ער זיך: „רבונו של עולם! וואָס וועט דאָ זיין מיט מיר?"... און ער וויל זיך דערמאָנען אין די געשיכטעס, וואָס ער האָט אמאָל וועו געליייענט פון שפּאניען און פון פּאָרטוגאָל, און קאָן זיך ניט דער־מאָנען וואו האָט ער עס געליייענט אזא פאָל, אז איידער מע פיהרט א פאַרברעכער אויפ'ן עשאַפּאָט, פיהרט מען איהם פריהער אין באָד אַריין... און ווי ער טראַכט אזוי, מיינע העררען און דאָמען.

פאהרט די קארעטע צו צו א הויף מיט אייזערנע שטאבעטען מיט גאלדענע שפיצען, און אויף יעדען שפיץ איין ארלער. און מע לאזט איהם דורף פארבי געגנראלען מיט גאלדענע עפאלעטען און מיט מעדאליען, און מע זאגט איהם אז, ער זאל זיך ניט שרעקען, אז מע וועט איהם פארשטעלען פאר'ן קייסער, און אז ער זאל קוקען גלייך. ניט רערען קיין איבעריגע וועגטער, ניט באקלאגען זיך אויף קיין זאך, און נאר ענטפערען אויף יא — יא און אויף ניין — ניין. און איידער ער האט צייט געהאט א טראכט געבען וואו ער איז אין דער וועלט, איז ער שוין געשטאנען אין א צעמאהלטען זאל מיט פרעכטיגע בילדער און גאלדענע שטוהלען, און גלייך אקעגען איהם איז געשטאנען א הויכער מאן מיט באקענבארדען... דער מאן מיט די באקענבארדען (דאס איז געווען דער קייסער ניקאלאי פערווע) האט דעם זיידען דורכגענומען מיט'ן קוק, און צווישען זיי איז פארגעקומען אט־וואס פאר א געשפרעך:

דער קיסער: ווי אזוי רופט מען דיך?

דער זיידע רובינשטיין: ראובן שאלימאוו רובינשטיין.

דער קיסער: ווי אלט ביזט דו?

דער זיידע רובינשטיין: זיבען און פופציג.

דער קיסער: וואו האסטו זיך אויסגעלערענט שפיצלען אין אזא?

דער זיידע רובינשטיין: עס גייט ביי אונז בירושה.

דער קיסער: מע זאגט, אז דו ביזט דער ערשטער שאכמאטיסט ביי מיר אין לאנד.

דערויף האט דער זיידע רובינשטיין געוואלט איהם ענטפערען: „הלואי וואלט איך בעסער ניט געווען דער ערשטער שאכמאטיסט ביי דיר אין לאנד"... וואלט דאך איהם דער קייסער מסתמא געפרעגט: „וואס איז די מעשה?"... וואלט איהם שוין דער זיידע אוועקגעלעגט א צעטל, אז ניט אזוי באהאנדעלט מען א באריהמ־

טען שאכמאטיסט, וואס דער קייסער ווי׳ איהם זעהען... דער זיידע רובינשטיין וואלט שוין געקאנט ענטפערען! נאר דא האט דער קייסער א מאך געגעבען מיט דער האנט, געגעראלעט האבען זיך א וואוף געגעבען, און די זעלבע זשאנדארעס האבען דעם זיידען ארויסגעפיהרט אין הויף אריין, און פון הויף האט מען איהם שוין געלאזט פריי, נאר אנגעזאגט, אז ער זאל די רגע פאהרען א היים, ווארום דא טאר ער ניט זיין... ווי אזוי ער איז אהיים געקומען — דאס פרעגט ניט. אבי ער איז ארויס א לעבעדיגער. און געקומען א היים איז ער אקוראט אויף סוכות. מיינע דאמעז און העררען! איך האב נעענדיגט...

שמואל שמעלקים
און זיין יובילעאום

געשריבען אין יאהר 1908

שמואל שמעלקים און זיין יובילאום

אלע מיינע ליעבע קליינע מענשעלעך
פון כתרילעווקע ווידמע איך דאס
דאזיגע קליינע ביכעלע.
דער פערפאסער.

התנצלות פונ׳ם מחבר.

נישטא אויף דער וועלט אזא שלעכטס, וואס זאל ניט ארויס־קומען אמאל דערפון קיין טובה. זעהט: האט גאט בעשאפען פיאווקעס, וואס נודען ארויס די נשמה — נוצט מען זיי צו א חולה. ביינעו, וואס בייסען זיך — ברענגען האניג. שפאנישע פליענען, וואס פער׳אויר׳ען די וועלט — זענען גוט צו א געשווויר. אדער נעמט מיין. דאכט זיך, וואס קאן שוין זיין ערגער פון אזא מין שרץ, ווי מיין? פון דעסטוועגען, לאמיר דאס, ליעבער פריינד, ביידע פערמאגען, וואס די וועלט ברענגט־אויס א יאהר אויף מיי־זענפעלכלעך! פון די מייזענפעלכלעך מאכט מען הענטשקעלעך. די הענטשקעלעך טהוען אן שענע מיידלעך אויף זייערע קליינע הענטלעך. די שענע מיידלעך קומען זיך צענויף אויף א באל, א חתונה אדער אזוי א שמחה. אויף זיי פערקוקען זיך פיינע בחורים. די פיינע בחורים פערליעבען זיך, שטעלען א חופה, האבען קינדער. די קינדער וואכסען אוים, ווערען גרויסע בחורים און שענע מיידלעך. און אזוי ווייטער און ווייטער...

אקעגען וואס איז דאס געקומען צו רער? טאקי אקעגען מיר אליין מיט מיין שלאפקייט. געווען, ניט פאר אייך געדאכט, מע קאן זאגען, א חולה מסוכו. זיך אפגעוואלגערט אין בעט, ערגיץ

איז א שטעדטל ניט ווייט פון כתריעלעווקע, אין בראנאוויטש, גוטע צוויי חדשים. מילא, קראנק זיין איז שלעכט, וואס זאלט איהר קלערען? איך האב געהאט א רבי'ן, האט ער געהאט א רביצין, פלענט זי זאגען אזוי: איידער איין וואך אין קרענק, איז שוין גלייכער צוויי יאהר איז געזונט... (א מאדנע אידיע מיט מאדנע נעדאנקען!) מיר האט אבער דאס קראנק־זיין אליין ניט אזוי דער־לאננט, ווי דאס, וואס די דאקטוירים האבען מיר שטרענג פערבאטען דריי זאכען: ר ע ד ע ן, ל ע ז ע ן און ש ר י י ב ע ן. גוטע דריי זאכען! ווער סע פערשטעהט דעם טעם, וואס הייסט פאר א שכור ניט טרינקען, פאר א ליגנער ניט רעדען און פאר א פרוי ניט א קוק טהון אין שפיענעל, — דער וועט ריכטיג אפשאצען מיין לאגע. דער פאפיערענער יצר־הרע און דער שטן פון טינט און פע־דער האבען נעארבייט מעשים. זיי האבען אבער אויסגעפיהרט א מכה. צופיעל אויגען האבען געקוקט אויפ'ן קראנקען. האט זיך דער קראנקער מיישב געווען און געזאגט צו זיך אזוי: שרייבען קאנט איהר מיר פערבאטען, אבער דענקען? טראכטען? קלערען ווער קאן מיר פערווהרען?

און איך האב נענומען דענקען, טראכטען און קלערען און שא־פען סיזשעטען אין דער מחשבה. פון די מחשבות האבען בים־לעכווייז אננעהויבען זיך וועבען בילדער, פריהער בלאס און נאכ־דעם אלץ מעהר אנזיכטיג און בולט'דיג. און אזוי זענען בעשאפען געווארען ביי מיר אין געדאנק א גאנץ בינטל מעשיות פון כתרי־לעווקע, פון מאזעפעווקע, פון סטרישטש און פון אנדערע מקומות, — „גדיע יעוורעיאם זשיט דאזוואליענא"... די אלע מעשיות האב איך מיר גאנץ פיין איינגעפאקט ביי מיר אין זכרון און אריבערגעפע־קעלט זיך מיט זיי איבער דער גרעניץ אהער, אין דעם געטליכען וואלעמען לאנד איטאליע, וואו מע קאן אין מיטען ווינטער פריי שפאציערען אין הויף ארבע־כנפות און חנוכה־ליכטלעך בענטשט מען ביי אפענע פענסטער, און דא וועל איך זיי שוין, אם ירצה שם, זייט זיכער, בעארבייטען און געבען איינציגווייז פאר מיינע

לעזער, וואס האבען געהאט נעדולד מיך צו לייענען פינף און צוואנ־ציג יאהר דורכאיינאנד...

זעהט מען דען ניט ארויס דערפון בעשיינפערליך, אז מיר האבען א גרויסען גאט, וואס מיט איין האנד שטראפט ער, מיט דער אנדערער היילט ער? איי, די קשיא: צו וואס טויג עס מיר? אמעהר, שטראף מיך ניט און הייל מיך ניט! דאס איז קיין קשיא ניט. קשיות פרעגט א נאר. איך האב נור געוואלט דערמיט אויס־ברענגען, אז א מאל קאן מען פונ׳ם גרעסטען אומגליק אויך האבען א שטיקעל נוצען.

נאך אזא מין התנצלות וועט דער גוטער לעזער געווים קיין טענה ניט האבען צום פערפאסער, טאמער זענען די בילדער ארויס א מאל בלאס, א מאל צו קורץ און א מאל טאקי פשוט שוואכליך.

מעהר האב איך מיר דיר אצינד נאר ניט וואס צו רערען. איך ווינש דיר, לעזער, א גוטען אפעטיט צום לעזען, און מיר גע־זונד און כח צו שרייבען ווייטער, חאטש נאך א יאהר פינף־אוו־צוואנציג, אויב נישט מעהר. וואהרום אויב ס׳איז אמת, וואס די דאקטוירים זאגען, אז איך בין קראנק און דארף מיך קורירען, קעהר זיך דאס אן נור מיט׳ן זינדיגען גוף, אבער נישט מיט דער כשר׳ער נשמה. מענסט מיר דעריבער גלויבען אויף נאמנות, אז איך ווייל ערשט אנהויבען צו שרייבען און צו שרייבען...

ש ל ו ם - ע ל י כ ם.

נעריוי (איטאליע), 25־טען אקט. 1908.

קאפיטעל א.

חנה. מע האט מיך אפגעדרוקט!

וויפיעל די נאכ'פסח'יגע זון האט ניט געווארעמט און וויפיעל דער ווינט האט ניט געבלאזען — עס איז זיי ביידען ניט געראטעוועט מאכען א טאלק מיט דער כתריעלעווקער בלאטע. עס האט זיך אויסגעוויזען, אז זי לאכט פון זייער באבע:

— אומזיסט אייער טרחה, אייער ווארעמען, וואס איהר וואלט רעמט, מיט אייער בלאזען, וואס איהר בלאזט. אויב איך וועל אייך אויסטריקענען, וועל איך אייך אויסטריקענען אפשר הלואי ארום תמוז, אין די גרויסע היצעו, דעמאלט, וועו א הונט פאכט מיט דער נשמה און א קאץ זוכט א קיהל ווינקעלע אויפ'ן בוידעם...

אזוי האט זיך געוויצעלט די כתריעלעווקער בלאטע (אין כתריעלעווקע וויצלען זיך אלע, אפילו די בלאטע), און די כתריעלעווצעס האבען פערקאטשעט די פאלעס, זיך געקליגט, געזוכט מיטלען אויף אויסצוטרעטען א סטעזשקעלע, אוועקגעלעגט א שיטהאלץ ארער א צוויי ציגעל און געשפרונגען, ווי די מזיקים, אפטמאל ארויינגעשפרונגען מיט א פוס אין א קאליעזשע, פערשפריצט דאס פנים אי זיך, אי יענעם, און געגומען שעלטען, מע ווייסט ניט ווען, מיט טוידטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין טאטענס קדיש מיט דריי מיתה־משונה'ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

איינער פון די חכמים, וואס האבען זיך געבריה'ט אויפמאל אין א גאכ'פסח'יגען פריהמארגען ארויפצוגעהן טרוקען פון דער כתריעלעווקער בלאטע, איז געווען דער העלד פון אונזער ערצעהלונג, שמואל שמעלקים. בכדי איהר זאלט ווערען מיט איהם גיך בעקאנט, שטעל איך אייך איהם פאר אין קורצע דבורים. שמואל שמעלקים איז א יונגערמאן א משכיל, א טאטענס א קינד, רבי יאסי דעם נגיד'ס איידעם. אין יענער צייט איז ער נאך נעזעסען אויף קעסט, געזעסען און נעלערענט און געלייענט ביכלעך

און געשריבען איז די בלעטער. וואס, איינעמליך, איז געווען דאס שרייבען, איז שווער צו זאגען, וואָרום אין יענער צייט האבען איהם די בלעטער נאך ניט געהאט געדרוקט. צי דאס איז געווען מחמת שלעכטיגקייט, צי איבער איין אנדער זאך, נאר די בלעטער האבען געהאלטען אין אין שטילשווייגענים, און דער נאמען שמואל שמעלקים איז נישט געווען דערמאנט אפילו אין בריעפאסטען. ביז דער אויבערשטער האט זיך מרחם געווען אויף איהם איז מאל אין א שענעם פריהמארגען, — טאקי אט יענעם פריהמארגען, וואס וועדט דא בעשריבען — און דער נאמען שמואל שמעלקים איז געווען שוואַרץ אויף ווייס אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט מיט גרויסע, ליכטיגע, פיערעקעכיגע אותיות. געהענדיג אהיים צוריק פון דער פאסט מיט'ן בלאט אין דער האנד, האט אונזער העלד געשפרייזט איבער דער בלאטע, געשפרונגען פון איין סטעזשקע אויף דער אנדערער, בעוויזען קונצען, אז מע קאן טהון צוויי מלאכות: לייענען א בלאט און זוכען א וועג אין דער כתריעווקער בלאטע. פון אזעלכע קונצען האט ער אריינגעטיאפקעט ניט אין איין קאליעזשע, זיך פערשפריצט און אויסגעשמירט ווי א רוח. דאס אלץ איז אבער געווען גארנישט אקעגען דעם, וואס ער האט געהאלטען ביי זיך אין האנד, און עס האט איהם געטראגען ווי אויף פליגלען אהיים צו בעוויזען זיין זייב חנה'ן, אז ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אפגעדרוקט אויפ'ן בלאט. אויסגעשמירט ווי א שד, דאס היטעל פערדוקט, די פאלעס צעלאזט און שטארק פערשוויצט, איז אונזער העלד אריינגעפאלען מיט אייז אימפעט צו זיך אין שטוב אריין:

— חנה, וואו ביזט דו?

חנה איז דעמאלט געווען נאך גאר א יונג ווייבעל, סך־הכל מיט אייז קינד אויף די הענד און מיט'ן אנדערען אויף דער צייט. דערזעהען דעם מאן אזא פערשמירטען, אזא פערשוויצטען און אזא צעטראגענעם, האט זי זיך נעגעבען א לאז צו איהם און א פרעג געטהאן:

— נאט איז מיט דיר, שמואל?

— חנה, מע האט מיך אפגערופט, חנה!

חנה האט זיך שטארק דערשראקען. אין איין אויגנבליק האט זי אוועקגעזעצט דאס קינד, געחאפט א גלאז וואסער און צוגעלאפען צום מאן:

— א דונער איז מיר! וואו האט מען דיך אפגעבריהט, וואו?

— נישט אפגעבריהט, נאר אפגעדרוקט, אט־א־דא־א.

אזוי האט איהר שמואל געענטפערט מיט א גליקליכען שמייכעל, אונטערגעטראגען איהר דאס בלאט און מיט שיינעדיגע אויגען א וויז געטהאן אויף דעם ארט. פון וואנען עם האט ארויסגעשיינט, ווי גיין־גאלדענע שטערען, מיט גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים"!

יענעם טאג איז נישט געווען, דאכט זיך, אויף דער גאנצער וועלט, פון כתריעלעווקע ביז אויף יענער זייט אמעריקא, נאך איינער אזא גליקליכער, ווי שמואל שמעלקים. נישט געקוקט אויף דער בלאטע, נישט געהערט חנה'ס פראטעסט: „וואוהין וועסט דו געהן אין אזא טוואן?" — האט אונזער העלד זיך אוועקגעלאזט מיט'ן בלאט איבער דער שטאדט, אפגעשטעלט כמעט יעדען בעזונדער, דערצעהלט, אז דאס געהט ער פון דער פאסט, נאר־וואס בעקומען דאס בלאט — „אטא, זעהט איהר?"...

מיט די וועגטער טראגט ער אונטער יעדען גליק אונטער דער נאז דאס בלאט מיט די גרויסע לויטערע פיערעקעכיגע אותיות: „שמואל שמעלקים". די כתריעלעווצעם האבען, ווי עם שיינט, ניט רעכט פערשטאנען שמואל שמעלקים' גדולה. זיי האבען געמיינט, אז דארט שטעקט עפעס א נייעס, א מלחמה, א שרפה, א מגפה. אדער אזוי עפעס א נייע גזירה אויף אידען. און חאטש מע האט קיין צייט ניט, מען איז פערטאראמט מיט דאגות־פרנסה, נאר האלטען נייעס — מהכתיתי, מיט'ן גרעסטען כבוד!

— אנו, לייען אומיסטנע, וואס שרייבט מען דארטען ביי דיר אין בלאט?

— אט דא איז מיטען דער בלאטע זאל איך אייך לייענען?

— וואס זשע האסט דו אונז באַראַרפט אָפּשטעלען ?
— איך האָב אייך נאָר געוואָלט ווייזען, אז... אז מע האָט מיך אָפּגעדרוקט ! אָפּגעדרוקט !...

אזוי ענטפערט זיי אונזער גליקליכער העלד מיט א שיינענדיג פּנים און טיאָפּקעט ווייטער. און די כתריליעווצעס קוקען זיך איבער, קנייטשען מיט די פּליצעס און וויצלען זיך, ווי דער שטייגער איז :

— אלע בייזע ווייסטע חלומות !
— מע האָט איהם אָפּגעדריקט !
— מע האָט איהם צוגעדריקט !
— מע האָט איהם איינגעפּרעסט !
— איינגעזאלצען !
— איינגעזייערט !
— פּארמאַרעניירט !
— חא־חא־חא !

* * *

עס איז שוין געווען טיף אין דער נאכט. און שמואל שמעלקים איז נאָך אלץ געלעגען ביי זיך אויפ'ן גרעגער מיט אָפּענע אויגען. ער האָט זיך געפיהלט, ווי א העלד, ווי א מענש, וואס האָט אָפּגעטהאָן עפּעס א גרויסע, א וויכטיגע זאך, וואס האָט איהם ווי אָפּגעטיילט פון אלע זיינע בעקאַנטע אין כתריליעווקע, אויפּגעהויבען איהם הויך, העכער מיט א קאָפּ פון אלע כתריליעווקער. א קליניגקייט — ער, שמואל שמעלקים, שטעהט אָפּגעדרוקט אויפ'ן בלאַט, און זיי ניט !... און ער קוקט אויף זיי פון אויבען אראָפּ, מיט רחמנות. ער שטעלט זיך פּאר, אז אָט שטעהט ער אויף א הויכען בארג, און אונטען, אונטער'ן בארג, שטעהט גאַנץ כתריליעווקע און האַרכט זיך אַיין, ווי ער דרש'עט זיי, ווי ער פּרעדיגט זיי הויכע שענע גדאנקען פון מענשליכקייט, פון געטליכקייט און פון אייביגקייט, און וואס וויטער וואכטט ער אלץ העכער און העכער, און מלאכים לאזען זיך אראָפּ צו איהם פון'ם הימעל, חאפּען איהם אויף אויף

זייערע ברייטע פליענלעז און טראגען אינם אוועק ווייט־ווייט פון כתרי־לעווקע, אוו... ער ווערד אנשלאפען.

קאפיטעל ב.

ער שרייבט אויף די גאזעטען, אוו כתרי־לעווקע חכמה'ט זיך.

ליעבער פרייגד! דאס, וואס איך האב דיר דא דערצעהלט אין קאפיטעל א, האב איך דיר דערצעהלט א מעשה, וואס האט זיך געטראפען מיט פינף אוו צוואנציג יאהר צוריק. איבערלעבען פינף אוו צוואנציג יאהר אין אירישקייט אין כתרי־לעווקע איז נישט קיין פינף אוו צוואנציג שלום־עליכם'ס אפשטעקען, אוו נישט קיין פינף אוו צוואנציג אייער־בייגעל אויפעסען, אוו אפילו נישט קיין פינף אוו צוואנציג פייגעלאך אויסשיסען... ניט אומזיסט האט זיך אונ־בעמערקט ארייגגע'גנבה'ט צו אונזער העלד אין בערדעל אריין א היבש ביסעל זיבער אוו אויף זיין ברייטען ווייסען שטערן האבען זיך אויסגעלעגט טיפע קנייטשען — גאר ניט דער שמואל שמעלקים, וואס אמאל.

אמאל איז דאס געווען א יונגערמאן א צאצקע, פון די, וואס מע קויפט זיי אין כתרי־לעווקע פאר געלד. מע זוכט זיי מיט ליכט אוו מע דינגט זיך פאר זיי מיט'ן שדכן, ווי מע דינגט זיך פאר אייז אכט, אוו אז מע דינגט זיך אוים, גיט מען זיי אוועק א שענע, איין עהרליכע אידישע מאכטער, מיט היבשע עטליכע קערבלאך נדן, מיט עטליכע יאהר קעסט, אוו מע האלט זיי, ווי א ציערונג אין שטוב, ווי אזוי אבן־טוב, ווי א שיינדלע אין דער משפחה, גוטע פרייגד זאלען אנקווילען אוו שונאים זאלען צעפיקעט ווערען. דעם ערשטען שבת נאך דער חתונה פיהרט מען דעם געקויפטען איידעם מיט פאר־דאר אין שוהל אריין, די נייע בגדים אויף איהם קנאקען, די שטר־ווילאך סקריפען. דער שוועהר בעזעצט איהם אויבען־אן אין מזרח זייט, מיט'ן פנים צום עולם. פיינע בחורים מיט אויסגענלעטע פאות

אוז קליינע חדר־יונגלעך מיט אונטערגענעצטע נעזלעך שטעלען זיך אויס אקענען איהם אוז בעטראכטען איהם מיט גרויס נייגעריגקייט, ווי א עלעפאנט, אוז אז מע רופט איהם אויף צו דער תורה אוז ער קלינגט דעם מפטיר, ווי א גלאק, זינגט די ברכות, ווי א סאלאווייי, דעמאלט — אהא! — קוקען ארויס פון אויבען, פון דער וווייבערשער שוהל, וווייבערשע נעז מיט וווייבערשע אויגען. אויף די נעז זעה איך אנגעצייכענט קנאה, אוז אין וויערע אויגען לייען איך:

— האט ער עס איינגעהאנדעלט א מציאה, רב יאסי דער נגיד, פארשטעהרט זאל עס איהם נאר ווערען, רבונו של עולם!...

פאר קלאר קאן איך אייך ניט זאגען: צי ס'איז מקום געווארען די וווייבערשע ברכה, צי איבער איין אנדער זאך, נאר דער שלום־בית ביי רב יאסי דעם נגיד אין שטוב איז גיך פערשטעהרט נעווארען. רב יאסי דער נגיד האט זיך ארומגעקוקט, אז די מציאה, וואס ער האט איינגעהאנדעלט, איז גאר ניט אזא מציאה. דאס הייסט, אזוי אפילו, אויבען־אויף, וואס קאן ער האבען צו זאגען אויף זיין איידעם? מהכתיתי, א יונגער מאן א גערעטענער; נישט מעהר אט דאס, וואס ער גיט זיך אפ מיט די נאררישקייטען, „שרייבט אויף די גאזעטען" נאר, עפים מעשה קבצן... און דער שוועהר האט זיך אנגענעלאזען אויף דער שוויעגער, און די שוויעגער האט געפיירט אויף דער טאכטער, און די טאכטער האט בעהאלטען דאס פנים איז קישען און שטילערהייד געווויינט...

און די שטאדט? וואס זאלט איהר קלערען? כתרילעווקע איז, ברוך־השם, איין ערטעל פון סאמע חכמים, קלוגע קעפ, פראקטישע מענשען. זיי האבען ניט אנדערש געקוקט אויף דעם נגיד'ס איידעם, ווי אויף א קאליקע, א בעל־מום, א מענש מיט א „געבארענעם חסרון, ניט דא נעראכט"...

אודאי וועט שמואל שמעלקים זאל ניט זיין רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, וואלט איהם דאס שרייבען אויף די גאזעטען אפגענעלאפען ניט אזוי גלאט. נאר ווייל ער איז רב יאסי דעם נגיד'ס איידעם, האט דער עולם געוויצעלט זיך איבער איהם הינטער די

אויגען, געווייניקיך, און עס זענען געפֿלויגען שארפע, שפּיציגע ווערטלעך:

— א מענטש האָט זיך אריינגענומען א משוגעת אין קאָפּ!
— ניט דא געדאכט!
— ניט אקעגען נאכט דערמאָנענדיג!
— נעבאך א ביסעל ניט דערשפּיצט, וואָס איז ער שולדיג?
— נישט קיין ביסעל, נאָר א סך.
— בלשון אשכנז ווערד עס אָנגערופען, אפּנים, לעקישעוואָטע?
— ווי אזוי זשע וועט עס הייסען אויף אונזער לשון?
— שוטה בן פּיקהאָלץ.
— אדער לאָמטערנשיסער בן פּדהצור.
— און אפשר גאָר שמינדער בגעץ?...

קאַפּיטעל ג.

שמואל שמעלקים ווערד א כתרילעק.

נאָר דאָס, וואָס אין כתרילעווקע קאָן זיך ערלויבען איין איידעם אויף קעסט, איז ניט ערלויבט א יונגען מאָן, וואָס איז שוין א בעל־הבית אליין פאָר זיך. רב יאָסי דער נגיד, זאָל זיין א מליץ־יושר, איז שוין לאָנג אויף דער אמת'ער וועלט. זיין ווייב, זאָל זיך מיהען, האָט זיך פערבענקט נאָכ'ן מאָן און איז אויך אוועק אהין, פון וואָנען קיינער איז נאָך צוריק נישט געקומען, און אונזער העלד, שמואל שמעלקים, איז אריינגעטראָטען אין דער וועלט אריין, געווארען א סוחר, איבערגענומען דעם שוועהר'ס קראָם אין כתרילעווקע, א קראָם פון שניט און פון באָקאָליי און פון צעלניק און פון פויגעל־מילך, און די דירה האָט ער ג'ירש'עט פונ'ם שוועהר, די גרעסטע דירה אין כתרילעווקע. דאָס איז אזא מין דירה, וואָס ס'איז כדאי, זי זאָל ווערען בעשריבען. שטעהן שטעהט זי, די דירה הייסט עס, אין מיטען מארק. סאָמע אין דער רעכטער בלאָטע. קיין הויף האָט

זי ניט, און דאס, וואס געפינט זיך אין א הויף, האט זי אויך ניט... דערפאר איז זי כמעט העכער האלב געדעקט מיט אייזען, און די אנדערע האלב מיט שערבלעך, אזוי, אז זי חאפט דעם אפבליק פון א מענשען, וואס מע האט איהם אנגעטהאן א היטעל, געשטוקעוועט פון צווייערליי מאטעריעס. היינט האט זי, די דירה הייסט עס, צוויי גאנקעס, איינעם פון פארנט און איינעם פון הינטען; דאס הייסט, עס וועגדט זיך, ווי אזוי איהר קוקט. קוקט איהר פון ד ע ר זייט, איז ד א דער פון־פארנט און ד א ר ט דער פון־הינטען. קוקט איהר פון י ע נ ע ר זייט, איז ד א ר ט דער פון־פארנט און ד א דער פון־הינטען.

אויף קיין זאך האבען די כתריליעוצעס ניט אזוי מקנא געווען רב יאסי דעם נגיד'ס יורש, ווי אויף דער דירה מיט די צוויי גאנקעס.

— באשערט א מענטשען אזא גוטס!

— עס וועט ביי איהם האבען א קיום, ביי דעם לאמטערענ־שיסער!

— פון אסתר־תענית ביז פורים.

— דץ א סוחר!

— שמעיה בעל־פרנסה!

— איציקעל בעל־תכלית!

— און דער קאפ איז איהם נאר וויים איך וואו!

— אין יעהופעץ אויפ'ן יאריד.

— ערגיץ אין די בלעטער דארטען...

אזוי האט זיך דער עולם געוויצעלט, געשלייפט די צינגלעך און ביסלעכווייז געגומען דעם נגיד'ס יורש צו דער ארבייט, און דוקא מיט גוטען, מיט א חניפה'לע, א טובה'לע, א גמילות־חסד'ע, א געשעפטעל, א הלואה'לע — מהכתיתי, פאר וואס ניט? אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז שמואל שמעלקים האט אנגעוואלט די גאנצע ירושה און איז געווארען, אויף דער כתריליעוקער שפראך, „נקי", ריין ווי א טעלער, א כתריליעק גלייך מיט אלע כתריליעווקער...

„משלנו" — הייסט דאס דארטען, און מיט א פאטש אין פלייצע זאגט מען איהם : „אחינו אתה". און ווי באלד „משלנו" און מיט א פאטש אין פלייצע „אחינו אתה" — איז שוין דעמאלט אז אך און וועה ! . . .

נע'פטר'ט די קראם מיט'ן ביסעל נעלה. האט זיך אונזער שמואל שמעלקים בעקענט מיט'ן כתריל'עווקער דלות און מיט אלע זיינע תרי"ג בעהעלפערס. נישט מיט א מאל, געוועהנליך, נאר פאוואלינקע, ביסלעכווייז האט ער זיך געקאטשעט באלד ארא, ביז ער איז געקומען צו דער מדרגה פון אנקומען צום גביר פון שטאדט רב נתן קורח, פערזעצען ביי איהם די דירה מיט די צוויי גאנקעס, זיין לעצטען מאיאנטעק. יענער טאג איז געווען, קאן מען זאגען, תשעה־באב ביי שמואל שמעלקים אין שטוב. ווי א שאטען האט ער ארומגעשפאנט פון איין ווינקעל צום אנדערען. די קינדער האבען זיך בעהאלטען. שטילערהייד האט חנה געשלונגען די טרע־רען, און דערזעהען דעם מאן, ווי ער איז פער'חושכ'ט, האט זי געמאכט א פרייליך פנים און איהם אויסגערעדט דאס הארץ :

— דו ביזט נישט דער איינציגער. גאנץ כתריל'עווקע ליגט פאר'משכונ'ט ביי אט דעם בלוט־זויגער.

און אז דער מאן איז אוועקגענאנגען צום גביר רב נתן קורח, האט זיך ערשט דעמאלט חנה אוועקגעזעצט ווייגען אויף ביידע אויגען : „וועז איהר טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן..."

נאר אונזערע לעזער ווייסען, אז מיר האלטען נישט פון קיין קלאנ־ליעדער און האבען נישט ליעב קיין טרערען. דעריבער היפען מיר איבער א גאנצע עפאכע פון פינף־און־צוואנציג־יעהריגע צרות, און נעהמען אריבער גלייך צום לעצטען אקט פון אונזער טראגי־קאמעדיע.

קאפיטעל ד.

מזל־טובֿ! שמואל שמעלקים איז אַ בעל־יובֿל.

נישטא קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט. אַזוי שמועסען די אויפגעקלעהרטע, די פילאָזאָפען. אלסדינג, זאָגען זיי, ענדערט זיך אויף דער ערד: מענשען וועלן פערעלטערט און שטאַרבען אַוועק. הייזער ברענען אפֿ. שטעדט וועלן חרוב און איבערגעייעם אויפגעבויט. פון א ים וועלד א טריקענישׁ, פון דער טריקענישׁ וועלד א ים, און אַזוי וויטער און וויטער.

פֿאַר אויפגעקלעהרטע לייט, פֿאַר פילאָזאָפען, נעמען מיר אַראָפּ דאָס היטעל. לאָזען זיי אַבער קיין פאַראיבעל ניט האָבען — זיי זענען נישט בעקענט מיט דער כתריל־עווקער בלאָטע. אלסדינג אויף דער וועלט ענדערט זיך, נאָר נישט די כתריל־עווקער בלאָטע. אַזוי ווי מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צוריק, פונקט אַזוי שטעהט זי אויף איצט פערטיעפט און פער'עקשנ'ט, פיהרט א שטרייט מיט די שטראהלען פון דער זון און ווילֿ נישט אויסטריקענען פֿאַר קיין נעלד נישט. שוין איבערגעלאָפען דער תמוז מיט די הייסע טעג און מיט די הייסע נעכט, וועט נאָך כתריל־עווקע שלאָפּט מיט ווייבער און מיט קינדער אין דרויסען. שוין אַוועק דער תשעה־באב, וועט אידען קאָנען זיך פערגינגען אַזא לוקסוס, ווי געהען אין מיטען גאָס אין די זאָקען — און די בלאָטע שטעהט נאָך אַלץ מיט איהר פּראַכט און גלאַנץ, און די כתריל־עווצעס, פערקאַטשעט די פּאַלעס, קליגען זיך נאָך אַלץ, זוכען מיטלען, ווי אַזוי אויסצוטרעטען א סטעזשקעלע, לעגען אַוועק א שייטהאַלץ אדער א צוויי ציגעל און שפרינגען, ווי די מזיקים, חאפען זיך אריין אפטמאל מיט א פוס אין א קאַליעזשע. פערשפריצען דאָס פּנים אי זיך, אי יענעם, און שעלטען. מע ווייסט ניט וועמען, מיט טודטע קללות:

— א חלירע זאל קומען אויף דיין מאטענם קריש מיט דרייַ מיתה משונה׳ס ביז די זון וועט אונטערגעהן!

און אט זעהען מיר איצט, אין פינף און צוואנציג יאהר ארום, אין א שענעם פריהמארגען וויעדער אונזער העלד שמואל שמעלקים, ווי ער טיאפקעט וויעדער אין דער זעלבער בלאטע, וואם מיט פינף און צוואנציג יאהר צוריק; וויעדער בריה׳ט ער זיך ארויסצוגעהן טרוקענען פון דער כתריעלעוקער בלאטע, און וויעדער אייל׳ט ער זיך פון דער פאסט מיט א בלאט אין די הענד, און וויעדער איז ער פערשוויצט און פרייליך־צעטראגען.

וואם האט איצט אזעלכעם פאסירט מיט איהם, וואם זיין נעקניטשטער שטערן שיינט אזוי, און וואם אויף זיין פערעלטערט, פער׳חושב׳ט פנים שפיעלט אזא צופריעדען גליקליך שמייכעלע? — עם האט זיך געטראפען אזעלכעם, וואם ער האט זיך אויף דעם קיין מאל נישט גערוכט. א נס האט זיך געטראפען, לעזער, א נס: עטיצער, א גוטער פרויינד אהן א נאמען, האט זיך דערמאנט און געגעבען צו וויסען אין בלאט, אז היינטיגען טאג איז געווארען פינף און צוואנציג יאהר זינט שמואל שמעלקים איז ארוים אויפ׳ן פעלד פון דער אידישער ליטעראטור מיט זיינע בעשרייבונגען פון כתריעלעווקע.

„מיר וויסען ניט — אזוי שרייבט דער אונבעקאנטער פרויינד אין בלאט — מיר הויבען נישט אן צו וויסען, וער איז אט דער שמואל שמעלקים און וואם ער איז. מיר וויסען נור, אז פינף און צוואנציג יאהר כסדר ליגט א מענש אין א זומפ, וואם הייסט כתריעלעווקע, און הערט נישט אויף אונז בעקאנט צו מאכען מיט די דאקטיגע משונה מאדנע ברואים, ווי ער רופט זיי אן: די „קליינע מענשעלעך"...

און נאך א סך אזעלכע זיסע וועלטער שרייבט דער אונבעקאנטער פרויינד אין בלאט, און לאזען לאזט ער אוים מיט א מזל־טוב צו שמואל שמעלקים און מיט א ברכה צו זיין פינף און צוואנציג יאהריגען יובילעאום...

יובילעאום ? ! . . . קיין מאל האט שמואל שמעלקים ניט נערענקט פון קיין יובילעאום, קיין מאל אפילו אין חלום ניט נעזעהען אזא זאך. מע מוז מודה זיין, אז אונזער העלד האט מיט זיין ארעמער פעדער אין דעם משך פון די פערגאנגענע פינף און צוואנציג יאהר קיין שטערען פון הימעל נישט געחאפט און קיין חידושים ניט אויפגענטהאן. איין שבח דארפען מיר איהם אבער נאכזאגען: ער האט געטהאן זיין ארבייט געטרייו און מיט ליעבשאפט, ווי די ביען, וואס טראגט איהר חלק האניג אינ'ם גרויסען ביענשטאק אריין. קיין מאל האט ער זיך נישט געפרעגט קיין קשיא: צולייב וואס ער לענט זיך אזוי אוועק פאר כתריעלעווקע און פאר די קליינע מענשעלעך? איך זאל וויסען, אז דאס וועט ניט זיין קיין בעלעריגונג, וואלט איך איהם פערגליכען צו א קוה, וואס זויגט איהר קעלבעל נאר נישט צו פרענגן קיין קשיות, למאי זי טהוט עס... קיין כבוד האט ער פון זיין שרייבען קיין מאל ניט ערוואַרטעט. פון קיין לויז האט ער קיין מאל נישט ג'חלומ'ט. צו דעם, וואס ווערד אנגערופען „קריטיק", האט ער קיין מאל ניט זוכה געווען, אויב מיר זאלען נישט רעכענען די „היימישע קריטיק" פון די כתריעלעווצעס, וואס זענען אין כעם סכנות, אז מע „בעשרייבט זיי אויף די נאזעטען". זיי האבען בעסער ליעב רעדען פון דער גאנצער וועלט, איידער די גאנצע וועלט זאל רעדען פון זיי. זיי האבען בעסער ליעב חוזק מאכען פון יעדען בעזונדער, איידער עמיצער זאל חוזק מאכען פון זיי. אט אזא טבע איז שוין ביי זיי פון קרמונים. דערביבער האבען זיי איהם געבעטען מיט גוטען, ער זאל זיי ניט „ארויסשטעלען אויפ'ן בלאט", וואַרום עס „וועלען זיין בזיונות"... עס האבען זיך געפונען אויך אזעלכע, וואס האבען איהם אפילו געגעבען אנצוהערעניש, גערעדט פערשטעלט, בלשון סגי־נהור: אז מאמער וועט ער זיך דערוועגען אנריהרען זייער נאמען, „וועלען פליהען פעטש" — און אויף פעטש איז א כתריעלעווקער דוקא א בטוח. אין כתריעלעווקע — איך האב עס אייך, דאכט מיר, שוין לאנג בעמערקט — וועלען מעהרסטענטיילס נע־

שעפטען אוּן סכסוכים לִיקווידירט דורך פּעטש :
— פּיטש־פּאטש — אזוי זאגען זיי — איז א קורצער פּסק אוּן א מזומנ'ע טובֿע.

אוּן פּלוצים קומט אַיין אונבעקאַנטער פּריינד איז בלאָט אוּן דערמאנט דער וועלט, אז ער, שמואל שמעלקיס, איז א בעל־יובֿל, אוּן וועז ? גראָד היינט, וועז ער האָט געהאָט א בייזעז, א פּינ־סטערעז פּריהמאַרגעז, וועלכער וועלד בעשריבען אָט דא, איז קאַ־פּיטעל ה.

קאַפּיטעל ה.

א ווינטער פּריהמאַרגעז.

כתריעוקע האָט נאָך ניט אויפגעוואַכט רעכט פּון איהר זיסען שלאָף, אוּן די גליקליכע כתריעווצעס זענען נאָך נעווען געפּענטעט אין דעם כשוף פּון דער זומערדיגער נאַכט, נישט נעקאַנט אָפּרייסען זיך פּון די נאָלדענע חלומות : א ריח פּון פּריש ברויט... אַיין אראָמאט פּון נעפּילטע פּיש מיט ציבעלעם אוּן מיט פּעפּער... נאַנ־צע לונג־אוּן־לעבערס, נאר־וואָס פּון דער יאטקע... נייע שמעקענ־דיגע שיך פּונ'ם שוסטער... נאַנצע הויזען פּונ'ם שניידער... א גרויסער מארק... א יאריד... קונים א סך... פּדיון... פּרנסה... — אט וואָסערע גוטע זאכען דער גוטער בעל־החלומות שיט אויף כתריעוקע פּון זיין מילדער האנד. אַיין עבירה, וואָס נאָנץ פּריה נעהט אויף נאָט'ס זון אויף כתריעווקער הימעל אוּן טרייבט ארויס דעם עולם אויף דער שלאָכט — זוכען ברויט פּאר די הונגעריגע וויב אוּן קינדער !

— סטוק ! סטוק ! סטוק ! — האָט זיך דערהערט א קלאָפּ אין טהיר, אוּן שמואל שמעלקיס האָט זיך אויפגעהאָפּט, אראָפּנע־

שפרונגען, אויפגעעפענט די טהיר און אריינגעלאזט א פריהען נאסט. קאפע דעם אדוואקאט.

— ברוך־הבא, א גאסט, וואס עפיס אזוי פריה ?

ניט איהם און ניט זיין וויב חנה'ן איז געפעלען דער דאזיגער פריהער וויזיט פון קאפע דעם אדוואקאט. קאפע דער אדוואקאט איז אזוי זיך אפילו א גאנץ וואהל מענשען, נאר איין זאך, וואס ער האט א חינטיש פנים, און וואס ער רעדט א ביסעל אונטער דער נאז און חאפט אזוי, אז עס מאהלט זיך אייך אויס, אז ניט ער רעדט, נאר ער האווקעט.

— האוו־האוו־חאוו ! איהר וויסט דאך, אז איך בין נישט מעהר, ווי איין אדוואקאט... מיין פרנסה... מע זאגט מיר נעהן — נעה איך. רב נתן קורח האט אייך געלאזט בעטען, איהר זאלט איהם אפריניגען די דירה, האוו־האוו... אט איז דער איספאלני־טעלנע ליסט אטא, מיט דער פראזושנע אטא, מיט דער וואדא־וולארענע, מיט די אלע איבעריגע שפארגאלען, נא אסנאוואניע סטא טרירצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטאוואא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאוו גראושדאנסקיה, האוו־האוו־האוו...

אט אזוי האט זיך אויסגעהאווקעט קאפע דער אדוואקאט און איז אווק זיין וועג, נאר נישט געוואלט אויסהערען די ברכות, וואס שמואל שמעלקיס' וויב מכבד געווען דעם רוצח, דעם גזלן, דעם בלוט־זויגער רב נתן קורח, און נישט געוואלט זעהען די שטילע טרערען אויף איהר שלים־שלים־מזל'דיגען לעבען, אז אך און וועה, וועז איהר טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

אויף דעם געוויין האבען זיך אויפגעהאפט אלע קינדער, די גרעסערע און די קלענערע. געוואהר געוואהרען, אז מע וואהרפט זיי ארוים מיט די בעבעכים אין דרויסען ארוים, האבען די עלטערע בעקומען וויסע טוידטע אויסגעזויגענע פנימ'ער, אהן א טראפען בלום, מיט שטומען וועהטאג בעטראכט די אומגליקליכע מאטע־מאמע, און די קלענערע — די זענען געשטאנען אין איינע העמדלעך

און געציטערט, ווי די לעמעלעך. זייערע נרוים־אפענע אויגען האבען געזאגט:

— איהר מיינט, אז ווייל מיר גהען נאקעט און באַרוויים, וויסען מיר שוין גארנישט ניט? . . .

נאר דאס יונגסטע און דאס ליעבסטע, די געבאַלעוועטע מיזינקע, רייזעלע, א קינד א נאלד מיט איין אונטערגעשטעקט העמדעל און מיט אויסגעבויגענע פעסעלדיגע פיסעלעך, קאטשעט זיך ווי א קאטשקעלע, רעדט צום פאטער אויף א מאדנער שפראך:

— העטי מעטי קאפעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי.

אויף אונזער לשון הייסט עס:

— אז דו וועסט מיר געבען א קאפעקעלע, וועל איך מיר קויפען א קאנפעקטילע.

א קינד א טרייסט! א קינד א נחת! . . . שמואל שמעלקים טאפט אין אלע קעשענים און קאן נישט געפינען קיין קאפעקע, און ער קאן נישט צוזעהן דעם צער פונ'ם קינד ערגער ווי פון אלע איבעריגע קינדער, און א שווארצער שאטען פערשפרייט זיך אויפ'ן פנים, און פרישע קנייטשען אויפ'ן שטערן, און א טיעפער שוועדער זיפץ רייסט זיך ארויס ניט ווילענדיג פונ'ם הארצען.

— אויף די שונאימ'ם קעפ! — זאגט צו איהם חנה זיין ווייב, רעדט איהם אויס דאס הארץ: — נארעלע, דער הימעל צו דער ערד איז נישט נעפאלען... און זי שיקט איהם אפ צום גביר רב נתן קורח, טאמער וועט ער זיך אפבעטען נאך א מאל חאטש אויף א קורצער צייט, ביז דער אויבערשטער וועט רחמנות האבען...

— אויפ'ן עשאפאט וואלט איך דיר ליעבער געגאנגען...

אזוי זאגט שמואל שמעלקים שטילערהייד זיך אין בארד אריין, רוקט אז דאס היטעל און לאזט זיך גההן צום גביר רב נתן קורח.

קאפיטעל ו.

דער גרעסטער גביר איז כתריעלעווקע— רב נתן קורח.

איך מיין, אז ער דארף אייך זיין בעקאנט, ווארום ווער קען ניט רב נתן קורח? ער האט דאך א שם „אויף דער נאנצער וועלט". אלע ווייסען, און ער אליין בעריהמט זיך דערמיט, אז ער איז שוין כמעט דרייסיג יאהר ניט ארויסגענאנגען מפתח ביתו. ווער עס דארף, דער טרעפט צו איהם. און דארפען דארף צו איהם יעדער, ווער עס האט וואס צו פערזעצען. אמאל, אין די יונגע יאהרען, פלענט מען צו איהם טראגען פער'משכונ'ען אלסדינג, וואס האט א ווערטה, למשל: א בגד, א לייכטער, א סאמאוואר, א שטויסעל, א קווארט, איין עטרה, א מגילה, אפילו א פאר־א־יאה־ריגער לולב איז אויך געווען א סחורה. איצט, אויף דער עלטער, האט ער געווארפען איין אום'חן אויף די אלע זאכען, פיינט געקריגען „דוויזשימאסט" (מטלטלין) און גיט זיך אפ נור מיט „אימושטשעסטווע" (הייזער). אלע ווייסען, אז ער מאכט ניט קיין אנדערע בעשעפטען, א חוץ הייזער. ס'איז א סברא, אזוי שמועסט דער עולם, אז נאנץ כתריעלעווקע לינט ביי איהם „במשכנתא". און, ווי דער שטייגער איז, פליהען דארטען שטענדיג מיט ליצנות אויפ'ן גביר'ס אפעטיט צו הייזער.

— טאמער ווייסט איהר, וואס ווערט ער טהון איבער הונדערט און צוואנציג יאהר מיט אזוי פיעל הייזער?

— ער ווערט זיי נעמען מיט זיך אויף יענער וועלט.

— ער ווערט זיי איינזאלצען אין זאלץ.

— ער ווערט זיי פאר'משכונ'ען ביי'ם מלאך המות.

— אויך זעה, אז איהר ווייסט קיינער ניט דעם סוף פון אונזער גביר רב נתן קורח.

— וואס זשע שווייגסט דו, אז דו ווייסט?

— ער וועט האבען דעם איינענעם סוף, וואס יענער קורח איז חומש.

— איינגעוונקען וועלען, הייסט עס, מיט אלע מאינטקעם ? פון דער לעצטער המצאה קוועלט דער עולם אזוי שטארק, אז ממש מע קאטשעט זיך פאר געלעכטער. און רב נתן קוֹ־ח טהוט זיך זיינס : ער פערליהט געלד אויף הייזער און נחלאות און וועלד וואס א יאהר רייכער מיט א פאר הייזער און מיט א פאר קלייטען. אויסער דעם, איז זיך רב נתן קורח זעהר א פיינער בעל־הבית און בטבע זעהר א סימפאטישער מענש. ער האט א כלל — אויפנעמען יעדען איינציגען פריינדליך, אזוי ווי אונזערע חכמים האבען אונז געלערענט : „בסבר פנים יפות", דאס הייסט, מיט א בריטען ברוך־הבא און מיט א „פאר וואס זיצט איהר ניט ? ". אז איהר קומט אריין צו איהם, ווייסט ער גאר ניט, וואו ער זאל אייך אנידערזעצען. ער טראגט אייך אונטער צווויי שטוהלען מיט א מאל און פרעגט אייך, אפשר וועט איהר טרינקען א גלעזעל טיי ? נאר באלד טהוט ער זיך א חאפ :

— או־וא, ניטא וועד ס'זאל שטעלען דעם סאמאווער... אפשר וועט איהר נעמען א ביסעל איינגעמאכטס ? או־וא ! די דיענסט האט צוגענומען די שליסעלעך ! . . . זיצט, פאר וואס זיצט איהר ניט ? וואס זשע הערט זיך עפים נייעס ?

רב נתן קורח האט זעהר ליעב, מע זאל איהם דערצעהלען נייעס. און וואס איז דער חידוש ? א מענש גענהט נישט ארוים מפתח ביתו שוין כמעט דרייסיג יאהר ! און אז מע דערצעהלט איהם נייעס, האטש דאס נייעס מעג שוין האבען א בארד, הערט ער זיך צו, קוקט זיך אויו, שאקעלט מיט'ן קאפ, שמוצערט מיט די ליפען, ווערד נתפעל, גלייך ווי ער הערט דאס דעם ערשטען מאל אויף זיין לעבען, ביז עס קומט צו געלד... נאר דא מוזען מיר זאגען א פאר ווערטער וועגען רב נתן קורח'ס אויסזעהען, דעמאלט, האפען מיר, וועט זיין פארטרעט זיין פאלקאמער.

רב נתן קורח האט זעהר א סימפאטיש אויסזעהן. מיר שטע־
לען זיך אבער אפ נור אויף די אויגען זיינע. איין אויג איז ביי
איהם איין אויג. א געוויינליך אויג. ווי ביי אלע מענשען איין
אויג. דאם הייסט, א ווייסעכעל מיט א שווארצאפעל, ווי עס ge־
הער צו זיין. דאם אנדערע אויג איז ביי איהם שוין נור שווארצ־
אפעל אליין. אהן א סימן פון ווייסעכעל. דאם דאזיגע שווארצ־
אפעלדיגע אויג האלט ער שטענדיג צוגעמאכט, א חוץ דעמאלט,
זועז עס האנדעלט זיך וועגען געלד. הויבט איהר אן רעדען פון
געלד, אזוי עפענט זיך ביי איהם אויף דאם שווארצאפעלדיגע אויג
און עס הויבט אן ארבייטען, דאם הייסט, עס דרעהט זיך אין עס
שעמעריט מיט א שרעקליכער גיכקייט! עס איז כמעט גאר אונ־
מעגליך דעמאלט צו קוקען איהם גליך אין פנים אריין. און עס
בייט זיך איבער ביי איהם דאם נאנצע געשטאלט. דאם פריהע־
ריגע „סבר פנים יפות" וועהרד פערשוואונדען אינאייניגעם מיט־
שטענדיג זיס־לאקרעצדיגען שמייכעלע, און אויפ'ן ארט פון דעם
ליעבהארציגען זיסען גביר רב נתן קורח וואכסט אויס א חיה, און
עס גלוסט זיך אייך אנטלויפען וואס גיכער און וואס ווייטער...

פון דעם, וואס מיר האבען געשמועסט ביז אהער וועגען אונזער
געליעבטען גביר, קאן דער לעזער מיינען, אז רב נתן קורח איז
חלילה א איר א „בעזדיעטניק", דאם הייסט, א מענש אהן קינדער.
מוזען מיר פערהאפען און געבען צו ווייסען דער וועלט, אז מיט זיין
ערשטער וויב חיה־חוה האט ער טאקי ניט געהאט סיין קינדער.
געווען איז זי, זאל מיר מוהל זיין, א גרויסע מיאוס'קייט, און איז
געשטארבען ביי איהם פון שרעק: ער פלענט זי, זאגט מען, אפט
אונטערשלאגען... דערפאר אבער, אז זי איז געשטארבען, האט ער
פאר איהר מטה צעטיילט א סך צדקה, נעדונגען א שטענדיגען קריש
נאך איהר נשמה און האט תיכף ומיד חתונה געהאט און גענומען
דוקא א יונג קינד, בלוט און מילך, מיט'ן נאמען קריינדעל, און מיט
איהר האט איהם דער אויבערשטער געבענשט פונקט איז א יאהר
ארום מיט א בן זכר. דעם דאזיגען בן זכר האט ער א נאמען גע־

געבען נאָך זיינע ביידע זיידעס: רב יוסף און רב איצי. האָבען זיך די צוויי נעמען צענויפגענאָסען און ס'איז אויסגעקומען יאָסעפ־איצי: מיט דער צייט איז פון יאָסעפאיצי במילא געוואָרען „יאָסעפיץ". און אַט אזוי איז ער שוין פערבליבען ער היום הזה. עס איז איבעריג צו זאָגען, אז יאָסעפיץ איז געוואָכסען א תכשיט, וני געווייניקיך, ביי א גביר, איז אזא גוטס. עס איז נור נויטיג צו בעמערקען, אז א חוץ אַלע מעלות, וואָס ער האָט גוט געלערנט אידיש און רוסיש און א ביסעל דייטש און פראַנצויז און ליטיין און געלייענט טורגענייעוו און דאַרווין, איז ער נאָך דערצו געווען א שטיקל טויב און א ווילדער שווייגער. מע קאָן זאָגען כמעט, אז אין כתריקעווקע האָט איהם נאָך קיין בן־אדם ניט געהערט רעדען, א חוץ דעמאָלט, וועו רב נתן קורח פלעגט זיך צעקאָכען מיט'ן שולאַרצ־אפעלדיגען אויג איבער גאַלד און אויסשרייען אויף א קול: „יאָ־סעפיץ, וואו ביזט דו?" דעמאָלט וואָכסט אויס יאָסעפיץ, מע ווייסט ניט פון וואַנען. יאָסעפיץ איז שוין א בחור צו לייטען און עס שיט זיך איהם שוין א בערדעל. אין די הענד האַלט ער צוויי ביכער, טורגענייעוו און דאַרווין.

— יאָסעפיץ, וואָס זאָגסט דו דערויף?...

יאָסעפיץ שנייצט אויס די נאָז מיט צוויי פינגער, ווישט זיך אפ מיט דער פאַלע און ענטפערט קאַלט ווי אייז:

— ס'איז גאָר נישטא וואָס צו רעדען!...

דאָס איז די אייניציגע פראַזע, וואָס כתריקעווקע האָט וועו געהערט פון דעם דאָזיגען פיינעם בחור, און אַלע האָבען גאָנץ גוט נעוואוסט, וואָס אין דער פראַזע שטעקט, וואָרום ווי שלעכט דער אַלטער קורח זאָל ניט זיין, קאָן מען דאָך ביי איהם א מאָל חאטש עפּים פּועל'ען. האָט ער אבער אַריינגערופען דעם תכשיט, מיט איהם זיך איין עצה האַלטען: „יאָסעפיץ, וואָס זאָגסט דו דערויף?" און יאָסעפיץ האָט א זאָג געטהאָן קאַלט: „ס'איז גאָר נישטא וואָס צו רעדען!" — דעמאָלט מעגט איהר שוין זיין זיכער, אז עס וועט אייך ניט העלפען קיין שמע ישראל...

— א כפרה האט נעמענט ווערען דער היינטוועלטיגער זוהן פאר זיין אלטען טאטענס נאגעל פונ'ם מינדסטען פינגערעל נאך איידער ער האט דערזעהן די ליכטיגע וועלט! — אט אזוי בענשט כתריליעוו־סע רב נתן קורח'ס קדיש דריי מאל א טאג, אוו, ווי אויף צו־להבעים, וויל די ברכה ניט מקוים ווערען.

איצט, אז איהר האט זיך בעקענט א ביסעל נעהענטער מיט דעם דאזיגען ליעבהארציגען פארשוין און מיט זיין ליכטיגען קדיש, וועט אייך קיין חדוש ניט זיין, וואס אונזער העלד שמואל שמעלקים האט אויסדערוועהלט בעסער צו געהן אויפ'ן עשאפאט. ער האט נע־וואוסט פאראויס, אז ס'איז ארויסגעווארפען זיין געהן מיט זיין רעדען מיט זיין בעטען. רב נתן קורח וועט איהם אויפנעמען מיט'ן ברייטען ברוך־הבא, וועט איהם בעטען זיצען, וועלען מכבד זיין מיט טיי אדער מיט איינגעמאכטם, אויספרענגען ביי איהם, וואס הערט זיך עפיס נייעס... ער, שמואל שמעלקים, וועט זיצען ווי אויף הייסע קויהלען, וועט זיך אויפבינדען און פערבינדען עטליכע מאל דאס האלזטיכעל. ער וועט זיך בעת־מעשה פיהלען, ווי א מענש, וואס קלויבט זיך באדען, שטעהט שוין א נאקעטער און האט מורא צו שפרינגען איז וואסער אריין. וועט ער זיך אננעמען מיט די לעצטע כחות און וועט געבען א זאג:

— איך האב צו־נ־אייך, רב נתן, א בקשה, מכח'ן פראצענט, הייסט עס...

ער וועט נאך נישט ענדיגען זיין בקשה, וועט זיך ביי רב נתן'ען אויפעפענען דאס שווארצאפעלדיגע אויג און עס וועט אנ־הויבען קאכען:

— ניין, ניין! אלסדינג יא, נאר דאס ניט! וואס פאר א מאדע — ניט צאהלען קיין פראצענט! פראצענט איז געלט, אוו געלט איז ניט שמעלט — פחע! דיין שוועהר איז געווען, זאל מיר מוחל זיין, א „קאפעיעטשניק", געזשעברעט, געפראצעט, צוליעב וועמען? צוליעב אט די דאזיגע שמויגערס, די לאמטערענשישערס, וואס דרוקען אויף די בלעטער און וויסען נור טרענצלען געלט,

פלעבטען קערבלעך, אוז קומט צו פראצענט, איז פחע! יאסעפיץ, וואו ביזט דו, וואס זאגסט דו דערויף?

וועט זיך בעווייזען יאסעפיץ מיט טורגעניעווען אוז מיט דאר־ווינען. וועט אויסשנייצען די נאז מיט צווי פינגער, וועט זיך אפ־ווישען מיט דער פאלע אוז א זאג טהון:

— ס'איז נאר נישטא וואס צו רעדען!...

אט אזוי וועט זיך אויפלאזען זיין וויזיט צו רב נתן קורח מיט אומזיסטע בלוטצאפענישׂ, אומזיסטע בזיונות. אוז דאך געהט ער צו איהם, ווי א פער'משפט'ער צום טוידט. נאר געהענדיג חאפט ער זיך אראפ פריהער אויף דער פאסט אוז בעקומט דאס גוטע בלאט אוז דערזעהט די גוטע בשורה, ווי מיר וועיסען שוין, אוז ער בלייבט שטעהן אין מיטען גאס אוז לייענט נאך א מאל אוז נאך א מאל, אוז גלויבט ניט זיינע אויגען, אוז שפאנט ווייטער.

* * *

יא. דאס איז געווען א וואונדערליכער, זעלטענער פריהמארגען, וואס האט זיך אנגעהויבען מיט שווארצע וואלקענס אוז געענדיגט זיך מיט א לויטערער זון. דאס איז געווען א פריהמארגען. וואס האט זיך אנגעהויבען מיט א „איספאלניטעלנע ליסט" אוז אויסגעלאזט מיט א „יובילעאום".

קאפיטעל ז.

שמואל שמעלקים אוז נראף טאלסטאי.

„יובילעאום" :...

דאס דאזיגע זיסע וואָרט האט זיך שטיל אריינגעשליטעלט, ווי אויף בוימעהל, צו אונזער העלד אין הארצען אריין, האט איהם געווארעמט, ווי א גוטער וויין, ווי א באלזאם צו די ביינער, אוז א ביסעל ווי פער'שכור'ט.

„מיין יובילעאום? !"... — אזוי טראכט זיך שמואל שמעלקים מיט טרערען אין די אויגען און פערגעסט אין דער מינוט דעם גביר רב נתן קורח מיט דעם אדוואקאט קאפעל, און ער איז זיי מוחל די שפיכות־דמים, און איז מוחל אלעמען פאר אלע פינף און צוואנציג שוערע ביטערע יאהרען, פאר אלע קלעפ פון גאט און פון לייטען, — אלסדינג איז פערגעסען געווארען אצינד! און שמואל שמעלקים בריה'ט זיך שוין ניט, זוכט שוין ניט קיין סטעזשקעס; ער שפרייזט איבער דער כתרילעווקער בלאטע, גלייך ווי אויף דער בעסטער בריק, און לייענט די ליעבע זיסע וועדטער פונ'ם אונבעקאנטען פריינד, וואס האט דערמאנט דער וועלט, אז ס'איז פארהאן ערגיץ א שמואל שמעלקים, וואס איז היינט א בעל־שמחה, א בעל־יובל, א יובילאר,— און ער פיהלט ניט די ערד אונטער זיך, און ער חאפט זיך צום בלאט נאך א מאל, און זיינע אויגען פאלען אויף א נייעם נאמען אינ'ם זעלבען בלאט — גראף ל. נ. טאלסטאי. אלזא, צוויי יובילעאומס, צוויי יובילארען: גראף לעוו ניקאלאיעוויטש טאלסטאי פון יאסנע פאליאנע און ער, שמואל שמעלקים פון כתרילעווקע! חא־חא־חא!

און ער צעלאכט זיך ניט ווילענדיג צו זיך אליין: ווי קומט ער, אזא קליין ווערעמל, קענען א ויזילטהיער? ווי קומט ער, דאס קלענסטע שטערענדל, קענען דער גרויסער פלאמענדיגער זונ'ן, וואס בעשיינט די גאנצע וועלט? און פון דעסטוועגען — אט זעהט איהר דאך — שטעהט זיין נאמען, שמואל שמעלקים, אינאיינעם מיט'ן ריעזיגען גלית הפלשתי פון דער וועלט, מיט'ן גראף טאלסטאי!...

און (א, זינדיגער מענש!) עס חאפען איהם אונטער זיינע געדאנקען און טראגען איהם אוועק, ווי אלע מאל, ווייט אין הימל אריין, אינ'ם עולם הדמיון, און ער פרעגט זיך: „לאמיר זעהן, פאר וואס ניט?... און לאמיר שמועסען דאס אייגענע וויערער א מאל צוריק — פאר וואס טאקי ניט?... שוין זשע איז ער, דער אונבעריי־

טענדער שמואל שמעלקים, נישט כמעט דאָס זעלבע אין דעם קליי־נעם פינסטערעז כתריעלעווקע, וואָס טאָלסטאָי פֿאָר דער גרויסער ליכטיגער וועלט? טאָלסטאָי, די גרויסע פלאָמענדיגע זונע, האָט בע־לייכט מיט איהר מוראַ'דיגען פייער די גאַנצע ערד, אוז ער, דאָס קליינע שטערענדעל, האָט ער דעז ניט בעלייכט מיט זיין קליין פייערעל א קליין שווארץ פינטעלע אויף דער ערד, וואָס מע רופט דאָס כתריעלעווקע? וועד איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט נע־נעבען צו וויסען דער וועלט, אז ס'איז גאָר פֿאַרהאַן ערגיץ א כתרי־לעווקע, אוז אז אין כתריעלעווקע איז פֿאַרהאַן א בלאָטע, אוז אז אין דער בלאָטע טיאָפקייז אָרום מאַדנע מינים נפשות, קליינע מענשעלעך, וואָס קוועטשען אוז וואָס דריקען אוז וואָס פֿרעסען אוז וואָס פרעסען איינס דאָס אַנדערע מחמת הונגער אוז מחמת פינסטערניש אוז מחמת נויט אוז מחמת איינגשאָפט אוז מחמת עפוש? וועד איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט בע־ווייזן, וואָס פֿאָר פֿערלעז עס וואלגערען זיך אָט דוקא אין דער דאזיגער בלאָטע, אָט דוקא אינ'ם דאזיגען פינסטערניש, אָט דוקא איז דעם דאזיגען ענגשאָפט אוז דעם דאזיגען עפוש?"...

קאפיטעל ח.

עס שיטעז זיך מזל־טוב'ס אוז מתנות, ווי פוז א ראזשעק.

אוז שפּריזענדיג שוין מיט גאַנץ ברייטע שפּאַן איבער דער כתריעלעווקער בלאָטע מיט אויפֿכע געדאַנקען, פֿרענט ער ביי זיך אליין א קשיא, א כתריעלעווקער קשיא:

— וואָס וואָלט גאָט געאַהרט, למשל, וועז די היגע קליינע מענשעלעך זאָלען מאַכען אין כתריעלעווקע א מאַרראַם מיט זיין יוביליאום פונקט אזוי ווי דאָרט, להבדיל, די אומות העולם מיט

דעם, להבדיל, גרויסען־גרויסען לעוו טאלסטאי?... פאר וואס ניט? און לאמיר שמועסען דאס איינגענע וויעדער א מאל צוריק: פאר וואס טאקי ניט?... און פון דער מחשבה צו דער מעשה איז דאך ביי אונזער העלד, אזוי ווי ביי אלע כתרי־עווצעם, נישט מעהר ווי איין שריט — און עס שטעלט זיך איהם שוין פאר אין דער מחשבה א קאבענייש, פונקט ווי מיט'ן גראף טאלסטאי: א נעוואלד, א רעש, א געפיל־רע, עס טהוט זיך חושך:

— מזל־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א בעל־שמחה!

— א גוט יום־טוב! שמואל שמעלקים איז היינט א יובילאר!

אין שטאדט איז געווארען ליהודים! ששון ושמחה! די קרע־מער האבען צוגעשלאסען די קלייטען, מלמדים האבען צעלאזט די חדרים. אלע, פונ'ם רב ביז'ן שמש, פונ'ם שוחט ביז'ן בעל־ענלה, האבען זיך צענויפגעזאמעלט, געקומען צו איהם אין שטוב אריין איהם אפגעבען מזל־טוב. נאר עפים ברעקעלט מען זיך און מע קווייקעלט זיך, גלייך ווי זיי וואלטען זיך פערענטפערען:

— מיר האבען נאר נישט געווארטט, הייסט עס, אז ס'איז היינט אזא טאג. דאס הייסט, מיר האבען געווארטט, פאר וואס זאלען מיר ניט וויסען? נאר מיר האבען אלץ געווארט, הייסט עס, ביז ס'וועט קומען די צייט... ביז'ן יובל אריין, הייסט עס...

נאר וואס איז דאס געווארען פלוצים אזא שטופעניש מיט אזא קוועטשעניש מיט א שושקעריי? אהא! דער גביר רב נתן קורח אליין מיט זיין כבוד איז אויך געקומען צו שמואל שמעלקים דעם יובילאר אין שטוב אריין מיט א שיינעניג פנים, און — א נס איז געשעהען, א נס בתוך נס! הערט א מעשה: צוויי אויגען ביי איהם, מענשליכע צוויי אויגען! וואו איז אהינגעקומען דאס שרעקליכע שווארצאפעלדיגע אויג?

— העכער דרייסיג יאהר — אזוי זאגט רב נתן קורח צום גאנ־צען עולם מיט זיין זיס־לאקרעצדיג שמייכעלע — העכער דרייסיג יאהר, אז איך געה ניט ארויס מפתח ביתי, נאר צוליעב אזא טאג חע־חע, האב איך מיך מיישב געווען, ווי זאגט ער, פארט א מענטש,

וואס שרייבט אזעלכע גוטע זאכען, חע־חע, שוין פינף און צוואנ־
ציג יאהר, קומט איהם, כלעבען, א יישר־כח מיט א מתנה, חע־חע...
און ער דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צוריק:
— יאסעפּיע, וואס זאגסט דו?
וואכסט אוים יאסעפּיע, מע וויסט ניט פון וואנען, שנייצט
אוים די נאז מיט צווויי פינגער און ווישט זיך אפּ מיט דער פּאלע.
— ס'אז גאר נישטא וואס צו רעדען!...
נאכדעם ציהט ארויס דער גביר רב נתן קורח א ווייסען בויגען
פּאפּיער פון בוזעם־קעשעני און דרעהט אוים דאס פּנים צום בעל־
היובל:
— נא דיר און בלייב דיר ביי דיין דירה מיט די צווויי נאנקעס,
וואס דארף איך זיי? איך האב גענוג, חע־חע... יאסעפּיע, וואס
זאגסט דו?
— ס'איז גאר נישטא וואס צו רעדען...
און דער עולם הערט, און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי
עס דארף אזוי צו זיין... גאר ווער שטעהט עס הינטער'ן גביר'ס
פּלייצים און העחעקעט איהם אונטער? עפּים זעהר א קענטלייכער
פּארשוין! שוין זשע איז דאס קאפּעל דער אדנואקאט? וואו איז
אהינגעקומען זיין הינטיש פּנים? און ער האווקעט גאר נישט, און
ער חאפּט שוין ניט אזוי, און ער רעדט ווי א מענש:
— אט האט איהר אייך צוריק אייער פּראזשנע אטא, מיט
דער וואדאוולאדעניע אטא, מיט די אלע איבעריגע שפּארגאלען,
נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פּיאטאי סטאטי טאמא דיעסיאטא־
וואַ טשאסטי פּערוואי סוואדא זאקאנאוו גראזשדאנסקיך...
אוז דער עולם הערט און קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך
ווי עס דארף אזוי צו זיין... און בחורים קומען אז, און מיידלעך קו־
מען אז, דעפוטאציעס, מיט דעפוטאציעס, מיט דעפוטאציעס! ווער
מיט א לארבער־קראנץ, און ווער מיט איין אדרעס, און ווער מיט
א שיר, פערפאסט פון נאך נאר א יונגען משורר אין כתריעווקע.
הינט מתנות — א בארג מיט מתנות: טישטיכער און האנטיכער,

אוז גאנצע שטיקער מאטעריע, אוז גאנצע קעפּלעך צוקער, אוז פער־חתמ'עטע פּלעשלעך כרמל־ווייז. אוז קאסטענס מיט געפּעס, אוז קעסטלעך מיט זילבער, אוז א שווערע מאסטיווע גאלדענע פערער האט איהם יאסעל דער גאלדשמיעד, א איד א יאדישלייווער אוז מיט גראבע ליפּען, אונטערגעטראגען אוז זאגט צו איהם מיט א הייזעריג קול:

— זהב טהור... זעכס אוז פופציגסטע פּרוף... עובר לסוחר... מע קאז זי פארזעצען...

אוז נאכדעם הויבען אז געהן „וויגרישנע בילעטען", אוז פאקעטען האבען זיך געגעבען א שאט, ווי פוז איין ארבעל. וואס איז דאס? דאס איז געלד. מעות מזומנים!

אוז דער עולם שטעהט אוז הערט, אוז קיינער וואונדערט זיך ניט, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... אוז ער קוקט זיך ארום, זוכט מיט די אויגען חנה'ן. וואו איז זי ערגיץ? אט איז זי מיט די קינדער. זי שטעהט אוז בעטראכט די האנטיכער מט די טישטיכער מיט'ן אי־בערינען בעל־הבתישקייט, אוז ער טראכט זיך: „די האנטיכער מיט די טישטיכער זענען ביי איהר טייערער פוז וויים איך וואס... א פרוי בלייבט א פרוי"... אוז ער בעגעגענט זיך מיט איהרע אויגען. וואס זענען נאך אלץ פול מיט ליעבשאפט, אוז עס דאכט זיך איהם, אז זיי זענען נאס.

— חנה, דו ווייגסט? איצטער ווייגסט דו?

— חלילה!... אדרבה!... מיינע טאטע־מאמע זאלען איצטער אויפשטעהן...

אוז שטילע מילדע טרערען קויקלען זיך אויף איהר צעקנייטשט, נאר אלץ נאך שען געזונט. נאר דא קומט אן דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע אוז דאס שענסטע, רייזעלע די מיזינקע, מיט איהר שפראך:

— העטי מעטי קאפּעטילע אי קייפי טיעטי פּעטעלי.

אוז פאטער אוז מוטער צעלאכען זיך. אוז אלע קינדער לאכען. נאר פּלוצים ווערד א טומעל מיט א פאטשערייי אין טיש:

— שא! שאט! שטיל זאל זיין! לאזט הערען, וואס מע רעדט!
— ווער רעדט?
— איך רער!

קאפיטעל ט.

וואס טהוט מען מיט אזוי פיעל נעלד?

ווער איז דער איך? דאס איז נחמיה, איין ארעם־בחור, א שטיקעל עזות־מחוצף־פנים, האלט א דרשה לכבוד דעם בעל־היובל. איין אנדערס מאל וואלט אזא שיגעץ, אזא קבצניוק, אפילו נישט נעוואגט עפענען א מויל פאר קיין עין הרע אזא איין עדה מיט מענשען. נאר איצט, אין אזא טאג...

און נחמיה דער ארעם־בחור, דער עזות־מחוצף־פנים, רעדט פאר פייער און פאר וואסער, לעגט די נגידים ארצה און הויבט די ארעמע לייט העכער הייזער, און דעם יובילאר — ביז'ן הימעל. און דער עולם הערט און שווייגט, און קיינער וואונדערט זיך נים, גלייך ווי עס דארף אזוי צו זיין... און תיכף נאך נחמיה'ן שטעהט אויף חיים, און נאך חיים'ען שטעהט אויף בן־ציון, אלע יונגע לייט, און אלע רעדען, איינער שענער פון'ם אנדערען, איטליכער ווייל זיך אוים־פיינען פאר'ן עולם מיט זיין צינגעל און מיט זיינע קענטענישען. איינער א בחור מיט א פעטשייע און מיט א שענעם חתוך־הדבור האט זיך אוועקגעשטעלט און דערמאנט דעם עולם, אז היינט יום־טוב'ט די וועלט, אייגענטליך, צוויי ימים טובים, צוויי יובילעען. און ער פערגלייכט דעם גראף טאלסטאי צו, להבדיל, שמואל שמעל־קים: אזוי ווי דער, אזוי יענער האט תמיד אין זינען נעהאט נור טובת־הכלל; אזוי ווי דער, אזוי יענער האט קיינמאל קיין הנאה נים נעהאט פון זיינע ווערק... שטעהט אויף נאך איינער, א בחור מיט גרויסע צייהן און מיט א שטארקען בארימאו, און ווייזט אויף

מיט זיין שכל־הישר און מיט זיין כח־הדבור, אז טאלסטאי דארף נאך הייצען די הרובע ביי שמואל שמעלקים, וואס דער גראף טאלסטאי, אז מיר זאלען וועלען גוט בעטראכטען, האט זיין אויסגענם חאטש א יאסנע פאליאנע, און ער, שמואל שמעלקים, וואס האט געהאט ביז אהער? דלות האט ער געהאט, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, דלות!

פלוצים הערט זיך א קול פון די בעלי־בתים:

— גענוג אייך שוין, יונגע צאוצקעס, צו שלייפען די צינגלעך און ארויסווייזען אייער בריה'שאפט! מע ווייסט, אז איהר קאנט רעדען, מע ווייסט! צייט מע זאל זיך נעמען צו א תכלית. אידען! לאמיר קארשט געבען א טראכט, וואס זאל מען טהון מיט'ן ביסעל מזומנ'ס?

שטעהט אויף איינער א פיינער בעל־הבית:

— מע דארף איהם פארזארגען מיט פרנסה, מיט א געשעפט, עפענעז א קראם, פון שניט און פון צעלניק און פון באקאליי און פון זאליאז...

שטעהט אויף נאך איינער, אויך א פיינער בעל־בית, און טהוט זיך א זאג:

— א קראם טויג ניט. א ווייניעשענק. דאס בעסטע איז א ווייניעשענק.

— ניעדוויזשימאסט! — שרייט נאך איינער, א בעל־הבית מיט א גריל־צענדיגער שטימע. — הייזער! הייזער דארף מען איהם קויפען, און לאז ער זיך זיצען און שרייבען.

— א מאיאנטעק! — שרייט נאך איינער נאנץ הויך. — א מאיאנטעק! א אימעניע מיט א הויף און מיט א סאזשעלקע און מיט א וואלד, א סאסנאווע וואלד!

— סאסנע איז בלאטע! — שרייט איינער נאך העכער. — דעמב! דעמב איז געלט!

— בהמה! — וועדד איינער שיער ניט צעריסען שרייענדיג — וואס טויג איהם געלט? נעזונט — דאס איז דער עיקר!...

אוז ער אליין, דער בעל־יובל, איהם פרענט מען גארניט, ער קוקט זיך איבער מיט'ן ווייב, מיט חנה'ן. חנה שטעהט בעטראכט די טישטיכער מיט די האנטיכער מיט'ן איבעריגען בעל־הבתישקייט, אוז ער טראכט זיך: „א פרוי איז דיר קיין קאטאוועס ניט! דא האנדעלט זיך וועגען א מאיאנטעק, אוז זי קוועלט אז פון די טיש־טיכער מיט די האנטיכער!" אוז זייערע אויגען בענגענענען זיך, אוז עס דאכט זיך איהם, אז חנה'ס אויגען, וואס זענען נאך אימער פול מיט ליעבשאפט, זענען נאס. אוז ער וויל זי פרעגען: „נארעלע, וואס ווייסט דו? פרעהען דארף מען זיך, ניט ווייגען"... אוז דאס יונגסטע, דאס ליעבסטע אוז דאס שענסטע פון אלע, רייזעלע די מי־זינקע, קאטשעט זיך צו איהם, ווי א קאטשקעלע:

— העטי מעטי קאפעטילע אי קייפי טיעטי פעטעלי...

קיין מאל האט דאס דאזיגע העטימעטי־לשון ניט געהאט אזא חן, ווי איצטער, אין דער מינוט, אוז עס גלוסט זיך איהם לאכען, ווי ער האט נאך אויך זיין לעבען קיין מאל אזוי ניט געלאכט...

קאפיטעל י.

דער סוף פון דער קאמעדיע.

שוועבענדיג אין אזעלכע ליכטיגע הימלען, שפאנט אונזער העלד, דעם גראף טאלסטאי'ס קאללענא, מיט'ן בלאט אין דער האנד אוז קומט־צו אונבעמערקט אלץ נעהענטער צו זיך אהיים, אוז דער־זעהט פון דער ווייטען ביי זיין שטוב מיט די צווויי גאנקעם איין איינגעלויף פון מענשען, אידען מיט ווייבער אוז קליינע קינדער... אוז ער וואכט אויף, ווי פון שלאף, אוז ער פרענט ביי זיך: „שוין זשע איז דאס אמת, ניט קיין חלום, ניט קיין פאנטאזיע, אט דאס אלץ. וואס ער האט געזעהען ביז אהער אין דער מחשבה? שוין זשע

האבען זיך דאס טאקי צענויפגענעקלויבען די כתריליעווקער לייט צו פיירען זיין יובילעאום?"...

און ער קוקט זיך גוט איין, און ער דערקענט צווישען עולם קאפעל דעם אדוואקאט, שוין וויעדער מיט'ן הינטישען פנים, און נאך א סך בעקאנטע פּאַרשוינען דערקענט ער. און עס ווערד איהם קשה איין זאך: וואס זיצט עפּעס זיין ווייב חנה מיט די קינדער אין דרויסען אויף צענויפגעווארפענע בעבעכים, האלט דאס פנים אין די הענד, שאקעלט זיך און ווייגט?... ער שטעלט זיך אפּ און הערט זיך איין און דערהערט חנה'ס קול, ווי זי יאמערט:

— זעהט, אידישע קינדער, און נעמט אייך אראפּ א מוסר, אויף וואס איך בין איבערגעקומען, רב יאסי דעם נגיד'ס טאכטער!... טאטע־מאמע זאלען איצט אויפשטעהן!...

בעלי־בתים קוקען זיך איבער, שמוצערען מיט די ליפען. ווייבער שאקלען מיט די קעפ, ווישען זיך די אויגען מיט די פארטיכער. איינער א איד א בעל־הבית שטעהט אקעגען קאפעל דעם אדוואקאט און טענה'ט מיט הענד עפּעס זעהר געשמאק און אביסל פערשטעלט. אויף כתריליעווקער לשון:

— אט אזוי ווי דו קוקסט מיך אן, נעם איך צווישען יא און ניין און צעפּאטש דיר פּאוואלינקע די הינטישע מארדע דיינע, דו כלב שבכלבים, דו מסור, דו יאבערניק, דו פארקויפּטע נשמה!

נעבאך א רחמנות אויף קאפעלען! וואס קאן ער ענטפערען אויף אזעלכע מארנע דבורים? ער טרעט אפּ צוריק, קוקט אויפ'ן עולם און האווקעט זיך אפּ, ווי ווייט ער קאן:

— האוי־האוי־האוי! וואס וויל ער, אידישע קינדער?... אנגעפאלען, טאמער ווייסט איהר וואס?... וואס בין איך שולדיג? מיין פרנסה, האוי־האוי... מע שיקט מיך, נעה איך... דער סראק האט שוין לאנג פראסטראטשעט נא אסנאוואניע סטא טרידצאט פיאטאי סטאטי טאמא דיעסאטאווא טשאסטי פערוואי סוואדא זאקאנאווא פאשראנסקיך, האוי־האוי־האוי...

דער זייטינער עולם מישט זיך אריין, טרעטען אן אלע אויפ'ן אדוואקאט מיט'ן הינטישען פנים: אלע רעדען, אלע שרייען, אלע פילדערען, און אלע מיט הענד, און אלע אויף קאפלעך. און אונזער העלד קוקט זיך אייז, און עס זעהט אוים פון דער וויטען, ווי א מיטשקע הינט האבען בעפאלען איינעם א הונט, אלע האווקען. און קאפעל האווקעט זיך אפ... נאר פלוצים וואכסט אוים א נייער פאר־שוין, נאוורילענקא דער פריסטאוו, א בעשעפענים מיט א גראבען בויך, ווי א קעסעל־פויק. אז ער גיהט, טרייסעלט זיך דער בויך. און רעדען רעדט ער זעהר געזונד אידיש, נאר ער וואדפט אריין פון יוצא וועגען א מאל א רוסיש וואדט אויך:

— נאסקפאדא! נאסקפאדא! אין שוהל אריין! דאדט וועט איהר זיך רייסען, דאדט וועט איהר זיך בייסען, דאדט וועט איהר רעדען נער־גער־נער, ניט א־דא. פאזשאלאיטי וואן, נאסקפאדא!

דער עולם וואדפט אוועק קאפלעך, רינגעלט ארום דעם פריס־טאוו און מע רעדט מיט הענד און אלע אינאיינעם:

— סטויטש, וואשע בלאגאראדיע!

— אזא רציחה, פאני!

— פאני, היתכן?...

— הישמע כזאת?...

* * *

פאר גרויס טומעל האט, אפנים, קיינער ניט בעמערקט אונזער יוביליאר, מחמת אז ער האט געוואלט צוגעהן נעהענטער צו זיין אומ־גליקליכער חנה'ן און צו זיינע פערגליווערטע קינדער, וואס האבען אויסגעזעהן ווי ארויסגעראטעוועטע פון א שרפה. האט ער זיך בע דאדפט רעכט דורשטופען דורכ'ן עולם. און אז ער האט זיך שוין דורכגעשטופט דורכ'ן עולם, איז ער נישט צוגעגאנגען ניט צו זיין אומגליקליכער חנה'ן, ניט צו זיינע פערגליווערטע קינדער. ער האט נאר נעזוכט מיט די אויגען איין ארט, וואו אוועקצוזעצען זיך, — אזוי מיער האט ער זיך געפיהלט, אזוי אפהענדיג און אזוי

אויסגעמוטשעט איז ער געווען פונ'ם דאָזיגען וואונדערליכען פריה־מאַרגען.

גרויסאַרטיג, מאיעסטעטיש און ווי מיט א איראָניש שמייכ־לע קוקט אַראָפּ פונ'ם קיהלען הימעל די סוף־זומערדיגע זונן אויף דער שטאָדט כתריעלעווקע מיט איהר בלאָטע מיט איהרע קליינע מענשעלעך, וואָס טיאָפּקען זיך אין דער דאָזיגער בלאָטע, און אויפ'ן ארויסגעווארפענעם געזינדעל, וואָס וואַלגערט זיך מיט די בעבעכים אין דרויסען, און אויף אַלע, וואָס דרעהען זיך דא אַרום, היצען זיך, אַמפּערען זיך, שעלטען זיך אוו זענען גרייט דורם זיין, איינשלינגען איינם דאָס אַנדערע איבער'ן גראָשען, איבער'ן גראָשען, איבער'ן גראָשען!...

נאָנט אַליין, ווי א ווילד פרעמדען, זעהען מיר זיצען אויף איין ארויסגעשליידערט בענקעל דעם העלד פון דער דאָזיגער קאָמעדיע. נישט מיר זעהען, ער זאָל ווייגען, נישט מיר הערען, ער זאָל בע־קלאָגען זיך אויף עמיצען. נאָר זיינע טיעף־טרויעריגע איבערגעצוי־גענע אויגען קוקען אויפ'ן עולם מיט א פרעגענדיגען בליק, גלייך ווי ער וואָלט וועלען וויסען, אויב ס'איז ניט קיין חלום אט דאָס אַלעס, וואָס ער זעהט אט־דא אוו וואָס ער הערט אט־דא?...

— זאָגט נור, גוטע, ליעבע מענשען, איז דאָס נישט קיין חלום?...

ניין, ס'איז ניט קיין חלום...

ליידער איז דאָס ניט קיין חלום!...

אוו ער ווישט זיך מיט דער קאָפּאָטע די נרויסע קאַלטע טרא־פענס שוויים, וואָס קייקלען זיך פון זיין שטארק נעקנייטשטען שטערן.

וועלוועל גאמבעטא

נעשריבען אין יאהר 1903

וועלווע1 גאמבעטא

א.

גאמבעטא איז געווען א איה, וועלווע1 איז געווען א איה; גאמבעטא איז געווען א בלינדער אויף איין אויג, וועלווע1 איז געווען א בלינדער אויף איין אויג; גאמבעטא איז געווען איין אדוואקאט, וועלווע1 איז געווען איין אדוואקאט. דער גאנצער חסרון איז, וואס יענער גאמבעטא איז געזעסען אין פאריז, און דער גאמבעטא — איז כתריע1עווקע. און אפשר איז דאס גאר א מעלה, ניט קיין חסרון? וואהרום לאמיר זיך ניט נארען, וואס וואלט געטהאן, למשל, דער פאריזער גאמבעטא אין כתריע1עווקע? און וואס וואלט נעטהאן דער כתריע1עווקער גאמבעטא אין פאריז? א סך גלייבער, וואס דער פאריזער גאמבעטא איז געבליבען זיצען אין פאריז, און דער כתריע1עווקער גאמבעטא איז געבליבען זיצען אין כתריע1עווקע און זיצט דאהטען אפשר ער היום הזה.

ערשטענס, האט ער ביי אונז א נאמען פון דעם גרעסטען קאפמענש; ער זא1 ניט זיין קיין איה, וואלט ער געווען, זאגט מען, א מיניסטער; און מיר דאכט זיך, אז ס'איז א סך גע ז ינטער, אז מע זאגט אויף א מענשען, אז ער וואלט ג ע ק א נ ט זיין, איידער אז ער א י ז שוין, וואהרום אז יענער א י ז שוין, איז ער שוין, און דער וואס איז נאך ניט, קאן נאך זיין; ער האט ביה, הייסט עס... והשנית, האט ער ביי אונז נאנץ שען פרנסה און דוקא בכבוד. דאס הייסט, ניט אלע מא1 בכבוד, וואהרום א מא1 מאכט זיך, מע האט בזיונות אויה, נאר מיט וועמען מאכט זיך ניט קיין בזיונות? וועה קאן זיך דאס בעריהמען, אז ער האט אויף זיין לעבען נישט געהאט קיין אומכבוד? וואו איז דאס דער חכם און דער בריה, וואס קאן מאכען אזוי, אז ער זא1 קיינמא1 פון קיינעם קיין בזיון נישט האבען? איה דער שוין ניט פון פעטש; קיין מענש אויה דער וועלט איז ניט בעוואהרענט פון אין אומגעריכטען פאטש... פאר וואס איז מיה

נראד געקומען אויף די נעדאנקען פעטש? ווייל די דאזיגע מעשה הויבט זיך אן מיט פעטש, און וועז ניט קיין פעטש, וואלט וועלווועל ניט געווען בלינד אויף איין אויג, און וואלט נישט געווען קיין אדוואקאט, און וואלט ניט געהייסען „וועלווועל גאמבעטא". און איך וואלט ניט געהאט וואס צו שרייבען, דער דרוקער וואלט ניט געהאט וואס צו דרוקען, און איהר וואלט ניט געהאט וואס צו לייענען. אצינד, אז גאט האט געטהאן א נס און ס'איז געווען פעטש, האט מען וועלווועז ארויסגעזוצט איין אויג, איז ער געוואָרען איין אדוואקאט, און מע האט איהם א נאמען געגעבען „גאמבעטא", און איך האב, ברוך השם, וואס צו שרייבען, און דער דרוקער האט וואס צו דרוקען, און איהר האט וואס צו לייענען. — געלויבט זאל זיין דער נאמען פון דעם, וואס לעבט אייביג און אויף אלע מאל, אמן.

ב.

איך וויים, וויבאלד איהר הערט, מע רערט פון פעטש, פון אידישע פעטש. אזוי קומט אייך אויפ'ז זינען א שוהל, גבאים, אתה הראית... וואָרום וואו דען קאנען אידען שלאגען זיך, אז ניט אין קיין מקום קדוש? וועז דען קאנען אידען פאטשען זיך, אז ניט שמחת־תורה צו די הקפות? עס קאן זיין, אז איהר זענט אפשר געראטן, נאר איצטיגס מאל האט איהר דוקא ניט געטראפען (ניט אלע מאל טרעפט איהר!). ס'איז געווען ניט אין שוהל, נאר אין פאליש, גיט אום שמחת־תורה, נאר חול־המועד־פסח, און ניט פאר אתה הראית, נאר פאר איין וואָרט „אבאנענט"...

פארהאן א וואָרט „אבאנענט" און פארהאן א וואָרט „אבאנענטענט": אבאנענט הייסט א פערשריבענער (אויף א בוך, א צייטונג, א בילעט, וכדומה), און „אבאנעמענט" איז די טייטש „דאס זיין פערשריבען". האט זיך בעראפט טרעפען אזוי, אז עפים איינער א בחור'ל (דאכט זיך, אז אפרים־יוסעל־משה־בערש) האט זיך

חול־המועד־פסח איז שוהל פאר זיינע חברים בעריהמט, אז ער האט זיך פערשריבען אין דער ביבליאטעקע אויף לייענען ביכער, איז איהם אויסגעקומען צו זאגען בזה הלשון:

— איך קאן אייך אנזאגען א בשורה, קינדער, אז איך בין שוין איין אבאנעמענט.

האט זיך אנגערופען איינער פון די איבעריגע בחורים:

— וואס הייסט דו ביזט איין „אבאנעמענט"?

מאכט ער:

— איך האב מיך פאַרשריבען אין דער שטאדט־ביבליאטעקע.

מאכט צו איהם יענער:

— הייסט דאך דאס, אז דו ביזט איין „אבאנענט", ניט „אבאנעמענט".

מאכט ער:

— למאי נפקא מינה? „אבאנענט", צי „אבאנעמענט"?

מאכט צו איהם יענער:

— ס'איז א גרויסע נפקא מינה: ס'איז אזא חילוק, ווי, למשל, פון בניך ביז בוניך, אדער ווי פון יככה ביז יבבה: אבאנענט הייסט אבאנענט, און אבאנעמענט הייסט אבאנעמענט.

און דערביי האט יענער בעוויזען מיט דער האנד, וועלכם הייסט „אבאנענט" און וועלכם הייסט „אבאנעמענט": דאס הייסט, אייגענטליך, האט ער מיט דער האנד גארנישט אויסגעוויזען, נאר געמאכט האט ער מיט איהר, אזוי ווי מע מאכט, למשל, דעמאלט, וועז מע וויל נעבען עמיצען גוט צו פערשטעהן, וועלכם הייסט „מאסיוו"; דערביי טהוט מען א רעכטען קוועטש מיט דער האנד און מע זאגט, אז מאסיוו וועלכ אנגערופען א זאך, וואס איז מאסיוו... און אזוי ווי יענער בחור האט פון די הענד ניט פערשטאנען דעם חילוק צווישען „אבאנענט" ביז „אבאנעמענט", האט ער אי־בערגע'חור'ט נאך א מאל דאס אייגענע:

— אצינד הער איך אייך אלעמען פאר דיר פיטאקעס, וואס איך בין מיר אליין איז אבאנעמענט.

— אבאנעט! — פערדיבט איהם יענער וויעדער א מאל.
— למאי נפקא מינה?
— וויעדער א מאל למאי נפקא מינה?
— ווער בעט דיך, זאלסט מיך פאררידטען?
— אז דו זאגסט שלעכט, פאררידט איך דיר.
— פון וואנען וויסט דו, אז איך זאג שלעכט? טאמער פאר קעהרט?
— וואהרום איך וויים.
— זאג איך, אז דו וויסט ניט.
— זאג איך, אז דו ביסט איין עם־הארץ.
— זאג איך, אז דו ביסט איין עוות־פנים.
— זאג איך, אז דו ביסט א פארכוטש און האסט א טאטען פון שמארעוואז און א פעטער א גנב!
— זאג איך, אז ר...

מעהר האט מען נישט געקאנט חאפען, וואס האט ד ע ר געזאגט און וואס האט י ע נ ע ר געזאגט, מחמת עס זענען געפלויגען פון בויד צדדים; מענשען זאלען זיך ניט געווען ארויסלעגען, וואלטען זיי זיך אפגעבישען איינם דאס אנדערע די נעזיכטער; נאר מחמת מענשען האבען זיך ארויסגעלעגט, האט יענער דעם אפגעריסען נאר א האלבע קאפאטע, און דער יענעם האט אומגערן דערלאנגט מיט'ן עלענבויגען אין אויג אריין, האט יענער געגעבען א מאדנעם געשריי און איז געפאלען חלשות, האט מען איהם גענומען מינטערען, און אז מע האט דערזעהן, אז ס'איז אויפגעלאפען איין אויג, איז געווארען א גרויסער גוואלד און מע האט געבראכט דעם דאקטאר, האט דער דאקטאר געזאגט, אז ס'איז פארפאלען דאס אויג, איז דער גוואלד געווארען נאך גרעסער. סטייטש, איין אויג! ארויסגעזעצט איין אויג! אויג היינט, אויג מארגען — יענער איז געבליבען אהן איין אויג. און דער דאזיגער „יענער" דאס איז געווען וועלווע.

ב.

פון דער דאזיגער מעשה מיט'ן אויג פערשטעהט איהר, אז דאס איז געווען איז דער צייט, וועז די השכלה איז כתריעלעווקע האט שוין געגרייכט אזוי וויט, אז מע האט שוין געקאנט רעדען פון אזעלכע ענינים בפרהסיה. איין עק — אוים בוידעם, אוים קע־לער, אויס אונטער'ן־אויווען, אוים בעהאלטען זיך אין פערבארגע־נע ערטער אוז זינדיגען דארטען שטילערהייד מיט יצחק בער לע־ווינזאהן, מיט מאפו אוז מיט סמאלענסקין. אפענטליך, אידישע קינדער! בפרהסיא, כתריעלעווקער בחורים'לעך, פרעהט זיך! מע האט אייך ארויסגעלאזט אויף גאט'ס וועלט! מזל טוב אייך, טהיר אוז טהויער זענען פאר אייך אפען! לויפט, ווייסע־חברה'ניקעס, גיכער, פערחאפט ערטער, נאר שאנעווען אייך, זייט וואויל קינדער, וואו־רום אט־אט רוקט זיך אן א חמארע, אט פערמאכט מען די חדרים" סאמע אונטער אייער נאז; איהר וועט קלאפען, אוז מע וועט אייך ניט עפענען; איהר וועט שרייען, אוז מע וועט אייך ניט הערען: די האר וועט איהר אויף זיך רייסען אוז וועט זאגען: חבל על דאבדין — געווען אמאל יאהרען, אי, יאהרען!

סאמע אין די דאזיגע יאהרען האט אונזער רב וועלוועל נע־נאשט פון דער ציוויליזאציע א סך ביכער אוז א סך פרעמדע ווער־טער (ער האט געוואוסט כמעט דאס גאנצע וועלטערבוך אויף אויס־וועניג), אוז דערביי איז ער געבליבען, אוז וועז עס זאל זיך איהם ניט געווען טרעפען דאס אומגליק מיט'ן אויג, וואלט ער, ווי א סך אנדערע בחורים, אפשר געפאהרען שטודיערען, וואלט געענדיגט דאק־טאר אדער יוריסט אוז ער וואלט געווען אפשר א מפורסם אין דער וועלט. נאר אזוי ווי עס האט זיך איהם געטראפען יענער אומגליק מיט'ן אויג, האט ער זיך אפגעשטעלט אויף דעם ארט, וואו ער האט געהאלטען, אוז מחמת ער איז געווען פארט א מענש פון ביכער אוז פון פרעמדע ווערטער. אוז א הענטל האט ער געהאט א שענס, אוז א קעפל האט ער געהאט א שארפס, האט ער זיך גענומען צו „אי־

וואקאטור", דורכגעקוקט רעכט דעם נייעם „שלחן־ערוך", אויסגע־
לערנט דעם גאנצען „סוואד־זאקאנאוו" אויף אויסוועניג אזן אויפ־
געהאנגען א צעטעל ביי דער טהיר:

Повѣренный по дѣламъ

אזן אויסגעמאהלט א טינטער מיט א לאנגער פּען — א סימן,
אז דא שרייבט מען, אזן דאס איז געווען הייליג, מחמת רעדען האט
מען דא נישט גערעדט, נאר גערעכענט אזן נאר גערעכענט.

דאס פּאפּיער, וואס וועלוועל האט אנגעשריבען, איז געווען
אזוי גוט, אז מע זאל אויספּאהרען וועלטען, וועט מען בעסער ניט
אנשרייבען; אזוי האט געזאגט וועלוועל אליין אזן אזוי האבען גע־
זאגט ביי אונז אלע די, וואס האבען א שטיקעל ידיעה אינ'ם ענין
פון שרייבען. פּאר זיין שרייבען האט מען זעהר מורא געהאט, גע־
ציטערט אימת מות, מחמת אז ער האט געמומען די פּען אין האנד
אזן האט אנגעהויבען שרייבען, האט זיך ביי איהם געפּאסען ווי פּון
א פּאס. ער האט מיט זיין שרייבען אנגעשפּאנט אומעטום, וואו
איהר ווילט — צום גובערנאטאר, צום מיניסטער, אזן וואו ניט?
דערפון קאנט איהר חלילה מיינען, אז מיין וועלוועל איז געווען א
מוסר אדער א יאבעדניק? אסור! פּארהאן אלערליי מוסרים מיט
אלערליי יאבעדניקעם אויף דער וועלט, אזן מעהר ווי אומעטום זע־
נען זיי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, פּארהאן ביי אונז, ביי אידען,
הייסט דאס: איינער מסר'ט דעם אנדערען דערפּאר, וואס יענער
האט ביי איהם צוגענומען פּרנסה, אזן איינער מסר'ט דעם אנדערען
צוליעב דעם, ער זאל ביי יענעם צונעמען פּרנסה... איינער מסר'ט
דעם אנדערען דערפּאר, וואס יענעם איז צו גוט, אזן איינער מסר'ט
דעם אנדערען דערפּאר, וואס איהם אליין איז נעבאך ניט גוט...
אזן וויעדער איז פּארהאן אזעלכער, וואס שרייבט אן אויף יענעם
א מסירה'לע גלאט אזוי, אהן א שום סיבה אזן אהן א שום טעם,
פון היימליכקייט וועגען; ער איז, פערשטעהט איהר מיך, א בעלן
אנקומען, וואס יוען זיין דערפון... די דאזיגע אלע מינים מוסרים,
וואס מיר האבען אויסגערעכענט, חתמנ'ען קיינמאל זייער נאמען

ניט. מען קאן זיי פערגלייכען צו דעם געוויסען סארט „פערבינדענע" הינד, וואס פאלגן אן אויף אייך תמיד פון הינטען, טהוען אייך א חאפ ביי דער ליטקע, לאזען אייך בלוט אדער זיי רייסען אפ א פאלע, פערבוינגען דעם עק — און א גוטען טאג.

ד.

נייז, נישט פון דעם מין איז געווען וועלוועל גאמבעטא.

ער איז געווען איין אדוואקאט, און זיין אדוואקאטור האט ער געפיהרט מיט זיין אייגענער סיסטעם. זיין סיסטעם איז בעשטאנען אין צוהערען, אפציהען, פערציהען, אוועקציהען; און וואס מעהר געצויגען, אפגעצויגען, פערצויגען און אוועקגעצויגען — איז אלץ העסער (פאר איהם, געווינטליך). היינט האט ער ליעב נעהאט פאפיערען א סך, א פאפיער און נאך א פאפיער, א פאפיער אויף א פאפיער — אזוי פיעל פאפיערען, אז אי־בער די פאפיערען האט מען דעם עסק קיינמאל ניט ארויסגעזעהן נאר פאפיערען.

— וואס הערט זיך, רב וועלוועל, מיט מיין עסק?

— וואס זאל זיך הערען? מע באדארף דערלאנגען נאך איין פאפיער, וועט שוין זייז גוט.

— פאר וואס זשע דערלאנגט איהר ניט דאס פאפיער?

— איך קאן ניט דערלאנגען דאס פאפיער, ביז איך וועל ניט ארויסנעמען א פאפיער, אז איך האב איינגענעבען די פאפיערען.

— פאר וואס זשע נעמט איהר ניט ארויס דאס פאפיער?

— אט דאס שמועסט מען דאך, אז איך באדארף איינגעבען א פאפיער, אז איך וויל ארויסנעמען א פאפיער, אז איך האב איינגענעבען די פאפיערען.

— א מעשה אהן איין עק מיט אייך, רב וועלוועל!

— לוינט אייך ניט? טא זוכט אייך איין אנדער אדוואקאט, א בעסערען פון מיר.

נאר ס׳איז בלאטע. יענער וועט זיך ניט זוכען קיין אנדער אדוואקאט. און וועלוועל וועט ברענגען פאפיערען, און ציהען ווי־פיעל עם וועט זיך לאזען, וואדום ער איז פארט דער בעסטער פון אלע אדוואקאטען אין כתריעלעווקע. יאסעל דער אדוואקאט האט נאר א צינגעל א שארפס, אי דאס —ביי זיך אין דער היים; דאר־טען — גארנישט... מענדעל קראפאון — דאס איז דאך איין עם־הארץ, א ביזי־בזיון פאר׳ן סודיא; ער שמיצט איהם גאנץ אפט די פראשענייע אין פנים אריין: שטיוועל, זאגט ער, דארף ער פוצען, ניט קיין פראשענייעס שרייבען... סאלאוויייטשיק איז אפילו יא א שטיקעל קענער, כלומר׳שט געענדיגט, זאגט ער, דריי קלאסען. איז ער א זשוליק, א פראסטער גנב. איין ירחמיאל איז א לייטישער מענש, איז ער אבער א גאנצער פריץ און א שווייגער; די וועלט האט פיינט א מענשען, וואס שווייגט: די וועלט האט ליעב א מענ־שען, וואס רעדט, בפרט איין אדוואקאט בעראדף זיך לאזען רעדען. וואס דארפט איהר איין אדוואקאט — אפילו א דאקטאר; דאכט זיך, אין פלוג, וואס געהר זיך אן א צונג מיט א דאקטאר? פון דעסטוועגען איז אויך אייגענעהמען, אז ער לאזט זיך רעדען. אט איז פארהאן ביי אונז וויפיעל דאקטוירים, האט קיינער ניט אזוי פיעל פראקטיקע, ווי דער שווארצער דאקטאר האט, וואדום דער שווארצער דאקטאר, אז ער קומט צום חולה, פרעגט ער ביי איהם אוים ניט נאר, וואס ער האט נעכטען געגעסען, נאר איטליכם בר־קעל טאפט ער ביי איהם אוים: פון וואנען ער איז, און וויפיעל ער איז אלט, און צי איז ער א בעווייבטער, און וויפיעל קינדער האט ער, יונגלעך צי מיידלעך, און וואס צאהלט ער דירה־געלד, און פארוואס ברענט די לאמפ אזוי פינסטער, און למאי האט דאס קליינע קינד אזא גרויסען פופיק, — זאגט אייך, וואס איהר ווילט, ס׳איז א מחיה! אזא דאקטאר, אז ער קומט צו געהן, ווערד ליכטיג אין שטוב און פרייליך אויפ׳ן הארצען; דער חולה אליין פיהלט זיך א סך בעסער ווי פון דעם בעסטען רעצעפט; וואס דארף ער א רע־צעפט, זאגט ער, אז דער דאקטאר איז מיר אליין א רעצעפט? פונקט

בער היפּך פון יענעם דאקטאר אין יעהופּעץ, וואס איך בין נעווען ביי איהם, ניט היינט נעדאכט. מיט מיין ווייב זאל לעבען. מיין חיה־עטעל, דאדפט איהר וויסען, איז אזוי אויך נענוג נערוועז, היינט שטעלט אייך פאר, אז דער חכם היימט זיך בעווייזען די צונג אוו טהוט א מאך מיט דער נאז, טהוט א טאפ דעם דופק אוו א מאך מיט דער נאז, זיצט די נאנצע צייט ווי א חתן — ער זאל דאס ארויסלאזען א וואר, אוו פלוצים פערגלוסט זיך איהם א פרעג טהון ביי איהר:

— וואוהין רעכענט איהר פאהרעז אויפ'ן זומער?...

מיין חיה־עטעל האט מיך אנגעהויבען צו טרייבען, מיר זאלען שוין פאהרען וואס גיכער קיין אויסלאנד — אין די „וואראמבערער", אוו אז איך האב זי א פרעג געטהאן, וואס איז אזוי דאס גיכקייט? איז זי אויך מיר אנגעפאלען אוו געזאגט, אז זי זעהט שוין לאנג, אז איהר לעבען איז ביי מיר ווערטה א דרייער, אז איך וויל, אז זי זאל חלילה שטארבען, אוו נאך כדומה אזעלכע ווערטער האט זי מיר געזאגט, ווי דער שטייגער איז פון א ווייב, אז זי וויל דערגעהן דעם מאן די יאהרען — אוו אלץ איבער איהם, איבער'ן דאקטאר פון יעהופּעץ... נאר שאט! איך האב אנגעהויבען פון אדוואקאטען אוז בין ארויף אויף דאקטוירים. לאמיר זיך אומקעהרען צוריק צו אונזער אדוואקאט וועלוועל נאמבעמא.

ה.

נאך איין זאך איז נעווען אין וועלוועל'ס סיסטעם — עדות. צו יעדען ענין איז ביי איהם נעווען עדות אז עדות אויף עדות. אינ'ם שכל פון עדות האבען נעשטעקט צוויי זאכען: ערשטענס, האט מען צוליעב די עדות נעקאנט ציהאן, אפציהען, פערציהען אוו אוועקציהען וויפיעל ער האט אליין נעווואלט, וואהרום צווישען א סך

ערות מוז זיך מאכען, אז איינער וועלט נישט געזונד, איינער פאהרט אוועק אוו איינער האט גלאט פערגעסען, אז מע רופט איהם ארויס פאר איין עדות. אוו, צווייטענס, האט ער מיט די עדות גופא גע־פיהרט א פאליטיקע, א משונה־מאדנע פאליטיקע, ו ו ע ל ו ו ע ל ׳ ס פ א ל י ט י ק ע.

נאר דא מוז איך אפטרעטען אויף א ווייל פון די עדות אוו אויסזאגען א סוד (צווישען אונז וועט דאך עס מסתמא בלייבען?). אז אונזער וועלוועל האט צום מיינסטען געפיהרט עסקים פון ביידע צדדים, דאס הייסט, ער האט בעוויזען א קונץ, אז ער האט געקאנט זיין אין איין צייט אדוואקאט פון ביידע צדדים. סע פערשטעהט זיך, אז איינער פון׳ם אנדערען האט נישט געטארט וויסען, אוו איטליבער צר האט גערעכענט, אז וועלוועל — דאס איז זיין צד.

איהר ווילט וויסען, ווי אזוי ער האט דאס געטהאן? נאנץ פשוט! שטעלט אייך פאר: איהר זענט געקומען צו וועלוועלען מיט א בקשה, ער זאל אייננעבען אויף מיר א פאפיער, אז איך האב אייך דאס אוו דאס. האט ער קודם כל צוגעזאגט, אז ער וועט כיך גאט ווייס וואס, סיביר אליין איז א הונד קעגען דעם, וואס מיר קומט דערפאר! אוו בשעת־מעשה פייערט ער אויף מיר מיט סכנות נפשות: סטייטש, סטייטש, א י ך זאל אזעלכס טהון! ער זאל זיך, זאגט ער, זעהן מיט מיר, וואלט ער מיר געזאגט אזוי אוו אזוי!

— איך מוז זיך, זאגט ער, זעהען מיט איהם, איך וועל איהם, זאגט ער, אומיסטעז שיקען רופען, דעם דאזיגען פאדליגע!...

אזוי זאגט אייך וועלוועל אוו שיקט מיך רופען אוו מאכט צו מיר אזוי:

— וואס זאגט איהר אויף דעם שייגעץ? (ניט איך, וועלוועל זאגט דאס). לא די ער האט אייך אזוי געזידעלט, ווי ער נאך אויף אייך איינגעבען א פאפיער! ער איז ביי מיר געווען, האב איך איהם מסתמא געזאגט, אז איהר זענט גערעכט, ניט ער. וואס־זשע דעז? איהר קענט דאך מיך, אז איך בין נישט קיין מענש פון חניפה, אוו

נעמען אויף זיך פיהרען אייך דעם דאזיגען עסק וועל איך אויך ניט...

שלאג איך איהם מסתמא איבער און פרעג ביי איהם:

— פאר וואס?

ענטפערט ער מיר:

— איך וויל נישט. קוים איז יענער נעווען ביי מיר, פאסט מיר ניט.

הויב איך דאך איהם אן אויפרעדען:

— מילא. וואס יענער איז געווען; למאי אט בין איך אויך? הקצור, אזוי לאנג אזוי בריים, ביז איך רער איהם איבער און ער נעמט אן דאס עסק און ווערד מיין ארוואקאט.

נאכדעם הויבט זיך אן — א חתונה מיט די ערות. ער אליין שטעלט צענויף די ערות פון ביידע צדדים און פיהרט דאס געשעפט פון איינעם צום אנדערען אזוי קונציג, אזוי בריה'ש, אז די ערות צווישען זיך מוזען סוף־כל־סוף זיך צעקריגען, אויסזידלען איינס דאס אנדערע גאנץ בעל־הבתיש, און פאר וואס זאל מען זיך טאקי ניט פאטשען אויך? אט דעמאלט האט ער ערשט וואס צו טהון — א פרישע פראקטיקע. די צעקריעגטע און צעפאטשטע ערות האבען דאך, געווינטליך, זייערע ערות, וואס זענען געווען בשעת פאטשען זיך, און וויבאלד זיי קומען זיך צענויף צו וועלוועל „סוואד־זאקאן". מוזען זיי זיך סוף־כל־סוף צעקריעגען זיך, אויסזידלען איינס דאס אנדערע און צעפאטשען זיך — וויערער א פראקטיקע פאר וועלוועלען.

ו.

איין חסרון האט געהאט וועלוועל גאמבעטא (איהר האט א מאל געוואהנט א מענשען אהן א חסרון?): ער האט נישט געקאנט הויזען מיט קיין וויב. א וויב האט מיט איהם מעהר נישט געקאנט אפ־זיין ווי א יאהר, העכסטענס — אנדערהאלבען.

דערפון איז צו פערשטעהן, אז וועלווע׳ל האט געהאט ניט איי־נע, נאר עטליכע ווייבער. איהר מיינט, עטליכע מיט א מאל? חס וחלילה! אזוי ווייט „קולטורנע" איז כתריליעווקע נאך ניט, אז א איד זאל זיך דארט פערגינגען, ווי כדומה אין לייטישע שטעדט, וואו אידען טהוען נאך אנדערע און האבען א ווייב, און נאך א ווייב, און נאך א ווייב: כתריליעווקער אידען דאנקען גאט, אז זיי קאנען אויסהאלטען איין ווייב. זיי זאגען, אז איין ווייב קאן אויך מאכען גרוי און אלט, אויב זי האט א שענעם גוסט און איז בעקאנט מיט'ן שניידער און מיט דער מאדיסטקע; און ווער שמועסט, אז זי מיינט, אז זי קאן א ביסעל „צימבלען אויפ'ן טאפשטאן", אויב זי האט גע־לייענט אויך איהר לעבען נאר איין ביכעל און געווען צוויי־דריי מאל אין טהעאטער און קאן שפיעלען אין „סטוקעלקע" און אין „טערטעל־מערטעל", — דעמאלט איז שוין אז אך און אז וועה דעם מאן! ער מוז שוין אין זינען האבען ווינטער א זשורפיקס חאטש איין מאל אין וואך, און זומער א דאמשע, און „עם זוהי אין גימנאזיע, און דער מאכטער א סטודענט, — הקצור, ס'איז א רחמנות אויפ'ן מאן, א צער־בעלי־חיים, מיר קאנען איהם גארנישט העלפען, סיידען מיט א קרעכץ... אין לאמיר זיך אקארשט אומקעהרען צוריק צו אונזער וועלוועלען מיט זיינע ווייבער.

דאס ערשטע ווייב זיינס איז געווען טאקי א אונזעריגע, פון כתריליעווקע. הייסט דאס, יאסי דעם לעכטציהערס א טאכטער, א מיידעל גליך מיט אלע מיידלעך, א בעל־הבתיש קינד. מענשען הא־בען שטארק מקנא געווען יאסי'ן אויפ'ן שידוך: מיט אזוי ווינציג נדן נעמען א חתן א „קענער", דעם „סוואד־זאקאן" אליין! צום סוף האט זיך אויסגעלאזט, אז יאסי'ס טאכטער האט באלד נאך דער חתונה אנגעהויבען זאגען, אז זי ווייל מיט איהם ניט „לאכען". פאר וואס? זי האט מורא!... וואס האט זי מורא? זי האט מורא, ער זאל ניט אויסלאדען די קלייטען. וואסערע קלייטען? וועמענס קלייטען? און וואס נעהר זיך דאס אן מיט איהר? נאר גע׳ה טענה מיט א נקבה! זי האט זיך ארייננגענומען אין קאפ

אריין „קלייטען" — חאטש בראק זי ווי לאקשען, זי ווי‌ל איהם ניט קענען!

סע פערשטעהט זיך, אז כתריעלעווקע האט זיך ניט בענוגענט מיט אזא תירוץ; וואס מיר קלייטען? וואר מיר קלייטען? דא קאהר זיין איין אנדער סוד, מסתמא אוא מין זאך, וואס פאסט ניט אויסצוזאגען... און עס האבען אנגעהויבען געהן אין שטאדט מעשיות מיט מעשיות מיט מעשיות! און די מעשיות, וואס מע האט דערצעהלט, האט מען דערצעהלט איינער דעם אנדערען בסוד, אין אויהר אריין, און בשעת־מעשה האט מען זיך ארומגעקוקט, צי ס'איז נישטא קיין ווייבער דערבי, און מע האט זיך געשטיקט פאר גע־לעכטער.

— וואס פאר א געלעכטער אויף איהך? — זאגען די ווייבער. — דערצעהלט אונז, לאמיר אויך לאכען.

די דאזיגע וואכטער רופען ארויס ביי די מאנסביל־ען נאך א גרעסערען גע‌לעכטער. דעמאלט וואכען די ווייבער שוין אביסעל בייז און הויבען אן מיט כעס:

— זעה־נאר, ווי דער נאר שטופט זיי! זאגט שוין אויס, וואס איז דאס פאר א וויסטער געלעכטער אויף אייך?

אט דעמאלט הויבען די מאנסביל־ען ערשט אן צו לאכען, האל־טען זיך ביי די בייכער, ממש מע קאטשעט זיך פאר גע‌לעכטער!

ז.

בקצור, וועלוועל גאמבעמא האט זיך אפגע'גט מיט יאסי'ס טאכטער (בריינדעל האט זי געהייסען, זי האט חתונה געהאט דאס אנדערע מאל און איצט איז זי אין אמעריקע). און איז לאנג קיין אלמן נישט געזעסען און האט געבראכט צו פיהרען א ווייב פון א קליין שטעדטעל, אויך א מיידעל, אפגעלעבט מיט איהר אקעגען א יאהר אוז האט זיך שטילערהייד מיט איהר אפגע'גט און איז

אוועקגעפאהרען קיין בערדיטשעוו אוז האט געבראכט צו פיהרען פוז דארטען א גאנצע „מאראם מיט א הוט", געמאכט מיט איהר וויזיטען, איינגעפיהרט ביי זיך א שטוב מיט מעבל, מיט זשורפיקסען, מיט יונגעלייט, וואס שפּילען איז „סטוקעלקע" אוז איז „טערטעל־מערטעל" : עס האט אבער ניט געהאלפען ניט די שטוב, ניט דאס מעבל, ניט די „סטוקעלקע" מיט'ן „טערטעל־מערטעל". — איז א שענעם פריהמארגען זענען זיי אוועקגענאנגען צום רב אוז מע האט געשריבען א גט, אוז די „דאמע מיט דער הוט" איז אוועק צוריק קיין בערדיטשעוו.

אז וועלוועל נאמבעטא איז נאך דער מעשה אוועקגעפאהרען חתונה האבען נאך א מאל, האבען די כתרילעווקער לצים, די וואס האבען ליעב חוזק מאכען פוז דער נאנצער וועלט, אזהם געגעבען איין עצה : וואס דארף ער פאהרען חתונה האבען, ברענגען דאס ווייב אוז נאכדעם גט'ען זיך? אמעהר לאז ער דארטען מאכען אויפ'ן ארט א חתונה מיט א גט אינאיינעם.

דערויף האט זיי וועלוועל געענטפערט, אז אזעלכע חכמים ווי זיי איז טאקי זעהר ווינציג אויף דער וועלט, ס'איז איהם נאר א חרוש, וואס זיי געהען אהן שטיוועל... אוז נאך כדומה אזעלכע שטעכווערטער האט ער זיי אריינגעזעצט, אז זיי האבען נישט גענואסט, ווי אזוי אוועקצוגעהן פוז איהם, — אוז אליין איז ער אוועקגעפאהרען קיין ווארשא אוז געבראכט פוז דארטען עפּים א מין שלאק מיט אריינגעשטעלטע צייהן אוז מיט א מאדנעם שלייער אויפ'ן קאפ אוז מיט א מין משונה מאדנע לשון, וואס איז כתרילעווקע האט מען אזעלכס נאך נישט געהערט קיינמאל. דהיינו?

ערשטענס, האט זי גערערט גיך. שייך זאגען גיך? איידער זי האט ארויסגעלאזט דאס ערשטע ווארט, זענען שוין פינף־זעכס ווערטער גענפלויגען אויף צופריהער, איינס איבער דאס אנדערע, מורא געהאט, מע זאל חלילה ניט פערשפעטינגען, אוז איידער זיי זענען ארויסגעפלויגען פונ'ם מויל, זענען שוין געשטאנען גרייט צעהן אנדערע ווערטער אויף ארויסצופליהען.

דאס איז נומער איינס. והשנית, האט זי נערעדט מיט א קוויטש און מיט א ניגון, ווי פון „אקדמות", אויסגעמישט מיט „כגוונא", און אויסגעלאזט אלע מאל מיט איין „אי־ווי" און מיט א לאנגען „ני?" און מיט א געלעכטער פון א פאוע, בעוויזען בשעת־מעשה די ארויסגעשטעלטע צייהן און געטרייסעלט מיט'ן שלייער, — האט דאס טאקי געהאט דעם זיבעטען חן. אויף חדושים איז מען געגאנגען קוקען אין כתריעלעווקע אויף דער ווארשעווער „יפהפיה" מיט די ארויסגעשטעלטע צייהן און האלטען ביי די זיי־טען פאר געלעכטער. מע דארף נישט קיין טהעאטער, האבען זיי נעזאגט... איין עבירה, כלעבען, וואס זי האט זיך אין כתריעלעווקע לאנג נישט געהאלטען — סך הכל איין זומער; וואס ס'איז געקומען ארום יום־טובים־צייט, האט ער זיך מיט איהר גע'גט, און זי איז אוועקגעפאהרען צוריק קיין וואר שא — און פון דעמאלט אן האט שוין וועלוועל גאמבעטא מעהר נישט חתונה געהאט און איז פערבלי־בען איין אלמן עד היום הזה.

אפשר ווייסט איהר פון זייענעטוועגען א שידוך?